

Hrvatski
ured za
osiguranje

ZBORNİK RADOVA S MEĐUNARODNE ZNANSTVENO-STRUČNE KONFERENCIJE

Hrvatski dani osiguranja 2017.

Izdavač:

Hrvatski ured za osiguranje

Za izdavača:

Hrvoje Pauković

Urednici:

prof. dr. sc. Marijan Ćurković

doc. dr. sc. Jakša Krišto

dr. sc. Damir Zorić

Lektura i korektura:

Ana Krivec, prof.

Naklada:

300 primjeraka

U Zagrebu, studeni 2017.

ISBN: 978-953-55464-5-0

SADRŽAJ

1.	Predgovor.....	6
2.	Obveze osiguravajućih društava u distribuciji osiguranja prema EU direktivi 2016/97 o distribuciji osiguranja (IDD) Marijan Ćurković.....	7
3.	Utjecaj GDPR direktive na poslovanje osiguravajućih društava Daniel Bara.....	23
4.	Uloga funkcije upravljanja rizicima u društvima za osiguranje Filip Škunca.....	49
5.	Perspektive razvoja uzajamnih društava za osiguranje u Republici Hrvatskoj Jakša Krišto i Hrvoje Pauković	61
6.	Obvezno osiguranje od odgovornosti odvjetnika Ema Menđušić Škugor.....	76
7.	Otvoreni problemi u vezi vinkulacije police osiguranja Mišo Mudrić	95
8.	Zašto vinkulacijom police osiguranja banke ne dobivaju ono osiguranje tražbine koje misle da dobivaju Zoran Tasić.....	108
9.	Zabranjeni sporazumi osiguratelja i autoservisera - u praksi Suda Europske unije Berislav Matijević	123
10.	Preinaka tužbe u sporovima radi naknade štete – Neki problemi Slađana Aras Kramar i Aleksandra Maganić.....	134
11.	Ugovor o osiguranju promatran kroz prizmu potestativnog prava ugovornih strana i paulijanske tužbe Vlado Skorup.....	149
12.	Značaj političko-pravnog okruženja za razvoj osigurateljnog sektora u Republici Hrvatskoj Mirjana Babić	161
13.	Utjecaj starenja stanovništva na održivost mirovinskog sustava u RH Rebeka Majnarić	173

Predgovor

Zbornik izabranih znanstveno-stručnih radova ove godine nastavlja tradiciju te prati međunarodnu znanstveno-stručnu konferenciju o osiguranju "Hrvatski dani osiguranja". Smisao i cilj konferencije je afirmacija struke osiguranja. Kao i prethodnih godina, konferencija okuplja stručnjake iz redova osiguranja i reosiguranja, regulatora, supervizora i drugih pratećih financijskih institucija s nacionalne, regionalne kao i europske razine koji će prezentirati postignuća i komentirati stanje i najnovija kretanja na tržištu hrvatskog i europskog osiguranja.

U fokusu ovogodišnje konferencije su teme o perspektivi razvoja tržišta osiguranja, stabilnosti i očekivanjima na financijskom tržištu, utjecaju digitalizacije na poslovanje osiguratelja, izazovima EU regulacije, mogućim odgovorima na pitanje "Zašto se ne osiguravamo?" te drugim aktualnim pitanjima. Tijekom drugog radnog dana konferencije, paralelno će se odvijati izlaganja na temu obrade i likvidacije automobilskih šteta.

Ovim zbornikom radova također se žele ostvariti isti ciljevi kao i konferencijom te kroz aktualne pisane radove približiti neke od važnih tema za poslovanje osiguratelja. Kao i prethodnih godina, Zbornik sadržava radove iz područja osiguranja koji su pravnog ili ekonomskog karaktera. Ovogodišnji Zbornik sadržava 12 radova koji su samostalno ili u koautorstvu djelo 14 autora. Zbornik je strukturiran na način da početni radovi obrađuju aktualne i nove regulatorne odredbe djelatnosti osiguranja, zatim slijede radovi koji prikazuju pravna pitanja osiguranja i na kraju radovi koje se odnose na značaj okruženja u razvoju osiguranja i društva za osiguranje.

Tako su na početku analizirane teme poput utjecaja Direktive o distribuciji osiguranja (IDD) i GDPR direktive na poslovanje osiguratelja, uloge funkcije upravljanja rizicima te perspektive razvoja uzajamnih osiguratelja. U središnjem dijelu obrađeno je obvezno osiguranje od odgovornosti odvjetnika, pravna pitanja u svezi vinkulacije police osiguranja, zabranjeni sporazumi osiguratelja i autoservisera, pitanja preinake tužbe u sporovima radi naknade štete te ugovor o osiguranju promatran kroz prizmu potestativnog prava ugovornih strana i paulijanske tužbe. U završnom dijelu Zbornika je prikazan značaj političko-pravnog okruženja na razvoj osigurateljnog sektora u Hrvatskoj te važno pitanje starenja stanovništva i održivosti mirovinskog sustava.

Obrađene teme potvrđuju kako je djelatnost osiguranja kontinuirano izložena novim regulatornim, tržišnim i strateškim izazovima kao i otvorenim stručnim pravnim i ekonomskim pitanjima. Nadamo se da će Zbornik kao i konferencija doprinijeti pozicioniranju i prepoznatljivosti osigurateljnog sektora u izazovnom i promjenjivom okruženju financijskog sektora i ukupnog gospodarstva u Republici Hrvatskoj. Zbornik je također i ponovni pokušaj približavanja znanosti i prakse te time može poslužiti kao korisna literatura svim zainteresiranim stranama u osiguranju.

Urednici

Marijan Ćurković¹

Izvorni znanstveni rad

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
marijan.curkovic@osiguranje.hr

Obveze osiguravajućih društava u distribuciji osiguranja prema EU direktivi 2016/97 o distribuciji osiguranja (IDD)

Direktiva (EU) 2016/97 Europskog parlamenta i Vijeća o distribuciji osiguranja, od 20.siječnja 2016.g. odnosi se i na osiguravajuća društva u sferi poslova distribucije osigurateljnih proizvoda. S tim u vezi direktiva 2016/97 donosi niz novih odredbi koje se tiču obveza osiguravajućih društava u distribuciji osiguranja, koje prijašnji propisi o posredovanju u osiguranju nisu imali. Te nove obveze osiguravajućih društava su dvostruke: u prvu grupu spadaju propisi o posredovanju kojima su podložna i osiguravajuća društva ukoliko se bave distribucijom osiguranja, a u drugu grupu se mogu uvrstiti nove obveze osiguravajućih društava glede njihovog odnosa prema posredovanju i posrednicima u re/osiguranju, dakle, u situaciji kada se sami izravno ne bave posredovanjem u re/osiguranju.

Ključne riječi : *EU direktiva o distribuciji osiguranja, obveze osiguravajućih društava kao distributera osiguranja, odnos „osiguravajuće društvo-posrednik u re/osiguranju“, informiranje potrošača, naknada za posredovanje, stalno školovanje distributera osigurateljnih proizvoda.*

1. DIREKTIVA (EU) 2016/97 ODNOSI SE I NA OSIGURAVAJUĆA DRUŠTVA

Zakonodavstvo Europske unije u zadnja dva desetljeća snažno obilježavaju dvije značajke: usmjerenost k efikasnom funkcioniranju zajedničkog tržišta kroz oživotvorenje načela slobodnog nastana i slobodnog pružanja usluga i podizanje razine zaštite potrošača na cijelom području Europske unije na višu razinu². Čak ni djelatnost osiguranja, koja se svrstava u jednu od značajnijih djelatnosti u zemljama članicama Europske unije nije od toga izuzeta. Budući da posrednici u re/osiguranju imaju središnju ulogu u distribuciji proizvoda osiguranja u Uniji i čine vrlo važnu kariku u ostvarenju jedinstvenog tržišta i zaštite potrošača osigurateljnih proizvoda³, posredovanju u re/osiguranju posvećena je posebna pozornost kroz donošenje triju direktiva i jedne preporuke. Posljednja od direktiva, Direktiva (EU) 2016/97 Europskog parlamenta i Vijeća od 20.siječnja 2016. o distribuciji osiguranja⁴ donesena je trinaest godina nakon direktive

1 Dr.sc. Marijan Ćurković, izvanredni profesor, Pravni fakultet Zagreb.

2 Što ne znači da države članice, u cilju zaštite potrošača, ne mogu propisivati i stroža pravila od onih koje donosi direktiva 2016/97, v. 3. Preambule direktive 2016/97.

3 Usp. t. 4. Direktive (EU) 2016/97 Europskog parlamenta i Vijeća o distribuciji osiguranja.

4 Dalje u tekstu: Direktiva 2016/97; odnosno IDD.

2002/92/EC Europskog parlamenta i Vijeća o posredovanju u osiguranju od 9. prosinca 2002. Njezino pojavljivanje posljedica je znatnih promjena koje su se dogodile na EU tržištu osiguranja (velika financijska kriza, pojava novih proizvoda re/osiguranja i novih kanala distribucije tih proizvoda, brisanje jasnih razgraničenja između bankarske i osigurateljne djelatnosti kod osigurateljnih proizvoda koji imaju investicijska obilježja, potreba pojačane zaštite potrošača, izvansudsko rješavanje prijevora i sl.). Te promjene tražile su nova rješenja koja je pokušala dati (nova) Direktiva 2016/97. koja je – znakovito – promijenila i naziv koji sugerira i promjenu predmeta reguliranja, pa je s posredovanja u osiguranju prešla na distribuciju osiguranja. Kako se distribucijom osigurateljnih proizvoda mogu baviti „različite vrste osoba ili ustanova, poput brokera u osiguranju, posrednika u osiguranju, prodavatelja bankosiguranja“, ali i – što je sasvim prirodno – društva za osiguranje, bilo je potrebno odredbe ove Direktive protegnuti i na osiguravajuća društva u poslovima distribucije osiguranja⁵. To je dovelo do niza novina kojima Direktiva od država članica zahtijeva promjenu i unošenje u nacionalne propise kao obvezu osiguravajućih društava. Protezanje odredbi Direktive 2016/97 i na osiguravajuća društva motivirano je potrebom da potrošači imaju jednaku razinu zaštite, bez obzira na razlike među distribucijskim kanalima, ali i potrebom da se osiguraju jednaki uvjeti za sve distributere osigurateljnih proizvoda⁶. Stoga bi društva za osiguranje koja izravno prodaju proizvode osiguranja trebala ući u područje primjene ove Direktive na sličan način kao zastupnici i brokери u osiguranju⁷.

2. POSREDOVANJE U EU OSIGURATELJNOM PRAVU DO 2002.

Prvi akt Europske zajednice koji se odnosio na djelatnost posredovanja i zastupanja u osiguranju bila je direktiva br. 77/92 CEE od 13. prosinca 1976.g.⁸ Kao što je iz punog naziva vidljivo, cilj Direktive bio je odrediti uvjete za slobodno osnivanje društava i slobodu nastana (*Freedom of Establishment - FOE*) i slobodnog pružanja usluga posrednika u osiguranju (*Freedom of Provide of Services – FPS*) na području država članica. Radilo se o potrebi minimalnog statusnog uređenja pozicije posrednika u osiguranju. Ta Direktiva je pod „posrednici u osiguranju“ podrazumijevala samo klasične kanale prodaje, kakvi su onda postojali u zemljama članicama, dakle brokere i agente (od kojih posebno ističe pozicija pod-agenata), a koji su se krili pod različitim nazivima u zemljama članicama⁹. Ona je, ustvari, pratila tzv. prvu generaciju direktiva EZ-e iz oblasti osiguranja, a donesena je na temelju ovlasti iz čl. 57. Rimskog ugovora (1957.) s ciljem koordinacije nacionalnih propisa država članica u svrhu stvaranja jedinstvenog tržišta EZ-a¹⁰. No kako su razlike u poimanju posrednika i zastupnika u osiguranju među državama članicama bile znatne, što je za sobom povlačilo i velike razlike u prakticiranju posredništva u osiguranju, ova Direktiva je odustala od harmonizacije propisa država članica glede uvjeta koje bi posred-

5 A što proizlazi i iz praktične primjene direktive 2002/97/EZ, v. t. 5. preambule Direktive (EU) 2016/97 Europskog parlamenta i Vijeća o distribuciji osiguranja. U čl. 2., t. 8. Direktiva 2016/97 definira distributera osiguranja kao svakog posrednika u osiguranju, sporednog posrednika i društvo za osiguranje.

6 Usp. t. 6. preambule direktive 2016/97

7 Usp. t. 7. preambule Direktive 2016/97

8 Njezin puni naslov glasi: “Council Directive 77/92/EEC of 13. December 1976. on measures to facilitate the effective exercise of freedom of establishment and freedom of provide services for insurance agents and brokers and in particular, transitional measures in respect of those activities“. Prijevod Direktive v. M. Ćurković – V. Miletić, Pravo osiguranja Europske ekonomske zajednica, Croatia osiguranje, Zagreb, 1993., str. 156. i dalje.

9 U čl. 2. Direktive iscrpno su, po zemljama članicama, navedeni svi nazivi osoba koje se tradicionalno bave posredovanjem u osiguranju.

10 Caciadini, Claudio, Mercati e intermediari assicurativi – un confronto internazionale, Egea, Milano, 2014., str. 3.

nici i zastupnici u osiguranju morali ispuniti da bi se mogli baviti tim poslom. Stoga je ta Direktiva bila shvaćena kao privremena, do sljedeće direktive koja će uskladiti nacionalne propise o uvjetima za osnivanje i rad posrednika u osiguranju u EZ-u,¹¹ odnosno, kasnije, u Europskoj uniji.

Razlike u nacionalnim zakonodavstvima koje su ostale nakon donošenja direktive br. 77/92/CEE smetale su jedinstvenom europskom tržištu osiguranja, zbog čega je Europska komisija 1991. donijela Preporuku o posrednicima u osiguranju¹². Preporuka nije obvezujući akt, ali apelira na države članice da na dragovoljnoj osnovici prihvate preporučene mjere glede minimuma profesionalnih uvjeta koje moraju ispuniti posrednici u osiguranju, a koji se tiču znanja, sposobnosti, ugleda, financijske snage, zaštite klijenata, osiguranja profesionalne odgovornosti posrednika i registriranja posrednika u javnim registrima. Mnoge članice su prihvatile preporučena rješenja iz Preporuke i time doprinijele jedinstvenosti tržišta osigurateljnih usluga na području EZ-a¹³.

3. PRVA EU DIREKTIVA O POSREDOVANJU U OSIGURANJU

Nakon Preporuke i, uglavnom dragovoljno prihvaćenih prijedloga koje je iznijela, ostale su velike razlike između zemalja članica koje su stvarale prepreke pokretanju i obavljanju djelatnosti posredovanja na jedinstvenom EU tržištu osiguranja¹⁴. Stoga je Europska komisija predložila donošenje nove direktive o posredovanju u osiguranju, a usklađeni su tekst Europski parlament i Vijeće su prihvatili 9. prosinca 2002.g. pod nazivom „**Directive 2002/92/EC of the European Parliament and of Council of 9. December 2002. on insurance mediation**“¹⁵. Ova Direktiva, koja je uskoro dobila žargonski naziv **Prva direktiva o posredovanju ili, skraćeno, MID I**,¹⁶ donesena je u ozračju tzv. treće generacije direktiva o osiguranju (koje su konačno uvele liberalizaciju tržišta osiguranja u EU i njegovu deregulaciju u svim vrstama osiguranja, uključivši i obvezna osiguranja od automobilske odgovornosti). Ona je definitivno odustala od harmoniziranja nacionalnih propisa o posredovanju u osiguranju, jer se pokazalo da „*nije moguće harmonizirati nemoguće*“¹⁷. Umjesto harmonizacije nacionalnih propisa ova Direktiva, koja je upućena svim državama članicama, a odnosi se na sve osobe koje se bave posredovanjem u osiguranju, uvodi tzv. jedinstvenu putovnicu za posrednike u osiguranju, kao što je to već prije učinjeno za osiguratelje, a to postiže određivanjem jedinstvenih minimalnih profesionalnih uvjeta koje države članice moraju propisati za posrednike¹⁸, a sve u cilju zaštite potrošača osigurateljnih proizvoda. Direktiva 2002/92/CEE traži da nacionalni propisi odrede nadležno tijelo za sve subjekte koji se bave posredovanjem u osiguranju; da se uvede načelo ravnopravnosti svih subjekata koji obavljaju poslove posredovanja; da se utvrde pravila transparentnosti u odnosima „posrednik-potrošač“, s posebnom pozornosti na zaštitu potrošača¹⁹. Direktiva definira djelatnost posredovanja u osiguranju; regulira položaj zavisnih posrednika, poziciju tzv. sporednih posrednika;

11 V. Volpe Putzolu, Giovanna, La direttiva comunitaria 2002/92 sulla intermediazione assicurativa, u Assicurazioni, Rim, br. VI-IX 2003., str. 315.

12 Preporuka br. 92/48/EEC od 18. prosinca 1991.

13 Što sljedeća Direktiva br. 2002/92/EC priznaje u t. 4. Preambule: „...države članice su u velikoj mjeri preuzele preporuku Komisije br. 92/48/EEZ od 18. prosinca 1991. o posrednicima u osiguranju, koja je pomogla u međusobnom približavanju nacionalnih propisa o uvjetima stručnosti i registraciji posrednika u osiguranju...“

14 T.7. preambule Prve direktive o posredovanju

15 Direktiva je objavljena u SL EU br. L 009 od 15. siječnja 2003.

16 Tako ćemo je zvati u daljnjem tekstu.

17 Volpe Putzolu, o.c., str. 317.

18 V. Jakopc Levart, Renata, Direktivo o zavarovalnem posredovanju, zbornik: 10. Dnevi slovenskega zavarovalništva, Portorož, 2003., str. 227.

19 Caciadini, o.c., str. 13.

pravila upisa u registar ili registre posrednika i uvjete za taj upis; nalaže obvezu posrednika da se pismeno informira potrošača prije sklapanja ugovora o osiguranju o statusu posrednika, njegovom odnosu prema osiguratelju i o samom ugovoru o osiguranju; proteže obvezu posrednika i na pružanje pomoći osiguraniku u slučaju ostvarenja osiguranog rizika (obrada i naplata osigurnine)²⁰. Direktiva je morala biti transponirana u nacionalna zakonodavstva država članica do 25.siječnja 2005.g., što su države članice uglavnom i učinile. Odredbe hrvatskoga Zakona o osiguranju koji je donesen 11.ožujka 2015.g.²¹, a stupio na snagu 1.siječnja 2016.g., koje se odnose na posredovanje i zastupanje u osiguranju uglavnom su usklađene s odredbama ove Prve direktive o posredovanju u osiguranju, pa će zasigurno trebati mijenjati i dopuniti Zakon budući da odredbe (EU)Direktive 2016/97 o distribuciji osiguranja predstavljaju minimum usklađivanja zakonodavstava zemalja članica.

4. Direktiva 2016/97 (IDD) o distribuciji osiguranja

4.1. Postupak donošenja direktive 2016/97

Postupak donošenja EU direktiva, pa tako i direktiva u oblasti osiguranja, dugotrajan je proces koji uključuje nekoliko faza i nekoliko subjekata u procesu donošenja. U pravilu, razmišljanje o novoj direktivi Europske komisije proizlazi iz obveze Komisije da prati životvornost direktive, njenu primjenu u praksi i probleme koji se javljaju. Sljedeći korak je anketiranje zainteresirane javnosti, izrada prvog prijedloga direktive, otvaranje javne rasprave, diskusije u Vijeću i Eu Parlamentu, usuglašavanje Komisije -Vijeća i Parlamenta i konačno prihvaćanje i objava direktive.

Europska komisija (konsultacije-Open/Public Hearing)

> Objava prijedloga direktive => **Europski parlament** (ECON/Odbor za gospodarstvo i financije; IMCO/Odbor za unutarnje tržište i zaštitu potrošača) => **Europsko vijeće** => usuglašavanje (Trilog) =>

Europska direktiva

Prva direktiva o posredovanju ipak nije postigla glavni cilj: heterogenost nacionalnih sustava, posebno glede zaštite potrošača (informiranje, savjetovanje, upravljanje proizvodom, transparentnost naknada koje se plaćaju posrednicima u osiguranju) i slični razlozi u praksi su stvarali velike prepreke jedinstvenom tržištu, što se uglavnom pripisivalo pomanjkanju EU kontrole u toj djelatnosti.²² Nadošla kriza, posebno ona u financijskom sektoru, koja je izbila nakon donošenja Prve direktive o posredovanju, razvoj novih kanala prodaje, kao što su internet i osobe koje putem interneta nude mogućnost sklapanja ugovora o osiguranju (tzv. usporednici, *komparateri*), snažno prodiranje financijskih institucija, kao što su banke, pošte, investicijski fondovi i sl. u djelatnost prodaje osiguranja, tražile su i nov pristup pravnom uređenju posredništva u osiguranju. Potrošače osigurateljnih proizvoda, posebno tzv. investicijskih proizvoda (*linked policy*),

20 Det.v. Ćurković, Marijan, Druga EU direktiva o posredovanju u osiguranju, zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse br. 4., Mostar, 2006., str. 181.-190.

21 Objavljen u Narodnim novinama br. 30/2015.

22 V. Directive su l' intermediation en assurance est publié, et apres? L' Argus des assurance, Paris, 22.2.2016.

moralo se zaštititi i tu zaštitu dići na višu razinu. Prijedlozi novog uređenja stizali su sa svih strana, što je Europsku komisiju prisililo da anketira zainteresirane subjekte (*Consultation Paper*) o potrebi revizije propisa o posredovanju u osiguranju.²³ Upit je poslan državama članicama i ostalim zainteresiranim stranama. Većina upitanih je bila za izmjenu Prve direktive o posredovanju u osiguranju (Direktive 2002/92/EC). Komisija je klasificirala anketirane u 6 kategorija²⁴: bankarska industrija, javna tijela, osigurateljna industrija, posrednici, potrošačke udruge i ostali (trgovačke komore, individualci, društva za iznajmljivanje vozila, financijski savjetnici, pravničke udruge, savjetnici...). Na pitanja serije A: treba li u EU pravo uvesti visoku i konsistentnu zaštitu osiguranika (*policy holder*) – dosegnut je gotovo *consensus* budući da su svi anketirani odgovorili pozitivno. Što se tiče pitanja harmoniziranja propisa o mjerama informiranja, većina je sugerirala izradu europskog standarda za statusne informacije o posrednicima (*business card solution*). Na pitanja serije B koja su se odnosila na rješavanje sukoba interesa posrednika i na transparentnost, većina se složila da treba uvesti nove odredbe o obvezi posrednika da informira potrošača o svojim vezama (kapitalnim i ostalim) s osigurateljem za kojega ili za koje radi; povezano s tim – treba uvesti obvezu informiranja potrošača o posrednikovim administrativnim troškovima; a što se samog načina obavijesti ili informacije tiče, trebalo bi preuzeti odredbe koje su prije toga unesene u MiFID II²⁵. Pitanja serije C bila su usmjerena na potrebu jasnijeg definiranja ciljeva i svrhe Direktive o posredovanju, a iz odgovora većine dade se zaključiti da bi Direktivu trebalo proširiti na sve osobe (*market players*) koje u svojoj djelatnosti imaju i posredovanje u osiguranju, kao što su to izravni prodavači osiguranja, banke, osiguratelji, *rent a car* društva i sl. Pitanja serije D odnosila su se na pojačanu učinkovitost u *cross-border* prodaji. S tim u vezi iz odgovora se moglo zaključiti da je potrebno kod posredovanja u osiguranju ponovno jasnije definirati načela slobode nastana i slobode pružanja usluga kako bi se prekogranično posredovanje efikasnije razvijalo. Za posrednike neposredno važna pitanja su se nalazila u seriji E, a odnosila su se na povećanje razine profesionalne osposobljenosti posrednika. Upravo kod odgovora na ova pitanja bilo je najviše razmimoilaženja: jedni su smatrali da su odredbe Prve direktive (MID I) sasvim dovoljne, dok su drugi bili mišljenja da treba uvesti nove mjere i to proporcionalno kompleksnosti proizvoda koje takvi posrednici prodaju. Konačno, u grupi pitanja serije *Razno* nalazila su se pitanja vezana uz prodaju osigurateljnih proizvoda u investicijskom paketu (PRIPs – *investments packaged as life insurance policies*). Većina upitanih odgovorila je da ovu problematiku, kao vrlo značajnu pojavu zadnjeg desetljeća, treba posebno regulirati jer to zahtijevaju specifičnosti takvih proizvoda, a uzor bi trebala biti pravila koja sadrži MiFID.

Komisiji su se javljale razne zainteresirane strane²⁶, posebno **Insurance Europe**,²⁷ kao krovna organizacija osiguratelja i **BIPAR** (Bureau International dans l' Assurance et la Reassurance), kao krovna organizacija posrednika u osiguranju. Stajalište BIPAR-a bilo je:²⁸ činjenica je da je tržište posredničkih društava u osiguranju vrlo kompetentno; da se mora početi od činjenice da postoji velika razlika između osiguranja imovine i osiguranja života, a specifično područje predstavlja osiguranje života s elementom investicijskog posla; posrednici rade za obje ugovorne strane –

23 Europska komisija je 26. studenoga 2010. objavila *Consultation Document on the Review of Insurance Mediation Directive* i time započela tzv. fazu konzultacija, koja je uobičajena prije donošenja europskih pravnih akata.

24 V. European Commission, Internal Market and Services DG, *Financial institution – Insurance and pensions*, Brussels, 4. 4. 2011., str. 2.

25 MiFID II, *Financial Instruments Directive (2004/39/EC, 2014.)*.

26 Prema ocjeni same Komisije promjene u posredovanju mogle bi se ticati 841.000 društava posredovanja u osiguranju, v. Cacciamini, o.c., str. 72.

27 Do nedavna: CEA

28 V. www.bipar.eu

osiguratelja i ugovaratelja osiguranja; potrošači imaju mogućnost koristiti ili ne koristiti usluge posrednika u osiguranju; oni mogu naći osiguranje i bez posrednika; tržište posredovanja u osiguranju čine mnogobrojni subjekti, a većina ih je tzv. *mikro* ili lokalne razine značaja; posrednici omogućuju potrošačima lakši pristup tržištu, dajući im svoj *know-how*, stvarajući im veće mogućnosti izbora i natjecanja između osiguratelja; zahvaljujući posrednicima mnogi ljudi su osigurani; **direktni prodavatelji su konkurencija posrednicima**; posrednicima se javljaju trgovačka društva iz svake grane djelatnosti tražeći rješenja za rizike svoga poslovanja; posrednici zajedno zapošljavaju cca 200.000 osoba; posrednicima se naknada isplaćuje u obliku provizije (*commission*) ili troškova (*fees*) ili kombinacijom jednoga i drugoga; promjena direktive iz 2002. (iako je ona unijela red u posredovanje, posebno kroz profesionalizaciju sektora) može biti prigoda da se mnoge stvari revidiraju, pojasne i prilagode, jer se „svijet kreće i nema smisla ići unatrag“. S tim u vezi, BIPAR smatra da se nova direktiva mora odnositi na sve osobe koje se bave posredovanjem u osiguranju; **pravila ponašanja koja vrijede za posrednike moraju vrijediti i za direktne prodavatelje, dakle osiguratelje**; smisao Druge direktive o posredovanju u osiguranju (radni naziv: IMD 2.) mora biti zaštita potrošača; IMD 2. mora voditi računa o razlikama kod osiguranja imovine i osiguranja života, posebno osiguranja života s investicijskim elementima; posrednici u osiguranju moraju informirati svoje klijente o pravnoj prirodi naknade koju dobivaju, ali samo na zahtjev klijenta²⁹ (i to stoga što bi ovakvo rješenje omogućilo klijentu i posredniku dijalog o cijeni, kvaliteti, usluzi i time omogućilo adekvatan stupanj transparentnosti bez prevelike administracije). Svaki drugi sustav mogao bi dovesti do toga da bi nerelevantne informacije mogle utjecati da klijent izabere lošije osigurateljno pokriće, jer – visina premije osiguranja ne smije biti jedini odlučujući činitelj za izbor proizvoda.

Nakon anketne faze, a temeljem zaključaka izvedenih iz odgovora zainteresiranih subjekata, Komisija je pristupila tzv. **konzultativnoj fazi** koja je rezultirala prijedlogom nove direktive o posredovanju u osiguranju koja je odmah dobila naziv **IMD 2 (Insurance Mediation Directive 2)**. Glavna rasprava se vodila oko nekoliko tema: informiranje potrošača, savjetovanje klijenta, sukob interesa u koji mogu doći posrednici, transparentnost naknada koju primaju posrednici (s radikalnim prijedlogom nekih zemalja da se potpuno zabrani pravo posrednika na primanje provizije od osiguratelja)³⁰, obuhvaćanje direktivom svih subjekata koji se bave prodajom osigurateljskih proizvoda (načelo ravnopravnosti), posebne odredbe za osiguranja života vezana uz investicijske pakete (tzv. **PRIPs** proizvodi – *Packaged Retail Investment Products*) i stalno profesionalno obrazovanje posrednika.

Kao što su i prethodne direktive o posredovanju pratile direktive o osiguranju, tako je bilo očigledno da Komisija želi da nova direktiva o posredovanju prati novu direktivu br. 2009/138/CE, nazvanu Solventnost II. Upravo je stoga Komisija prije objave Prijedloga nove direktive o posredovanju željela vidjeti mišljenje CEIOPS-a, koji je to mišljenje i dao 10.11.2010.³¹

Prijedlog nove direktive o posredovanju Europska komisija je objavila 3. lipnja 2012.g.³²

U fazi **javne rasprave** o prijedlogu, tijekom koje je došlo više od 1000 primjedbi, prijedloga i

29 Tzv. *soft disclosure*

30 V. <http://www.maxpool-blog.de/2016/02/22/die-13-wichtigsten-fragen-und-antworten-idd/>; Der Versicherungsmakler, listopad 2012., Das Provisionsverbot als Unsinn erkennen.

31 V. Marano, Pierpaolo, Quale mercato per l' intermediazione assicurativa? Riflessioni sulle possibili modifiche all' IMD, Assicurazioni, IPSOA, travanj-lipanj, 2011., str. 208.

32 Br. 2012/0175(COD)

sl.,³³ vrlo brzo se došlo do spoznaje da su stajališta polarizirana upravo oko pitanja **naknada posrednicima**, transparentnosti i objavi strukture i iznosa tih naknada (čl. 17. prijedloga direktive). Tradicionalno provizijske zemlje, kao što su to Austrija, Njemačka, Francuska, kod kojih je stoljetna tradicija da proviziju posredniku plaća osiguratelj, žestoko su se protivile ukidanju prava posrednika na proviziju od osiguratelja (s čim se, po njihovom mišljenju, izjednačuje tzv. *hard disclosure* – potpuna objava provizije i njene strukture). Isticale su da zabrana provizioniranja znači veliku opasnost za tržište osiguranja, što će dovesti do likvidacije posredovanja u zemljama koje nemaju tradiciju tzv. honoriranja posrednika od strane klijenta. Prijedlog direktive ne vodi računa o raznim vrstama proizvoda, što zahtijeva i različitu naknadu odnosno njezino strukturiranje; zabrana provizije vodi k ukidanju neovisnog i za klijente važnog savjetovanja; transparentnost u provizioniranju u formi *hard disclosure* vodi k ograničavanju i onemogućavanju konkurencije između posrednika; Prijedlog direktive zanemaruje postojanje *Best Advice* obveze i prakse posrednika³⁴. Prijedlog o ukidanju provizije ili o sveobuhvatnoj objavi njene strukture proglašava se ne samo napadom na kulturu posredovanja već i torpedom protiv neovisnog savjetovanja³⁵. Provizija je minimalna sastojnica posredovanja jer je primarni interes posrednika imati „žive ugovore“ odnosno *fidejuzirati* klijentelu mehanizmom obnove ugovora; za klijenta je samo važno znati za koga radi posrednik i izvor njegove naknade (Carty, BIPAR)³⁶. Konačno, profesionalni posrednici u osiguranju žive, za razliku od drugih kanala prodaje, isključivo od provizije³⁷. Klijent vrlo često ne čita informaciju i prospekte, a ako se fokusira na informaciju o proviziji, to ga može dovesti do odluke o izboru proizvoda koji ne odgovara njegovoj potrebi osigurateljnog pokrivača. Insurance Europe (Koller) insistirala je na potrebi da se direktivom ostvare tri cilja: a) sačuvati različitost kanala prodaje u EU; omogućiti potrošaču izbor kanala i jamčiti konkurenciju između kanala, b) izbjeći previše detaljno informiranje potrošača jer detaljna informacija postaje zbog svoje ekscesivnosti teška i dovodi do problema preinformiranosti, i c) izbjeći konkurenciju između IMD 2 i MiFID-a.

Nakon dugotrajnog procesa rasprava koji je od prvog prijedloga do prihvaćanja Direktive trajao pune 4 godine, 30. lipnja 2015. postignut je **politički konsensus** o konačnom tekstu Direktive između Europske komisije, Vijeće i Europskog parlamenta o prihvaćanju konačnog teksta prijedloga nove Direktive, koja se više neće zvati Direktiva o posredovanju u osiguranju (IMD 2), već mijenja naziv u **IDD (Insurance Distribution Directive), Direktiva o distribuciji osiguranja**³⁸. Naziv nove Direktive nije slučajno promijenjen – novim nazivom „IDD“ htjelo se odmah naglasiti da se ona odnosi na sve subjekte koji sudjeluju u postupku posredovanja odnosno direktne prodaje u osiguranju.

Europski parlament i Vijeće su konačno 20. siječnja 2016.g. prihvatili Direktivu o distribuciji osiguranja. Direktiva je objavljena u sl. glasilu EU br. 26/19 od 2. veljače 2016.³⁹.

33 Cacciamini, o.c., str. 14.

34 V. WKO-Wirtschaftskammer Oesterreichs - Die Versicherungsmakler, Versicherungsvermittlungsrichtlinie/Insurance Mediation Directive (IMD)2, Positionspapier des oesterreichischen Fachverbandes der Versicherungsmakler, Stand: 09/2012.

35 Der Versicherungsmakler, veljača 2013., IMD: Intensive Gespräche auf allen Ebenen

36 Giacomini, o.c., str. 16.

37 WKO, o.c.

38 Službeni prijevod EU na hrvatski jezik. Njemci: Versicherungsvertriebsrichtlinie; Francuzi: La Directive sur la distribution de produits d'assurance. Srbi preferiraju naziv Direktiva o plasmanu osiguranja, v. Radović, Zoran, Direktiva o plasmanu osiguranja, Tokovi osiguranja, Dunav, Beograd, br. 4/2015, str. 136.-138.

39 Dostupno na poveznici: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=uriserv:OJ.L.2016.026.01.0019.01.HRV&toc=OJ:L:2016:026:FULL>

4.2. Stupanje na snagu i obveza država-članica na prijenos u nacionalna zakonodavstva

IDD je stupila na snagu 23. veljače 2016. g. Države članice su obvezne prenijeti odredbe Direktive u nacionalna zakonodavstva u roku od 24 mjeseca, dakle, do 23. veljače 2018. g. IDD predviđa stavljanje izvan snage IMD I – EU 2002/92 istekom 24 mjeseca od stupanja na snagu IDD, ali poglavlje IIIA IMD-a I prestaje važiti na dan stupanja na snagu IDD-a, dakle, 23. veljače 2016. Naravno, prije usklađivanja nacionalnih propisa s propisima EU-a očekuju se još tzv. delegirani akti Europske komisije u skladu s čl. 39. IDD-a (a odnose se na probleme iz čl. 25., 28., 29., i 30. IDD-a). Također se očekuje da će EIOPA⁴⁰ donijeti niz tehničkih mjera, posebno glede postupanja kod PRIP-s proizvoda, ustanovljenja zajedničkog EU registra posrednika, razmjene informacija između nadzornih tijela država članica i sl.

IDD je u konačnoj verziji poprimila relativno drugačiji oblik od onoga koji se najavljuje kod prvog prijedloga direktive. Izostala je revolucionarna promjena u materiji posredovanja, ali su ipak unesene brojne izmjene u odnosu na Prvu direktivu o posredovanju. Nova IDD direktiva predstavlja okvir u kojemu će se moći kretati države članice pri reguliranju problematike posredovanja u osiguranju, s tim da je IDD ostavila mogućnost državama članicama da svojim propisima donesu ili zadrže i stroža pravila u odnosu na ono što je navedeno u Direktivi⁴¹. Ona je ustvari kompromisno rješenje između suprotstavljenih interesa raznih skupina.

4.3. Struktura IDD-a

Tekst IDD-a sadrži 79 točaka preambule (popularno nazvan *considerando* - smatrajući) i 46 članaka podijeljenih u 8 poglavlja: I. Područje primjene i definicije, II. Uvjeti upisa u registar, III. Sloboda pružanja usluga i sloboda poslovnog nastana, IV. Organizacijski uvjeti, V. Uvjeti informiranja i pravila poslovnog ponašanja, VI. Dodatni uvjeti u pogledu investicijskih proizvoda osiguranja, VII. Sankcije i druge mjere i VIII. Završne odredbe.

4.4. Na koga se (ne)odnosi IDD

IDD se odnosi na sve subjekte koji se bave, s bilo koje osnovice, prodajom osigurateljnih proizvoda. **Ona se odnosi**, za razliku od IMD-a I, **i na posredovanje u reosiguranju**. Direktiva se odnosi **i na osiguravajuća društva** koja izravno prodaju proizvode osiguranja. Time je IDD, u odnosu na IMD I znatno proširio broj subjekata obuhvaćenih Direktivom. Cilj ovog proširenja je dvostruk: s jedne strane osigurati jedinstvenost i uniformnost zaštite potrošača bez obzira na to tko im pruža uslugu sklapanja ugovora o osiguranju i, s druge strane, zadržati ravnopravnost između raznih kanala prodaje⁴². S tim u vezi u čl. 2., st.1., t. 1. Direktive daje se nova, u odnosu na defi-

40 EIOPA= European Insurance and Occupational Pensions Authority, Europsko nadzorno tijelo za osiguranje i strukovno mirovinsko osiguranje, osnovano EU Uredbom br. 1094/2010. EU parlamenta i Vijeća

41 V. Maxpool, Die 13 wichtigsten Fragen und Antworten zur Versicherungsvertriebsrichtlinie, <http://maxpool-blog.de/20016/02/22-die-13-wichtigsten-fragen-und-antworten-zur-idd/>, 31.03.2016.

42 To se posebno navodi u t. 5. Preambule: „Proizvode osiguranja mogu distribuirati različite vrste osoba ili ustanova, poput brokera u osiguranju, posrednika u osiguranju, prodavatelja bankoosiguranja, društava za osig-

niciju iz čl. 2., t. 3. IMD-a I, mnogo šira i **preciznija definicija distribucije osiguranja**, pod čim se podrazumijeva *djelatnost predlaganja ugovora o osiguranju, savjetovanje o njima ili obavljanje drugih pripremnih radnji za sklapanje ugovora o osiguranju, ili sklapanje takvih ugovora ili pružanje pomoći pri upravljanju takvim ugovorima i njihovu izvršavanju, posebno u slučaju rješavanja odštetnog zahtjeva, uključivši pružanje informacija o jednom ili više ugovora o osiguranju u skladu s kriterijima koje odabiru potrošači putem internetske stranice ili nekog drugog medija i sastavljanje rang liste proizvoda osiguranja, uključujući i usporedbu cijena i proizvoda ili popust na cijenu ugovora o osiguranju, ako potrošač može izravno ili neizravno sklopiti ugovor o osiguranju na internetskoj stranici ili drugom mediju*. Kao što vidimo, u djelatnost posredovanja svrstana je i tzv. **internetska prodaja**, uključivši i tzv. **komparatore-usporednike**,⁴³ koji donose prikaz proizvoda, cijena, popusta i sl., ako potrošač može, izravno ili neizravno, na toj stranici sklopiti ugovor o osiguranju. IDD pod „*distributerom osiguranja*“ podrazumijeva svakog posrednika u osiguranju, sporednog posrednika u osiguranju i društvo za osiguranje⁴⁴.

4.4.1. Vezani posrednici

Direktiva 2016/97 poznaje i kategoriju vezanih posrednika u osiguranju⁴⁵. Radi se o distributerima re/osiguranja koji su ugovorom vezani isključivo za određenog osiguratelja ili više određenih osiguratelja. Osiguratelji su obvezni kod tih posrednika osigurati zadovoljavanje uvjeta za registraciju i registrirati ih. U praksi se najčešće radi o tzv. agencijama osiguranja koje rade pod ugovornom klauzulom ekskluzivnosti i za koje bi osiguratelj(i) trebao/trebali osigurati uvjete potrebne za registraciju i registrirati ih.

4.4.2. Sporedni posrednik u osiguranju

Iznimno, Direktiva se ne odnosi na tzv. sporedne (uzgredne, akcesorne) posrednike. „**Sporedni posrednik**“ (čl. 2., st. 1., t. 4. IDD-a), pod čim se podrazumijeva svaka fizička ili pravna osoba koja za naknadu osniva i obavlja poslove distribucije osiguranja kao sporednu djelatnost, ako ispunjava sljedeće uvjete:

- glavna poslovna djelatnost dotične fizičke i pravne osobe nije distribucija osiguranja
- dotična osoba distribuira samo određene proizvode osiguranja koji služe kao dopuna nekoj robi ili usluzi
- ti proizvodi osiguranja ne spadaju u životno osiguranje ili u osiguranje od odgovornosti, osim ako ono što obuhvaćaju dopunjuje robu ili uslugu koju ta osoba pruža kao glavnu poslovnu djelatnost.

Nadalje, da bi te osobe bile isključene iz primjene IDD-a, potrebno je ispunjenje i sljedećih uvje-

uranje, putničkih agencija i poduzeća za iznajmljivanje vozila. Jednakost postupanja prema tim subjektima i zaštita potrošača zahtijevaju da sve te osobe odnosno ustanove budu obuhvaćene ovom Direktivom“, te u t. 6.: “Potrošači bi trebali imati jednaku razinu zaštite, bez obzira na razlike medju distribucijskim kanalima ... nužno je da uvjeti budu jednaki za sve distributere“.

43 Radi se o sasvim novim kanalima prodaje, koji su se proširili iz Velike Britanije na cijelu EU, uključivši i Republiku Hrvatsku, v. www.kompare.hr koji tvrdi (posjet e-siteu 16.4.2016.) da se njegovim uslugama već koristilo preko 500.000 korisnika. Takvi distributeri omogućuju potrošačima a) usporedbu proizvoda različitih ponudjača, b) usporedbu iznosa premija osiguranja, c) omogućuje odabir najpovoljnijeg proizvoda i njegovu e-kupnju.

44 V. čl. 2., st. 1., t. 8. IDD-a.

45 V. t. 17. Preambule Direktive 2016/97

ta (čl. 1., st.3. IDD-a): a) osiguranje koje prodaju mora predstavljati dopunu robe ili usluzi koja se pruža od strane bilo kojeg dobavljača, ako takvo osiguranje pokriva : aa) rizik kvara, gubitka, krađe ili oštećenja robe ili nekorisćenje usluge dobavljača, ili ab) oštećenje ili gubitak prtljage i druge rizike vezane uz putovanje rezervirano kod toga dobavljača; b) godišnja premija za proizvod osiguranja ne smije prelaziti 600 eura, odnosno izuzetno ako osiguranje predstavlja dopunu usluzi iz t. a), a usluga se pruža kroz tri mjeseca i manje – iznos premije ne smije premašivati 200 eura. No bez obzira na to što se IDD ne odnosi na ove osobe, Direktiva obvezuje države-članice da predvide obvezu osiguratelja ili posrednika, koji se služe uslugama sporednih posrednika, da potrošačima u svakom slučaju daju informaciju o svom identitetu, adresu i načinu podnošenja reklamacija; predvide odgovarajuće mehanizme kako bi se prilagodili obvezama iz čl. 17. IDD-a (obveza postupanja pošteno, pravično i profesionalno s najboljim interesima potrošača; ne daju krive promidžbene poruke u porukama koje distributer šalje potrošačima; ne sklapaju nagodbe vezano za naknadu na štetu potrošača) i čl. 24. (ponašanje koje se propisuje kod osiguranja koje se prodaje u paketu, vezana prodaja) i čl. 20., st. 5. IDD-a (savjeti i standardi ako se ne daju savjeti potrošaču, obveza predaje informativne note osiguraniku). Osiguravajuća društva su dužna osigurati visoki stupanj profesionalizma i stručnosti sporednog posrednika u osiguranju.⁴⁶

4.5. Obveza informiranja potrošača

4.5.1. Opće odredbe o informiranju potrošača

Jedna od glavnih uporišnih točaka IDD jeste uvođenje obveze informiranja potrošača od strane distributera proizvoda osiguranja. Kroz sveobuhvatno, točno i objektivno informiranje nastoji se postići visoka razina zaštite potrošača. Informacije moraju biti poštene, pravične i profesionalne („u skladu s najboljim interesom potrošača“⁴⁷), korektne, jasne i ne smiju dovoditi u zabludu potrošača. To se odnosi i na promidžbene materijale. T. 40. preambule naglašava važnost informiranja klijenta i to prije samog sklapanja ugovora o osiguranju o statusu subjekata koji prodaju osiguranje i, posebno, o tipu (vrsti) naknade koju primaju za tu prodaju. Naknada koju prima prodavatelj mora biti transparentna i poznata potrošaču. Naknada može biti **honorar** koji izravno plaća potrošač; **provizija** koja pretpostavlja da je uključena u premiju osiguranja; **druga vrsta ekonomske koristi** koju dobiva prodavatelj osiguranja, **kombinacija** ovih vrsta naknade⁴⁸. Vrlo važna je odredba st. 4., čl. 19., prema kojoj i **osiguratelji moraju obavijestiti svoje potrošače o prirodi naknade koju primaju njihovi zaposlenici u svezi s ugovorom o osiguranju**.

Među obveze informiranja potrošača IDD uvodi dva nova instrumenta⁴⁹:1) “personalizirana preporuka“ potrošaču - u kojoj distributer objašnjava zašto bi određeni proizvod najbolje ispunio potrošačeve zahtjeve i potrebe (individualizacija specifičnih razloga). Ova „**personalizirana preporuka**“ slijedi nakon što distributer dobije informacije od potrošača vezane uz svoje zahtjeve i potrebe. „Personalizirana preporuka“ po naravi stvari vezana je uz **savjetovanje potrošača**. Savjetovanje potrošača nije obvezno i ostavljeno je državama članicama na volju hoće li ga i pod kojim uvjetima propisati (prihvaćena je tzv. *soft* varijanta o savjetovanju). No

46 V.t.28. preambule Direktive 2016/97.

47 Čl. 17., st. 1. IDD-a

48 Čl. 19. IDD-a

49 Čl. 20. IDD-a

kad distributer u osiguranju obavijesti potrošača da savjete daje na temelju nepristrane i personalizirane analize, dužan je analizirati dostatan broj ugovora o osiguranju dostupnih na tržištu kako bi bio u mogućnosti dati osobnu preporuku u skladu sa stručnim kriterijima; 2) za proizvode neživotnog osiguranja informacija se daje putem **standardiziranog dokumenta** koji se jednostavno čita i koji mora biti na papiru ili drugom trajnom mediju; o takvom proizvodu standardiziranu informaciju sastavlja proizvođač proizvoda neživotnog osiguranja (standardizirani dokument⁵⁰ mora biti kratak, samostalan, strukturiran tako da je jasan i jednostavan za čitanje, napisan slovima veličine koja omogućava čitanje, mora biti na službenim jezicima ili na jednom službenom jeziku kojim se služi u dijelu države članice u kojemu se proizvod nudi, ili – ako se tako dogovore potrošač i distributer – na nekom drugom jeziku; mora biti točan i ne dovoditi u zabludu; na vrhu prve stranice mora biti naslov „*Dokument s informacijama o proizvodu osiguranja*“). Sadržajno dokument mora imati sljedeće informacije: informacije o vrsti osiguranja; sažetak osigurateljnog pokrića, uključujući osigurane glavne rizike, osigurane svote, i – prema potrebi – zemljopisni opseg pokrića i isključenja iz osiguranja; sredstva plaćanja premije i trajanje plaćanja; obveze na početku ugovora; obveze u slučaju nastanka osiguranog slučaja; vrijeme trajanja ugovora; načine raskida ugovora. Oblik standardiziranog dokumenta izradit će EIOPA u svojim tehničkim uputstvima najkasnije do 23. veljače 2017.g. Od davanja informacija oslobođeni su distributeri koji prodaju tzv. velike rizike⁵¹; te distributeri koji prodaju proizvod profesionalnim ulagateljima.

4.5.2. Posebne odredbe o obvezi posrednika i osiguratelja kod investicijskih osiguranja

IDD sadrži posebne dodatne odredbe⁵² koje se odnose na distribuciju osigurateljnih proizvoda koji imaju investicijski karakter i to kad ih prodaju: a) posrednici u osiguranju i b) **društva za osiguranje**. Radi se o proizvodima koji imaju istek ili otkupnu vrijednost i koji su u cijelosti ili djelomično izloženi fluktuaciji tržišta osiguranja⁵³ (tzv. financijski osigurateljni proizvodi, razne vrste osiguranja života vezanih uz vrijednosti investicijskih fondova, burzovnih indeksa i sl.)⁵⁴. S tim u vezi ne smatraju se investicijskim proizvodima: osiguranja života kod kojih su osigurnine vezane isključivo uz slučaj smrti, nesposobnosti, bolesti; mirovinska osiguranja kojima je cilj osigurati prihod (rentu) za slučaj prestanka radne aktivnosti; proizvodi koje provode pravne osobe ili umirovljenička udruženja i proizvodi mirovinskog osiguranja kod kojih se traži od poslodavaca doprinos i u odnosu na koje poslodavac ili radnik ne mogu birati isporučitelja.

50 St. 7. čl. 20 IDD-a

51 Prema EU osigurateljnom pravu, veliki rizici su: a) osiguranje tračnih vozila, osiguranje zračnih letjelica, osiguranje plovila, osiguranje robe u prijevozu, osiguranje od odgovornosti za uporabu zračnih letjelica, osiguranje od odgovornosti za uporabu plovila; te b): osiguranje cestovnih vozila, osiguranje od požara i elementarnih šteta, ostala osiguranja imovine, osiguranje od odgovornosti za uporabu motornih vozila, ostala osiguranja od odgovornosti, osiguranje kredita – uz uvjet da ugovaratelj osiguranja ima vrijednost aktive na kraju godine koja prelazi iznos od 6,2 milijuna eura, neto prihod u poslovnoj godini veći od 12,8 milijuna eura i prosječan broj zaposlenih tijekom poslovne godine veći od 250. Radi se, dakle, o osiguranicima za koje se pretpostavlja da imaju stručne službe koje se bave profesionalno osiguranjem, det.v. Šker, Tristan, Slobodan protok kapitala, robe i usluga, Svijet osiguranja, Tectus, Zagreb, br.4/2012

52 V. poglavlje VI IDD-a

53 V. DLA Piper, La nuova direttiva sulla distribuzione assicurativa-uno sguardo d'insieme e primi spunti di riflessione, 5.4. 2016., str. 4. na: <https://www.dlapiper.com/it/italy/insights/publications/2016/04/insurance-distribution>

54 O investicijskom osiguranju života v. više kod Ćurković, Marijan, Ugovor o osiguranju osoba, Inženejski biro, Zagreb, 2009., str. 158 -163. U 2013.g u EU udio linked proizvoda životnog osiguranja u ukupnom broju polica osiguranja života iznosio je 19%, v. European Insurance-Key Facts 2015.; u Hrvatskoj u 2015. njihov udio u ukupnoj premiji životnih osiguranja bio je 8,22 %, i u stalnom je povećanju, zbog čega je i nadzorno tijelo HANFA našla za shodno upozoriti potencijalne ugovaratelje na rizike kod takvih osiguranja, v. Nensi Botica Jukić, Unit linked osiguranje – štednja i investicija, Osiguranje, m Croatia osiguranje, Zagreb, br. 1/16., str. 23-24.

Poglavlje VI. IDD-a predviđa pravila oko izbjegavanja sukoba interesa koji se mogu pojaviti kod investicijskih osiguranja (IDD predviđa obvezu **osiguratelja** i posrednika na primjenu učinkovitog postupka identifikacije i upravljanja sukobom interesa u cilju izbjegavanja mogućnosti da taj sukob interesa šteti potrošaču) i obvezu informiranja potrošača o mogućem sukobu interesa posrednika, o proizvodu i premiji, o troškovima povezanim s investicijskim osiguranjem, o vrednovanju adekvatnosti proizvoda (ovo samo ako se daje i usluga savjetovanja)⁵⁵. O mogućem sukobu interesa posrednici i **osiguratelji** moraju informirati potrošača prije sklapanja ugovora o osiguranju s investicijskim značajem.

Obveza informiranja potrošača-klijenta nastavlja se (ako je ugovorena usluga savjetovanja) i za vrijeme trajanja ugovora o osiguranju investicijskog značaja: periodična procjena pogodnosti proizvoda; upozorenja na rizike koji su povezani s proizvodima i s predloženom strategijom ulaganja; o troškovima i teretima uključivši i troškove savjetovanja i način plaćanja tih troškova i samog proizvoda.⁵⁶ Ove informacije potrošaču daju se po potrebi, a najmanje jednom godišnje.

IDD predviđa obvezu **osiguratelja** i posrednika u osiguranju da izvršavaju obveze navedene u IDD-u uvijek kad primaju honorar, proviziju ili nenovčanu korist od subjekata koji su različiti od klijenta, ali samo u slučaju kad takva plaćanja ne štete kvaliteti pružene usluge i korektnom ispunjenju obveze da rade u najboljem interesu klijenta. Države članice mogu distributerima nametnuti zabranu ili (još više) ograničiti ponudu ili prihvaćanje honorara, provizija i neimovinske koristi od strane trećih osoba u svezi s pružanjem usluge savjetovanja⁵⁷. Isto tako, države članice mogu predvidjeti obvezu osiguratelja i posrednika da savjetuju klijente kad je u pitanju prodaja investicijskih proizvoda osiguranja ili (samo) određene vrste takvih proizvoda.⁵⁸

Važno je da osiguravajuće društvo i posrednik kod savjetovanja o investicijskom osiguranju, pruže klijentu personaliziranu informaciju. Kako bi to mogli učiniti, obvezni su prije sklapanja ugovora upoznati se s klijentom, njegovim znanjem i iskustvom o ulaganjima u određeni proizvod, financijskom situacijom te osobe, njenom sposobnošću da podnese financijski gubitak, investicijskim ciljevima te osobe, koji rizik je toj osobi prihvatljiv itd., a sve u cilju da se potrošaču preporuči investicijski proizvod koji je njemu prikladan i koji odgovara njegovim mogućnostima prihvaćanja rizika i sposobnosti da podnese gubitak.⁵⁹

Osiguravajuće društvo i posrednik obvezni su, i kad ne pruža uslugu savjetovanja, klijenta upozoriti – nakon što dobiju informacije o njegovom ne/znanju i ne/iskustvu u području investiranja relevantnom za određenu vrstu proizvoda – da mu proizvod ne odgovara. IDD ide korak dalje: ako klijent ne dostavi tražene informacije – osiguratelj i posrednik moraju ga upozoriti da nisu u stanju utvrditi odgovara li mu predviđeni proizvod. Upozorenje se može dati u standardiziranom obliku.

Države članice su ovlaštene odstupiti od gore navedenih obveza osiguratelja i posrednika (pri kupljanje informacija od klijenta), kad pružaju uslugu bez usluge savjetovanja i to kod ugovora:

55 DLA Piper, o.c., str. 5.

56 V. čl. 29. St.1. IDD-a.

57 Čl. 29., st. 3. IDD-a.

58 No, ne dovodeći u pitanje slobodu država-članica da to urade, Komisija je ovlaštena po ovim pitanjima donositi delegirane akte.

59 Čl. 30., st. 1. IDD-a

- koji su sklopivi na temelju nekompleksnih financijskih instrumenata
- kad je distribucija obavljena na inicijativu klijentakad se klijentu objasni da posrednik ili osiguratelj nemaju obvezu vrednovati adekvatnost proizvoda te da potrošaču nije pružena odgovarajuća zaštita u skladu s relevantnim pravilima poslovnog ponašanja
- kad je posrednik ili osiguratelj riješio svoje obveze u materiji upravljanja sukobom interesa.

Čl. 30., st. 4. IDD-a obvezuju posrednika i osiguratelja na uspostavljanje **evidencije** koja sadrži dokumente o sporazumima između posrednika ili osiguratelja i potrošača u kojima su utvrđene međusobne obveze i prava te ostali uvjeti pod kojima se pruža usluga potrošaču. Izvješća potrošaču moraju biti dostavljena na trajnom mediju (periodično obavješćavanje potrošača, svojstvo usluge koja se pruža potrošaču, troškovi povezani s transakcijama i uslugama za račun potrošača). Prigodom savjetovanja prije sklapanja ugovora posrednik ili osiguratelj dužni su potrošaču dati izjavu o primjerenosti proizvoda; izjava mora biti na trajnom mediju, a sadržajno mora navoditi savjete i informacije o tome jesu li proizvodi u skladu sa sklonostima, ciljevima i drugim značajkama potrošača.

I kod ovih obveza posrednika i osiguratelja Komisija je ovlaštena donositi *delegirane akte*⁶⁰, a EIOP je zadužen u roku od godine dana izraditi tehnička uputstva za procjenu investicijskih proizvoda koji su po svojoj strukturi takvi da otežavaju potrošačima razumijevanje potencijalnih rizika proizvoda te smjernica za procjenu investicijskih proizvoda koji su po svojoj strukturi klasificirani kao jednostavni proizvodi.⁶¹

4.6. Mjere upravljanja i nadgledanja proizvoda

IDD uvodi jednu vrlo značajnu novinu koja se odnosi na upravljanje i nadgledanje (kontrolu) osigurateljnih proizvoda, i to bez obzira o kakvom se proizvodu radi (*Product Oversight and Governance Requirement*). Obveza se odnosi na osiguratelje koji su najčešće, bar kod nas, tvorcima osigurateljnog proizvoda, ali i na posrednike u osiguranju koji proizvod stvaraju (proizvode)⁶² za određeni rizik i za određeno tržište. Direktiva ih obvezuje da donesu mjere koje će osigurati učinkovito nadgledanje stvaranja proizvoda i njegovo „ponašanje“ na ciljanom tržištu. To znači da moraju stalno pratiti i analizirati tržište, strategiju distribucije proizvoda (koja bi morala biti koherentna s ciljanim tržištem), kao i poduzimanje mjera radi njegove verifikacije i utvrđivanja kriterija radi njegove periodične revizije, a s ciljem osiguranja stalne koherencije

60 Komisija je već 30. lipnja 2016. donijela Uredbu o dopuni Uredbe (EU) br. 1286/2014 Europskog parlamenta i Vijeća o dokumentima s ključnim informacijama za upakirane investicijske proizvode za male ulagatelje i investicijske osigurateljne proizvode (PRIIP-ovi) utvrđivanjem regulatornih tehničkih standarda u vezi s prikazom, sadržajem, pregledom i revizijom dokumenata s ključnim informacijama te uvjetima za ispunjavanje zahtjeva za dostavu tih dokumenata; tehničkim standardima propisana je obvezna uporaba predložka uključujući i obvezne tekstove; sadržaj dokumenta s ključnim informacijama, što će ga morati dostaviti ulagatelju izdavaatelj PRIIP-a, ima šest dijelova: dio s općim informacijama, dio koji odgovara na pitanje „O kakvom se proizvodu radi“, dio „Koji su rizici i što bi mogao dobiti zauzvrat?“, dio „Koji su troškovi?“, dio „Kako se mogu žaliti?“ i dio „Druge relevantne informacije“; Uredba će se primjenjivati od 31. prosinca 2016.g.

61 Koji su proizvodi jednostavni određeno je u čl. 30., st. 3., t. a) ii. IDD-a.

62 Poznato je da posrednici u osiguranju (brokeri) u razvijenim EU zemljama vrlo često, kao dobri poznavatelji tržišnih potreba, stvaraju (iznalaze, proizvode) odgovarajući osigurateljni proizvod i onda ga preko osiguratelja plasiraju na tržište, najčešće preko svoje posredničke mreže distributera.

između proizvoda i potreba ciljanog tržišta.⁶³ Taj postupak prihvaćanja, održavanja i provjere proizvoda mora se utvrditi prije stavljanja proizvoda na tržište⁶⁴. Postupkom se mora utvrditi koje tržište je ciljano tržište za predmetni proizvod, koji su mogući rizici vezani uz taj proizvod, koja je strategija distribucije takvog proizvoda, a kasnije – kako se proizvod ponaša na tržištu, je li potrebna njegova prilagodba/revizija potrebama ciljanog tržišta, ali i da li je planirana strategija distribucije toga proizvoda i dalje prikladna. Tvorcima proizvoda dužni su distributerima koji nisu tvorcima proizvoda dati sve potrebne informacije o proizvodu osiguranja, postupku njegovog donošenja, ciljanom tržištu i sl.

4.7. Kontinuirano profesionalno osposobljavanje

Iskustvo je pokazalo da se suvremeni uvjeti poslovanja vrlo brzo mijenjaju. Potrebe tržišta se mijenjaju, zaštita potrošača diže se na višu razinu, novi proizvodi su sve složeniji. Dosadašnji sustav pretpostavljenog stručnog znanja temeljen na uspješno provedenom ispitu kao uvjetu dobivanja licence za prodaju osiguranja pokazao se kao neučinkovit i nedostatan. Stoga nova IDD uvodi obvezu svih osoba koje rade u distribuciji tijekom pripreme, prodaje i nakon prodaje re/osigurateljnih proizvoda da se stalno osposobljavaju i razvijaju. Tu spadaju ne samo posrednici u osiguranju, već i sporedni posrednici, **ali i zaposlenici društava za osiguranje**.⁶⁵ Od njih se očekuje da posjeduju odgovarajuću razinu znanja i stručnosti, uz iznimke za administrativno osoblje koje ne sudjeluje u direktnoj prodaji. Ta stručnost se posebno traži kod prodaje investicijskih proizvoda osiguranja malim potrošačima, kod kojih osoblje zaposleno u direktnoj prodaji mora poznavati takav proizvod. Ulagači se moraju moći pouzdati u informaciju koju im vezano za proizvod daje osoblje osiguratelja. Kako su ti proizvodi za prosječnog osiguranika kompleksni i podložni stalnoj inovaciji, stručno usavršavanje takvog osoblja moralo bi biti neprekidno.⁶⁶ Svi oni bi se trebali konstantno upoznavati s uvjetima ugovora o osiguranju koje distribuiraju i, ukoliko je potrebno, s pravilima postupanja pri obradi odštetnih zahtjeva i rješavanju prijepora⁶⁷. Stručnost mora odgovarati složenosti poslova pripreme, prodaje i obveza osiguratelja nakon prodaje polica osiguranja. Kako bi to bilo moguće, treba im omogućiti kontinuirano (olakšan) učenje i razvoj na razne mogućnosti (tečajevi, učenje preko interneta, mentorstvo). U okviru toga spada i obveza države da uredi potrebne dokaze o znanju i stručnosti, uključujući i uspješno polaganje ispita, odnosno provjeru znanja na ispitima.⁶⁸ To može samo jačati zaštitu potrošača. U tom cilju države članice moraju propisati obvezno stručno osposobljavanje od najmanje 15 sati godišnje⁶⁹, a broj sati ovisi o svojstvu proizvoda koji prodaju, vrstu distributera, njihovu ulogu i aktivnost u djelatnosti distribucije. IDD nameće obvezu osiguravajućim društvima da za svoje zaposlenike koji sudjeluju u distribuciji osiguranja provjere odgovaraju li njihovo znanje i sposobnost znanju i sposobnosti koje bi bilo primjereno proizvodu. Ukoliko je potrebno – moraju takvim osobama pružiti mogućnost osposobljavanja ili stručnog usavršavanja koji odgovaraju uvjetima vezanim uz proizvod koji te osobe distribuiraju. Upravo je uvjet znanja i

63 DLA PIPER, o.c., str. 7.

64 V.čl. 25. st. 1. IDD-a

65 V.čl. 10., st. 1. IDD-a.

66 V.t.33. IDD-a

67 V. t. 28. preambule IDD-a.

68 V. t. 29. preambule IDD-a

69 V.čl. 10., st. 2., alineja 2. IDD-a. Kao što se vidi IDD se odlučio za minimalan broj sati, jer su neke zemlje na bazi deontoloških propisa posredničkih udruga već imale puno više minimalnih sati godišnje obuke, primjerice Njemačka- 100/200 sati, Italija-60 sati itd.

stručnosti razlog zabrane osigurateljima da se kod posredovanja služe osobama koje nisu upisane u registar posrednika u osiguranju⁷⁰

4.8. Ostale važnije novine u IDD-u

IDD je zadržao cijeli niz odredbi iz Prve direktive o posredovanju, tako da mnogi tvrde kako je tekst IDD-a promijenjeni tekst Prve direktive, uz neke izmjene koje smo gore opisali. Pored spomenutih najvažnijih izmjena, vrijedi spomenuti i sljedeće:

4.8.1. Osiguranje od odgovornosti – povećanje osiguranih svota

Posrednici u re/osiguranju imaju obvezu osigurati se od odgovornosti za štete uzrokovane profesionalnim obavljanjem posredništva (ili odgovarajuće jamstvo) uz osiguranu svotu od najmanje 1.250.000 eura po jednom štetnom događaju, odnosno najmanje 1.850.000 eura za sve odštetne zahtjeve u jednoj godini.⁷¹ Obveza sklapanja ugovora o osiguranju od odgovornosti odnosi se i na sporedne posrednike (ili odgovarajuće jamstvo), ali će visinu osigurane svote za njih odrediti države-članice vodeći računa o svojstvu proizvođača osiguranja i djelatnosti koju obavljaju. Potreba osiguranja od profesionalne odgovornosti otpada za one distributere za koje osiguratelj u čije ime djeluje posrednik dadne osiguranje ili odgovarajuće jamstvo ili je preuzelo punu odgovornost za djelovanje posrednika⁷²

4.8.2 Nova pravila o cross-selling-u

Distributer osiguranjakoji nudi proizvod osiguranja u paketu s nekim drugim proizvodom ili uslugom koji nisu osiguranje mora obavijestiti potrošača o tome je li moguće odvojeno kupiti te različite sastavnice paketa i dostaviti mu opis različitih sastavnica paketa, posebno mijenjaju li se rizici ili pokriće osiguranjem; ako je odvojena kupnja moguća – dostavlja potrošaču informaciju o osigurateljnem proizvodu, njegovim troškovima i naknadama za isti. Distributer osiguranja mora omogućiti potrošaču odvojenu kupnju robe ili usluge uz koju se u paketu nudi i dodatni proizvod osiguranja.⁷³U ovoj materiji očekuje se smjernica EIOPA, ali je državama članicama dozvoljeno uvođenje strožih pravila, pa čak i intervencija u pojedinim slučajevima, ako mogu dokazati da se radi o prodaji koja je štetna za potrošača.

5. Zaključak

Nova EU direktiva o distribuciji osigurateljnih proizvoda (IDD) koja je zamijenila direktivu br. 2002/92/EC, Prvu direktivu o posredovanju u osiguranju, iako formalno zadržava veliki broj odredbi Prve direktive, novinama koje uvodi nastoji ojačati jedinstveno tržište osiguranja u EU, osigurati jednaku zaštitu potrošača u svim zemljama članicama EU-a, a to želi postići kroz proširenje primjene na sve distributere osigurateljnih proizvoda (dosada su Prvom direktivom o posredovanju bili obuhvaćeni samo klasični kanali prodaje – posrednici i agenti), uključujući i osiguravajuća društva. S te pozicije IDD uvodi i za osiguratelje obvezu sveobuhvatnog informi-

70 V.čl. 16. IDD-a.

71 Čl. 10., st. 4. IDD-a

72 Čl. 10., st. 4. IDD-a

73 Čl. 24., st. 3. IDD-a

ranja potrošača osigurateljnog proizvoda prije sklapanja ugovora o osiguranju, ostavljajući na volju državama članicama da odrede ili ne odrede obvezu distributera da prije sklapanja ugovora o osiguranju savjetuju potrošača, kako bi se omogućilo da potrošač – kroz personaliziranu informaciju koju mu daje posrednik ili osiguratelj – dobije osigurateljni proizvod koji u potpunosti odgovara njegovim potrebama. U cilju zaštite potrošača, IDD propisuje obvezu transparentnosti u odnosima „distributer-potrošač“, kako glede statusa distributera (izbjegavanje kolizije interesa kod nekih proizvoda), tako i glede naknade koju distributer proizvoda prima (honorar, provizija, druge imovinske koristi). Zbog kompleksnosti i manje upućenosti potrošača, IDD propisuje posebna dodatna pravila za distributere investicijskih osiguranja kod kojih je potrošač - investitor podložan fluktuaciji tržišta: potrebna je detaljna analiza njegovog stanja, njegovih potreba i ciljeva, njegove financijske sposobnosti nošenja eventualnog gubitka itd. i na temelju toga personalizirana preporuka distributera vezano uz planirani proizvod s investicijskom komponentom. Radi osiguranja kompetentnosti distributera, IDD propisuje obvezu stalnog doškoloavanja određujući minimalno 15 sati godišnje obuke distributera koja se odnosi i na zaposlenike osiguravajućih društava koji rade u prodaji osigurateljnih proizvoda. Svojim odredbama IDD stavlja u isti položaj sve distributere osigurateljnih proizvoda čime jača njihovu međusobnu utakmicu, što bi trebalo donijeti korist potrošačima osigurateljnih proizvoda. Unatoč svemu tome, IDD i dalje ostaje samo minimalni pravni okvir u kojemu se države članice mogu kretati uređujući materiju distribucije osigurateljnih proizvoda.

Summary

By introducing certain novelties, the new EU Insurance Distribution Directive (IDD) strives to strengthen the unique insurance market in the EU, provide equal consumer protection in all EU Member States by extending its scope of application to all sellers of insurance products including insurance undertakings (so far, the first Directive on Insurance Mediation applied only to classic distribution channels – intermediaries and agents). From this point of view, the IDD imposes requirements for insurers to disclose to customers detailed information on the insurance product before the conclusion of an insurance contract. With the aim of consumer protection, the IDD enhances the obligation of transparency in the 'distributor-consumer' relationship, that is, the status of the person who sells insurance products (avoiding conflicts of interests with certain products) as well as the remuneration received by the seller of the product (fees, commissions or any other material benefits). Due to the complexity and the customer's insufficient knowledge, the IDD prescribes specific additional rules for distributors of insurance-based investment products which expose the customer-investor to market fluctuations: it is necessary to make a detailed analysis of the customer's position, needs and goals, financial capacity of carrying possible loss etc. and based on this a personalised recommendation provided by the distributor in relation to the planned investment-based product. In order to ensure the competence of distributors, the IDD prescribes a permanent professional training and development, based on at least 15 hours of professional training for the distributors per year, which applies also to employees of insurance undertakings who sell insurance products. By the provisions of the IDD all distributors of insurance products are placed on equal terms, leading to competition between them, providing benefits for the insurance products consumers. Despite that, the IDD still remains a minimum legal framework for Member States to regulate the material distribution of insurance products.

Daniel Bara

Pregledni znanstveni rad

Štedbanka d.d.

daniel.bara@stedbanka.hr; bara.daniel777@gmail.com

UTJECAJ GDPR UREDBE NA POSLOVANJE OSIGURAVAJUĆIH DRUŠTAVA

SAŽETAK

Opća uredba o zaštiti osobnih podataka, odnosno GDPR (General Data Protection Regulation)⁷⁴ koja stupa na snagu 25. svibnja 2018., s obvezom primjene na sve države članice EU-a, obuhvaća sve organizacije koje obrađuju osobne podatke građana EU-a. Uredba je usvojena od strane Europske komisije i Europskog parlamenta i primjenjuje se obvezno u cijelosti, neposredno i bez odgode. Pojam osobnih podataka unutar uredbe je proširen te ona osobnim podatkom smatra osobna imena, lokacijske podatke, on-line identifikatore kao što su MAC i IP adresa te web-kolačići (eng. cookies), kao i genetičke i biometrijske podatke pojedinca. Obuhvat uredbe je veći nego što ga imaju dosadašnji certifikati informacijske sigurnosti, te ona nije samo sigurnosno ili tehničko pitanje, već joj treba pristupiti multidisciplinarno pod pokroviteljstvom vrha organizacije. Propisane maksimalne kazne za nepridržavanje regulative su 4% ukupnog godišnjeg prometa ili 20 milijuna EUR-a.

Osiguravajuća društva u Republici Hrvatskoj morat će se suočiti s izazovom usklađenosti s GDPR uredbom, za što će im trebati multidisciplinarni timovi s posebnim znanjima počevši od suštinskog razumijevanja podataka do upravljanja informacijskim sustavima, preko analize i upravljanja poslovnim procesima i informacijama, pa sve do prodajnih, marketinških i ostalih poslovnih strategija povezanih s pravnom ekspertizom.

Cilj ovog rada je ukazati na specifičnosti ove uredbe, utvrditi pripremljenost osiguravajućih društava u RH na ovu uredbu, te napraviti presjek mjera koje je potrebno poduzeti kako bi se osiguravajuća društva pravovremeno uskladila. U radu su obrađeni podatci iz online istraživanja te istraživanja putem intervjua sa stručnjacima ovog područja.

SUMMARY

General Data Protection Regulation - GDPR, which enters into force on May 25, 2018, with the obligation to apply in all EU member states, covers all organizations that are processing personal data of EU residents. GDPR has been adopted by the European Commission and the

74 Službeni list Europske unije, Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&from=EN>, pristup 16.08.2017

European Parliament, and it is applied in full, immediate and without delay. Personal data is considered personal names, location information, online identifiers such as MAC and IP addresses and web cookies, as well as genetic and biometric data of an individual. The scope of the regulation is bigger than the previous information security certificates, and it is not just security or technical issues, but must be accessed multidisciplinary under the auspices of the top of the organization. The maximum penalties for non-compliance are 4% of the total annual turnover or EUR 20 million.

The insurance company in the Republic of Croatia will have to face the challenge of alignment with the GDPR regulation, which will require multidisciplinary teams with special knowledge, starting from a fundamental understanding of information to information systems management, through analysis and business process management and information, up to sales, marketing and other business strategies related to legal expertise.

The purpose of this paper is to point to the specifics of these regulation, to establish the preparation of insurance companies in the Republic of Croatia on this regulation and to make a cross-section of measures that need to be taken to ensure that insurance companies are timely aligned. This paper deals with data from online research and research through expert interviews.

1 UVOD

U skladu s objavom Europskog parlamenta od 14. travnja 2016. godine, u Europskoj uniji uvedena su nova pravila o zaštiti podataka kojima je cilj pružiti kontrolu građanima nad njihovim osobnim podacima i stvoriti, u digitalno doba, visoku i ujednačenu razinu zaštite osobnih podataka u Europskoj uniji. Reforma također postavlja minimalne standarde o korištenju podataka za policijske i pravosudne svrhe. Ovim je glasovanjem završena je potpuna reforma pravila za zaštitu podataka na kojoj je Europski parlament radio 4 godine. Reforma će zamijeniti trenutnu Direktivu za zaštitu podataka⁷⁵ (u nastavku Direktiva), koja datira iz 1995. godine kada je internet bio još u povojima, te je usvojena uredba osmišljena kako bi se građanima pružila veća kontrola nad vlastitim informacijama u digitaliziranom svijetu pametnih telefona, društvenih medija i internetskog bankarstva.⁷⁶

Nova pravila uključuju:

- pravo na brisanje, odnosno pravo na zaborav (eng. Right to be forgotten)
- jasan i nedvosmislen pristanak na obradu osobnih podataka od strane ispitanice osobe (eng. Unambiguous consent)
- pravo na prijenos podataka drugom voditelju obrade (eng. Data Portability)
- obavještanje ispitanika o povredi osobnih podataka (eng. Data Breach Notification)

75 Službeni list Europske unije, Direktiva 95/46/EZ Europskog parlamenta i vijeća od 24. listopada 1995. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:31995L0046&from=HR>, pristup 16.08.2017

76 Reforma zaštite podataka – EP odobrio nova pravila, 14.04.201 <http://www.europarl.europa.eu/news/hr/press-room/20160407IPR21776/reforma-zastite-podataka-ep-odobrio-nova-pravila>, pristup 16.08.2017.

- osiguranje da su pravila o privatnosti objašnjena jasnim i razumljivim jezikom
- jaču provedbu i novčane kazne do 4% ukupnog godišnjeg prometa na svjetskoj razini tvrtkama ako prekrše pravila
- pravo na izbor DPA⁷⁷ ukoliko tvrtka posluje u nekoliko država Europske unije (One stop shop)
- ekstrateritorijalnost.

Paket zaštite podataka također uključuje uredbu o prijenosima podataka policiji i pravosudnim tijelima. Uredba će se odnositi na prekogranični prijenos podataka unutar EU-a te će po prvi put postaviti minimalne standarde za obradu podataka za policijske svrhe u svakoj državi članici.

2 RAZLOZI UVOĐENJA GDPR-a

2.1 POVELJA EUROPSKE UNIJE O TEMELJNIM PRAVIMA

U Povelji Europske unije o temeljnim pravima⁷⁸, članak 8., *Zaštita osobnih podataka*, stoji:

1. Svatko ima pravo na zaštitu osobnih podataka koji se na njega ili nju odnose.
2. Takvi podatci moraju se obrađivati pošteno, u utvrđene svrhe i na temelju suglasnosti osobe o kojoj je riječ, ili na nekoj drugoj legitimnoj osnovi utvrđenoj zakonom. Svatko ima pravo na pristup prikupljenim podacima koji se na njega ili nju odnose i pravo na njihovo ispravljanje.
3. Poštovanje tih pravila podliježe nadzoru neovisnog tijela.

Iz toga proizlazi kako je temeljno pravo svakog pojedinca - rezidenta Europske unije zaštita njegovih osobnih podataka, a obrada tih podataka mora biti obavljena na način na koji se ne ugrožava pojedinac, gdje će provjeru i nadzor nad obrađivanjem osobnih podataka obavljati neovisno tijelo. Na ovaj način je stvorena podloga za donošenje GDPR regulative.

2.2 RAZVOJ INFORMATIKE I INTERNETA

U vrijeme kada je izašao posljednji službeni dokument koji regulira zaštitu osobnih podataka, Direktiva 95/46/EZ, 1995. godine, internet je kao medij bio u svojim povojima, stoga je i ta Direktiva bila napisana u skladu s tadašnjim uvjetima, kao i s tadašnjim predviđanjima razvoja tehnologije.

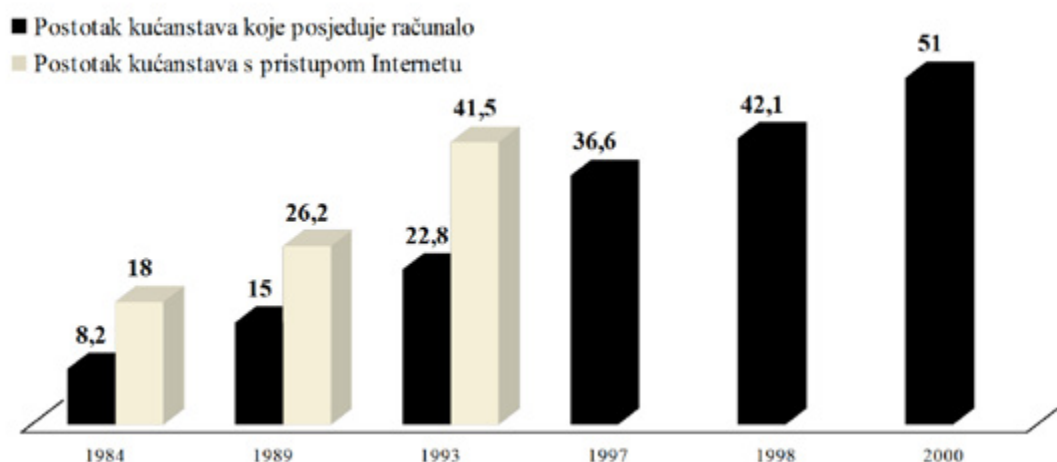
Podatci sa sljedećeg grafikona⁷⁹, uz napomenu kako su to službeni podaci U.S. CENSUS BUREAU, odnosno Sjedinjenih Američkih Država, pa ih stoga treba uvjetno promatrati u kontekstu Europske unije i s malom zadržkom, te uz dodatnu napomenu kako podaci prije 1997. godine

77 DPA - Data Protection Authority – nadzorno tijelo za zaštitu osobnih podataka. U Republici Hrvatskoj nadzorno tijelo za zaštitu podataka je AZOP – Agencija za zaštitu osobnih podataka koja je osnovana na temelju Direktive 95/46/EZ

78 Povelja Europske unije o temeljnim pravima, Službeni list Europske unije 2007/C 303/01, 12.12.2007., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:12007P&from=CS>, pristup 21.08.2017.

79 Home Computers and Internet Use in the United States: August 2000, Special Studies, September 2001, U.S. Department of Commerce Economics and Statistics Administration, U.S. CENSUS BUREAU, p 23-207

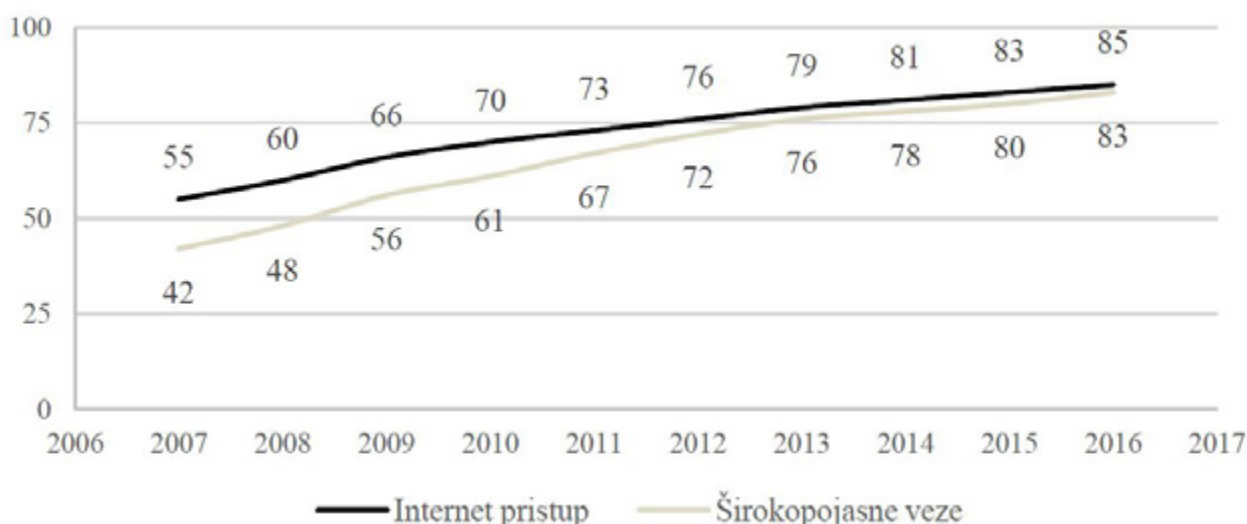
vezani uz internetski pristup nisu prikupljeni, ipak nam mogu dočarati približnu sliku strelovitog napretka tehnologije i korištenja interneta koji je nastupio nakon donošenja navedene Direktive. Kao dodatna zanimljivost, u ovom izvještaju se navodi kako je elektronska pošta najviše korištena tehnologija koju redovito koristi 32,7% osoba starijih od 18 godina.

Grafikon 1. Udjel računala u kućanstvima i pristup internetu (1984.-2000.)

Podatci o pristupu internetu u Velikoj Britaniji sustavno su se počeli skupljati od 1998. godine⁸⁰, ali zbog promjena u načinu prikupljanja podataka i izvorima koje su nastupile tijekom godina, smatra se kako se podatci do 2006. godine trebaju promatrati kao okvirni podatci dok su od 2006. i nadalje podatci detaljno obrađeni. Slično vrijedi i za ostale države Europske unije - podatci se sustavno počinju prikupljati od 2007. godine.

Sljedeći grafikon prikazuje pristup internetu i širokopojasni internetski pristup kućanstava EU-28, u razdoblju od 2007. do 2016. godine⁸¹.

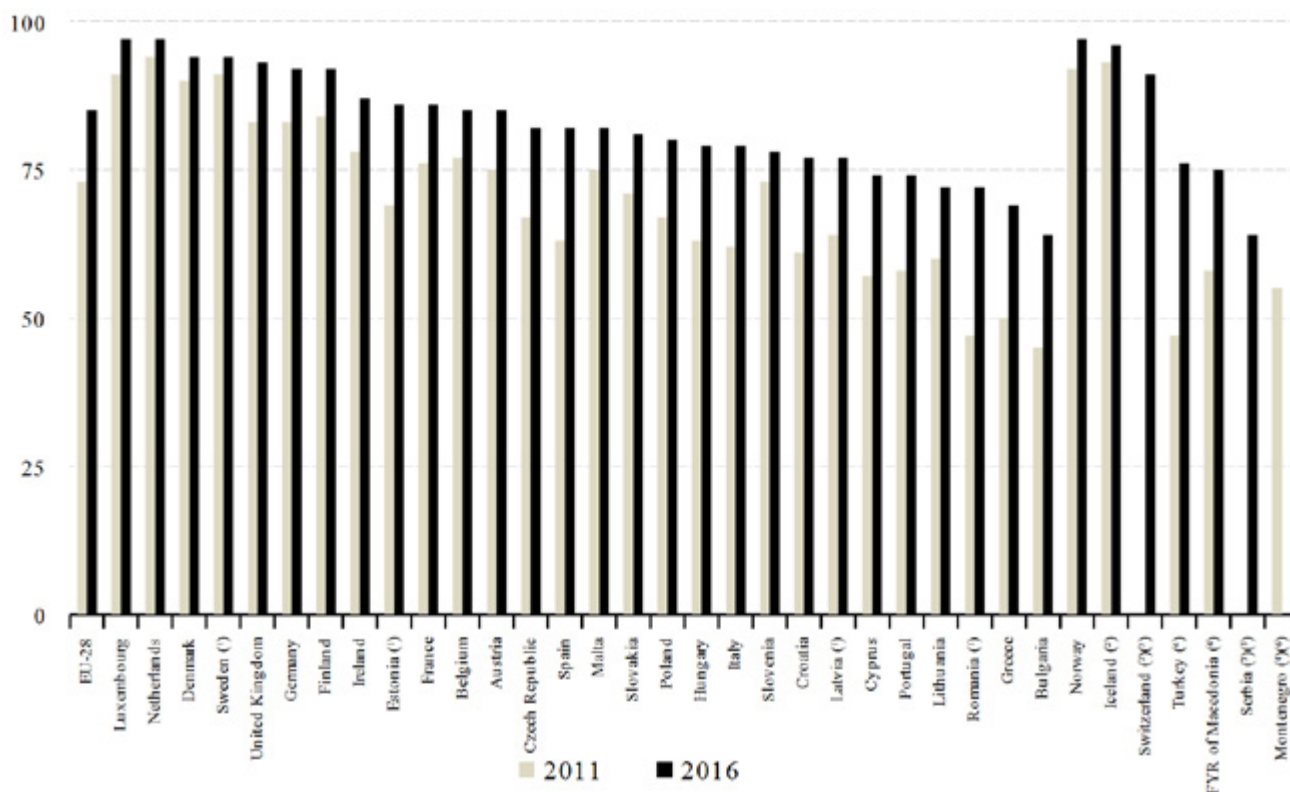

Grafikon 2. Pristup internetu i širokopojasni internetski pristup kućanstava EU-28 (2007.-2016.) [u %]

80 Internet Access – Households and Individuals, Office for National Statistics, <https://www.ons.gov.uk/people-populationandcommunity/householdcharacteristics/homeinternetandsocialmediausage/bulletins/internet-accesshouseholdsandindividuals/2015-08-06>, pristup 21.08.2017.

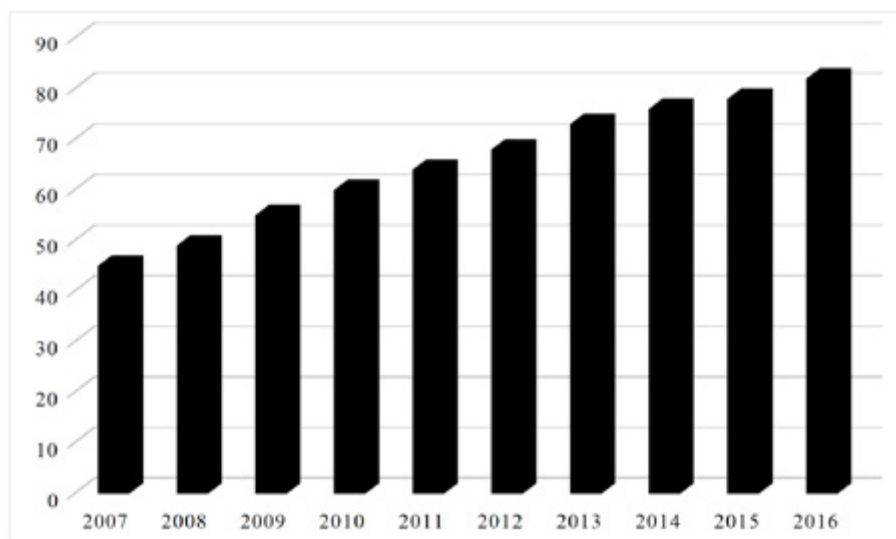
81 Digital economy and society statistics - households and individuals, EUROSTAT, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Digital_economy_and_society_statistics_households_and_individuals, pristup 21.08.2017.

Ovi podatci nam zorno prikazuju kako je internet postao nezaobilazna infrastruktura u današnjem modernom kućanstvu, te je razložno pretpostaviti kako uskoro neće biti kućanstva bez pristupa internetu, bilo širokopojasno, bilo nekom od mobilnih ili nekih drugih tehnologija. Podatci po državama se nalaze u okviru istog izvještaja i prikazani su grafikonom 3.

Grafikon 3. Pristup internetu po državama EU-28 (2011.-2016.)

Također su prikazani i podatci za Republiku Hrvatsku koji navode kako je internetski pristup 2011. godine imalo 66% kućanstava, dok je 2016. godine internetski pristup imalo 77% hrvatskih kućanstava. To je nešto ispod prosjeka EU-28 koji je, prema istim podacima, za 2011. godinu iznosio 73%, a za 2016. godinu 85%. Također se iz grafikona može vidjeti kako se neke razvijene države poput Norveške, Nizozemske i Švedske približavaju 100%-tnom pristupu kućanstava internetu. Zanimljivo je promotriti i frekvenciju korištenja interneta u Velikoj Britaniji, za razdoblje od 2006. do 2016. godine koje je prikazano sljedećim grafikonom.

Grafikon 4. Dnevna ili gotovo svakodnevna upotreba interneta (2007.-2016.)

Prema podacima EUROSTAT-a⁸², slično vrijedi i za ostale članice EU-a pa možemo zaključiti kako velika većina onih koji imaju pristup internetu isti i koristi u svakodnevnom radu. Posebice je interesantan podatak putem kojih uređaja se korisnici spajaju na internet: 71% korisnika se spaja putem mobilnih uređaja ili pametnih telefona, pa taj način spajanja preuzima primat, 62% putem prijenosnih računala, a 40% preko klasičnih desktop računala. Svi ovi korisnici ujedno i nešto rade na internetu, a količine podataka koji se konstantno generiraju su enormne. Ako pogledamo kako se 1995. godine generiralo približno 150GB podataka⁸³ mjesečno, a 2016. godine 78,25 PB⁸⁴, što je povećanje od 520.000 puta, razumljiva je zabrinutost Europskog zakonodavstva i briga o tim podacima, pogotovo s obzirom na predviđanja kako će 2021. godine generirani mjesečni podatci putem interneta iznositi oko 233 PB.

Postoji također i tamna strana takvog napretka korištenja interneta, a to su povrede podataka koje nanose goleme štete, kako tvrtkama, tako i pojedincima, kompromitiraju poslovanje i uništavaju reputaciju. Godina 2016. zabilježena je kao godina u kojoj je prijavljen veliki broj incidenata s povredama podataka (njih 4.149), što je nešto manje nego 2015. godine kada je prijavljeno 4.326 povreda podataka, no zato je kompromitirano preko 4,281 milijardi zapisa podataka što je najviše u povijesti⁸⁵. Statistika povrede izgubljenih ili ukradenih podataka govori kako je od 2013. godine ukradeno ili izgubljeno više od 9 milijardi zapisa⁸⁶, što je impozantan broj. Ono što je u tim podacima poražavajuće jest činjenica da je jedva 4% ukradenih podataka kriptirano, a time i teško upotrebljivo. Podatci o povredama podataka samo su djelomično točni jer se prijave podataka, osim u SAD-u gdje ih je obavezno prijaviti, uglavnom sakrivaju i ne prijavljuju pa ostaju nezabilježene. Realni rezultatu su stoga zasigurno još i gori⁸⁷.

82 Eurostat je statistički ured Europske unije koji se nalazi u Luksemburgu

83 The history and future of Internet traffic, Cisco Blogs, Sumits, A., 28.08.2015., <https://blogs.cisco.com/sp/the-history-and-future-of-internet-traffic/>, pristup 21.08.2017.

84 Data volume of global consumer IP traffic from 2015 to 2021, Statista – The Statistics Portal, <https://www.statista.com/statistics/267202/global-data-volume-of-consumer-ip-traffic/>, pristup 21.08.2017.

85 Data Breach QuickView Report, Risk Based Security, https://pages.riskbasedsecurity.com/hubfs/Reports/2016-%20Year%20End%20Data%20Breach%20QuickView%20Report.pdf?utm_campaign=2016+-Year+End+Data+Breach+QuickView+Report&utm_source=hs_automation&utm_medium=email&utm_content=41076100&_hsenc=p2ANqtz-9YSFTnUDy2n3azbjo5khYqM1kprhERFPK6le6JE3DsBfqVSB5oLllqqsPdst0oTq-FYV7jWcPiXrG12iNfcaCjTySbt4_w&_hsmi=41076100, pristup 21.08.2017.

86 Data Breach Statistics, <http://breachlevelindex.com/>, pristup 21.08.2017.

87 Data security breaches: to tell or not to tell?, Fox Williams, 02.06.2010, <http://www.foxwilliams.com/news/325/>,

Iz svega navedenog, prvenstveno iz Povelje Europske unije o temeljnim pravima, pa preko razvoja interneta i njegova korištenja, generiranja ogromnih količina podataka među kojima se nalaze i osobni podaci, te problematike povrede podataka koja postaje sve izraženija, uvođenje nove regulative za zaštitu osobnih podataka se nametnulo kao nužnost kojom se želi uvesti više reda u internetsko poslovanje te postaviti jasne granice i odgovornosti prema obradi i korištenju osobnih podataka. GDPR namjerava pružiti odgovor na svu navedenu problematiku, kako sada, tako i u budućnosti.

3 GLAVNE ZNAČAJKE GDPR-a

Glavni cilj GDPR uredbe je štititi privatnost osobnih podataka svih građana EU-a u svijetu koji se sve više temelji na podacima, a koji je znatno drugačiji od vremena kada je uspostavljena Direktiva iz 1995. godine. Iako su ključna načela privatnosti podataka još uvijek u skladu s prethodnom Direktivom, mnoge su promjene predložene regulatornim politikama. Stoga je GDPR potpuna revizija regulacije zaštite podataka s opsežnim ažuriranjima onoga što se može smatrati identificirajućim informacijama EU građana i njihovih osobnih podataka. Ključne točke GDPR-a, kao i informacije o utjecajima koje će imati na poslovanje osiguravajućih društava, nalaze se u nastavku.

3.1 DEFINICIJA OSOBNOG PODATKA

Definicija osobnih podataka blago je proširena na sve informacije povezane s identificiranom ili prepoznatljivom fizičkom osobom - nositeljem podataka. Identificirana osoba je ona koja se može identificirati, izravno ili neizravno, osobito pomoću identifikacije kao što je ime, identifikacijski broj, lokacija, on-line identifikator ili preko jednog ili više specifičnih čimbenika (fizički, fiziološki, genetski, mentalni, ekonomski, kulturni ili socijalni identitet osobe). Pod GDPR-om i voditelji obrade⁸⁸ i izvršitelji obrade⁸⁹ podataka podliježu izravnim obvezama u odnosu na osobne podatke. Obveza voditelja obrade prema upravljanju svojim izvršiteljima obrade i dalje se zadržava, ali GDPR također uvodi izravne obveze za izvršitelje obrade. Obveze izvršitelja obrade uključuju:

- dobivanje pristanka voditelja obrade prije podugovaranja bilo kakvih obrada podataka; izvorni izvršitelj obrade ostaje u potpunosti odgovoran za kvarove zaštite drugog izvršitelja obrade (članak 28.)
- održavanje evidencije o aktivnosti obrade koji između ostalog mora sadržavati detalje izvršitelja i voditelja obrade, prijenosa trećih zemalja i (gdje je to moguće) opis mjera zaštite podataka (članak 29.)
- suradnju s nadzornim tijelom za zaštitu podataka⁹⁰ (članak 31.)

pristup 21.08.2017.

88 **Voditelj obrade** - znači fizička ili pravna osoba, tijelo javne vlasti, agencija ili drugo tijelo koje samo ili zajedno s drugima određuje svrhe i sredstva obrade osobnih podataka; kada su svrhe i sredstva takve obrade utvrđeni pravom Unije ili pravom države članice, voditelj obrade ili posebni kriteriji za njegovo imenovanje mogu se predviđjeti pravom Unije ili pravom države članice.

89 **Izvršitelj obrade** znači fizička ili pravna osoba, tijelo javne vlasti, agencija ili drugo tijelo koje obrađuje osobne podatke u ime voditelja obrade.

90 U Republici Hrvatskoj

- osiguravanje odgovarajućih tehničkih sigurnosnih mjera (članak 32.)
- izvješćivanje nadzornog tijela o povredi osobnih podataka (članak 30.).

Pod GDPR-om izvršitelji obrade i voditelji obrade izravno su podložni prekršajnim kaznama. Subjekti koji su pretrpjeli štetu zbog povrede osobnih podataka mogu:

- podnijeti žalbu nadzornom tijelu (članak 77. i 78.)
- podnijeti tužbu protiv izvršitelja obrade (članak 79.)
- tražiti naknadu od izvršitelja obrade (članak 82.).

3.1.1 Utjecaj na osiguravajuća društva u RH

GDPR jasno definira situacije u kojima osobni podatci pokrivaju okolnosti u kojima se ne može jasno odrediti na koga se podatci odnose, kao što su to podatci o lokaciji ili IP adrese, no još uvijek je moguće identificirati pojedinca preko tih podataka. Industrija osiguranja stoga mora biti svjesna kako će podatci o lokaciji, prikupljeni u npr. telematskim kutijama ili nosivim uređajima te IP adresama prikupljenim u analizi web stranica, morati biti usklađeni s GDPR-om. Primjenom GDPR-a na izvršitelje obrade nedvojbeno se približava postizanju veće ravnoteže između voditelja obrade i izvršitelja obrade. Često se smatra nepravednim teretom voditelja obrade upravljanje vlastitim obvezama poštivanja zaštite podataka, kao i aktivnosti njihovih izvršitelja obrade.

Ipak, vjerojatno će se trebati napraviti dugotrajni predgovori jer će izvršitelji podataka neizbježno zahtijevati jasne ugovorne odredbe koje detaljno govore o:

- dogovorenom odnosu između stranaka u odnosu na svaki aspekt obrade
- odgovornostima voditelja obrade i izvršitelja obrade
- specifičnim uputama za obradu kako bi se osiguralo poštivanje obveza koje nalaže GDPR; razumno je predvidjeti kako će takvi zahtjevi sporazume i pregovore za obradu podataka načiniti mnogo složenijim i dugotrajnijim.

3.2 POVEĆANI TERITORIJALNI OPSEG (EKSTRATERITORIJALNA PRIMJENJIVOST)

Vjerojatno najveća promjena u regulatornom krajoliku zaštite osobnih podataka dolazi s proširenom nadležnošću GDPR-a, budući da se primjenjuje na sve tvrtke koje obrađuju osobne podatke rezidenata koji žive u Europskoj uniji, bez obzira na lokaciju tvrtke. Ranije je teritorijalna primjenjivost Direktive bila dvosmislena i odnosila se na obradu podataka *u kontekstu organizacije*. GDPR čini njezinu primjenjivost vrlo jasnom - primjenjivat će se na obradu osobnih podataka od strane izvršitelja obrade i voditelja obrade u EU, bez obzira na to radi li se o obradi podataka u EU ili ne. GDPR će se također odnositi na obradu osobnih podataka subjekata podataka u EU od strane izvršitelja ili voditelja koji nije uspostavljen u EU, gdje se djelatnosti odnose na: ponudu robe ili usluga EU rezidentima (bez obzira je li plaćanje potrebno) i praćenje ponašanja EU rezidenata koje se odvija unutar EU. Tvrtke koje nisu iz EU-a, a koje obrađuju

podatke EU rezidenata također će morati imenovati predstavnika u EU.

3.2.1 UTJECAJ NA OSIGURAVAJUĆA DRUŠTVA U RH

Na hrvatskom tržištu osiguranja su, prema podacima HUO-a za 2016. godinu⁹¹, osiguravajuća društva u domaćem vlasništvu policirala 51,43% godišnje premije, nešto više od 4,5 mlrd kn, a osiguravajuća društva u stranom vlasništvu 48,57% premije, odnosno 4,25 mlrd kn. Osiguravajuća društva u stranom vlasništvu su u vlasništvu društava iz EU-a, te će oni vjerojatno odrediti svoje centrale kao glavna mjesta komunikacije s nadzornim tijelima, tzv. *one-stop-shop*. Ono što je posebnost GDPR uredbe jest da će se zastupstva, brokери i tvrtke koji posluju u RH, a nemaju sjedište u EU, morati uskladiti s GDPR-om. Kako će to rješavati pojedina društva koja su sve svoje pribavljače prebacili u zastupstva, ostaje nam za vidjeti, ali definitivno će morati povesti brigu i o njima, kao i podacima do kojih takvi zastupnici mogu doći.

3.3 KAZNE

Specifičnost GDPR-a ogleda se i u financijskim kaznama koje su vrlo visoke. Organizacija koja krši GDPR uredbu može biti novčano kažnjena sa do 4% godišnjeg globalnog prometa ili 20 milijuna eura (ovisno što je veće). Ovo je maksimalna novčana kazna koja se može nametnuti za najteže povrede, npr. ukoliko tvrtka nema pristanak korisnika za obradu podataka. Postoji stupnjevit pristup kažnjavanju, pa na primjer tvrtka može biti novčano kažnjena 2% jer ne vodi evidenciju (članak 30.), ne obavještava nadzorno tijelo o povredi osobnih podataka (članak 33.), ili ne provodi procjenu učinka na zaštitu podataka (članak 35.). Važno je napomenuti da se ta pravila odnose i na voditelja i izvršitelje obrade – to znači da *cloud* poslovanje (poslovanje u oblaku) nije oslobođeno od primjene GDPR-a. Nedavno istraživanje⁹² predlaže analizu zahtjeva između ISO 27001 standarda i GDPR i traženja razlika jer tvrtke koje se bave *cloud* uslugama uglavnom imaju ISO 27001 certifikat. Prilikom izricanja novčanih kazni, nadzorno tijelo će osigurati da su one *djelotvorne, razmjerne i odvrćajuće*. Visina novčane kazne ovisi o članku GDPR-a koji je prekršen.

3.3.1 Utjecaj na osiguravajuća društva u RH

Drastične novčane kazne i raspon okolnosti u kojima se one mogu izreći znači da se usklađenost sa zaštitom podataka redovito mora nalaziti na sjednici dnevnog reda uprava osiguravajućih društava. Realno je očekivati kako će se pitanjima zaštite podataka davati ista pozornost koja je prethodno bila predviđena samo za regulaciju financijskih usluga. Iako bi mehanizam ranije pojašnjenog *one-stop shop*-a trebao imati pozitivan učinak, ipak će nadzorno tijelo u svim relevantnim državama članicama i dalje biti potrebno konzultirati u slučaju povreda osobnih podataka koja utječe na njihove državljane.

91 HUO, Statistička izvješća, <https://www.huo.hr/hrv/statisticka-izvjesca/18/>, pristup 22.08.2017.

92 Bartolini, C., Gheorghe, G., Giurgiu, A., Sabetzadeh, M., Sannier, N. Assessing IT Security Standards Against the Upcoming GDPR for Cloud Systems. In: Proceedings of the Grande Region Security and Reliability Day (GRSRD 2015), pp. 40-42, March 2015.

3.4 PRISTANAK

Ojačani su uvjeti za pristanak na obradu i korištenje osobnih podataka pa tvrtke više neće moći koristiti duge i nečitljive uvjete budući da se zahtjev za pristanak mora dati u nedvosmislenom, razumljivom i lako dostupnom obliku, sa svrhom pristanka na obradu podataka. Suglasnost mora biti jasna i razlikovati od ostalih pitanja, kao i omogućiti razumljiv i lako dostupan oblik, koristeći jasan i jednostavan jezik. Također se suglasnost mora moći jednostavno i lako povući, isto onako kako je i dana.

3.4.1 Utjecaj na osiguravajuća društva

Unatoč velikim lobiranjima od strane industrije osiguranja u Velikoj Britaniji⁹³, uvjeti obrade koji dopuštaju obradu osjetljivih osobnih podataka nisu prošireni na obradu osjetljivih osobnih podataka kada je to potrebno u svrhu ugovora. Stroži uvjeti za dobivanje suglasnosti u okviru GDPR-a značit će da će suglasnost biti vrlo teško dostupna za bilo kakve pomoćne svrhe. To znači da će, ukoliko osiguravajuća industrija obrađuje zdravstvene podatke, na primjer u svrhu potpisivanja zdravstvenog osiguranja, morati dobiti eksplicitni pristanak koji ispunjava uvjete iz članka 7.. Konkretno, članak 7. stavak 4. zahtijeva da kontrolori podataka uzmu *krajnje računa* o tome je li obavljanje ugovora uvjetovano davanjem suglasnosti. Jasno je da u slučaju osiguranja zdravstvenog osiguranja obavljanje ugovora o osiguranju mora biti uvjetovano podnošenjem podataka koji daje izričitu suglasnost na obradu osjetljivih osobnih podataka. Međutim, voditelji obrade ne mogu se osloniti na taj pristanak za obradu osjetljivih osobnih podataka iz drugih razloga, kao što je npr. profiliranje.

Ovaj GDPR zahtjev mogao bi prouzročiti poprilično problema u poslovanju osiguravajućih društava u RH. Naime, jedan broj osiguravajućih društava koristio je sve dostupne podatke za pozivanje korisnika, slanje promotivnog materijala i slično bez ikakvog eksplicitnog pristanka korisnika. Do tih podataka se dolazilo na različite načine, često zaobilaznim putevima. Osiguratelji su npr. smatrali da, ukoliko je korisnik bilo kada bio u njihovoj bazi, po bilo kojoj osnovi, imaju pravo i dopuštenje dostavljati im propagandne materijale, reklamne poruke i slično. U pojedinim društvima to je bila jedna od uvriježenih praksi za pridobivanje novih korisnika. Osim ovog, za osiguravajuća društva dolazi i do problema zastupnika u osiguranju, odnosno zasebnih poslovnih entiteta na koje se također primjenjuje GDPR. Kod njih je dodatna poteškoća što mogu koristiti podatke osiguravajućih društava za svoje potrebe, a da to osiguravajuće društvo nema pod svojim potpunim nadzorom.

Kako bi se izbjegli problemi s usklađivanjem, osiguravajuća društva bi trebala poduzeti odgovarajuće korake.

- Procijeniti svaku obradu osobnih podataka koja se trenutno poduzima i utvrditi je li dobivena adekvatna suglasnost za njihovu obradu. Tamo gdje se osjetljivi osobni podatci obrađuju na temelju pristanka, potrebno je utvrditi postoje li alternativni načini obrade. Ukoliko ne postoje:
 - o tamo gdje se osobni podatci obrađuju na temelju pristanka, osigurati ispunjavanje zahtjeva za suglasnost, uključujući osiguravanje da obavijest o privatnosti

93 ABI response to ICO consultation on GDPR consent guidance, Association of British Insurers <https://www.abi.org.uk/globalassets/files/consultation-papers/public/2017/04/abi-response-to-ico-consultation-on-gdpr-consent-guidance-march-2017-final.pdf>, pristup 22.08.2017.

jasno pojasni zašto su podatci potrebni i za što se koristetamo gdje se osjetljivi osobni podatci koji su potrebni za izvršenje ugovora obrađuju na temelju izričitog pristanka, osigurati pridržavanje zahtjeva za eksplicitni pristanak, uključujući osiguravanje da obavijest o privatnosti jasno objašnjava zašto su podatci potrebni i za što se koriste

- o tamo gdje se osjetljivi osobni podatci koji nisu potrebni za obavljanje ugovora obrađuju na temelju izričitog pristanka (npr. profiliranje), osigurati da obavijest o privatnosti jasno identificira tu obradu i omogućuje vlasniku podataka jednostavno odbijanje davanja svog pristanka.
- Ukoliko se daje pristanak, on bi trebao biti sposoban za lako povlačenje. Evidencije uvjeta obrade na koje se osiguravajuća društva oslanjaju moraju se održavati u svim okolnostima. Konkretno se mora održavati evidencija stvarnog pristanka na obradu. Evidencije o izuzećima se moraju također održavati u svim okolnostima.

3.5 OBAVIJEST O POVREDI PODATAKA

Pod GDPR-om, obavijest o povredi podataka postaje obavezna u svim državama članicama gdje je povreda podataka vjerojatno *dovelo do rizika za prava i slobode pojedinaca* (članak 33.). To se mora učiniti u roku od 72 sata od trenutka kada organizacija postane svjesna povrede. Izvršitelji obrade također će morati obavijestiti svoje korisnike, voditelje obrade, *bez nepotrebnog kašnjenja* nakon što postanu svjesni povrede podataka.

3.5.1 Utjecaj na osiguravajuća društva

Bitno je da svako osiguravajuće društvo ima plan za odgovor na povredu podataka kako bi omogućilo brzu reakciju te identificiralo povredu i obavijestilo nadzorno tijelo, u roku od 72 sata. GDPR predviđa i obavijest pojedincima čiji su podatci kompromitirani. Iako na prvi pogled ovaj zahtjev izgleda jednostavan, on sa svog organizacijskog i operativnog aspekta nameće brojne zahtjeve koje nije nimalo jednostavno ispuniti. Stoga se predlažu sljedeći praktični koraci:

- pregledati pravila, procedure i postupke kako bi se osiguralo da se povrede podataka mogu odmah otkriti i upravljati, te kako bi se mogle pridržavati novih zahtjeva ka obavještavanju koje nameće GDPR; ukoliko ovakva dokumentacija ne postoji, potrebno ju je kreirati; osim što ju je potrebno kreirati, potrebno je osigurati i otkrivanje povreda podataka što potencijalno može značiti znatna ulaganja u opremu i aplikacije za nadzor mreže i baza podataka
- potrebno je definirati plan odgovora na povredu podataka kako bi se odredile ključne uloge i odgovornosti, što će uštedjeti vrijeme i nejasnoće ukoliko dođe do povrede podataka
- pribavljači bi trebali razmotriti povećani rizik potraživanja kada se osiguravaju ugovori i politike cijena koje uključuju pokriće za povrede podataka

- razmisliti o mogućnostima cyber osiguranja.

Iskustva Nizozemske na ovom području su zanimljiva jer su oni nešto ranije krenuli s primjenom obavijesti o povredama podataka. Od 01.01.2016. godine uveden je takozvani Data Breach (Notification Obligation) Act⁹⁴, prema kojem ukoliko se otkrije povreda potrebnih sigurnosnih mjera koje su povezane s mogućim teškim negativnim posljedicama za zaštitu osobnih podataka, voditelj obrade će to morati odmah prijaviti Dutch Data Protection Authority (nizozemskom nadzornom tijelu za zaštitu podataka). Nadalje, voditelji obrade trebaju obavijestiti pogođene osobe ukoliko povreda osobnih podataka može štetno utjecati na njih, osim ako su ugroženi podatci šifrirani ili na drugi način nerazumljivi trećim stranama.

Nadalje, voditelj obrade je dužan voditi evidenciju svih kršenja osobnih podataka.

Ipak, unatoč donošenju ovakvog zakona, nakon provedenog istraživanja vidljivo je kako 41% nizozemskih tvrtki⁹⁵ (od njih 300 srednjih i velikih koje su sudjelovale u istraživanju) nije prijavilo povrede podataka. Također, 26% organizacija nije niti bilo svjesno da moraju prijaviti povrede podataka. Najveći razlog za to je nesigurnost nad onim što predstavlja događaj koji ima *značajan negativan utjecaj na zaštitu privatnosti*.

3.6 PRAVO NA ZABORAV/BRISANJE PODATAKA

Pravo na brisanje podataka, odnosno pravo na zaborav daje pravo ispitanicima nositeljima podataka da zatraže od voditelja obrade brisanje svojih osobnih podataka, prekid daljnje distribucije podataka i zaustavljanje obrade podataka od strane trećih osoba. Uvjeti brisanja, kao što je navedeno u članku 17-, uključuju podatke koji više nisu relevantni za izvorne svrhe za obradu ili podnositelji podataka povlače pristanak. Treba također napomenuti da ovo pravo zahtijeva da voditelji obrade uspoređuju prava subjekata s *javnim interesom za dostupnost podataka* pri razmatranju takvih zahtjeva.

3.6.1 Utjecaj na osiguravajuća društva

Ova promjena će vjerojatno imati značajan utjecaj na industriju osiguranja koja je pokušavala zadržati osobne podatke što je duže moguće kako bi se povećala njihova potencijalna upotreba. Teret dokazivanja je na voditelju obrade koji mora pokazati legitiman interes i/ili pravni i regulatorni razlog zadržavanja podataka. Realno je moguće očekivati da će ispitanici imati nerealna očekivanja o svojim pravima pa stoga voditelji obrade trebaju jasan i dokumentiran razlog zašto čuvaju osobne podatke. Osiguravajuća društva bi trebala povesti brigu o sljedećem:

- pravila o zadržavanju podataka treba izmijeniti kako bi se definirali zakonski i regulatorni razlozi za zadržavanje kategorija osobnih podataka kroz određena razdoblja; ova se politika mora primijeniti na nove i postojeće sustave

94 Dutch Law Includes General Data Breach Notification Obligation and Larger Fines for Violations of the Data Protection Act, Hunton & Williams, 08.01.2016: <https://www.huntonprivacyblog.com/2016/01/08/dutch-law-includes-general-data-breach-notification-obligation-and-larger-fines-for-violations-of-the-data-protection-act/>, pristup 22.08.2017.

95 Bakker, J. There are Dutch lessons in breach notification as GDPR approaches, ComputerWeekly.com, 08.05.2017, <http://www.computerweekly.com/news/450418378/There-are-Dutch-lessons-in-breach-notification-as-GDPR-approaches>, pristup 22.08.2017.

- treba postaviti politike i postupke kako bi se dokumentirao način na koji se zahtjevi za brisanjem moraju riješiti
- prioritet treba dati prijelazu osobnih podataka iz povijesnih sustava na nove sustave koji mogu biti izgrađeni kako bi uključili pravila zadržavanja i brisanja podataka.

U praksi će vjerojatno doći do znatnih problema prilikom operativne implementacije ovog pravila jer za neke slučajeve neće biti moguće naprosto izbrisati podatke. Kao mogući alat koji se može koristiti kao rješenje nameće se enkripcija podataka koji bi se onda spremali u zasebne arhive. Za ovo je potrebno implementirati određene specijalizirane softverske alate koji su uglavnom skupi i za čije uvođenje je potrebno angažirati posebne informatičke resurse.

3.7 ANONIMIZACIJA ILI PSEUDONIMIZACIJA PODATAKA

Osiguravajuće društvo ili zastupnik mogu zakonito zadržati relevantne i neophodne podatke na duže razdoblje ukoliko su takvi podatci anonimni⁹⁶ ili pseudonimizirani⁹⁷. U praksi, pseudonimizacija je tehnika kojom se polja s podacima o osobnim podacima unutar baze podataka zamjenjuju umjetnim identifikatorima ili pseudonimima, npr. imena se zamjenjuju jedinstvenim brojem. Teoretski, samo vlasnik baze podataka ima ključnu ulogu za ponovno identificiranje subjekata podataka. Treba voditi računa o tome da drugi ne mogu ponovno identificirati subjekte podataka koristeći javno dostupne informacije. Ova tehnologija je već neko vrijeme u primjeni, iako postoje pobornici koji sumnjaju u njezinu kvalitetu kada je anonimnost u pitanju^{98,99,100}.

Unatoč tome što se smatraju osobnim podacima (i zbog toga su općenito podložni zahtjevima osobnih podataka GDPR-a), GDPR podržava korištenje pseudonimizacije kao metode zaštite podataka jer se priznaje da može *smanjiti rizike za dotične subjekte podataka*. Također je priznat proces u primjeni zaštite podataka po dizajnu. Postoje pogodnosti za tvrtke koje koriste pseudonimizaciju:

- to je pozitivan čimbenik pri određivanju je li buduća upotreba podataka *kompatibilna s* izvornom upotrebom za koju su prikupljeni podatci (članak 6. stavak 4.e)
- u slučaju povrede podataka koji utječu na pseudonimizirane podatke, subjekti podataka ne moraju biti obaviješteni ako *ključ* koji omogućuje identifikaciju osobe nije kompromitiran.

96 **Anonimni podaci** - informacije koje se ne odnose na identificiranu ili prepoznatljivu fizičku osobu ili na podatke anonimne na takav način da podnositelj podataka nije ili se više ne može identificirati" (Recital 26)

97 **Pseudonimizacija** znači obrada osobnih podataka na način da se osobni podatci više ne mogu pripisati određenom ispitaniku bez uporabe dodatnih informacija, pod uvjetom da se takve dodatne informacije drže odvojeno te da podliježu tehničkim i organizacijskim mjerama kako bi se osiguralo da se osobni podatci ne mogu pripisati pojedincu čiji je identitet utvrđen ili se može utvrditi (Članak 4);

98 Malin B. Why pseudonyms don't anonymize: a computational re-identification analysis of genomic data privacy protection systems. Data Privacy Lab Working Paper LIDAPWP-19. Carnegie Mellon University, Pittsburgh, PA. Nov. 2003.

99 Khaled E Emam: Pseudonymous data is not anonymous data, 20.11.2014, <http://blogs.bmj.com/bmj/2014/11/20/khaled-e-emam-pseudonymous-data-is-not-anonymous-data/>, pristup 22.08.2017.

100 Ohm, P., Broken Promises of Privacy: Responding to the Surprising Failure of Anonymization, University of Colorado Law Legal Studies Research Paper No. 09-12, 2009.

3.7.1 Utjecaj na osiguravajuća društva

S obzirom da je pseudonimizacija priznata tehnika u kontekstu GDPR-a, osiguravajuća društva će morati naći način za korištenje ove tehnike u svojoj upotrebi. Preporuka je da se, kada god je to moguće, osobni podatci koji više nisu potrebni za pružanje usluga anonimiziraju. To će ih odvesti izvan okvira GDPR i omogućit će osiguravajućim društvima korištenje takvih podataka onako kako je njima potrebno. Tamo gdje se osobni podatci ne mogu anonimizirati, savjetuje se primijeniti pseudonimizaciju kao sigurnosnu mjeru.

3.8 PRAVO NA PRENOSIVOST PODATAKA

GDPR uvodi prenosivost podataka, to jest ispitanik ima pravo zaprimiti osobne podatke koji se odnose na njega, a koje je pružio voditelju obrade u strukturiranom, uobičajeno upotrebljivom i strojno čitljivom formatu te ima pravo prenijeti te podatke drugom voditelju obrade bez ometanja od strane voditelja obrade kojem su osobni podatci pruženi.

3.8.1 Utjecaj na osiguravajuća društva

Ovo pravo vrijedi za većinu osobnih podataka koje koriste osiguravajuća društva budući da će se podatci održavati elektronskim putem, bilo zbog potrebe za ugovorom ili na temelju suglasnosti. Pravo nastoji zaštititi ispitanike od zaključnih učinaka, što znači da se ispitanici mogu lakše i više kretati. To može imati utjecaj na zadržavanje osiguranika nakon isteka pravila. Industrija osiguranja mora biti pripremljena za ovakve zahtjeve i dati takve podatke drugim osiguravajućim društvima na zahtjev. Područja problema za industriju osiguranja vjerojatno će biti način na koji se tim podacima može pristupiti i kombinirati u strukturirani, uobičajeni i strojno čitljivi format. Mnogi osiguravatelji i zastupnici zadržat će osobne podatke u različitim sustavima (npr. štete, potraživanja itd.). Mnogi također imaju naslijeđene sustave koji možda nisu kompatibilni s novijim softverom. Podatci o telematici mogu također biti problematični, posebice s obzirom na to da još uvijek nije razvijen standard podataka. S tim u svezi potrebno je napraviti sljedeće:

- pregledati osobne podatke u sustavima kako bi se utvrdilo kako ih se može dati ispitaniku i konkurentnim osiguravajućim društvima na zahtjev
- izbrisati osobne podatke koji više nisu potrebni
- uspostaviti pravila i postupke za odgovaranje na zahtjeve.

U praksi će ovo predstavljati značajan problem jer na zahtjev se treba odgovoriti u roku od mjesec dana. Poseban slučaj je s odlukom o brisanju onih podataka koji više nisu potrebni. Do sada su osiguravajuća društva uglavnom samo skupljala što više podataka ne vodeći računa o tome za što i u kojem trenutku će im takvi podatci trebati. GDPR teži uvođenju reda u tom segmentu te će se trebati jasno odlučiti koji će podatci trebati ostati u sustavu, za koju potrebu i koliko dugo. To naravno nije jednokratni posao već repetitivan što znači uvođenje softverskih rješenja koja su to u stanju izvoditi.

3.9 PRAVO NA PRISTUP PODATCIMA

Dio proširenih prava nositelja podataka navedenih od strane GDPR-a je pravo prema kojem ispitanici dobivaju potvrdu voditelja obrade o tome hoće li se osobni podatci o njima obrađivati, gdje i za koju svrhu. Nadalje, voditelj obrade mora osigurati ispitaniku kopiju osobnih podataka, bez naknade, u elektroničkom obliku. Ovo je dramatična promjena u transparentnosti podataka i osposobljavanja ispitanika.

3.9.1 Utjecaj na osiguravajuća društva

Slično kao i pravo na prijenos podataka, odnosno pravo na zaborav, osiguravajuća društva će morati omogućiti korisnicima svojih usluga pristup podacima te im dostaviti potvrdu o tome za što se podatci koriste. GDPR uvodi strože definiranje profiliranja kao postupka koji se često provodi u osiguravajućim društvima, a koji je temelj za marketinške i prodajne akcije. O svim promjenama u tom smislu morat će se obavještavati osiguranike. Osiguranike je potrebno unaprijed obavijestiti o činjenici obrade njihovih osobnih podataka. Najčešći oblik obavijesti je obavijest o privatnosti. Pod GDPR-om, obavijesti o privatnosti moraju sadržavati sljedeće informacije o sljedećem (Članak 15.):

- svrsi obrade
- kategorijama osobnih podataka o kojima je riječ
- primateljima ili kategorijama primatelja kojima su osobni podatci otkriveni ili će im biti otkriveni, osobito primateljima u trećim zemljama ili međunarodnim organizacijama
- ako je to moguće, predviđenom razdoblju u kojem će osobni podatci biti pohranjeni ili, ako to nije moguće, kriterijima korištenima za utvrđivanje tog razdoblja
- postojanju prava da se od voditelja obrade zatraži ispravak ili brisanje osobnih podataka ili ograničavanje obrade osobnih podataka koji se odnose na ispitanika ili prava na prigovor na takvu obradu
- pravu na podnošenje pritužbe nadzornom tijelu
- ako se osobni podatci ne prikupljaju od ispitanika, svakoj dostupnoj informaciji o njihovu izvoru
- postojanju automatiziranog donošenja odluka, što uključuje izradu profila iz članka 22. stavaka 1. i 4. te, barem u tim slučajevima, smislenim informacijama o tome o kojoj je logici riječ, kao i važnosti i predviđenim posljedicama takve obrade za ispitanika. Ovdje je potrebno napomenuti da pojedini istraživači smatraju kako u okviru GDPR-a ne postoji pravo na pojašnjenje automatskog odlučivanja te da to nije dovoljno eksplicitno pojašnjeno u okviru GDPR uredbe¹⁰¹.

Kopija, bilo u papirnatom ili elektronskom obliku, mora biti besplatna. Kontrolori podataka trebaju dostaviti zatražene podatke bez nepotrebnog kašnjenja (u roku od mjesec dana) ili navesti razloge zbog kojih ne namjeravaju udovoljiti zahtjevu. Za dodatne kopije podataka može

¹⁰¹ S. Wachter, B. Mittelstadt, L. Floridi. Why a Right to Explanation of Automated Decision-Making Does Not Exist in the General Data Protection Regulation, *International Data Privacy Law*, Volume 7, Issue 2, 1 May 2017, pp 76–99.

se naplaćivati *razumna naknada temeljena na administrativnim troškovima*. Ne postoji vremenski rok za subjekte podataka da iskoriste ovo pravo.

3.10 TEHNIČKA I INTEGRIRANA ZAŠTITA PODATAKA (PRIVACY BY DESIGN AND BY DEFAULT¹⁰²)

Privatnost po dizajnu kao koncept postoji već godinama, ali tek s GDPR-om postaje dio zakonske regulative. U svojoj suštini, privatnost po dizajnu poziva na uključivanje zaštite podataka od početka dizajna sustava, a ne kao dodatak. Konkretnije – *Voditelj obrade mora ... izvršiti odgovarajuće tehničke i organizacijske mjere .. na učinkovit način ... kako bi ispunio zahtjeve ove Uredbe i zaštitio prava nositelja podataka*. Članak 23. zahtijeva od voditelja obrade zadržavanje i obrađivanje samo onih podataka koji su apsolutno potrebni za izvršenje svojih obaveza (smanjenje podataka), kao i ograničavanje pristupa osobnim podacima onima koji ih trebaju obrađivati.

3.10.1 Utjecaj na osiguravajuća društva

Kultura zaštite podataka po dizajnu morat će biti ugrađena u svim poslovnim područjima kako bi se osiguralo da se zaštita podataka smatra početkom svakog novog poslovnog planiranja i u svakoj fazi nakon planiranja. Prvi korak u poticanju takvog ponašanja bit će osiguranje adekvatne obuke osoblja o pitanjima usklađenosti s regulativom o zaštiti podataka, što će vjerojatno rezultirati dodatnim troškovima osiguravatelja.

Navedeni su praktični koraci za osiguravajuća društva:

- Svi novi sustavi trebali bi se izraditi sagledavajući zaštitu podataka prema dizajnu i prema zadanim postavkama. U praksi to znači osigurati postojanje tehničke funkcionalnosti za provedbu GDPR zahtjeva. Na primjer, sustavi bi trebali biti u stanju tražiti i izdvojiti sve osobne podatke određenog ispitanika kako bi bili u skladu s pravom prijenosa podataka.
- Osiguravajuća društva bi trebala jasno ugraditi zaštitu podataka u svoju kulturu na svim razinama (npr. pozivajući se na zaštitu podataka u korporativnim vrijednostima ili prilikom osposobljavanja zaposlenika).

3.11 ODGOVORNOST

Člankom 35. uvodi se zahtjev da se PIA¹⁰³ obavlja u slučajevima u kojima djelatnosti obrade osobnih podataka predstavljaju *visoki rizik* za prava i slobodu pojedinaca. GDPR definira određeni popis aktivnosti koje će potaknuti potrebu za provođenje PIA prije obrade tih osobnih podataka. Taj popis uključuje:

- aktivnosti koje su sustavne i opsežne te koje koriste automatsku obradu osobnih podataka kako bi se ocijenilo, analiziralo ili predvidjelo ponašanje

102 Privatnost po dizajnu i prema zadanim postavkama

103 PIA – Privacy Impact Assessment – Procjena utjecaja na privatnost

- obradu osjetljivih osobnih podataka u velikom opsegu
- sustavno praćenje javno dostupnih informacija u velikom opsegu.

Osim toga, svako nadzorno tijelo je dužno uspostaviti i javno objaviti popis vrsta obrade koje zahtijevaju ili ne zahtijevaju PIA-u. GDPR također navodi da voditelj obrade treba tražiti savjet od DPO-a¹⁰⁴ pri provedbi PIA-e. PIA bi između ostalog trebao sadržavati:

- opis obrade, uključujući legitiman interes koji vodi voditelj obrade
- procjenu nužnosti i razmjera obrade
- procjenu rizika za prava i slobodu ispitanika
- zaštitne mjere i mjere zaštite od tih rizika.

PIA bi trebalo pregledati svaki put kada dođe do promjene rizika navedenih u procesu obrade. Ako PIA pokazuje da bi obrada rezultirala visokim rizikom za ispitanike, u nedostatku koraka koje je poduzeo voditelj obrade radi ublažavanja rizika, potrebno je prethodno savjetovanje s nadzornim tijelom.

3.11.1 Utjecaj na osiguravajuća društva

Prema autorovim informacijama, temeljenim na razgovorima s odgovornim osobama u osiguravajućim društvima i bankama, u Republici Hrvatskoj je znatan broj tvrtki, posebno banaka i podružnica multinacionalnih kompanija, već obavio ili se sprema obaviti procjenu utjecaja na privatnost. Razlog tome jest što smatraju kako je to dobar prvi korak k utvrđivanju stanja stvari, odnosno analize vlastitih operacija i procjene potrebnih koraka u GDPR projektu. Ipak, PIA je samo jedan korak, iako vrlo poželjan prema krajnjem cilju, a to je usklađenost s GDPR-om. Stoga je za osiguravajuća društva poželjno da pripreme PIA predloške koji će se koristiti u svrhu analize te ih i obaviti nad onim procesima koje smatraju da su rizični za njihovo poslovanje u kontekstu utjecaja na privatnosti njihovih korisnika. Potrebno je pratiti i eventualne naputke regulatora usmjerene prema potrebi za PIA-om.

3.12 DPO - SLUŽBENIK ZA ZAŠTITU PODATAKA

Članak 37. obvezuje voditelje i izvršitelje obrade na imenovanje DPO-a u trima situacijama:

- kod tvrtki s javnim ovlastima
- kod sistematskog nadzora pojedinaca i osobnih podataka na velikoj skali
- prilikom obrade osjetljivih podataka na velikoj skali.

DPO su u obavezi imenovati tvrtke s preko 250 zaposlenih djelatnika. Tvrtke koje su u grupi mogu imenovati jednog DPO-a, pod uvjetom da je DPO lako dostupan svakoj tvrtki iz grupe. DPO-i moraju biti odabrani na temelju profesionalnih kvalifikacija i stručnog znanja o Zakonu o zaštiti podataka, ali ne moraju biti i pravno kvalificirani. DPO može biti zaposlenik ili eksternali-

104 DPO – Data Protection Officer – Službenik za zaštitu podataka

zirana funkcija. DPO-i moraju biti pravodobno obaviješteni o svim pitanjima zaštite podataka unutar organizacije, a također moraju imati potrebne resurse za obavljanje svojih zadataka i pristup svim osobnim podacima i postupcima obrade. Minimalne dužnosti DPO-a uključuju:

- informiranje i savjetovanje voditelja obrade ili izvršitelja obrade te zaposlenika koji obavljaju obradu o njihovim obvezama iz ove Uredbe te drugim odredbama Unije ili države članice o zaštiti podataka
- praćenje poštovanja ove Uredbe te drugih odredaba Unije ili države članice o zaštiti podataka i politika voditelja obrade ili izvršitelja obrade u odnosu na zaštitu osobnih podataka, uključujući raspodjelu odgovornosti, podizanje svijesti i osposobljavanje osoblja koje sudjeluje u postupcima obrade te povezane revizije
- pružanje savjeta, kada je to zatraženo, u pogledu procjene učinka na zaštitu podataka i praćenje njezina izvršavanja u skladu s člankom 35.
- suradnju s nadzornim tijelom
- djelovanje kao kontaktna točka za nadzorno tijelo o pitanjima u pogledu obrade, što uključuje i prethodno savjetovanje iz članka 36. te savjetovanje, prema potrebi, o svim drugim pitanjima
- obavlja PIA ili PII¹⁰⁵ Data Discovery.

DPO je neovisan od voditelja ili izvršitelja obrade koji ga imenuju, a posebno ga se ne smije upućivati na to kako izvršiti gore navedene potrebne zadatke. DPO mora izravno izvjestiti najvišu razinu uprave i ne smije ga se odbaciti ili kazniti zbog obavljanja svojih zadaća. To učinkovito daje DPO-u poseban *zaštićeni status* unutar organizacije što može izazvati poteškoće za poslodavce ukoliko postoji potreba za poduzimanjem zakonitog upravljanja učinkom ili drugih radnji protiv DPO-a u kontekstu radnog odnosa. DPO-i mogu obavljati i druge poslove uz svoje obveze zaštite podataka, no poslodavac je dužan osigurati da nema sukoba interesa u izvršavanju takvih dužnosti.

3.13 SIGURNOST

Članak 5. zahtijeva obradu osobnih podataka na način koji osigurava odgovarajuću sigurnost osobnih podataka, uključujući zaštitu od neovlaštenog ili nezakonitog postupanja i od slučajnog gubitka, uništenja ili oštećenja, koristeći tehničke ili organizacijske mjere. To se odnosi kako na voditelje, tako i na izvršitelje obrade.

Članak 32. daje više pojedinosti o tome što znači *odgovarajuće* tehničke i organizacijske mjere. GDPR zahtijeva od voditelja i izvršitelja obrade da uravnoteže promjenjivo stanje tehnologije, troškove provedbe, rizike predstavljene obradom podataka i posljedice prekršaja za subjekte podataka te provode razinu sigurnosti koja odgovara riziku, uključujući:

- pseudonimizaciju i enkripciju osobnih podataka

105 PII - Personally Identifiable Information – Osobni podatci

- sposobnost osiguranja kontinuirane povjerljivosti, integriteta, dostupnosti i otpornosti sustava i usluga koje obrađuju osobne podatke
- mogućnost brzog vraćanja dostupnosti i pristupa podacima u slučaju fizičkog ili tehničkog incidenta
- proces redovitog testiranja, procjene i evaluacije učinkovitosti sigurnosnih mjera.

Važno je također imati na umu da sve poduzete sigurnosne mjere moraju biti usklađene s konceptom privatnosti prema dizajnu i prema zadanim postavkama, te ih treba redovito preispitivati kako bi se osigurala njihova prikladnost.

3.13.1 Utjecaj na osiguravajuća društva

Osiguravajuća društva bi već trebala imati odgovarajuće sigurnosne mjere podignute na visoku razinu, u skladu sa Smjernicama HANFA-e¹⁰⁶. Iako smjernice daju dobar okvir za upravljanje informacijskim sustavom, u kontekstu GDPR-a postoje nejasnoće u pogledu smjernica, odnosno smjernice npr. primjena kriptografskih metoda spominju se u Razvoju aplikacija (pasus 2.2) i Sigurnosti računalnih mreža (pasus 8.1), te u dijelu Sigurnosti prijenosnih uređaja i medija za pohranu podataka (pasus 9.1). U kontekstu GDPR-a, enkripcija i pseudonimizacija se primjenjuju i u produkciji te zaštiti baze podataka, što dodatno komplicira, ali i poskupljuje same postupke koji se trebaju provesti. Stoga bi osiguravatelji trebali provesti pregled sigurnosnih mjera kako bi se osiguralo da su sukladni prirodi podataka koji se drže i riziku od utjecaja na subjekte podataka ukoliko dođe do povrede. Posebna se pozornost treba posvetiti tome je li prikladno pseudonimizirati ili kriptirati podatke. Kako grafikon prikazuje, kriptiranje podataka se smatra najboljom tehnologijom za zaštitu podataka¹⁰⁷.

Grafikon 5. Tehnološke investicije za postizanje usklađenosti s regulatornim zahtjevima zaštite podataka (2016.)

106 HANFA: Smjernice za primjereno upravljanje rizicima informacijskih sustava subjekata nadzora, Narodne novine br. 140/05 i 12/12, 24.10.2014., dostupno na http://www.hanfa.hr/uploads/2014/10/24/1414157818_eac3396e40e_eb579ec72c67783b2e9d7.pdf, pristup 25.08.2017.

107 Tankard, C. What the GDPR means for businesses, Netowrk Security, June 2016.

Treba također istaknuti da to ne bi trebao biti jednokratni zadatak - redovito se treba provoditi postupak preispitivanja kako bi se osigurale mjere sigurnosti koje su ostale na snazi i prikladne u svjetlu promjenjive tehnologije. Stoga, te postupke treba automatizirati primjenom odgovarajućih alata.

3.14 MEĐUNARODNA RAZMJENA PODATAKA

Članci 44., 45. i 46. govore kako osobni podatci ne smiju biti preneseni izvan EU-a, osim ukoliko postoji odgovarajuća zaštita podataka, što je bilo i u prijašnjoj Direktivi. Treba napomenuti sljedeće dopune:

- Europska komisija može odrediti određeni sektor (npr. Financijske usluge) u određenoj nadležnosti kao primjeren
- posebno se priznaju obvezujuća korporativna pravila
- postoje dva nova odobrena mehanizma prijenosa - oslanjanje na odobreni kodeks ponašanja ili odobreni pečat privatnosti
- stavljeno je novo odstupanje koje dopušta prijenos u legitimnim interesima voditelja obrade gdje:
 - o prijenos nije ponovljiv i odnosi se samo na ograničen broj ispitanika
 - o voditelj obrade je procijenio prijenos, predložio zaštitne mjere i ima *privlačan* legitiman interes koji ne nadilazi interese ili prava i slobode ispitanika.

Važno je istaknuti kako lokalna tijela za zaštitu podataka zabranjuju traženje dodatne obavijesti ili odobrenja prijenosa ukoliko je prijenos izvršen temeljem odluke Europske komisije o adekvatnosti ili odgovarajućim zaštitnim mjerama navedenim u GDPR-u.

3.14.1 Utjecaj na osiguravajuća društva

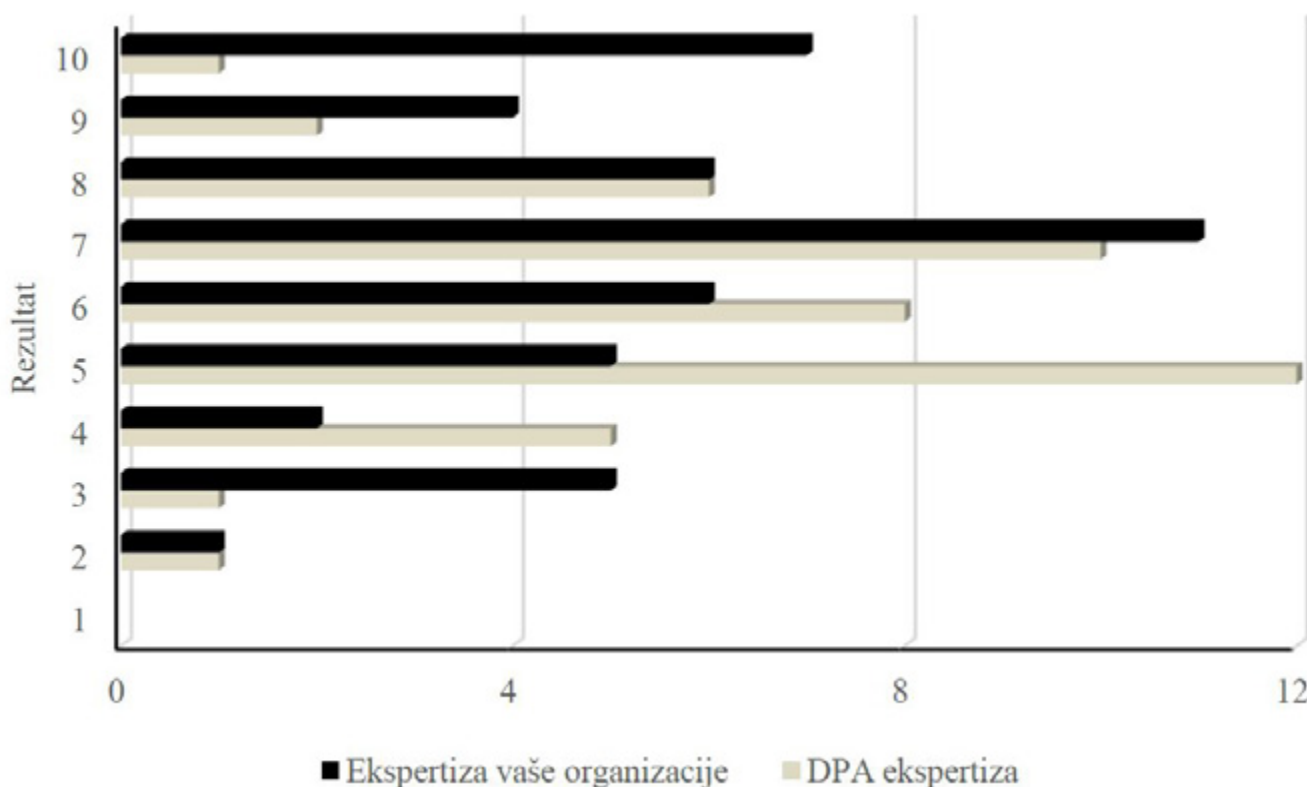
Ove promjene su pozitivne za osiguravajuću industriju. Osiguravatelji koji rade u brojnim europskim državama često moraju poduzeti složene projekte kako bi obavijestili ili tražili odobrenje od više lokalnih tijela za zaštitu podataka koje bi poslali tvrtkama iz grupe ili davateljima usluga izvan EU-a. To je slučaj čak i kada se transferi obavljaju na temelju ugovornih klauzula. Taj proces više neće biti potreban, što će smanjiti troškove i vremenske okvire onima koji su uključeni u velike projekte prijenosa podataka. Kako bi proces bio usklađen s GDPR-om, potrebno je pregledati tijek podataka za osiguranje odgovarajućih mehanizama prijenosa. Ukoliko postoje već zakazani projekti prijenosa podataka koji trenutačno zahtijevaju obavijest ili odobrenje lokalnog nadležnog tijela za zaštitu podataka, potrebno je razmotriti je li potrebno odgoditi implementaciju dok se ne implementira GDPR. Također je potrebno razmotriti može li organizacija imati koristi od obvezujućih korporativnih pravila.

3.15 NADZORNO TIJELO

Kao dosadašnje nadzorno tijelo za zaštitu podataka u Republici Hrvatskoj, odnosno DPA, po Direktivi je oformljen AZOP – Agencija za zaštitu osobnih podataka. Njihova dosadašnja uloga je bila manje-više bez neke velike moći jer im to u krajnjoj liniji dosadašnja regulativa nije pretjerano niti omogućavala, no sa GDPR-om se ova situacija mijenja te će AZOP postati značajan čimbenik u provjeravanju usklađenosti s GDPR regulativom. AZOP ima sljedeće nove uloge u okviru GDPR-a: istražne, korektivne i savjetodavne, odnosno:

- prati i provodi primjenu Opće Uredbe
- promiče javnu svijest o rizicima, pravilima, zaštitnim mjerama i pravima u vezi s obradom promiče osviještenost voditelja obrade i izvršitelja obrade o njihovim obvezama
- savjetuje nacionalni parlament, vladu i druge institucije i tijela u vezi zaštite osobnih podataka.

Ono što je uočeno kod nadzornih tijela u objavljenom istraživanju¹⁰⁸, prikazano je na sljedećem grafikonu:

Grafikon 6. Ekspertize DPA u segmentu informacijske i komunikacijske tehnologije

Istraživanje je pokazalo kako općenito DPA tijela općenito imaju bolje mišljenje o sebi, nego što ostale organizacije misle o njima. Slično je i u Republici Hrvatskoj, te je AZOP-u zasigurno potrebno još poraditi na stručnosti kako bi uvjerali tvrtke da su u stanju obaviti očekivane zadatke

¹⁰⁸ Raab, C., Szekely, I.: Data Protection Authorities and Information Technology. Computer Law & Security Review, 29.05.2017, pp. 1-13.

i uloge u okviru GDPR-a.

4 UPITNIK

Drugi dio istraživanja u okviru ovog rada odnosio se na prikupljanje podataka upitnikom sastavljenog u obliku jednostavnih DA/NE pitanja. Okvir predstavljaju sva osiguravajuća društva koja posluju u Republici Hrvatskoj. Upitnik je bio anonimn, ali je ispitanicima ostavljena mogućnost upisivanja kontaktnih informacija. Sva pitanja iz upitnika pripremljena su za online ispunjavanje upitnika. U pripremi online upitnika i samom prikupljanju podataka korištena su dva programska rješenja: SurveyGizmo i TypeForm. Istraživanje je provedeno u dva navrata, prvo u razdoblju od 05.05.2017. do 16.05.2017., a drugo u razdoblju od 28.08.2017. do 10.09.2017. Namjera je bila utvrditi postizanje napretka u procesu GDPR usklađivanja. Kroz različite cjeline upitnika nastojalo se pokriti teme koje se odnose na promjene koje donosi GDPR uredba.

Pitanja su bila podijeljena u blokove kako je to prikazano u sljedećoj tablici:

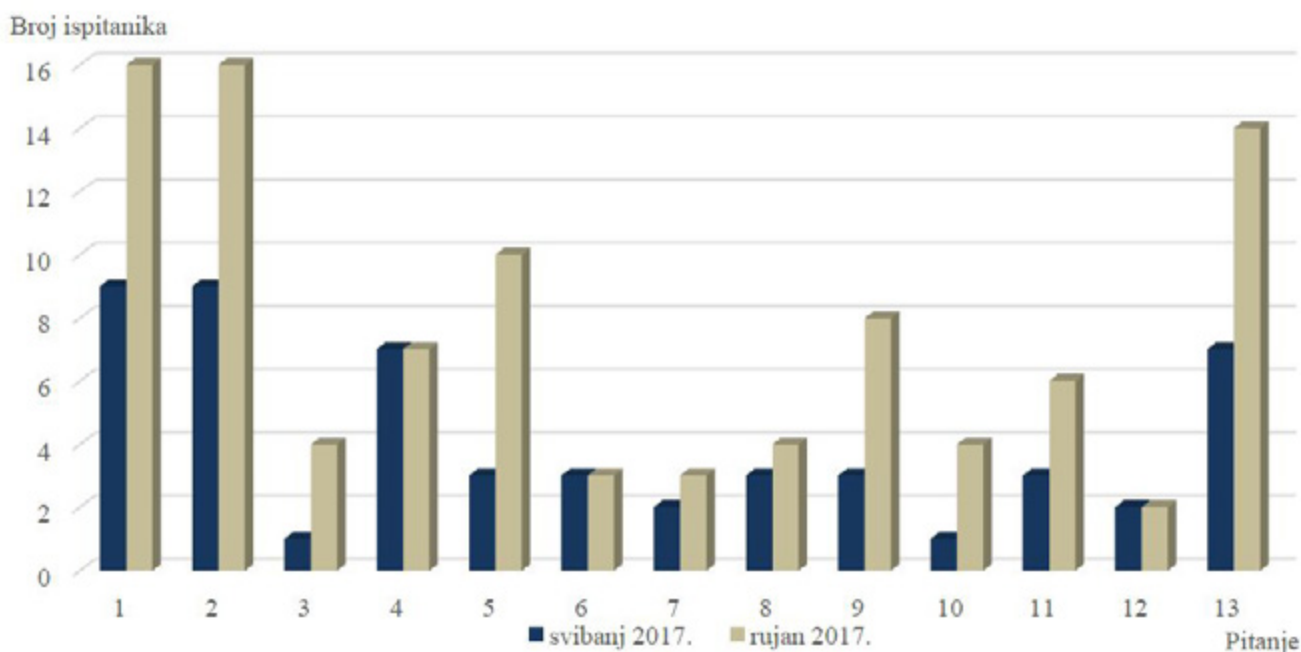
Podizanje svijesti	1.	Jeste li vaše sigurnosno osoblje obučili ili uputili u GDPR regulativu?
	2.	Je li vaše rukovodstvo (uprava i top management) upućeno u GDPR?
	3.	Jesu li svi zaposlenici prošli obuku svijesti o GDPR-u?
PIA	4.	Jeste li se pripremili za provedbu i provođenje Procjene utjecaja na zaštitu podataka?
Snimanje aktivnosti obrade podataka	5.	Jeste li pripremili, dokumentirali i iskomunicirali procese za upravljanje zahtjevima za pristup sadržaju podataka?
	6.	Jesu li postupci za zadržavanje i uništavanje podataka pregledani za sve podatke (uključujući i izvanmrežne) koje koristi vaša organizacija?
Ugovori o obradi podataka	7.	Jeste li ponovno procijenili svoje dobavljače i dobavljače ugovore u odnosu na GDPR?
Obavijesti o povredi podataka	8.	Jeste li napravili pripreme za otkrivanje i prijavljivanje povreda podataka (data breaches) u sklopu plana odgovora na incidente?
	9.	Jeste li pripremili postupke obavještanja o povredama podataka za informiranje subjekata čiji su podatci ugroženi?
Uvođenje nadzornog tijela	10.	Jeste li pregledali i ažurirali vaše pravilnike o privatnosti?
	11.	Jeste li se pripremili za redovite revizije ili recenzije sukladnosti za prepoznavanje i rješavanje problema?
Privacy by design & privacy by default	12.	Jeste li napravili pripreme da biste se pridržavali GDPR pravila za Privatnost prema dizajnu i prema zadanim postavkama?
Imenovanje DPO-a	13.	Jeste li imenovali službenika za zaštitu podataka (Data Protection Officer - DPO)?

Tablica 1. Pitanja u provedenom upitniku

Sam upitnik ispunilo je 16 ispitanika u prvom razdoblju, te 16 ispitanika u drugom razdoblju ispitivanja. U prvom razdoblju upitnik je poslan na 86 adresa, pa je upitnik ispunilo 18,6% pozvanih, dok je u drugom razdoblju poziv za ispunjavanje upitnika dostavljen na 67 e-mail adresa, pa je odziv bio 23,8%. Razlog dostave manjem broju ispitanika u drugom razdoblju je što je napravljena analiza osoba uključenih u GDPR projekte u svojoj organizaciji, pa su oni za koje se ustvrdilo kako ne sudjeluju u GDPR projektu isključeni iz daljnjih ispitivanja.

Na sljedećem grafikonu predstavljeni su rezultati oba istraživanja. Evidentno je kako je u nepuna četiri mjeseca razlike između ova dva provedena istraživanja napravljeno dosta pomaka

na putu k usklađenju s GDPR uredbom. Posebno je to evidentno u skupini od tri pitanja o podizanju svijesti organizacije gdje je očito kako su svi ispitanici odgovorili da su i sigurnosno osoblje i uprava svjesni GDPR uredbe, dok je zabilježen mali porast u podizanju svijesti djelatnika. Porast je zabilježen i kod pitanja broj 5 za pripremu, dokumentaciju i komunikaciju procesa za upravljanje zahtjevima za pristup sadržaju podataka, pa se može zaključiti kako će ispitanici koji su odgovorili potvrdno na ovo pitanje u narednom razdoblju pristupiti i operacionalizaciji procesa koja pristupaju sadržaju osobnih podataka.

Grafikon 7. Rezultati istraživanja

Kod pitanja broj 13 koje govori o imenovanju DPO-a, zamjetan je veliki porast potvrdnih odgovora, sa 7 na 14, što potvrđuje svijest uprava društava koje su na taj način odredile osobu zaduženu za poslove usklađenja s GDPR-om. Pitanja broj 8 i 9 spadaju u sigurnosna pitanja te je i kod njih zabilježen svojevrsan pomak, poglavito u pitanju broj 9 koje bilježi porast odgovora sa 3 na 8. Pitanje broj 11 je pitanje pravnog odjela odnosno odjela za usklađenje te je i tu zabilježen pomak sa 1 na 4 potvrdna odgovora. Društva su se također počela kvalitetnije pripremati za revizije, što je odgovorilo 6 ispitanika u drugom, u odnosu na 3 ispitanika u prvom razdoblju. Odgovori na pitanja 4, 6 i 12 nisu imala pomak u odnosu na prvo istraživanje.

5 ZAKLJUČAK

Promjene koje donosi Opća uredba o zaštiti osobnih podataka mogu se svrstati u jedne od najkompleksnijih s kojima se tržište osiguranja u Republici Hrvatskoj do sada susrelo. Komplexnost ove opće uredbe ogleda se prvenstveno u činjenici što je za usklađenje potrebno angažirati brojne resurse, od kadrovskih i informatičkih pa do financijskih. Pristup projektu mora biti multidisciplinarni, a svijest o važnosti projekta mora prožimati čitavu organizaciju kako bi se time jamčila uspješnost projekta usklađenja s GDPR-om. Iz istraživanja je evidentno kako su osiguravajuća društva svjesna utjecaja koji će ova uredba imati na poslovanje, no isto tako

je vidljivo da je većina društava još uvijek u fazi prikupljanja informacija unatoč kratkom roku do primjene. No sama svijest nije dovoljna za usklađenje, već je potrebno poduzeti značajne i opsežne korake. Uzimajući u obzir navedeno, osiguravajuća društva ne mogu očekivati kako će informacijska tehnologija riješiti sve probleme usklađenja s GDPR-om, iako će tehnologija sasvim sigurno omogućiti provođenje usklađenja te se veliki dio zahtjeva ne može bez tehnologije niti obaviti. No da bi informatičari, programeri i djelatnici informatičke sigurnosti znali što je potrebno napraviti, nužno je obaviti brojne analize, počevši od GAP analize, preko analize vlastitih procesa i kompletne postojeće dokumentacije koja je vezana uz zaštitu osobnih podataka. Nakon provedenih analiza osiguravajuće društvo bi trebalo dobiti informaciju o statusu vlastitog sustava u odnosu na usklađenje, a informatika bi na osnovu tih analiza i željenog stanja dobila informaciju o tome što je konkretno potrebno napraviti kako bi se došlo do cilja i osiguralo pridržavanje uredbe.

Stručnjaci na polju informacijske sigurnosti s kojima su obavljani intervjui za potrebe ovog rada, a koji su uglavnom involvirani u projekte GDPR usklađenosti, izrazili su svoju zabrinutost te smatraju kako osiguravajuća društva donekle kaskaju za provedbom usklađenosti s regulativom, prvenstveno iz razloga nerazumijevanja njenog punog opsega. Činjenica kako veliki broj ispitanika u prvom i drugom online istraživanju nije uopće niti pristupio istom, na određeni način potvrđuje ovu njihovu konstataciju, iako to naravno ne mora biti slučaj. Također, svi ispitanici podcrtavaju kako je preostalog vremena za implementaciju tehničkih rješenja vrlo malo, a posljedice takvih rješenja mogu značiti promjene u načini poslovanja pojedinih društava, što se u konačnici može odraziti negativno na poslovne rezultate.

Osiguravajuća društva u Republici Hrvatskoj nužno se i sveobuhvatno moraju suočiti s izazovom usklađenosti s GDPR uredbom, sagledati sve aspekte njenog utjecaja na poslovanje i poduzeti odgovarajuće korake k usklađenju jer bi se u suprotnom mogli suočiti s bolnim i financijski zahtjevnim kaznama te poteškoćama koje one posljedično nose.

LITERATURA

- 1) ABI response to ICO consultation on GDPR consent guidance, Association of British Insurers https://www.abi.org.uk/globalassets/files/consultation-papers/public_/2017/04/abi-response-to-ico-consultation-on-gdpr-consent-guidance-march-2017-final.pdf, pristup 22.08.2017.
- 2) Bakker, J.: There are Dutch lessons in breach notification as GDPR approaches, ComputerWeekly.com, http://www.computerweekly.com/news/45041837_8/There-are-Dutch-lessons-in-breach-notification-as-GDPR-approaches, pristup 22.08.2017.
- 3) Bartolini, C., Gheorghe, G., Giurgiu, A., Sabetzadeh, M., Sannier, N.: Assessing IT Security Standards Against the Upcoming GDPR for Cloud Systems. In: Proceedings of the Grande Region Security and Reliability Day (GRSRD 2015), March 2015., pp. 40-42.
- 4) Data Breach QuickView Report, Risk Based Security, https://pages.riskbasedsecurity.com/hubfs/Reports/2016%20Year%20End%20Data%20Breach%20QuickView%20Report.pdf?utm_campaign=2016+Year+End+Data+Breach+QuickView+Report&utm_source=hs_automation&utm_medium=email&utm_content=41076100&_hsenc=p2ANqtz-9YSFTnUDy2n3azbjo5khYqM1kprhER-FPK6le6JE3DsBfqVSB5oLllqqsPdst0oT_q_FYV7jWcPiXrG12iNfaCjTySbt4_w&_hsmi=41076100, pristup

21.08.2017.

- 5) Data Breach Statistics, <http://breachlevelindex.com/>, pristup 21.08.2017
- 6) Data security breaches: to tell or not to tell?, Fox Williams, 02.06.2010, <http://www.foxwilliams.com/news/325/>, pristup 21.08.2017
- 7) Data volume of global consumer IP traffic from 2015 to 2021 (in petabytes per month), Statista – The Statistics Portal, <https://www.statista.com/statistics/267202/global-data-volume-of-consumer-ip-traffic/>, pristup 21.08.2017
- 8) Digital economy and society statistics - households and individuals, EUROSTAT, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Digital_economy_and_society_statistics_-_households_and_individuals, pristup 21.08.2017
- 9) Dutch Law Includes General Data Breach Notification Obligation and Larger Fines for Violations of the Data Protection Act, Hunton & Williams, 08.01.2016: <https://www.huntonprivacyblog.com/2016/01/08/dutch-law-includes-general-data-breach-notification-obligation-and-larger-fines-for-violations-of-the-data-protection-act/>, pristup 22.08.2017
- 10) HANFA, Smjernice za primjereno upravljanje rizicima informacijskih sustava subjekata nadzora, Narodne novine br. 140/05 i 12/12, 24.10.2014., dostupno na http://www.hanfa.hr/uploads/2014/10/24/1414157818_eac3396e40eeb579ec72c67783b2e9d7.pdf, pristup 25.08.2017.
- 11) Home Computers and Internet Use in the United States: August 2000, Special Studies, September 2001, U.S. Department of Commerce Economics and Statistics Administration, U.S. CENSUS BUREAU, pp 23-207.
- 12) HUC, Statistička izvješća, <https://www.huc.hr/hrv/statisticka-izvjesca/18/>, pristup 22.08.2017.
- 13) Internet Access – Households and Individuals, Office for National Statistics, <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/householdcharacteristics/homeinternetandsocialmediausage/bulletins/internetaccesshouseholdsandindividuals/2015-08-06>, pristup 21.08.2017.
- 14) Khaled, E.E.: Pseudonymous data is not anonymous data, 20.11.2014, <http://blogs.bmj.com/bmj/2014/11/20/khaled-e-emam-pseudonymous-data-is-not-anonymous-data/>, pristup 22.08.2017.
- 15) Malin, B.: Why pseudonyms don't anonymize: a computational re-identification analysis of genomic data privacy protection systems. Data Privacy Lab Working Paper LIDAPWP-19. Carnegie Mellon University, Pittsburgh, PA. Nov. 2003.
- 16) Ohm, P.: Broken Promises of Privacy: Responding to the Surprising Failure of Anonymization, University of Colorado Law Legal Studies Research Paper No. 09-12, 2009.
- 17) Povelja Europske unije o temeljnim pravima, Službeni list Europske unije 2007/C 303/01, 12.12.2007., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:12007P&from=CS>, pristup 21.08.2017.
- 18) Raab, C., Szekely, I.: Data Protection Authorities and Information Technology. Computer Law & Security Review, 29.05.2017, pp. 1-13.
- 19) Reforma zaštite podataka – EP odobrio nova pravila, 14.04.201 http://www.europarl.europa.eu/news/hr/press-room/20160407IPR21776/reforma_zastite-podataka-ep-odobrio-nova-pravila, pristup 16.08.2017.

- 20) Službeni list Europske unije, Direktiva 95/46/EZ Europskog parlamenta i vijeća od 24. listopada 1995. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX :31995L0046&from=HR>, pristup 16.08.2017.
- 21) Službeni list Europske unije, Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka) <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX :32016R0679&from=EN>, pristup 16.08.2017.
- 22) Sumits, A.: The history and future of Internet traffic, Cisco Blogs, 28.08.2015., <https://blogs.cisco.com/sp/the-history-and-future-of-internet-traffic>, pristup 21.08.2017
- 23) Tankard, C.: What the GDPR means for businesses, Netowrk Security, June 2016.
- 24) Wachter, S., Mittelstadt, B., Floridi, L.: Why a Right to Explanation of Automated Decision-Making Does Not Exist in the General Data Protection Regulation, International Data Privacy Law, Volume 7, Issue 2, 1 May 2017, pp 76–99.

Filip Škunca

Izvorni znanstveni rad

Triglav osiguranje d.d.

filip.skunca@triglav-osiguranje.hr

ULOGA FUNKCIJE UPRAVLJANJA RIZICIMA U DRUŠTVIMA ZA OSIGURANJE

Važeći zakonski okvir zahtijeva da svako društvo za osiguranje formalno ustroji funkciju upravljanja rizicima. Jedan od njenih glavnih zadataka smatra se asistiranje upravi i drugim poslovnim područjima u provođenju internog sustava upravljanja rizicima. Način implementacije sustava diskrecijska je odluka društva, dok je pritom potrebno uvažiti i regulatorne smjernice. Svrha ovog rada je izložiti glavne uloge koje funkcija upravljanja rizicima može „igrati“ u društvima za osiguranje i koje su njene glavne odgovornosti. Raspodjela zaduženja ove organizacijske jedinice uvelike ovisi o poslovnom modelu društva i organizaciji sustava upravljanja rizicima. Glavno pitanje na koje se u radu pokušava odgovoriti je kako optimalno podijeliti uloge funkcije upravljanja rizicima u odnosu na regulatorni i poslovni kontekst, kako bi se maksimiziralo stvaranje vrijednosti za sve dionike. Provedeno empirijsko istraživanje daje pregled kako su na ovaj izazov odgovorili hrvatski osiguratelji. Pristup obradi teme fokusira se na pregled relevantne stručne literature s ciljem pružanja uvida u dobre prakse i primjere iz domene organizacije, nadležnosti i odgovornosti funkcije upravljanja rizicima.

Ključne riječi: funkcija upravljanja rizicima, risk manager, sustav upravljanja rizicima, društva za osiguranje

1. Uvod

Solventnost II donijela je sa sobom brojne promjene paradigmi u poslovanju osiguratelja. Suštinom novih regulatornih zahtjeva za osiguratelje smatra se uspostava i unapređenje njihovih sustava upravljanja (rizicima). Podizanje standarda takvog sustava znači između ostalog i formiranje eksplicitne funkcije kontrole i upravljanja rizicima. Neka društva već su otprilike uspostavila ovakvu organizacijsku jedinicu ovisno o vlastitim potrebama, dok je novi regulatorni režim dodatno stipulirao takvu praksu. Funkcija ima brojna zaduženja, zadana od strane regulatornog i poslovnog konteksta, koja u pravilu nisu postojala u procesima osiguratelja do pojave Solventnosti II. Sukladno tome, jedan od izazova uspostave kvalitetnog sustava predstavlja definiranje odgovornosti i uloge funkcije upravljanja rizicima u organizaciji, te optimalno balansiranje njenih resursa između poslovnih potreba i regulatornih zahtjeva. U ovom radu nastoje se predstaviti temeljne aktivnosti i uloge koje funkcija može provoditi u postizanju ciljeva internog sustava upravljanja rizicima. Aktivnosti se mogu generalno podijeliti u dvije grupe. S jedne strane, one mogu biti dominantno usmjerene na usklađenost s regulacijom i standardima u provođenju procesa kojima se adresiraju rizici, ili primarno orijentirane na

poslovne aspekte organizacije. U potonjem, funkcija djeluje kao utjecajni sudionik u poslovnom odlučivanju, planiranju i sličnim procesima, te općenito nastoji povezati upravljanje rizicima s poslovnim učinkom. Kako bi se utvrdila trenutna podjela mogućih uloga funkcije u društvima za osiguranje, provedeno je i empirijsko istraživanje za hrvatsko osigurateljno tržište.

2. Funkcija upravljanja rizicima

Upravljanje rizicima kao koncept snažno se razvilo u društvima za osiguranje tijekom zadnjih nekoliko godina čemu je svakako značajno pridonijela i zadnja globalna financijska kriza. No, sam razvoj procesa upravljanja rizicima traje još od ranih 2000.-ih. U njegovoj profesionalizaciji, osiguratelji su velikim dijelom pratili put koji su prošle banke (Doff, 2011).

2.1. FUNKCIJA U KONTEKSTU SOLVENTNOSTI II

Zakonski okvir nalaže da društva za osiguranje ustroje učinkovitu i neovisnu ključnu¹⁰⁹ funkciju upravljanja rizicima koja predstavlja unutarnju sposobnost obavljanja praktičnih zadataka (Direktiva Solventnost II). Funkcija uključuje ocjenjivanje primjerenosti, učinkovitosti i drugih elemenata sustava upravljanja rizicima, te mora biti strukturirana na način koji olakšava provedbu takvog sustava (Zakon o osiguranju, NN 30/15). Detaljniju predodžbu o tome koja su relevantna zaduženja funkcije pruža Delegirana Uredba. Predmetni akt navodi sljedeće dužnosti¹¹⁰ i zahtjeve (Delegirana Uredba Europske Komisije, 2015/35):

- pomaganje upravi, nadzornom tijelu i drugim organizacijskim jedinicama u djelotvornom funkcioniranju sustava upravljanja rizicima
- praćenje općeg profila rizičnosti društva u cjelini
- detaljno izvještavanje o izloženostima riziku i savjetovanje uprave ili nadzornog tijela o pitanjima u svezi upravljanja rizicima, uključujući i u pogledu strateških pitanja kao što su korporativna strategija, spajanja i preuzimanja te veliki projekti i ulaganja
- identifikacija i procjena rizika u nastajanju (eng. emerging risks)
- usko surađivanje s aktuarskom službom.

2.2. FUNKCIJA U POSLOVNOM KONTEKSTU

Društva za osiguranje moraju preuzeti rizike kako bi preživjela i razvijala se. Stoga je jedna od

109 Funkcija upravljanja rizicima jedna je od 4 ključne funkcije po novom regulatornom režimu. Ostale su aktuarska funkcija, unutarnja revizija i funkcija praćenje usklađenosti.

110 Pored Zakona o osiguranju i Delegirane Uredbe, zaduženja djelomično opisuju i smjernice EIOPA-European Insurance and Occupational Pensions Authority (Smjernice o sustavu upravljanja, EIOPA-BoS-14/253)

važnijih odgovornosti upravljanja rizicima razumijevanje portfelja rizika koje društvo trenutno preuzima kao i onih rizika koje planira preuzeti u budućnosti. Funkcija treba analizirati te informirati upravu jesu li budući rizici prihvatljivi, i ukoliko nisu, koje bi mjere trebalo poduzeti (Hull, 2012.). S rastućim značajem rizika kao ključne poslovne varijable, financijske institucije provele su inicijative (re)alokacije resursa u procese upravljanje rizicima. Jedno od područja gdje su ovakve promjene evidentne je formiranje odjela upravljanja rizicima i pojava risk managera u organizaciji. Krovnu nadležnost u upravljanju rizicima ima tzv. Chief Risk Officer koji je češće prisutan u većim financijskim institucijama. Radi se o osobi koja je u pravilu dio uprave te je zadužena za sveobuhvatno upravljanje rizicima¹¹¹ na razini cijele organizacije (Doff, 2011.). Pitanje je koliko je ova pozicija (eksplicitno) prisutna na hrvatskom osigurateljnom tržištu obzirom na regulatorni okvir i razvijenost prakse upravljanja rizicima¹¹². Stoga će se u nastavku koristiti pojmovi „risk manager“ i/ili funkcija upravljanja rizicima koji predstavljaju osobe, odnosno odjele koji se bave ulogama i aktivnostima izloženim u ovom radu.

Tijekom proteklih godina odjeli upravljanja rizicima bili su u najvećoj mjeri usredotočeni na implementaciju istoimenog sustava u poslovne procese organizacije. Postupno je sklonost usmjerena prema profesionaliziranju nove organizacijske jedinice, uključujući izradu i donošenje politika, te savjetovanje uprave i ostalih poslovnih područja o materiji vezanoj uz rizike. No, odgovornosti risk managera nisu identične za svaku organizaciju. Bez jasne sistematizacije poslova i nadležnosti nove funkcije, (interna) podjela odgovornosti u upravljanju rizicima postaje hibridna i potencijalno nejasna, što je također rizik sam po sebi (Doff, 2011.). U pojedinim slučajevima¹¹³ moguće je da nositelj predmetne funkcije obnaša istovremeno i druge (ključne) funkcije društva (Zakon o osiguranju, NN 30/15).

Odjel upravljanja rizicima treba biti prominentno pozicioniran u organizaciji tako da može konstruktivno utjecati na poslovne odluke. To podrazumijeva integraciju njegovih aktivnosti u temeljne procese upravljanja društvom, poput strateškog planiranja, upravljanja imovinom i obvezama, preuzimanja rizika, nagrađivanja i dr. Dostatnost resursa i vještina uvjet su za uspješnost ove organizacijske jedinice. U pravilu ona ima tri prevladavajuće linije izvještavanja: prema upravi društva, prema CFO¹¹⁴-u; ili prema predsjedniku nadzornog i/ili revizorskog odbora. Sve tri linije izvještavanja su moguće, no trend u društvima za osiguranje je direktna linija izvještavanja prema upravi i nadzornom odboru (Wilson, 2015).

2.3. DIZAJN I ULOGA FUNKCIJE

Odabir načina implementacije funkcije upravljanja rizicima u velikoj mjeri ovisi o kompleksnosti organizacije i profilu rizičnosti.

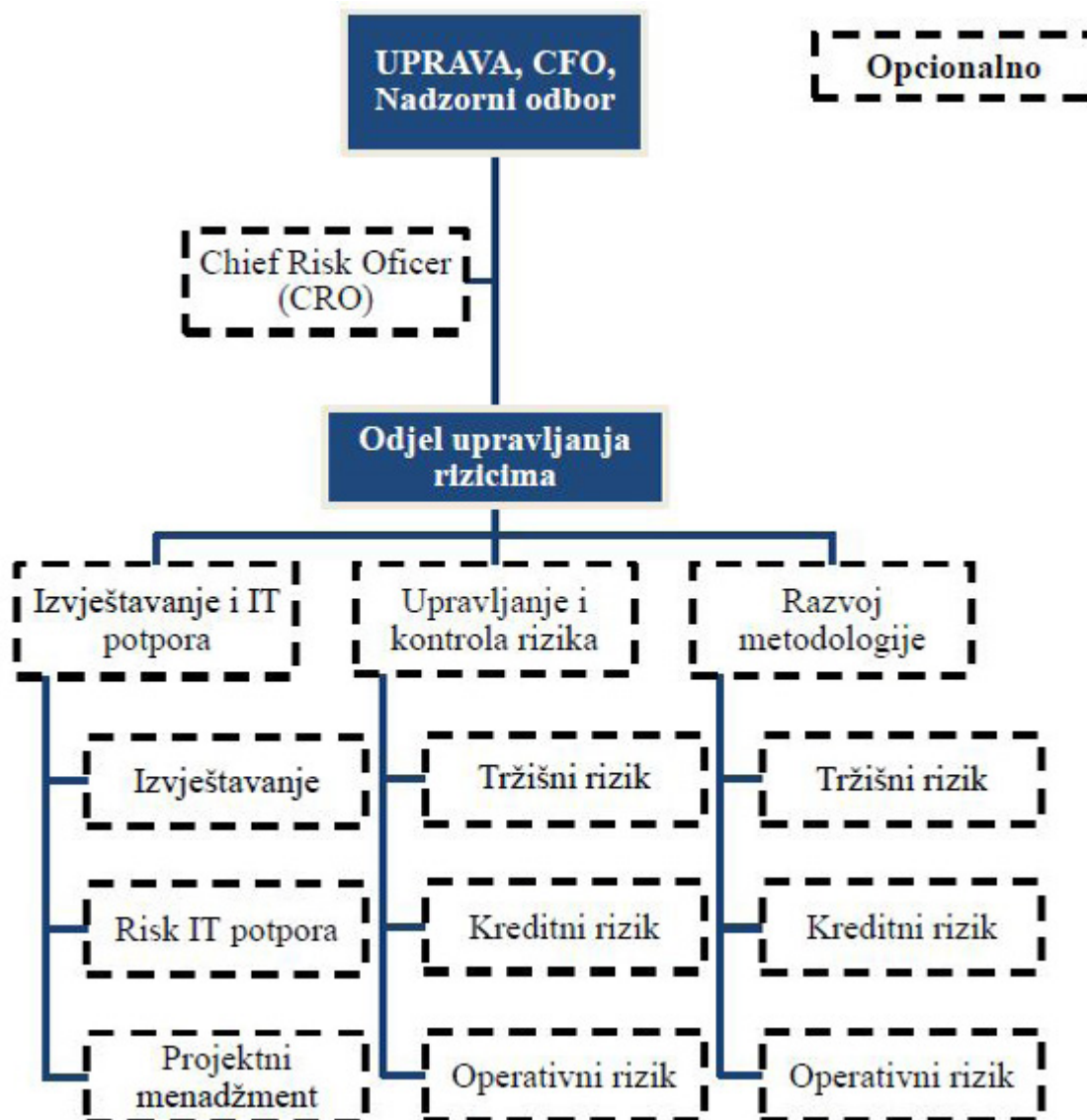
Slika - Primjer dizajna funkcije upravljanja rizicima (Wilson, 2015.)

111 Eng. Enterprise risk management (ERM)

112 Prema važećem Zakonu o osiguranju, nositelj funkcije upravljanja rizicima ne može biti član Uprave

113 Npr. kada se radi o manjoj organizaciji

114 eng. Chief financial officer

Na prethodnoj slici prikazan je primjer dizajna funkcije upravljanja rizicima. Također su navedene i opcionalne mogućnosti implementacije¹¹⁵ poput: imenovanja Chief Risk Officera direktno podređenog Upravi ili kao člana, te separacije odjela upravljanja rizicima na više cjelina (npr. izvještavanje, kontrola rizika, razvoj metodologije). Dublja struktura odjela prisutna je u većim institucijama, dok je opseg rizika koje pokriva diskrecijska odluka društva.

U praksi je vidljivo da pojedine funkcije u velikoj mjeri sudjeluju u razvoju poslovne strategije te imaju čvrstu savjetodavnu ulogu u širokom rasponu ad hoc tema. Ovo se može smatrati strateškom uključenosti na najvišoj razini. S druge strane, fokus može biti i na implementaciji internih politika u svrhu što bolje usklađenosti s regulatornim okvirom. Ovo je također bitan poslovni segment, ali ipak manje strateški važna uloga. U pogledu kontrole upravljanja, uloga funkcije je da djeluje kao protuteža odlučivanju višeg rukovodstva. Drugim riječima - da potiče konstruktivnu raspravu o tome kako se rizici mogu učinkovito adresirati (Doff, 2011).

Promatrajući generalno sve industrije, Fraser (2010.) navodi da funkcija može imati 4 glavne uloge¹¹⁶:

115 Označene s prekidnim linijama

116 Obzirom da nisu pronađeni adekvatni prijevodi za navedene uloge, korišteni su engleski nazivi radi boljeg razumijevanja konteksta

- Compliance champion
- Modeling expert
- Strategic controller
- Strategic advisor

U nastavku su detaljnije iznesena njihova obilježja.

2.2.1. Compliance champion

Ovu ulogu karakterizira zalaganje i upravljanje usklađenosti sa zahtjevima dionika, te „držanje koraka“ s novom regulacijom i standardima upravljanja rizicima. Pod pojmom usklađenost ovdje se misli na širi smisao. Radi se o generalnoj orijentaciji na usklađenost u upravljanju rizicima, s fokusom na izradi politika i ostale dokumentacije o rizicima, izradi i ažuriranju kataloga rizika, periodično interno i regulatorno izvještavanje i sl. Drugim riječima, provođenje aktivnosti i procesa upravljanja rizicima koji su u velikoj mjeri generirani regulatornim okvirom (Power, 2013.). Inicijalna implementacija funkcije po prirodi stvari nameće ovu ulogu, obzirom da je u početnoj fazi razvoja sustava upravljanja rizicima potrebno uspostaviti sve njegove temeljne elemente. Ovdje se inicira izrada politika kojima se određuje koji rizici trebaju biti adresirani i od koga, dok je detaljno upravljanje pojedinačnim rizicima odgovornost rukovoditelja poslovnih područja. Funkcija upravljanja rizicima ovdje djeluje kroz mnoštvo (izvještajnih) obrazaca pomoću kojih se prikupljaju informacije o rizicima, uspostavljaju smjernice u procjeni rizika i konstruiraju modeli s ciljem praćenja rizičnog profila društva (Mikes, 2010.). Razmjerno sa razvojem sustava i procesa, udio ove uloge u sveukupnom djelovanju trebao bi biti manji. Veći fokus se tada u pravilu stavlja na interakciju funkcije s poslovnim kontekstom društva (npr. planiranje, strategija, poslovno odlučivanje, ciljevi i sl.).

2.2.2. Modeling Expert

Rukovoditelj odjela upravljanja rizicima ima važnu ulogu u određivanju ljudi, procesa i sustava koji će definirati opseg procjene i kontrole rizika u organizaciji. Infrastruktura modernih „risk“ funkcija sadrži (brojne) modele procjene rizika, procese i informacijske sustave. Dizajn navedenih elemenata zahtijeva ekspertizu u modeliranju. Kao ključna korist u implementaciji sveobuhvatnih modela smatra se mogućnost agregiranog pogleda na rizike kojima je društvo izloženo. Posebice je to omogućeno razvojem koncepta ekonomskog kapitala kao najčešće mjere za procjenu rizika. Jedan od ciljeva ove uloge je i fino podešavanje (eng. fine-tune) izračuna ekonomskog kapitala u svrhu optimizacije odnosa preuzetog rizika i očekivanog povrata. Kvalitetan model potom može biti idealan temelj za uvođenje mjera učinka temeljenih na rizicima¹¹⁷ (Mikes, 2010.). Uloga funkcije kao eksperta u modeliranju je djelomično opcionalna u smislu da društva s visokom sklonosti za modeliranje u pravilu razvijaju vlastite interne modele. Tamo gdje je sklonost modeliranju niska, društva mogu implementirati „jednostavnije“ modele, u rasponu od standardnih do prilagođenih pristupa¹¹⁸ (Mikes, 2008.).

117 eng. Risk based performance measures (RBPM)

118 Npr. Solventnost II ostavlja društvima za osiguranje diskrecijsko pravo odabira modela procjene rizika (standardni, djelomični ili potpuno interni model)

2.2.3. Strategic Controller

Evolucija agregiranog pogleda na sveukupni rizični profil društva otvorila je put ulozi strateškog kontrolora. Ova uloga predviđa da funkcija upravljanja rizicima, nakon izgradnje robusnih modela procjene rizika i standarda usklađenosti, omogućava društvima operacionalizaciju formalnog sustava mjerenja učinka temeljenog na riziku (RBPM)¹¹⁹. Risk manageri u ovoj ulozi upravljaju kroz integraciju rizika i mjera učinka, osiguravajući pritom da se metrika temeljena na rizicima smatra pouzdanom. Također savjetuju visoki menadžment o rezultatima odnosa preuzetog rizika i očekivanog povrata raznih poslovnih segmenata, te utječu na alokaciju kapitala i investicija. Mjerenje rezultata prilagođenih za rizike smatra se važnim i iz razloga što takav sustav omogućava jasnu odgovornost (eng. accountability) poslovnog rukovodstva za preuzimanje rizika (Mikes, 2010.).

2.2.4. Strategic Advisor

Risk manageri ovdje posjeduju domet, utjecaj i prisutnost na najvišim razinama upravljanja, što proizlazi kao rezultat njihovog razumijevanja rizika u nastajanju, te strateških i operativnih neizvjesnosti. Oni donose prosudbu za strateško odlučivanje o rizicima, preispituju temeljne pretpostavke poslovnih planova, te u pojedinom slučaju mogu utjecati i na izmjene rizičnog profila nekog poslovnog segmenta. Risk manager u ovoj ulozi ne smatra modeliranje rizika dovoljno preciznim za pružanje objektivne slike o rizičnom profilu, nego se oslanja na izračune modela radi indikacije postojećih trendova. Nastoji mobilizirati vlastito iskustvo s ostalim stručnjacima unutar organizacije kako bi pomogli donosiocima odluka u razumijevanju rizika čija se priroda ne može objasniti modeliranjem. Ključ uloge strateškog savjetnika je u formiranju procesa koji kanaliziraju informacije o rizicima prema glavnim donosiocima relevantnih poslovnih odluka. Glavni alati ove uloge smatraju se anticipacija rizika kroz planiranje rizičnih scenarija, projekcije i anticipativne procjene s ciljem identifikacije ranjivosti i problematičnih područja, te pravovremenog alarmiranja uprave¹²⁰. Obzirom da funkcija kao strateški savjetnik djeluje pretežito na razini višeg rukovodstva, potrebno je da ima kredibilitet, poslovni ugled i legitimno iskustvo. Također je bitno da posjeduje poslovnu ekspertizu koja joj omogućava razumijevanje interakcije mjera rizika i poslovnih odluka (Mikes, 2010).

Prema iznesenim ulogama može se izvesti zaključak da se aktivnosti funkcije upravljanja rizicima mogu podijeliti u dvije glavne kategorije. S jedne strane, ona se može fokusirati na osiguravanje usklađenosti s regulacijom i standardima upravljanja rizicima, dok s druge strane može djelovati kao „poslovni partner“ i biti primarno usmjerena na interakciju s poslovnim kontekstom. Činjenica je da procesi upravljanja rizicima generiraju mnoštvo izlaza (eng. output). Kako bi osigurao njihovu što veću uključenost u poslovne aspekte organizacije, risk manager treba imati i set tzv. „soft skills“ vještina. Pod time se smatraju sposobnosti i vještine poput vodstva, komunikacije, upravljanja odnosima, jasne prezentacije materije o rizicima te izgradnja povjerenja i kredibiliteta. Očigledno je da se ove kompetencije ne mogu naučiti preko noći, što razvoju kvalitetne funkcije upravljanja rizicima daje dodatnu težinu.

119 Ibid.

120 Npr. provođenje procesa vlastite procjene rizika i solventnosti (eng. Own risk and solvency assessment - ORSA)

Tablica - Okvirni opis poslova risk managera¹²¹ (Wilson, 2015.)

Grupa odgovornosti	Opis zaduženja
Potpora dnevnim aktivnostima	Razvoj i implementacija sveobuhvatnog okvira upravljanja rizicima.
	Potpora u identifikaciji i procjeni svih rizika, posebice onih koji su značajni za strategiju i poslovanje društva na kontinuiranoj osnovi ¹²² .
	Potpora razvoju sustava internih kontrola.
	Predlaganje mjera za optimizaciju izloženosti rizicima.
	Osigurati razumijevanje rizičnog profila od strane uprave i višeg rukovodstva, te usklađenost profila s apetitom za rizicima.
Anticipacija rizika u nastajanju i tržišnih kretanja	Praćenje tržišnih kretanja (npr. financijsko i osigurateljno tržište, regulatorno okruženje) i uspostava sustava ranih upozorenja u svrhu anticipacije rizika u nastajanju.
	Provođenje stres testova, uključujući testiranje povijesnih i ad hoc stresnih scenarija na osnovi trenutnih tržišnih uvjeta.
	Planiranje kontingencijskih planova za prekide poslovanja i neočekivane rizike (priprema mjera na temelju rezultata testiranja na stres, unapređenje financijske otpornosti društva).
Integracija upravljanja rizicima u poslovnu strategiju i odlučivanje	Sudjelovanje i poticanje konstruktivne rasprave o poslovnoj strategiji i odlukama o alokaciji kapitala i adresiranju rizika.
	Usklađivanje poslovne strategije i strategije upravljanja rizicima.
	Transponiranje strategije upravljanja rizicima u jasan i konzistentan apetit za preuzimanje rizika, ovlaštenja/ograničenja i interne politike.
Jasna i učinkovita komunikacija	Redovna komunikacija i izvještavanje internih/eksternih dionika: uprave, nadzornog odbora, regulatornih tijela, rejting agencije, financijskih analitičara, dioničara.
Vodstvo, razvoj i kultura	Potpora izgradnji i unapređenju kulture upravljanja rizicima.
	Suradnja i razmjena iskustva s drugim osobama u društvu koje se bave preuzimanjem i kontrolom rizika.
	Izgradnja adekvatnih zamjena iza svake ključne pozicije kroz rotaciju posla i upravljanje kadrovima.
Unutarnji odnosi	Financije i kontroling - integracija upravljanja rizicima u strategiju i poslovne planove, upravljanje bilancom i kapitalom.
	Ostalo rukovodstvo - suradnja oko dizajna i implementacije sustava upravljanja rizicima i unapređenja poslovnog odlučivanja.
	Uprava i nadzorni odbor - izvještavanje i diskusija o rizičnom profilu i utjecaju poslovnih odluka na izloženost rizicima.

121 (P) opis nije isključiv te ovisi o poslovnom modelu i organizaciji sustava upravljanja rizicima

122 eng. „going concern“

Grupa odgovornosti	Opis zaduženja
Vještine	Dobro poznavanje osigurateljnog poslovanja, razumijevanje uloge aktivnog preuzimanja rizika u stvaranju održive vrijednosti.
	Tehničke i analitičke vještine o rizicima u svrhu razumijevanja rizičnog profila i mogućnosti preispitivanja korištenih modela rizika.
	Visok osobni integritet i želja za konstruktivnom raspravom o implikacijama poslovnih odluka.
	Dobre komunikacijske vještine i vođenje. Sposobnost rada u kompleksnoj i dinamičnoj organizaciji te utjecaja na vodstvo.
Mjere uspješnosti upravljanja rizicima	Dugoročna vrijednost dionice društva u odnosu na konkurenciju.
	Mjerenje učinka poslovnih segmenata prilagođenog za rizike.
	Uštede u ukupnom trošku kapitala kroz optimizaciju razine potrebnog (solventnog) kapitala i njegovog troška.
	Troškovna učinkovitost funkcije upravljanja rizicima u odnosu na konkurente (npr. industrijski benchmark).
	Interna procjena osobnog integriteta, sposobnosti konstruktivnog utjecaja i ukupne učinkovitosti upravljanja rizicima u podupiranju održivog profitabilnog rasta.

U prethodnoj tablici nalaze se glavne aktivnosti kojima se bave risk manageri i odjeli upravljanja rizicima. Opseg zaduženja određuje se prema potrebama i kompleksnosti organizacije, rizičnom profilu i poslovnom modelu društva za osiguranje. Bez obzira na čimbenike koji determiniraju ulogu funkcije u društvu, navedena zaduženja mogu se smatrati dobrom polazišnom točkom.

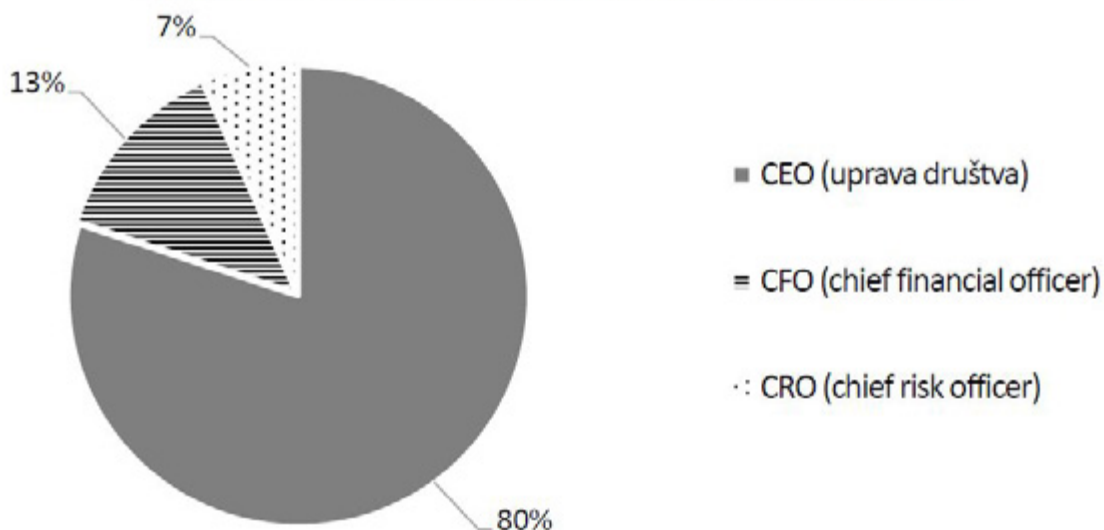
3. Istraživanje - uloga funkcije upravljanja rizicima u društvima za osiguranje

U okviru ovog rada provedeno je istraživanje putem anketnog upitnika u kojem su sudjelovale funkcije upravljanja rizicima nacionalnih društava za osiguranje. Cilj istraživanja bio je utvrditi trenutnu situaciju u pogledu organizacije, kapaciteta, te odgovornosti funkcija upravljanja rizicima. Anketa se sastojala od 5 pitanja, te je ispitano ukupno 15 risk managera iz isto toliko društava za osiguranje. Rezultati ankete prikazani su u nastavku.

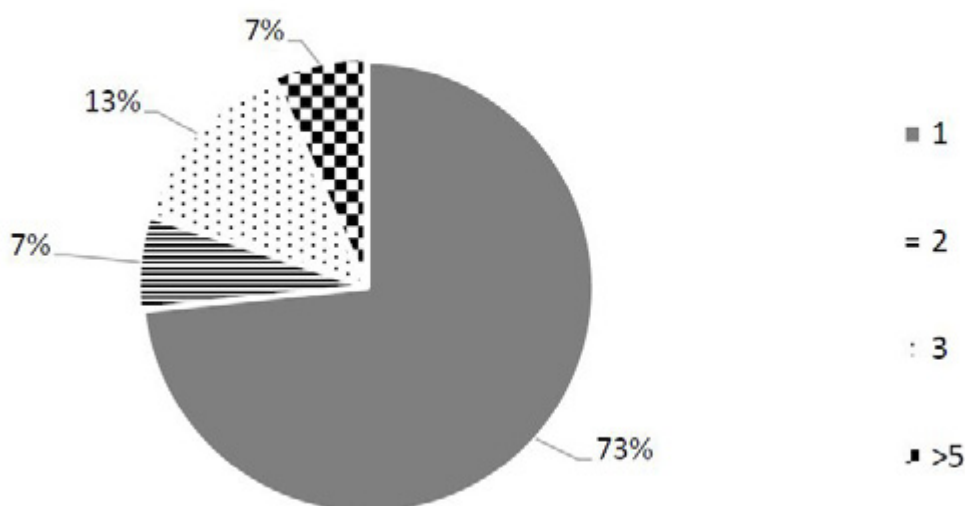
Većina društava implementirala je funkciju upravljanja rizicima kao zaseban organizacijski odjel. Drugi prisutni oblik formiranja čini integracija s aktuarskom ili nekom drugom postojećom funkcijom.

2) Koga funkcija upravljanja rizicima (direktno) izvještava?

Odjeli upravljanja rizicima hrvatskih osiguratelja najčešće izvještavaju direktno upravu društva, a rijedak je slučaj gdje su prva linija izvještavanja CFO i CRO funkcija.

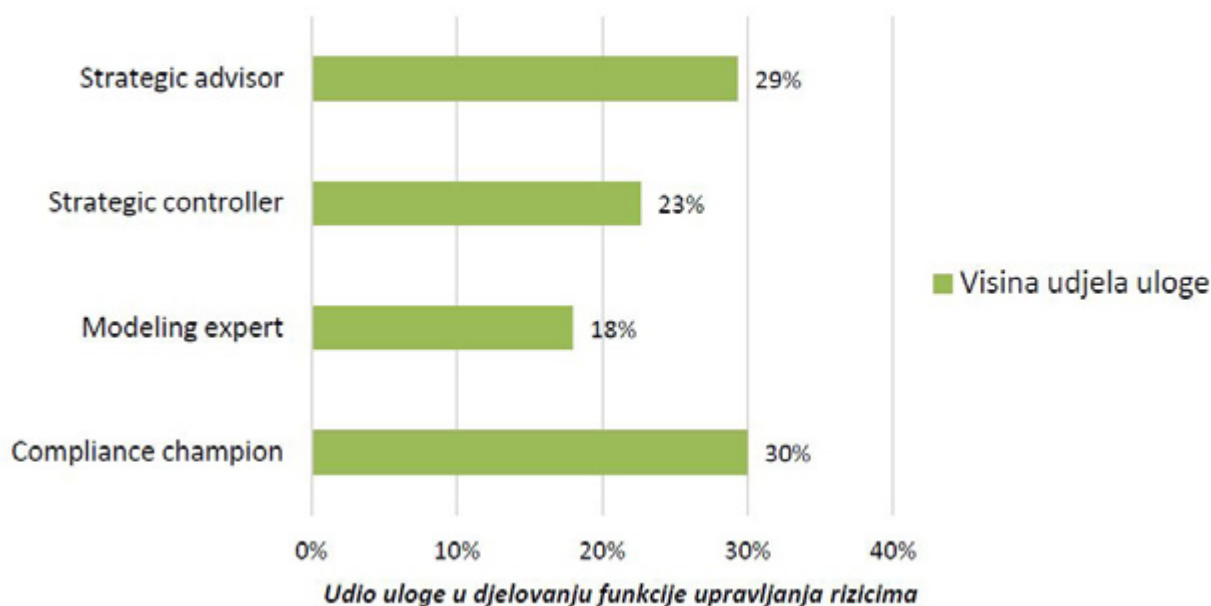
3) Koliko funkcija ima zaposlenih?

U pogledu kadrovskih resursa, 80% odjela upravljanja rizicima ima 1-2 zaposlena, dok samo nekoliko osiguratelja ima 3 i/ili više osoba u toj poslovnoj jedinici. Jedan od razloga ovakve situacije zasigurno je i veličina samih organizacija, tj. društava za osiguranje koja do neke mjere implicira i kadrovske potrebe funkcije upravljanja rizicima. Ipak, uzimajući u obzir brojnost regulatornih i poslovnih zahtjeva, te razvoj dobrih praksi upravljanja rizicima, za očekivati je da će u

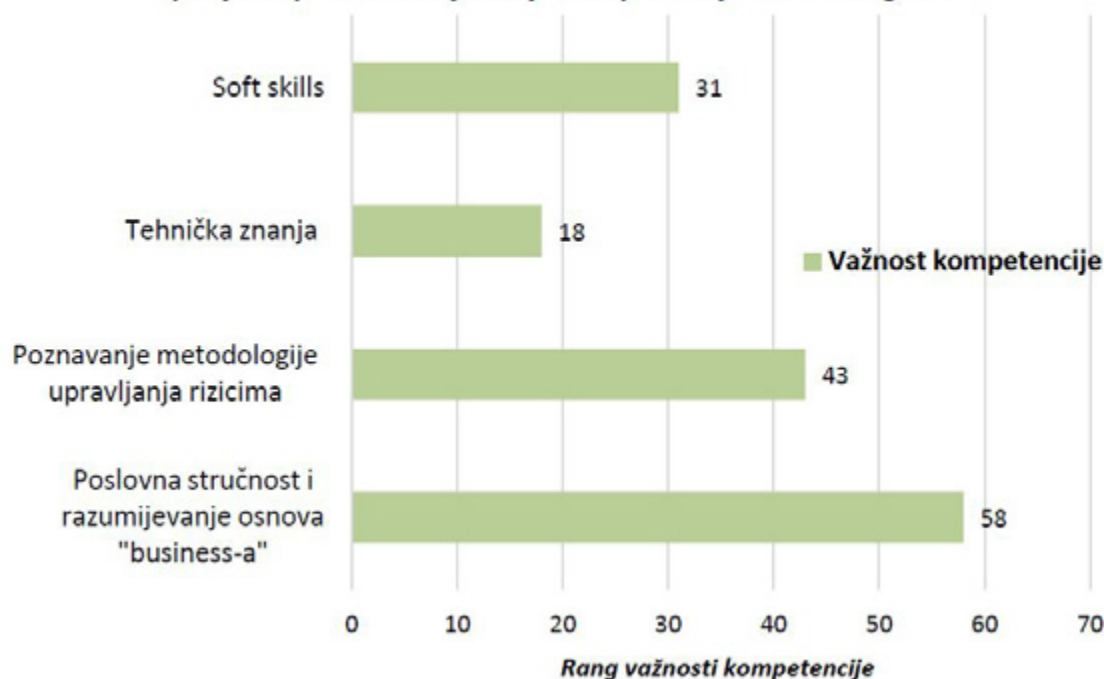
budućnosti doći do povećanja ekipiranost ovih odjela.

4) Koju ulogu ima funkcija upravljanja rizicima u Vašoj organizaciji?

Rezultati istraživanja pokazuju da se od mogućih uloga funkcije upravljanja rizicima po udjelu u njihovom djelovanju izdvajaju uloge Compliance champion i Strategic advisor. Fokus na usklađenost na neki način korelira i s kadrovskom situacijom u odjelima (većina ima 1-2 osobe). U takvom slučaju, količina regulatornih zahtjeva zasigurno otežava djelovanje kroz uloge koje veći fokus stavljaju na poslovni kontekst, no očigledno je da funkcija i u tom dijelu ima sve veći značaj.

5) Koje su po Vama najvažnije kompetencije risk managera?

Većina ispitanika smatra da je za kvalitetnog risk managera daleko najvažnija poslovna stručnost i razumijevanje osnova osigurateljnog poslovanja. Slijede ih poznavanje metodologije upravljanja rizicima, „soft skills“ i tehnička (IT) znanja.

4. Zaključak

Funkcija upravljanja rizicima treba udovoljiti širokom rasponu dionika (uprava, nadzorni odbor, regulator i dr.). Kako bi uspješno zadovoljila sve zahtjeve, organizacija, odgovornosti i uloga funkcije upravljanja rizicima treba biti jasno definirana. Organizacijski aspekti za risk managere i odjele upravljanja rizicima nisu još u potpunosti usklađeni za razliku od ostalih etabliranih profesija. No, manjak unificiranosti čini priliku za jasnijim definiranjem ovakve funkcije u organizaciji čije se aktivnosti generalno mogu podijeliti u dvije glavne kategorije. Jedna je prevladavajuća usmjerenost na osiguravanje usklađenosti sa standardima upravljanja rizicima, a druga djelovanje u interakciji s poslovnim kontekstom.

Rezultati provedenog istraživanja pokazali su da je većina funkcija na hrvatskom tržištu definirana kao zasebna organizacijska jedinica koja najčešće izravno izvještava upravu društva. Postojeće kadrovske resurse odjela upravljanja rizicima najčešće čine 1-2 osobe. Obzirom na brojnost regulatornih i poslovnih zahtjeva, te razvoj dobrih praksi upravljanja rizicima, realno je za očekivati rast kapaciteta ovih poslovnih jedinica. Po udjelu pojedinih uloga u djelovanju funkcije, kategorije Compliance champion i Strategic advisor se izdvajaju od ostalih. Donekle je ovakav rezultat povezan s brojem kadrova, no (pozitivna) činjenica je da su funkcije upravljanja rizicima značajno integrirane i u poslovni kontekst. Mišljenja o potrebnim kompetencijama ističu poslovnu stručnost i razumijevanje osnova osigurateljnog poslovanja te poznavanje metodologije upravljanja rizicima kao ključne vještine risk managera. Kako će se uloge funkcije upravljanja rizicima u organizaciji razvijati u idućim godinama te hoće li dostići razinu većih europskih osiguratelja i banaka- preostaje tek vidjeti.

Literatura

- Delegirana Uredba Europske Komisije 2015/35
- Direktiva 2009/138/EZ (Solventnost II),
- Doff, R. (2011) Risk management for insurers (2nd Edition), Risk Books
- Hull, J.C. (2012) Risk Management and Financial Institutions, (Wiley Finance) 4th Edition
- John Fraser, Betty J. Simkins, (2010.), Enterprise Risk Management, New Jersey, JohnWiley & Sons
- Michael Power, Simon Ashby, Tommaso Palermo (2013.), Risk Culture in Financial Organisations, A Research Report, London, LSE Library
- Mikes, Anette (2008.), Risk Management at Crunch Time: Are Chief Risk Officers Compliance Champions or Business Partners?, Journal of Risk Management in Financial Institutions 2, no. 1
- Mikes, Anette (2010). „Becoming the Lamp Bearer: The Emerging Roles of the Chief Risk Officer“. In: Enterprise Risk Management, John Fraser, Betty J. Simkins, JohnWiley & Sons, 2010. Str. 71-85
- Wilson, C.T. (2015), Value and Capital Management: A Handbook for the Finance and Risk Functions of Financial Institutions, John Wiley & Sons Ltd
- Zakon o osiguranju (NN, br. 30/15)

ROLE OF THE RISK MANAGEMENT FUNCTION IN INSURANCE COMPANIES

Regulatory framework in force demands that every insurance undertaking formally organizes a risk management function. One of the main duties of the function is assisting the management body, and other business units, in effective operation of the internal risk management system. System implementation design is a discretionary decision of the undertaking, also taking into consideration regulatory demands. The purpose of this paper is to exhibit some of the main roles that risk management function can „play“ in insurance undertakings, and which are its main responsibilities. Allocation of functions' duties significantly depends on the business model and the organisation of the risk management system. Main question that this paper will try to answer is how to optimally allocate roles of the risk management function in respect of the regulatory and business context, in order to maximise value creation for all stakeholders. Conducted empirical survey gives an overview how did croatian insurers respond to this challenge. Approach in the subject analysis is focused on the review of relevant expert literature with the goal of providing an insight into the best practises and examples in the area of organizational authority and responsibilities of the risk management function.

Keywords: *risk management function, risk manager, risk management system, insurance undertakings*

Jakša Krišto

Izvorni znanstveni rad

Sveučilište u Zagrebu Ekonomski fakultet
jkristo@efzg.hr

Hrvoje Pauković

Hrvatski ured za osiguranje
hrvoje.paukovic@huo.hr

PERSPEKTIVE RAZVOJA UZAJAMNIH DRUŠTAVA ZA OSIGURANJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Sažetak

Načelo uzajamnosti duboko je ukorijenjeno u djelatnost osiguranja, a zasigurno je i početno načelo razvoja samog osiguranja. Oblik pružanja osigurateljne zaštite mijenjao se kroz povijest pa su tako na tom razvojnem putu promjenjivu ulogu imala uzajamna društva za osiguranje (engl. mutual insurance companies, co-operative insurers). Njihova važnost u počecima razvoja osiguranja bila je značajna, zatim je slijedilo njihovo postupno preoblikovanje u društva kapitalskog oblika dok danas suvremena tehnologija, financijska inovacije i disintermedijacija ponovno potenciraju razvoj uzajamnih osiguratelja. U članku se preispituje potencijal razvoja uzajamnih društava za osiguranje u Republici Hrvatskoj. Uzajamna društva za osiguranje jedan su od oblika pružanja osigurateljne zaštite koji u svijetu predstavlja značajan udjel, ovisno o razvijenosti na pojedinom tržištu. U radu se prikazuju karakteristike uzajamnih društava za osiguranje, pregled literature i istraživanja o učinkovitosti poslovanja uzajamnih osiguratelja, tržište uzajamnih osiguratelja u svijetu, njihov regulatorni okvir u Republici Hrvatskoj te se na kraju razmatra i raspravlja perspektiva razvoja uzajamnih osiguratelja u Republici Hrvatskoj.

Ključne riječi: osiguranje, uzajamna društva za osiguranje, Republika Hrvatska

1. UVODNA RAZMATRANJA

Osigurateljni sektor, kao i ostatak financijskog sektora suočen je s dinamičnim i intenzivnim promjenama. Gotovo već izbljedjeli utjecaj financijske krize, stalno usklađivanje s novom, sve zahtjevnijom regulacijom i neizostavna digitalizacija dramatično mijenjaju sektor osiguranja, ali i potrošače te nadzorna tijela. Pod utjecajem navedenih promjena nastaje i potpuno novi *Fin-Tech* i *InsurTech* sektor kao oblik pružanja usluga osiguranja na inovativni, podregulirani i na IT

tehnologijama zasnovan način. Iste promjene u interes znanstvene i stručne javnosti ponovno vraćaju uzajamna društva za osiguranje kako jedan od oblika pružanja osigurateljne zaštite. Uzajamni osiguratelji pokazali su se otpornijima u vrijeme financijske krize, u pravilu ih obilježava jednostavniji poslovni model, a digitalizacija i *InsurTech* sektor uvelike koristi neka od načela uzajamnih osiguratelja. U članku se prikazuje i razmatra perspektiva razvoja uzajamnih društva za osiguranje u Republici Hrvatskoj kroz prikaz zaključaka znanstvene literature, tržišta uzajamnih osiguratelja u svijetu i Europskoj uniji, regulatornog okvira i rasprave o mogućnostima razvoja u Republici Hrvatskoj. Terminološko, pravno i praktično pitanje uzajamnih osiguratelja je iznimno heterogeno uređeno i oblikovano u zemljama Europske unije. Ova heterogenost uzrokuje probleme u analizi, ali i samoj terminologiji. Tako se u članku koristi termin „uzajamno društvo za osiguranje“ ili „uzajamni osiguratelj“ premda je u drugom dijelu članka preciznije definirano uže i šire značenje ovog pojma.

2. KARAKTERISTIKE DRUŠTAVA ZA UZAJAMNO OSIGURANJE I PREGLED LITERATURE

Uzajamna društva su dobrovoljne grupe ili udruženja pravnih ili fizičkih osoba čija je svrha primarno ispunjenje potreba svojih članova ispred profitabilnosti poslovanja. Posluju na načelima uzajamnosti i solidarnosti među članovima, koji ujedno sudjeluju i u upravljanju društvom. Zajedno s kooperativama, fondacijama i udruženjima predstavljaju važne dijelove socijalnog gospodarstva, trećeg po važnosti sektora u Europskoj uniji.¹²² U svojoj osnovi, uzajamne financijske institucije, time i društva za uzajamno osiguranje, rade prvenstveno u interesu svojih članova, a manje vanjskih dionika.¹²³ Kod uzajamnih društava za osiguranje osiguranici – potrošači su ujedno i vlasnici. Oni osiguravaju vlastita sredstva – kapital uzajamnog osiguratelja i snose rizik koji je uzajamno raspoređen – podijeljen među vlasnicima, odnosno osiguranicima-potrošačima. Ovaj pravni oblik je lišen sukoba interesa između vlasnika i osiguranika-potrošača, budući su ove dvije strane u istoj poziciji.¹²⁴

U europskim zemljama, raširena su da osnovna tipa uzajamnih društava u osiguranju (engl. *mutual societies*):

- uzajamna društva u zdravstvenom i socijalnom osiguranju (engl. *mutual benefit societies or health providence*) predstavljaju dio sustava socijalne zaštite kroz obvezno i dopunsko zdravstveno osiguranje, u pravilu u zapadno i južnoeuropskim zemljama,
- društva za uzajamno osiguranje (engl. *mutual insurance societies*) pružaju sve vrste životnih i neživotnih osiguranja i organizirana su i upravljana na principu uzajamnosti, postoje u svim zemljama članicama Europske unije osim Cipru, Češkoj, Estoniji, Litvi i Slovačkoj.¹²⁵

Swiss Re u Sigma publikaciji¹²⁶ prikazuje široku kategorizaciju uzajamnih društava kako u sektoru

122 EP (2011) *The role of mutual societies in the 21st century*, study, Brussels, str. 7

123 Swiss Re (2016) Sigma No 4/2016, str. 1.

124 MacMinn, R., Ren, Y. (2011) *Mutual versus Stock Insurers: A Synthesis of the Theoretical and Empirical Research*, *Journal of Insurance Issues* 34 (2), str. 101–111

125 EP (2011) op.cit., str. 7 i 16

126 Swiss Re (2016) op.cit., str. 4

osiguranja, zdravstvenom i socijalnom osiguranju tako i u dijelu depozitnih financijskih institucija. Prikazana kategorizacija u punom smislu ukazuje na širinu uzajamnih društava i osiguratelja koji posluju u sektoru osiguranja i u poslovima osiguranja. Pa su tako u sektoru osiguranja prikazana: uzajamna društva za osiguranje, uzajamne holding kompanije, *fraternal/friendly* udruženja, kooperativni osiguratelji, P/I klubovi, grupe za podjelu rizika, Takaful osiguratelji i uzajamna društva i fondovi u zdravstvenom i socijalnom osiguranju.

Obzirom na gore prikazanu kategorizaciju, uzajamni osiguratelji se znatno razlikuju među zemljama članicama Europske unije. U pravilu su regulirani prema regulativi sektora osiguranja – Solventnost II regulaciji¹²⁷, dok su uzajamna društva i fondovi u zdravstvenom i socijalnom osiguranju regulirani prema ad hoc odredbama i kroz poseban zakonski okvir. Od 1990-tih postojale su inicijative o oblikovanju jedinstvenog zakonskog okvira za uzajamne osiguratelje u Europskoj uniji kroz oblikovanje statuta Europskih uzajamnih osiguratelja, međutim inicijativa je povučena 2006. godine, da bi u 2013. ponovno naglašena potreba oživljavanja.¹²⁸

Uzajamne osiguratelje karakteriziraju sljedeći zajednički principi:

- privatno društvo, pravni entitet,
- u vlasništvu je članova-osiguranika, odsutnost dionica, zastupljenost članskih udjela,
- udruženje članova, slobodno članstvo, svatko tko ispunjava uvjete i interne akte društva može slobodno pristupiti i odstupiti iz članstva,
- solidarnost i uzajamnost među članovima, načelo uzajamnosti zakonski prepoznato,
- demokratsko upravljanje, na načelu *jedan član – jedan glas*,
- neovisnost, privatne i neovisne organizacije od javne uprave,
- podjela dobiti među članovima kroz niže premije i jačanje kapitalne osnovice.¹²⁹

Jednostavan i pregledan prikaz prednosti i doprinosa uzajamnih osiguratelja ukupnom gospodarstvu i članovima prema Udruženju uzajamnih osiguratelja i osigurateljnih kooperativa u Europi (AMICE) prikazan je u tablici 1.

127 Brojni su slučajevi i postoji već sudska praksa koja se odnosi na uzajamne osiguratelje pred Europskim sudom pravda u kojima se zalažu za prepoznavanje javnog interesa u uslugama koje provode te je time teško jednoznačno odrediti koja se pravila jedinstvenog tržišta financijskih usluga EU na njih odnose. Istom doprinosi i heterogenost i brojnost pravnih oblika te zakona kojima su uređeni u zemljama članicama) prema EP (2011) op.cit., str. 8)

128 više informacija na EP (2011) op.cit., str. 8 i 9, EC, Social economy, mutual societies – dostupno na http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/mutual-societies_en i International Cooperative and Mutual Insurance Federation (ICMIF) – dostupno na <https://www.icmif.org/news/european-parliament-adopts-report-statute-european-mutual-society>

129 EP (2011) op.cit., str. 19 i Panteia (2012) *Study on the current situation and prospects of mutuals in Europe*, Final report, str. 9

<p style="text-align: center;">za članove – osiguranike</p> <ul style="list-style-type: none"> - višak ili dobit je podijeljena i raspoređena među članovima – osiguranicima - dividende se ne plaćaju vanjskim vlasnicima - članovi – osiguranici su uključeni i sudjeluju u demokratskom upravljanju uzajamnim osigurateljem 	<p style="text-align: center;">za tržište osiguranja</p> <ul style="list-style-type: none"> - konkurencija uzajamnih osiguratelja i osiguratelja osnovanih kao dionička društva - inovativnost uzajamnih osiguratelja i osluškivanje potreba članova - dugoročan horizont poslovanja i ulagačka strategija
<p style="text-align: center;">za društvo u cjelini</p> <ul style="list-style-type: none"> - uzajamni osiguratelji posluju na društveno odgovornim načelima - uzajamni osiguratelji su uključeni u društvene aktivnosti - uzajamni osiguratelji su odgovorni dugoročni poslodavci 	<p style="text-align: center;">za gospodarstvo</p> <ul style="list-style-type: none"> - dugoročni horizont poslovanja i ulaganja osigurava stabilnost financijskom sektoru - raznolikost poslovnih modela osigurava višu otpornost financijskog sustava

Tablica 1: Prednosti uzajamnih društava za osiguranje prema Udruženju uzajamnih osiguratelja i osigurateljnih kooperativa u Europi (AMICE)

Izvor: Udruženje uzajamnih osiguratelja i osigurateljnih kooperativa u Europi (AMICE - Association of Mutual Insurers and Insurance Cooperatives in Europe), dostupno na <http://www.amice-eu.org/today.aspx>

Primjer uzajamnih financijskih institucija komparabilan uzajamnim osigurateljima u dijelu depozitnih financijskih institucija bile bi kreditne unije. Kreditne unije (zadruge) su neprofitne, uzajamne, kooperativne institucije u vlasništvu svojih članova – deponenata i uzajmljivača – koje se osnivaju da bi jasno definiranim grupama građana s nižim prihodima pružale jeftin i dostupan financijski servis, koje im banke ne pružaju na zadovoljavajući način. U njih se udružuju članovi koji dijele „zajednički interes“ (engl. *common bond*) koji predstavlja kriterij prijema u kreditnu uniju (stanovnici nekog sela, grada, četvrti, radnici tvornice, studenti sveučilišta, vjernici crkvene zajednice, članovi pojedinih organizacija i sl.). Kreditne unije su demokratske institucije kojima upravljaju članovi, a upravljačka tijela poslove obavljaju bez naknade. Članovi prava i obveze u zadruzi prihvaćaju dobrovoljno, imaju potpunu slobodu pristupanja i istupanja iz zadruge i uređuju poslovanje zadruga samostalno, bez vanjskih utjecaja, tako da one ostvaruju njihove, a ne opće interese (načela „samopomoći“, „samoupravljanja“ i „samoodgovornosti“). Kao neprofitne institucije, kreditne zadruge ne nastoje maksimirati dobit svojih vlasnika već indirektno ostvaruju interese članova tako da im nude niže kamatne stope na odobrene kredite ili više kamatne stope na depozite. Kako nemaju dioničkog kapitala, viškove prihoda nad rashodima raspodjeljuju u rezerve koje podižu neto vrijednost institucije.¹³⁰

Područje uzajamnih osiguratelja privuklo je umjeren znanstveno-istraživački fokus. Talonen je 2016. proveo istraživanje i pregled provedenih istraživanja na temu uzajamnih osiguratelja. Naglašava kako je posljednjih godina pojačan interes znanstvene zajednice za teme koje se

130 Leko, V., Stojanović, A. (2005) *Neprofitne uzajamne štedne institucije*, članak u knjizi „Novac, bankarstvo i financijska tržišta“ ur. Leko, V., Božina, L., Adverta, Zagreb. str 131-155.

odnose na uzajamne osiguratelje budući su se pokazali otporniji tijekom financijske krize te pokazuju više stope rasta od društava za osiguranje osnovanih kao dioničkih društva. Do sada provedena istraživanja prema njegovoj analizi proučavala su područja: operativne strukture i učinkovitosti, povijesnog razvoja te procesa preoblikovanja uzajamnih osiguratelja u kapitalne institucije (proces demutualizacije) i obrnutog procesa (mutualizacije). Istraživači su zauzimali pristupe preispitivanju kroz agencijske probleme i učinkovitost upravljanja, asimetrične informacije, financijsku analizu, doprinos društvu u cjelini, aktuarska pitanja, organizaciju i pravni okvir.¹³¹

MacMinn i Ren 2011. analizirali su provedena istraživanja koja su uspoređivala uzajamne osiguratelje i one kapitalnog tipa kroz upravljanje i agencijske probleme, učinkovitost poslovanja te razloge preoblikovanja njihovog pravnog oblika. Pokušavaju kroz pregled postojeće literature odgovoriti na pitanja: 1) zašto usporedo postoje i uzajamni i kapitalni (dionički) osiguratelji, 2) koji je oblik učinkovitiji, i 3) zašto se jedan oblik preoblikuje u drugi.¹³²

I jedno i drugo istraživanje nisu jednoznačno i jednoobrazno pronašla jedinstveno uporište koje bi potvrdilo tezu o većoj efikasnosti dioničkih ili uzajamnih osiguratelja, učinkovitijem sustavu upravljanja ili rezultatima procesa njihovog preoblikovanja. Naglašavaju kako su potrebna daljnja istraživanja, ali i kako nalaz istraživanja uvelike ovisi o promatranom uzorku.

3. TRŽIŠTE UZAJAMNIH OSIGURATELJA U SVIJETU

Uzajamna društva za osiguranje čine značajan udjel na svjetskom tržištu osiguranja. Njihov udjel u ukupnoj svjetskoj premiji osiguranja iznosio je na kraju 2015. godine 26,7%, s premijskim prihodom od 1,21 trilijun USD, a imovinom od 7,9 trilijuna USD. Uzajamna društva za osiguranje zapošljavala su 1,12 milijun zaposlenika i imala 988 milijuna članova/osiguranika.¹³³

U razdoblju financijske krize uzajamni osiguratelji su se pokazali otpornijima i njihov rast premijskog prihoda je bio viši i stabilniji. Za usporedbu u razdoblju od 2007. do 2015. kumulativan rast svjetskog tržišta osiguranja iznosio je 8,3%, a uzajamnih osiguratelja 20,2%. Time je njihov udjel u svjetskoj premiji osiguranja narastao s 24% u 2007. na 26,7% u 2015. Ipak, navedeni udjeli su znatno niži nego 1980-tih i ranih 1990-tih, odnosno prije izraženog procesa demutualizacije. Promatrajući po regijama, prema tablici 2, uzajamni oblik pružanja osigurateljne zaštite generalno gledano ima viši udjel u razvijenim zemljama pa tako u Sjevernoj Americi čini 36,2%, a Europi 31,2% ukupne premije osiguranja. Osigurateljna tržišta s najvišim udjelom premije uzajamnih osiguratelja i kooperativa u 2015. u ukupnoj premiji su Austrija s 60,5%, Nizozemska s 53%, Francuska s 49,7%, Slovačka 47,8%, a udjel preko 40% zabilježen je i u Njemačkoj, Norveškoj, Danskoj, Mađarskoj i Španjolskoj.¹³⁴

131 Talonen, A. (2016) *Systematic literature review of research on mutual insurance companies*, Journal of Co-operative Organization and Management 4, str. 53–65

132 MacMinn, R., Ren, Y. (2011) *Mutual versus Stock Insurers: A Synthesis of the Theoretical and Empirical Research*, Journal of Insurance Issues 34 (2): 101–111.

133 ICMIF (2017) *Global Mutual Market Share 2015*, International Cooperative and Mutual Insurance Federation (ICMIF)

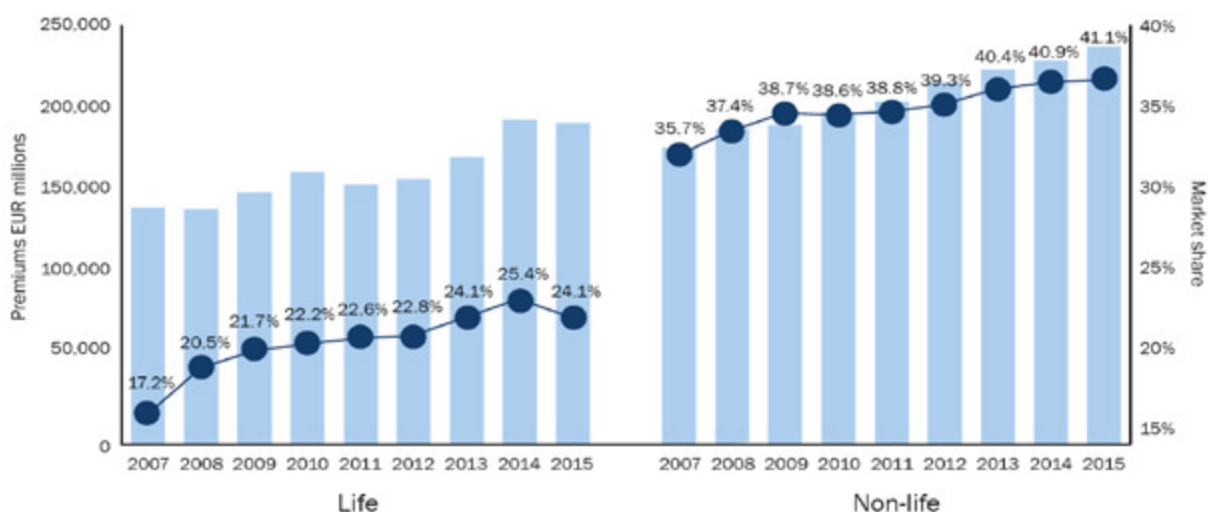
134 ICMIF (2017) op.cit. i Swiss Re (2016) op.cit.

Regija	Udjel u %
Sjeverna Amerika	36,2
Europa	31,2
Azija i Oceanija	14,2
Južna Amerika	12,0
Afrika	2,5

Tablica 2: Udjel uzajamnih i kooperativnih osiguratelja u 2015.

Izvor: ICMIF (2017) *Global Mutual Market Share 2015*, International Cooperative and Mutual Insurance Federation (ICMIF)

Na tržištu Europe uzajamna društva su razvijenija u dijelu neživotnog osiguranja gdje je njihov udjel u ukupnom tržištu osiguranja iznosio čak 41,1%, dok je u dijelu životnog isti udjel iznosio 24,1%. U grafikonu 1 prikazano je višegodišnje kretanje premije u udjela uzajamnih osiguratelja na europskom tržištu osiguranja.

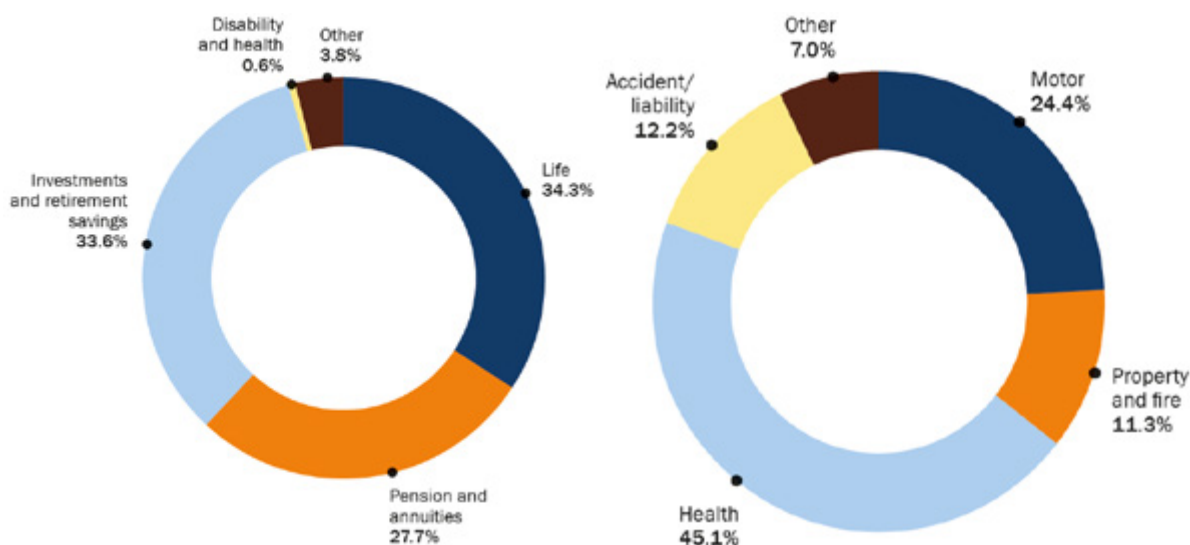

Grafikon 1: Kretanje premije i udjel uzajamnih društava u Europi (lijevo životna osiguranja, desno neživotna osiguranja)

Izvor: ICMIF (2017) *Market InSights 2015 Europe*, International Cooperative and Mutual Insurance Federation (ICMIF)

U strukturi premije uzajamnih osiguratelja u dijelu životnog osiguranja dominiraju tradicionalna životna osiguranja s 34,3%, slijede investicijski proizvodi i mirovinska štednja s 33,6%, a na isplatu mirovina i rentne proizvode otpada 27,7%. U strukturi neživotnog osiguranja prednjače različiti oblici zdravstvenog osiguranja s 45,1%, osiguranje motornih vozila s 24,4%, nezgoda i odgovornost s 12,2% i imovinska osiguranja s 11,3%.¹³⁵

135 ICMIF (2017) *Market InSights 2015 Europe*, International Cooperative and Mutual Insurance Federation (ICMIF)

Grafikon 2: Struktura premije uzajamnih društava po vrstama osiguranja u 2015. godini (lijevo životna osiguranja, desno neživotna osiguranja)

Izvor: ICMIF (2017) *Market InSights 2015 Europe*, International Cooperative and Mutual Insurance Federation (ICMIF)

U novijim članicama Europske unije, koja su nekada bila pod komunističkim uređenjem, uzajamni osiguratelji koji su poslovali do Drugog svjetskog rata su ugašeni i u većini ovih zemalja nakon pada komunističkog režima nisu ponovno osnovani.¹³⁶

Uloga uzajamnih društava u zdravstvenom osiguranju	Zemlja
A) Uzajamna društva su aktivna samo u obveznom zdravstvenom osiguranju	Grčka
B) Uzajamna društva su aktivna i u obveznom i dobrovoljnom zdravstvenom osiguranju	Belgija i Nizozemska
C) Uzajamna društva su aktivna samo u dobrovoljnom dopunskom zdravstvenom osiguranju , ne i u obveznom zdravstvenom osiguranju	Austrija, Njemačka, Danska, Španjolska, Finska, Francuska, Mađarska, Italija, Luksemburg, Malta, Poljska, Portugal, Švedska, Slovenija i Ujedinjeno Kraljevstvo
D) Uzajamna društva nisu aktivna u zdravstvenom osiguranju	Bugarska, Irska, Latvija i Rumunjska

Tablica 3: Uloga uzajamnih društava u zdravstvenom osiguranju u europskim zemljama

Izvor: EP (2011) op.cit., str. 27

Navedeni podaci o europskom tržištu pokazuju kao je uključenost u zdravstveno osiguranje i mirovinsku štednju te neki od oblika ispate mirovina ključna usluga uzajamnih osiguratelja i kooperativa u Europi. U tablici 3 prikazana je njihova uključenost u neki oblik zdravstvenog

osiguranja.

4. REGULATORNI OKVIR U REPUBLICI HRVATSKOJ

U Republici Hrvatskoj Zakon o osiguranju¹³⁷ u pravilu¹³⁸ uređuje uvjete za osnivanje, poslovanje i prestanak društava za uzajamno osiguranje, kao i povjerenika, reorganizaciju, posebnu upravu, likvidaciju i stečaj takvog društva.¹³⁹ Društvo za uzajamno osiguranje je u biti samo jedan od oblika društva za osiguranje, koje još može biti osnovano kao dioničko društvo i kao europsko društvo (Societas Europea-SE).¹⁴⁰

Predmetni zakon definira društvo za uzajamno osiguranje kao *pravnu osobu sa sjedištem u Republici Hrvatskoj koja ima odobrenje Agencije¹⁴¹ za obavljanje poslova osiguranja i upisana je u sudski registar nadležnog trgovačkog suda.*¹⁴²

Prema odredbama Zakona o osiguranju *društvo za uzajamno osiguranje obavlja poslove osiguranja samo za svoje članove po načelu uzajamnosti.* Društvo za uzajamno osiguranje može obavljati poslove osiguranja u svim vrstama osiguranja iz skupina neživotnih i životnih osiguranja, osim u vrstama osiguranja iz članka 7. stavka 2. točaka 10. – 15.¹⁴³ navedenog Zakona. Društvo za uzajamno osiguranje ne može obavljati poslove reosiguranja.¹⁴⁴

Društvo za uzajamno osiguranje osniva se tako da osnivači kao članovi donose statut¹⁴⁵ i uplaćuju temeljni kapital¹⁴⁶. U Zakonu se navodi kako će na nadzor društva za uzajamno osiguranje

137 Zakon o osiguranju (NN 30/2015), čl. 355, st. 2 i 3

138 Zakon o osiguranju se ne primjenjuje na društva za uzajamno osiguranje koja obavljaju djelatnosti neživotnog osiguranja i koja su s drugim društvima za uzajamno osiguranje sklopila sporazum koji predviđa potpuno reosiguranje policia osiguranja koje su ta društva izdala ili na temelju kojih društvo preuzimatelj treba ispuniti obveze koje proizlaze iz tih policia umjesto cedenta. U tom slučaju društvo preuzimatelj podliježe pravilima Zakona o osiguranju. – čl. 4.st.4.toč.6.

139 Čl. 1. Zakona o osiguranju

140 Čl. 29. Zakona o osiguranju

141 Odnosi se na Hrvatsku agenciju za nadzor financijskih usluga

142 Čl. 3. Zakona o osiguranju

143 Odnose na sljedeće vrste osiguranja: 10. osiguranje od odgovornosti za upotrebu motornih vozila koje pokriva sve vrste odgovornosti koje proizlaze iz upotrebe motornih vozila na vlastiti pogon, uključujući odgovornost prijevoznika, 11. osiguranje od odgovornosti za upotrebu zračnih letjelica koje pokriva sve vrste odgovornosti koje proizlaze iz upotrebe zračnih letjelica, uključujući odgovornost prijevoznika, 12. osiguranje od odgovornosti za upotrebu plovila (morskih, riječnih i jezerskih plovila i plovila za plovidbu kanalima) koje pokriva sve vrste odgovornosti koje proizlaze iz upotrebe morskih, riječnih, jezerskih plovila i plovila za plovidbu kanalima, uključujući odgovornost prijevoznika, 13. ostala osiguranja od odgovornosti koja pokrivaju sve vrste odgovornosti, osim onih iz vrsta osiguranja iz točaka 10., 11. i 12., 14. osiguranje kredita koje pokriva sljedeće: nesolventnost (opću), izvozne kredite, kredite s obročnim otplatama, hipotekarne kredite, poljoprivredne kredite, druge kredite i zajmove i 15. osiguranje jamstava koje pokriva sljedeće: izravno jamstvo i neizravno jamstvo

144 Ibid čl. 355. st. 4.

145 Statut društva za uzajamno osiguranje mora sadržavati sljedeće: tvrtku i sjedište društva, vrste osiguranja, odnosno rizike osiguranja koji će biti predmet poslovanja, način i oblik objave priopćenja važnih za društvo i članove, početak članstva, temeljni kapital, uvjete i način uplate temeljnog kapitala od strane članova, visinu i način oblikovanja pričuva sigurnosti, uvjete i način uporabe dobiti, odnosno pokrića dugova, mjerila prema kojima se dobit dijeli članovima, broj članova uprave i nadzornog odbora i minimalni broj članova skupštine koji se mogu koristiti svojim manjinskim pravima – čl. 358. Zakona o osiguranju

146 Zakon o osiguranju - čl. 357 st. 1., a dodano u st. 2 istog čl. navedeno je: Osnivači društva za uzajamno osiguranje podnose Agenciji zahtjev za izdavanje odobrenja za obavljanje poslova osiguranja društva za uza-

ranje nadzorna agencija na odgovarajući način primijeniti odredbe Zakona koje se odnose na nadzor društava za osiguranje. Nadzorna agencija nadzire sva društva za uzajamno osiguranje sa sjedištem u Republici Hrvatskoj i njihove podružnice u Republici Hrvatskoj i izvan Republike Hrvatske.¹⁴⁷

Članstvo u društvu za uzajamno osiguranje stječe se sklapanjem ugovora o osiguranju s društvom za uzajamno osiguranje, prihvaćanjem statuta i razmjernom (aliquotnom) uplatom temeljnog kapitala. Članovi ne odgovaraju za obveze društva za uzajamno osiguranje. Član ne može svoje obveze plaćanja doprinosa i dodatnih uplata prema društvu za uzajamno osiguranje prebiti sa svojim tražbinama prema tom društvu. Doprinosi i dodatne uplate članova, kao i obveze društva za uzajamno osiguranje prema članovima mogu se odrediti primjenom jednakih uvjeta i mjerila.¹⁴⁸

Temeljni kapital društva za uzajamno osiguranje mora biti najmanje jednak iznosu apsolutnog praga minimalnog potrebnog kapitala ovoga Zakona.¹⁴⁹

Prema odredbama Zakona o osiguranju sredstva društva za uzajamno osiguranje¹⁵⁰ čine:

- temeljni kapital koji mora biti uplaćen u cijelosti u novcu,
- sredstva na računima članova društva za uzajamno osiguranje, pod određenim uvjetima¹⁵¹,
- doprinosi (premije)¹⁵², dodatne uplate i pričuve sigurnosti te

jamno osiguranje u kojemu navode vrste osiguranja, odnosno rizike koje će društvo osiguravati, a uz zahtjev prilažu: 1. ugovor o osnivanju društva za uzajamno osiguranje, 2. statut društva za uzajamno osiguranje u obliku javnobilježničke isprave, 3. dokaz o uplati temeljnog kapitala i 4. ugovore o obavljanju izdvojenih poslova ako će društvo za uzajamno osiguranje za obavljanje pojedinih poslova ovlastiti druge osobe.

147 ibid čl.203. st.5.toč.2.

148 ibid čl. 359.

149 ibid. čl. 360, prema čl. 158. st. 1. točka 4. minimalni potrebni kapital mora biti najmanje jednak apsolutnom pragu minimalnog potrebnog kapitala koji iznosi:

– 19.500.000,00 kuna za društva za neživotno osiguranje, uključujući vlastita društva za osiguranje, osim u slučaju kada su pokriveni neki ili svi rizici uključeni u jednu od vrsta osiguranja koje su navedene u članku 7. stavku 2. točkama 10. – 15. ovoga Zakona, u kojem slučaju apsolutni prag minimalnog potrebnog kapitala iznosi 28.860.000,00 kuna

– 28.860.000,00 kuna za društva za životno osiguranje, uključujući vlastita društva za osiguranje

– 28.080.000,00 kuna za društva za reosiguranje, osim u slučaju vlastitih društava za reosiguranje, u kojem slučaju apsolutni prag minimalnog potrebnog kapitala iznosi 9.360.000,00 kuna

– zbroj iznosa iz podtočaka 1. i 2. ove točke za društva za osiguranje koja istodobno obavljaju djelatnosti životnih i neživotnih osiguranja.

150 Čl. 360.-363. Zakona o osiguranju

151 ako je statutom određeno da su isplate s računa članova moguće ako to ne ugrožava adekvatnost kapitala društva, odnosno ako su nakon završetka postupka likvidacije podmirene sve obveze društva, ako društvo za uzajamno osiguranje mjesec dana prije isplate s računa članova o namjeri isplate obavijesti nadzornu agenciju, osim povrata u slučaju prestanka članstva te uz uvjet da društvo ne smije mijenjati statut u dijelu koji se odnosi na račune članova bez prethodnog odobrenja nadzorne agencije – čl. 361. Zakona o osiguranju

152 Budući da Zakon o osiguranju razlikuje osnovna i pomoćna vlastita sredstva, za napomenuti je da kod društva za uzajamno osiguranje ili društva za uzajamno osiguranje koje djeluje po načelu uzajamnosti s promjenjivim doprinosima, pomoćna vlastita sredstva mogu obuhvaćati i bilo koja buduća potraživanja koja ta društva mogu imati u odnosu na svoje članove putem poziva da se plate dodatni doprinosi tijekom sljedećih 12 mjeseci – čl. 123. st. 3. Zakona o osiguranju

- godišnja dobit.

Društvom za uzajamno osiguranje upravljaju tijela društva - uprava, nadzorni odbor i skupština.¹⁵³ Zakonom je određena primjena primjenjivih odredbi Zakona o osiguranju koje se propisane za sve oblike društva za osiguranje, naravno, uz određene specifičnosti,¹⁵⁴ kao i supsidijarna primjena Zakona o trgovačkim društvima. Tako se primjerice za Skupštinu društva za uzajamno osiguranje supsidijarno primjenjuju i odredbe Zakona o trgovačkim društvima koje se odnose na skupštinu društva s ograničenom odgovornošću.¹⁵⁵

Društvo za uzajamno osiguranje prestaje:

- istekom vremena na koje je osnovano,
- na temelju odluke skupštine¹⁵⁶ (likvidacija)
- ako je društvu ukinuto odobrenje za obavljanje poslova osiguranja ili je otvoren postupak likvidacije¹⁵⁷ ili stečaja.¹⁵⁸

Društvo za uzajamno osiguranje također može doživjeti određene statusne promjene na način da se pripoji drugom društvu za uzajamno osiguranje, odnosno društvu za osiguranje ili da, temeljem odluke skupštine, dođe do postupka preoblikovanja u dioničko društvo za osiguranje.¹⁵⁹

Važno je napomenuti da Zakon o osiguranju propisuje da se određene odredbe koje se odnose na društvo za osiguranje na odgovarajući način primjenjuju i na društvo za uzajamno osiguranje (npr. posebna uprava, stečaj, likvidacija i dr.).¹⁶⁰

Prethodno važećim Zakonom o osiguranju¹⁶¹ institut društva za uzajamno osiguranje bio je reguliran na vrlo sličan način¹⁶², tako da su brojne njegove odredbe našle mjesto važećem Zakonu o osiguranju. Možda vrijedi napomenuti da važeći Zakon o osiguranju ne sadrži više odredbu o potrebi postojanja najmanje 250 članova za osnivanje društva za uzajamno osiguranje, što može predstavljati olakšavajući okolnost za buduću perspektivu tog oblika društva za osiguranje u Republici Hrvatskoj.

153 ibid čl. 364.-367.

154 Primjerice maksimalan broj članova nadzornog odbora društva za uzajamno osiguranje je 21, Skupština može biti organizirana kao skupština svih članova (skupština članova) ili kao skupština zastupnika članova koji moraju i sami biti članovi (skupština zastupnika) i sl.

155 Čl. 367. st. 4. Zakona o osiguranju

156 Za odluku skupštine o prestanku društva potrebna je najmanje tročetvrtinska većina glasova, a o namjeri donošenja takve odluke potrebno je pisanim putem obavijestiti nadzornu agenciju najmanje trideset dana prije donošenja te odluke – čl. 368. st. 2. i st. 3. Zakona o osiguranju

157 Regulirano čl. 282. i 283. Zakona o osiguranju

158 Regulirano čl. 284.-294. Zakona o osiguranju

159 Regulirano čl. 372.-374. Zakona o osiguranju

160 iako istovremeno određuje da je društvo za uzajamno osiguranje samo jedan od oblika društva za osiguranje - čl. 19. Zakona o osiguranju

161 NN br. 151/05, 87/08, 82/09, 54/13 i 94/14, prestao važiti dana 1. siječnja 2016.

162 Čl. 36.-57., čl. 204.

5. RASPRAVA O MOGUĆNOSTIMA RAZVOJA UZAJAMNIH OSIGURATELJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Kreditne unije jedine su uzajamne financijske institucije u Republici Hrvatskoj. Njihova imovina na kraju 2015. godine iznosila je 702 mil. kuna što je činilo tek 0,1% udjela u ukupnoj imovini svih financijskih institucija. Na kraju 2015. bilo je 25 kreditnih unija.¹⁶³ Uređene su Zakonom o kreditnim unijama¹⁶⁴, a Hrvatska narodna banka nadzorno im je tijelo. Razvoj uzajamnih štednih institucija, počevši od štedno-kreditnih zadruga do danas kreditnih unija obilježili su brojni problemi poput nedostatne regulacije, isključenosti iz sustava osiguranja depozita, niske transparentnosti, nerazvijenog tržišta i nedostatne zaštite potrošača.¹⁶⁵ Kreditne unije trenutno u Republici Hrvatskoj nisu postigle značajniji tržišni pomak, što bi se u budućnosti, prema iskustvima razvijenih zemalja, moglo očekivati.

Novija inicijativa u Republici Hrvatskoj koja je zasnovana na principima uzajamnosti i zadružnog vlasništva je inicijativa osnivanja Etične banke. Premda je u inicijativi i prijedlogu osnivanja Etična banka oblikovana kao kreditna institucija, njeni osnivači i vlasnici su članovi Zadruga pa se može u određenom dijelu može smatrati financijskom institucijom koja dijelom djeluje na principu uzajamnosti. U trenutku pisanja članka Etična banka je još uvijek u procesu osnivanja.¹⁶⁶

Razvoj ovih institucija kao i uzajamnih društava za osiguranje, prema teorijskom shvaćanju, trebalo bi doprinijeti većoj razvijenosti i heterogenosti financijskog sektora, usitnjenosti financijskih institucija te većoj otpornosti financijskog sustava na financijsku krizu te smanjenoj izloženosti prenošenja šokova.¹⁶⁷

Stupanj razvoja djelatnosti osiguranja u Republici Hrvatskoj još uvijek je na razinama koje su znatno niže od onih u razvijenim zemljama. Osigurateljna penetracija od 2,6%, osigurateljna gustoća u iznosu od 307 USD po stanovniku te udjel premije životnog osiguranja u ukupnoj premiji od 33,3% dokazuju ovu podrazvijenost Republike Hrvatske u odnosu na prosjek zemalja Europske unije.¹⁶⁸ Navedeno, u slučaju uzajamnih osiguratelja ukazuje da razvojem i većom zastupljenosti osiguranja možemo očekivati i veću brojnost različitih institucija i oblika pružanja osigurateljne zaštite, ukoliko se kao uzor postave razvijena europska tržišta osiguranja.

Doduše, takvoj tvrdnji trenutno proturječi kretanje broja društava za osiguranje u Hrvatskoj koji

163 HNB (2016) *Godišnje izvješće 2015*, str. 29

164 *Zakon o kreditnim unijama* (NN 141/2006, 25/2009 i 90/2011)

165 Više u Leko, V., Stojanović, A. (2005) „op.cit.“, str 131-155. i na Hrvatska udruga kreditnih unija – <https://www.hukreditneunije.hr/index.html>

166 Više informacija na Etična banka - <https://www.ebanka.eu/> i Zadruga za etično financiranje - <http://zef.hr/>

167 Krišto, J., Stojanović, A., Filipović, H. (2016) *Systemic risk of UCITS investment funds and financial market stability tested using MRS model*, Proceedings of 8th International Conference “An Enterprise Odyssey: Saving the Sinking Ship Through Human Capital”, Galetić, L., Načinović Braje, I., Jaković, B. editor(s), University of Zagreb, Faculty of Economics & Business

168 Swiss Re (2017) *Sigma* No 3/2017

posljednjih godina bilježi značajan pad iz niza razloga.

Mogući argument osnivanju uzajamnih osiguratelja u Republici Hrvatskoj mogla bi biti i negativna percepcija profitno orijentiranih financijskih institucija kod potrošača. Navedeno bi eventualno moglo rezultirati interesom za drugačiji oblik financijskih proizvoda i osigurateljne zaštite zasnovan na načelima uzajamnosti i vlasništva od strane potrošača. U ovom dijelu zasigurno je potrebno provesti dodatna istraživanja o percepciji potrošača i preferencijama pri odabiru osiguratelja.

Slijedom liberalizacije tržišta osiguranja od automobilske odgovornosti, promjena u poslovnom modelu osiguratelja¹⁶⁹, utjecaja financijske i gospodarske krize u Republici Hrvatskoj, uštedama u poslovanju i privatizacijskim procesima u industriji osiguranja broj zaposlenih u djelatnosti osiguranje je smanjen sa 11.422 u 2014. na 9.299 u 2016. godini. Za čak 2.123 zaposlena.¹⁷⁰ Opravdana je pretpostavka da postoje kvalificirani stručnjaci i zaposlenici u potencijalnom radu uzajamnih društava za osiguranje.

Razvoj *FinTech* i *InsurTech* sektora koji u su u nekim oblicima zasnovani na sličnim načelima kao i uzajamna društva za osiguranje mogu ponovno potencirati razvoj uzajamnih osiguratelja. *Peer-to-peer (P2P)* osigurateljne sheme slične uzajamnom osiguranju, a zasnovane na društvenim mrežama, Internet i mobilnoj tehnologiju te Blockchain dizajnu dobar su primjer povezivanja koncepta uzajamnosti i suvremenih tehnologija. Primjena tehnologije u dijelu skrojenih proizvoda osiguranja, individualizirane cijene osiguranja prema rizičnom profilu kroz telematiku i pomoćne aplikacije, dodatno mogu potencirati specijaliziranje uzajamnih osiguratelja na pojedine vrste osiguranja. Tehnologija može doprinijeti i profilaciji „dobrih“ rizika te dodatnom razvoju uzajamnih mreža kroz neki od oblika uzajamnog osiguranja. Swiss Re u Sigma publikaciji navodi *Mutualism 2.0* kao novu prekretnicu značajnijeg razvoja uzajamnih osiguratelja posredstvom digitalizacije i suvremenih tehnologija.¹⁷¹

Promatrajući primjer kreditnih unija njihova pozicija bilježi stalan i rastući udjel čak i na najrazvijenim financijskom sustavu SAD-a. Općenito, bankama i svim kapitalskim depozitnim štednim institucijama svugdje u svijetu smanjuje se tržišni udjel, a jedine depozitne institucije koje u istim uvjetima ne samo da se uspješno odupiru moćnim konkurentima, već i napreduju, su uzajamne depozitne štedne institucije – kreditne unije. Njihov se udjel u navedenom razdoblju povećao čak 7,5 puta, a danas u bogatim SAD ova institucija za osobe s nižim dohotkom okuplja čak 83 milijuna članova¹⁷².

Usklađivanje s regulacijom postaje prevelik teret i troškovna neefikasnost za male i srednje osig-

169 Osobito u distribuciji osiguranja

170 HZO (2017) *2016 Tržište osiguranja u Republici Hrvatskoj*, Zagreb

171 Swiss Re (2016) op.cit.

172 Leko, V., Stojanović, A. (2005) op.cit., str 131-155.

uratelje. Nove i složenije regulatorne odredbe i zahtjevi kako u dijelu Solventnost II regulacije, tako i novih odredbi o distribuciji osiguranja¹⁷³ u srednjoročnom razdoblju, mogu predstavljati prijetnju profitabilnom poslovanju malih i srednjih osiguratelja. Premda regulativa poznaje princip proporcionalnosti, njegova prava primjena i praksa, kako u bankovnom, tako i osigurateljnog sektoru još nije uočena. Dodatna specijalizacija poslovanja, jasniji i manje rizičan poslovni model te usredotočenost na dobre rizike u dijelu prilagodbe regulaciji mogu biti zamašnjak razvoja uzajamnih osiguratelja. Posebno, ako se uzme u obzir i prikazana nastojanja uzajamnih osiguratelja za drugačijim regulatornim tretmanom i regulatornim izuzećima.

U Republici Hrvatskoj otvara se i pitanje uloge Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO) na tržištu osiguranja u Republici Hrvatskoj. Prema prikazanim podacima i iskustvima europskih zemalja, uzajamna društva za osiguranje ili uzajamna društva i fondovi zdravstvenog osiguranja (tablica 3) sudionici su i obveznog i dopunskog zdravstvenog osiguranja. Oblikovanje dopunskog osiguranja HZZO-a kao uzajamnog društva za osiguranje, kao jednog od oblika društva za osiguranje, približilo bi dopunsko osiguranje HZZO-a standardima pružanja osigurateljne zaštite te pravovaljanom regulatornom okviru, ravnopravnoj tržišnoj utakmici koja trenutno u potpunosti izostaje na štetu društava za osiguranje koja obavljaju poslove dopunskog zdravstvenog osiguranja. Time bi se poslovanje HZZO u pružanju dopunskog osiguranja bilo primjereno regulirano, a HZZO, odnosno tako osnovano društvo za uzajamno osiguranje bilo bi uređeno prema odredbama važećeg Zakona o osiguranju.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Načelo uzajamnosti i uzajamna društva za osiguranje važan su dio financijskog sektora i tržišta osiguranja. Svojim drugačijim pravnim uređenjem i poslovnim modelom pridonose stabilnosti financijskog tržišta i njegovoj raznovrsnosti. Načelima poslovanja ukazuju i na društvenu i socijalnu komponentu te „ublažuju“ rigidnost profitno orijentiranih financijskih institucija. Radom se pokušalo prikazati ovu raznovrsnu i heterogenu skupinu društava za osiguranje te ukazati na mogućnosti razvoja u Republici Hrvatskoj. Kako su i provedena istraživanja pokazala jednoznačnog odgovora o višoj efikasnosti ili kvaliteti pojedine vrste društva za osiguranje nema. Njihov razvoj u pojedinoj zemlji ovisi svako o razvijenosti tržišta, zakonskom uređenju, ali i tradiciji uzajamnih društava u zajednici te povjerenju osiguranika i atraktivnosti proizvoda osiguranja. Hrvatsko tržište osiguranja, kao još uvijek osiguranje u razvoju, nema iskustva s ovakvim oblikom pružanja osigurateljne zaštite. Relativno bliska mogućnost je oblikovanje društva za uzajamno osiguranje pod inicijativom HZZO-a koje bi pružalo uslugu dopunskog zdravstvenog osiguranja. Jačanjem gospodarstva, razvojem tržišta osiguranja, jačanjem svijesti i znanja potrošača, daljnjom prilagodbom regulaciji te primjenom suvremenih tehnologija za očekivati je i razvoj uzajamnih osiguratelja u Republici Hrvatskoj.

Literatura

173 Direktiva (EU) 2016/97 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. siječnja 2016. o distribuciji osiguranja - (IDD – *Insurance Distribution Directive*)

1. Direktiva (EU) 2016/97 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. siječnja 2016. o distribuciji osiguranja - (IDD – *Insurance Distribution Directive*)
2. EP (2011) *The role of mutual societies in the 21st century*, study, Brussels
3. HNB (2016) *Godišnje izvješće 2015*, Zagreb
4. HUO (2017) *2016 Tržište osiguranja u Republici Hrvatskoj*, Zagreb
5. ICMIF (2017) *Global Mutual Market Share 2015*, International Cooperative and Mutual Insurance Federation (ICMIF)
6. ICMIF (2017) *Market InSights 2015 Europe*, International Cooperative and Mutual Insurance Federation (ICMIF)
7. Krišto, J., Stojanović, A., Filipović, H. (2016) *Systemic risk of UCITS investment funds and financial market stability tested using MRS model*, Proceedings of 8th International Conference "An Enterprise Odyssey: Saving the Sinking Ship Through Human Capital", Galetić, L., Načinović Braje, I., Jaković, B. editor(s), University of Zagreb, Faculty of Economics & Business
8. Leko, V., Stojanović, A. (2005) *Neprofitne uzajamne štedne institucije*, članak u knjizi „Novac, bankarstvo i financijska tržišta“ ur. Leko, V., Božina, L., Adverta, Zagreb
9. MacMinn, R., Ren, Y. (2011) *Mutual versus Stock Insurers: A Synthesis of the Theoretical and Empirical Research*, Journal of Insurance Issues 34 (2)
10. Panteia (2012) *Study on the current situation and prospects of mutuals in Europe*, Final report
11. Swiss Re (2016) *Sigma No 4/2016*
12. Swiss Re (2017) *Sigma No 3/2017*
13. Talonen, A. (2016) *Systematic literature review of research on mutual insurance companies*, Journal of Co-operative Organization and Management 4
14. *Zakon o kreditnim unijama* (NN 141/2006, 25/2009 i 90/2011)

15. *Zakon o osiguranju* (NN 30/2015)

16. *Zakon o osiguranju* - (NN, br. 151/05, 87/08, 82/09, 54/13 i 94/14)

Web izvori:

1. AMICE - Association of Mutual Insurers and Insurance Cooperatives in Europe, dostupno na <http://www.amice-eu.org/today.aspx>

2. EC, Social economy, mutual societies – dostupno na http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/mutual-societies_en

3. Etična banka - <https://www.ebanka.eu/>

4. Hrvatska udruga kreditnih unija – <https://www.hukreditneunije.hr/index.html>

5. International Cooperative and Mutual Insurance Federation (ICMIF) – dostupno na <https://www.icmif.org/news/european-parliament-adopts-report-statute-european-mutual-society>

6. Zadruga za etično financiranje - <http://zef.hr/>

Ema Mendušić Škugor

Pregledni znanstveni rad

Divjak, Topić & Bahtijarević odvjetničko društvo d.o.o.
eskugor@gmail.com

OBVEZNO OSIGURANJE OD ODGOVORNOSTI ODVJETNIKA

Obvezno osiguranje od odgovornosti preduvjet je obavljanju odvjetničke djelatnosti, kako na formalnoj razini, tako i u praktičnom smislu. No, unatoč načelnoj važnosti, riječ je o temi koja u domaćoj osigurateljnoj i sudskoj praksi nije u tolikoj mjeri razvijena. Slijedom navedenog, u ovom se radu obrađuju dostupni statistički podatci o ovoj vrsti osiguranja te iznose mogućnosti i koristi analize takvih podataka za daljnji razvoj ove institucije. Kritizira se prevladavajući pristup da se osiguranje od odgovornosti odvjetnika u statističkim publikacijama ne sagledava kao samostalna kategorija, slijedom čega se podatci o štetama i postupcima pokrenutima uslijed neisplate istih zasebno ne vode. U nedostatku prakse koja bi omogućavala sustavnu analizu, središnji dio rada čini analiza trenutnog pozitivnopravnog uređenja ove institucije u domaćem pravnom poretku, s naglaskom na određene nejasnoće i nedosljednosti koje smatramo osobito štetnim. Kao podloga navedenoj analizi, daje se i pregled primjenjivih propisa Europske unije, kao i prakse država članica Europske unije u pogledu osiguranja od odgovornosti za odvjetnike. Naglašava se važnost autonomnih izvora osiguranja, kako na razini domaćih pravnih izvora, tako i u odnosu na pravila stranih odvjetničkih komora i njihovih udruženja. Takvim se izvorima bavimo kako bismo propitali korelaciju, odnosno diskrepanciju između primjenjivih normi i praktične primjene istih u osiguranju odvjetnika. Svrha ovog rada nije samo ukazati na nedostatke ove vrste osiguranja u pozitivnim propisima, već i ukazati na to na koji način kroničan nedostatak prakse otežava sustavnu analizu ovog instituta i sprječava njezin razvitak.

Ključne riječi: *odvjetništvo, osiguranje od odgovornosti, obvezno osiguranje, profesionalna odgovornost za štetu*

1 UVOD

Odvjetnici svakodnevno nastoje pružiti pravovremenu i učinkovitu pravnu pomoć širokom krugu osoba i zaštititi njihova prava. No, čak i odvjetnici griješe, a njihove greške mogu snažno utjecati na prava i obveze njihovih stranaka i trećih (Blomquist, 2009:94,158). Kako bi se od odvjetnika otklonila obveza naknade štete i zaštitile stranke i treći, uvedena je obveza osiguranja od odgovornosti. Riječ je o osiguranju koje se nekad smatralo nemoralnim, s obzirom da je štetniku omogućavalo otklanjanje posljedica vlastitog propusta (Pavić, 2009:24), no danas je uobičajeno te za odvjetnike u pravilu predstavlja preduvjet obavljanju odvjetničke djelatnosti

(Jericho i Coultas, 1977:832-836)¹⁷⁴. Naime, obvezna osiguranja od odgovornosti najčešće se uvode u pravni poredak „onda kada postoji određeni širi općedruštveni interes u zaštiti od posljedica određenih rizika“ (Gorenc, 2014:1574), a on za odvjetnike itekako postoji. Odluku o tome donosi zakonodavno tijelo, kad zbog visine, odnosno značaja mogućih šteta i kruga oštećenika utvrdi da su nastali razlozi zbog kojih je pojedino osiguranje potrebno učiniti obveznim (Belanić, 2009:554).

U Republici Hrvatskoj (dalje „**RH**“) obvezno osiguranje od odgovornosti odvjetnika uvedeno je još 1994., a obuhvaća odvjetnike, odvjetničke vježbenike i odvjetnička društva te osobe zaposlene u odvjetničkom društvu.¹⁷⁵ Ulazak RH u Europsku uniju (dalje „**EU**“) u tom smislu nije doveo do osobitih izmjena, jer se pravo EU osiguranjem od odgovornosti odvjetnika bavi u pravilu samo u kontekstu obavljanja odvjetničke djelatnosti u drugoj državi članici. Na modernizaciju hrvatskog osiguranja odvjetnika više su utjecale preporuke i smjernice krovne organizacije europskih odvjetničkih komora Council of Bars and Law Societies of Europe (dalje „**CCBE**“), osobito u dijelu minimalnih osiguranih iznosa za odvjetnika i odvjetnička društva.

Nakon preko dvadeset godina primjene, možemo reći da osiguranje od odgovornosti odvjetnika u RH sadrži određene specifičnosti koje nisu u skladu niti s europskim tendencijama, a niti s pravnim okvirom osiguranja u RH. Radi se o određenim odredbama Zakona o odvjetništvu (NN 9/1994, 117/2008, 50/2009, 75/2009, 18/2011; dalje „**ZO**“) i Uvjeta za osiguranje profesionalne (ugovorne) odgovornosti odvjetnika, kao autonomnog izvora prava osiguranja za odvjetnike. Slijedom navedenog, u nižem radu analiziramo neusklađenost ZO-a i Uvjeta s pozitivnim propisima RH i posljedične probleme, dvojbe i nesuglasja u obveznom osiguranju od odgovornosti odvjetnika koji još uvijek nisu razriješeni. Iznosimo analizu dosad iznesenih kritika obveznog osiguranja od odgovornosti odvjetnika i nastojimo, gdje je to moguće, ponuditi uvid u praktičnu perspektivu ove teme.

U radu se prije analize primjenjivih propisa iznose dostupni statistički podatci Hrvatske odvjetničke komore (dalje „**HOK**“), Hrvatskog ureda za osiguranje (dalje „**HUO**“) i Hrvatske agencije za nadzor financijskih usluga (dalje „**HANFA**“). Njihovom kratkom analizom nastojimo ukazati na važnost proučavanja takvih podataka za ovu vrstu osiguranja u praksi i komparativna iskustva koja tu važnost prepoznaju. Nakon navedene statističke analize, kratko izložimo EU propise koji su najznačajniji za obvezno osiguranje od odgovornosti odvjetnika. Potom slijedi središnji dio rada u kojem se analizira uređenje obveznog osiguranja od odgovornosti i izlažu određeni problemi u praktičnoj primjeni tog osiguranja, u nekim se dijelovima pozivajući i na komparativna rješenja. Obraduju se podatci, preporuke i smjernice CCBE-a i o temi obveznog osiguranja i profesionalne odgovornosti za štetu, a u pojedinim se dijelovima teksta izlaže i dostupna sudska praksa domaćih i stranih sudova. Zaključno, nudimo svoj osvrt na ovu temu u cjelini i predlažemo mjere i korake za njezino buduće bolje i lakše proučavanje i daljnji razvitak.

2 STANJE U PRAKSI

Prema službenim podacima HOK-a, u Republici Hrvatskoj trenutno djeluje 4.694 odvjetnika,

174 Povijesno se osiguranje od odgovornosti za odvjetnike javilo mnogo kasnije no ono, recimo, liječnika. Kaže se da je liječnička profesionalna odgovornost utvrđena već u 14. stoljeću, dok se na isto utvrđenje za odvjetnike trebalo čekati još četiri stoljeća.

175 Sukladno odredbi članka 44. ZO (NN 9/1994, 117/2008, 50/2009, 75/2009, 18/2011).

1768 odvjetničkih vježbenika i 269 odvjetničkih društava.¹⁷⁶ Sukladno postojećem zakonskom uređenju, sve navedene osobe moraju biti osigurane, što bi značilo da bi u RH trenutno morala postojati najmanje 6731 policia osiguranja (a taj se broj kontinuirano mijenja, upisom i ispisom odvjetnika, vježbenika i društava). U RH trenutno postoji i djeluje 21 društvo za osiguranje,¹⁷⁷ od kojih samo osam pruža usluge osiguranja od odgovornosti odvjetnicima.¹⁷⁸

U odnosu na broj prijavljenih šteta po policama osiguranja od odgovornosti odvjetnika, podaci HUU-a i HANFA-e omogućuju pregled podataka o osiguranjima od odgovornosti, kako skupno, tako i posebno za osiguranje od odgovornosti odvjetnika. U kategoriji „ostalih osiguranja od odgovornosti“ od 2008., broj šteta prijavljenih godišnje kreće se između 10.615 u 2010. godini do 13.085 u 2012. godini, dok je za 2016. prijavljeno 11.614 šteta¹⁷⁹. Štete iz osiguranja od odgovornosti odvjetnika čine veoma nizak postotak istih. U praksi izneseni podatci kreću se oko stotinjak odštetnih zahtjeva godišnje¹⁸⁰, što bi bilo manje od 1% svih prijavljenih šteta.¹⁸¹ Podatci HANFA-e i HUU-a iskazuju nešto veći broj zahtjeva, od otprilike 200 do 250 godišnje, uzevši u obzir i isplaćene i neisplaćene štete (v. tablicu niže). Premda podatci ukazuju na polagani rast odštetnih zahtjeva na godišnjoj razini, ipak se radi o niskom broju prijavljenih šteta (samo nešto više od 4% odvjetnika u RH) (usp. Kilian, 2015:89)¹⁸². Zašto je tomu tako, zasad možemo samo nagađati.

Tablica 1. Osiguranje od odgovornosti - podatci HUU-a i HANFA-e¹⁸³

	Broj osiguranja (policia)	Udio (postotak) u broju osiguranja od odgovornosti općenito	Štete (konačno isplaćene u toj godini)	Udio (postotak) u štetama isplaćenima po osiguranju od odgovornosti općenito	Preostale štete (koje nisu isplaćene u toj godini)
2010	3857	4,09%	11	0,10%	160
2011	4066	3,84%	13	0,12%	164
2012	4177	3,68%	23	0,18%	182
2013	4496	3,53%	30	0,24%	187
2014	4523	3,25%	28	0,32%	203
2015	4768	3,06%	33	0,29%	218

Statistički podatci na prvu se možda čine suhoparnima, no smatramo da su upravo oni ključ dubljeg razumijevanja obveznog osiguranja od odgovornosti odvjetnika. Koliko je nama poznato, u domaćoj se osigurateljskoj praksi ne objavljuju podatci o prijavljenim štetama u ovoj vrsti osiguranja, kao niti podatci o tome koliko se šteta/u kojem postotku traženog iznosa isplati od strane osiguratelja, a koje prijave završe sudskim postupcima¹⁸⁴. To ne smatramo ispravnim,

176 Imenik odvjetnika <http://www.hok-cba.hr/hr/imenik> (1. lipnja 2017.).

177 V. <http://www.hanfa.hr/trziste-osiguranja/registri/drustva-za-osiguranje-i-drustva-za-reosiguranje/?page=1> (16. lipnja 2017.).

178 Taj se podatak poklapa i sa službenim podacima HUU, prema kojima neživotna osiguranja pruža 8 osiguravajućih društava. Tablica dostupna na <https://www.huo.hr/hrv/statisticka-izvjesca/18/> (16. lipnja 2017.).

179 V. Internetska stranica HUU <http://www.huo.hr/hrv/publikacije-i-statistika/4/> (24. srpnja 2017.).

180 V. Gajski Kovačić, N., Jača osjetljivost društva na pogreške odvjetnika i bilježnika, <http://www.svijetosiguranja.eu/hr/clanak/2014/3/jaca-osjetljivost-drustva-na-pogreske-odvjetnika-i-biljeznika,359,12854.html> (18. lipnja 2017.).

181 Postotak je nešto viši uzmemo li u obzir usporedbu broja policia u kategoriji „ostala osiguranja od odgovornosti“ prema statistici HUU, a koji za 2016. godinu iznosi 171.826, dok policia osiguranja od odgovornosti odvjetnika treba biti 6731. Odvjetnička osiguranja, dakle, činila bi 3,91% policia osiguranja od odgovornosti u RH.

182 Neslužbeni podaci za Njemačku govore o čak 25% odvjetnika, koji budu tuženi u tijeku jednogodišnjeg razdoblja.

183 Kombiniraju se statistike javno objavljene na stranicama HUU <http://www.huo.hr/hrv/publikacije-i-statistika/4/> i HANFA <http://www.hanfa.hr/publikacije/statistika/#section2> (21. lipnja 2017.).

184 Službene, javno objavljene statistike o broju sudskih postupaka na ovu temu, koliko je autorici poznato, ne

jer u obveznom osiguranju odvjetnika postoje brojna otvorena pitanja na koja bi se analizom ovih podataka moglo odgovoriti. Poštuje li se obveza obveznog osiguranja te kakva su iskustva osiguratelja s odvjetnicima? Isplaćuju li osiguratelji često tražene iznose po policama ili se pak, u praksi, češće u cijelosti ili dijelom odbija isplata štete po policama od osiguranja odvjetnika? U takvim slučajevima, pokreću li stranke parnice ili su pak, zadovoljne primljenim? Tuže li oštećeni češće odvjetnike ili vježbenike te tuže li odvjetnička društva? Nedostatak ovih i sličnih podataka onemogućuje procjenu o tome koliko je za odvjetnike značajan rizik od tužbi i odštetnih zahtjeva, ali i kolika je za oštećenike šansa za uspjeh u sporu.

Stav autora o potrebitosti prikupljanja i detaljne analize statističkih podataka potvrđuju i komparativna iskustva (Kritzer, 2016:73-89), koja ističu važnost sustavne i pravodobne analize i prikupljanja podataka o potrebama tržišta obveznog osiguranja od odgovornosti odvjetnika. Na temelju tako prikupljenih podataka, komore i druga nezakonodavna tijela mogu dati preporuke o najboljem načinu daljnjeg razvitka tržišta obveznog osiguranja.¹⁸⁵ Postoje radovi koji obrađuju dostupne statističke podatke o broju, visini i razlozima postupaka protiv osiguratelja kako bi ih bolje razumjeli (Boon, 2017:91-108), kao i radovi koji na temelju dostupnih podataka analiziraju mogućnost oportuniteta i sklonosti riziku osiguranih osoba te odnos osiguranih rizika i šansi za spor unutar tih rizika (Gillan i Panasian, 2015:793-822; Blankenburg, 1981-1982:601-624). Dakle, analiza je ne samo moguća, već bi doprinijela razvoju tržišta osiguranja i sudskoj praksi povodom sporova proizašlih iz instituta obveznog osiguranja od odgovornosti.

3 Profesionalna odgovornost za štetu i osiguranje od odgovornosti u pravu EU

Na razini EU-a ne postoji središnji propis koji bi zasebno uređivao navedenu tematiku, već je ista fragmentarno uređena dijelovima sekundarnog zakonodavstva (Josipović i Petrović, 2007:1). Ovo ne čudi, jer je pitanje odgovornosti, kao i pitanje osiguranja, u kontekstu EU-a relevantno samo utoliko ukoliko predstavljaju nedopuštenu prepreku prekograničnom pružanju usluga, odnosno slobodi poslovnog nastana (Josipović i Petrović, 2007:3). Slijedom navedenog, prilike za harmonizaciju na razini EU-a u ovom su trenutku (a i u skorijoj budućnosti) „vrlo ograničene“ (Josipović i Petrović, 2007:1).

Osiguranja se, ipak, dotiču odredbe dviju najvažnijih direktiva koje uređuju zajedničko tržište, a to su Direktiva 2006/123/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o uslugama na unutarnjem tržištu¹⁸⁶ (dalje „**Direktiva o uslugama**“) i Direktiva 2005/36/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 7. rujna 2005. o priznavanju stručnih kvalifikacija¹⁸⁷ (dalje „**Direktiva o stručnim kvalifikacijama**“). Direktiva o stručnim kvalifikacijama ovlašćuje države članice da od pružatelja usluga iz druge države članice traže detaljne podatke o osiguranju vezano uz njegovu profesionalnu odgovornost (članak 7. stavak 1.). No Direktiva o uslugama uspostavlja puno važnije pravilo, a to je tzv. zabrana dvostrukog opterećenja. Osiguranje od odgovornosti može se zahtijevati za usluge koje „predstavljaju izravnu i posebnu opasnost za zdravlje ili sigurnost primatelja ili treće osobe, ili rizik za financijsku sigurnost primatelja“, no samo ako pružatelji profe-

postoje.

185 Npr. Američka odvjetnička komora uspostavila je Stalni odbor za profesionalnu odgovornost odvjetnika (Standing Committee on Lawyers' Professional Liability) koji svake godine objavljuje detaljno izvješće o praksi tužbi protiv odvjetnika i vezanim pitanjima, uključujući osiguranje, v. Internetsku stranicu https://www.americanbar.org/groups/lawyers_professional_liability.html (18. lipnja 2017.).

186 Službeni list Europske unije L 376, 27. prosinca 2006., 36 – 68.

187 Službeni list Europske unije L 337, 20. prosinca 2011., 9 – 26.

sionalnih usluga nisu već osigurani u svojoj matičnoj državi članici (odredba članka 23. stavka 2. Direktive). Ako jesu, a to osiguranje je jednako ili usporedivo u svojim ključnim karakteristikama, onda se od pružatelja usluga ne može zahtijevati novo osiguranje u državi članici biranog pružanja usluga. Time se uspostavlja važna zabrana opterećivanja pružatelja usluga s potrebom dvostrukog poduzimanja registracija, prijava, itd. te se praktično osigurava protok usluga na zajedničkom tržištu (Josipović i Petrović, 2007:3). To je, u osnovi, najvažniji doseg općeg okvira sekundarnog europskog zakonodavstva, koji je na odgovarajući način preslikan i u dio zakonodavstva koji regulira odvjetničku profesiju.

Direktiva 98/5/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 16. veljače 1998. o olakšavanju stalnog obavljanja odvjetničke djelatnosti u državi članici različitoj od one u kojoj je stečena kvalifikacija¹⁸⁸ (dalje „**Direktiva o odvjetničkim kvalifikacijama**“) propisuje ovlast država članica da od odvjetnika iz drugih država članica traže osiguranje (članak 6. stavak 3.). Međutim, jednako kao i u Direktivi o uslugama *supra*, ako je odvjetnik u svojoj matičnoj državi već osiguran i može dokazati istovrsnost, odnosno jednakost „u smislu uvjeta i pokrića“, onda ga se to ne može tražiti. Osiguranje se može tražiti samo pod uvjetom reciprociteta, odnosno ako se isto traži i od odvjetnika iz te države članice (Claessens *et al.*, 2012:88). Dakle, uređenje na razini posebnih propisa ne odudara od onog općeg. No, procjenjuje se da se čak trećina europskih odvjetnika susrela s teškoćama u osiguravanju pružanja usluga u drugoj državi članici EU-a (Claessens *et al.*, 2012: 11). Jesu li teškoće s kojima se susreću odvjetnici prilikom osiguravanja svojih prekograničnih aktivnosti posljedica nedostatne regulative? Sukladno Preporuci CCBE od 24. travnja 2015. (dalje „**Preporuka**“) ¹⁸⁹, fragmentarnost u uređenju obveznog osiguranja od odgovornosti ne utječe toliko na prekogranično pružanje odvjetničkih usluga, koliko to čini stanje na tržištu osiguranja u državama članicama. Krajnji cilj prekograničnog pružanja odvjetničkih usluga je jedinstvena polica koja bi unutar jednog odnosa osiguratelj-odvjetnik u matičnoj državi, plaćanjem jedne premije, osigurala pokrivenost za djelatnost u državi članici i za prekogranične djelatnosti. Ispunjenje tog cilja zahtijeva ne samo uspostavljenu „jednakovrijednost“ osiguranja od odgovornosti među državama članicama, već i da takav proizvod postoji na osigurateljnem tržištu. No, kako osiguratelji europskim propisima nisu obvezni ponuditi takvo osiguranje, ono se praktično može generirati samo na osnovi potražnje. Praksa država članica pokazuje da je moguće ugovoriti prekogranično pokriće na značajnijoj razini, bilo kolektivnim pregovorima (u Francuskoj) ili regulatornim zahtjevima (u Njemačkoj).¹⁹⁰ Stoga se odgovor na pitanje učinkovitije regulacije osiguranja prekograničnog pružanja odvjetničkih usluga možda krije ne u snažnijoj regulaciji na razini EU-a, već u razvitku osigurateljne prakse i novih praktičnih rješenja.

4 OBVEZNO OSIGURANJE OD ODGOVORNOSTI ODVJETNIKA

4.1 Izvori prava obveznog osiguranja od odgovornosti odvjetnika

Načelna obveza osiguranja od odgovornosti uvedena je stupanjem na snagu ZO, koji je odred-

188 Službeni list Europske unije L 77, 14. ožujka 1998., str. 36. – 43.

189 Preporuka CCBE od 24. travnja 2015., str. 2., http://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/INSURANCE/INS_Position_papers/EN_INS_20150424_CCBE-position-paper-on-professional-indemnity-insurance.pdf (26. lipnja 2017.).

190 Ibid.

bom članka 44. propisao obvezu odvjetnika i odvjetničkih društava da od 1. siječnja 1995. ugovore osiguranje od odgovornosti (Giliker, 2011:31-56)¹⁹¹. Odvjetnik osiguranje mora uredno produžavati, a u slučaju bilo kakvih promjena uvjeta osiguranja, odmah uskladiti svoju policu osiguranja¹⁹². Povreda ove obveze smatra se težom povredom odvjetničke dužnosti¹⁹³, koja ima za posljedicu disciplinsku odgovornost. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o odvjetništvu (NN 117/2008), odredba članka 44. izmijenjena je te je propisana obveza odvjetnika da na poziv HOK-a dostave dokaz o tome da su osigurani, pod prijetnjom zabrane obavljanja djelatnosti dok to ne učine. Prema podacima HOK-a, dosad je u 2017. godini izrečeno 69 zabrana obavljanja djelatnosti radi nepoštivanja obveze obavještanja HOK-a o postojanju osiguranja od odgovornosti. To je najveći broj zabrana otkad HOK vodi ovu evidenciju, jer je u 2016. godini izrečeno 27 zabrana, u 2015. godini 28 zabrana, a u 2014. godini 43 zabrane.¹⁹⁴ Međutim, važnije, tim su izmjenama članka 44. u ZO uvedeni minimalni iznosi osiguranja po osiguranom slučaju (800.000,00 kuna za odvjetnike, a 9.000.000,00 za odvjetnička društva) (usp. Ćurković, 1997:35-42)¹⁹⁵.

ZO propisuje i modus utvrđenja posebnih uvjeta primjenjivih na osiguranje od odgovornosti za odvjetnike. Odredba članka 44. ZO propisuje da se uvjeti osiguranja od odgovornosti odvjetnika utvrđuju zajednički, od strane osiguratelja i HOK-a, uz sudjelovanje Ministarstva pravosuđa (Petrić, 2001:58).¹⁹⁶ Uvjeti za osiguranje profesionalne (ugovorne) odgovornosti odvjetnika (dalje „Uvjeti“), podzakonski akt primjenjiv na sve odvjetnike i osiguravatelje, zajednički su utvrđeni od strane Upravnog odbora HUO-a, Ministarstva pravosuđa i HOK-a 21. prosinca 1994. te su i dalje na snazi u neizmijenjenom obliku. Naime, bez obzira na promjene u primjenjivim propisima do kojih je došlo od 1994. do 2017., Uvjeti nisu mijenjani, slijedom čega je u praksi došlo do rastućeg jaza između Uvjeta i primjenjivih propisa. Pritom, a kako izlažemo u točkama *infra*, u vidu prvenstveno imamo ne propise specifične za odvjetničku struku, već opće primjenjive propise poput Zakona o obveznim odnosima (NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15; dalje „ZOO“).

4.2 Minimalne svote osiguranja odvjetnika

Specifičnost osiguranja od odgovornosti je i činjenica da iznos štete koja se osigurava nije moguće unaprijed odrediti. Ne može se znati koliko će stranaka, niti za koje iznose, potraživati od odvjetnika štetu za propuštenu profesionalnu pažnju unutar određenog razdoblja. To ne znači da je osiguranje od odgovornosti neograničeno u visini (Pavić, 2009:323), već samo da se u osiguranju od odgovornosti ne primjenjuje tzv. „sustav osigurane vrijednosti“ karakterističan za imovinska osiguranja (Pavić, 2009:323). Iznos pokrića određuje se policom kao unaprijed određen, doduše relativno paušalno, ali ipak konačno, osigurani iznos (Pavić, 2009:323). U tom je smislu taj iznos izuzetno značajan, jer povrh njega osiguratelj ne odgovara za nastalu štetu.

191 Navedeno se osiguranje proteže i na odvjetničke vježbenike i ostale osobe zaposlene u odvjetničkim uredima (odredba članka 14. stavka 2. Uvjeta o za osiguranje profesionalne (ugovorne) odgovornosti odvjetnika). Ovo stoga što odvjetnik odgovara i za njihov rad.

192 Odredba članka 44., stavak 3. i 4. ZO.

193 Odredba članka 44. stavak 6. ZO.

194 Podaci pribavljeni izravno od HOK-a, na traženje autora.

195 Prije toga, Uvjeti za osiguranje profesionalne (ugovorne) odgovornosti odvjetnika (o kojima više niže u točki 4.1.1.) propisivali su svotu osiguranja u iznosu od 200.000,00 DEM.

196 Ovo nije uobičajeno rješenje, već se pitanjem utvrđivanja zajednički primjenjivih uvjeta trebao zabaviti prvenstveno zakonodavac, bez uplitanja osiguratelja.

Minimalan iznos na koji odvjetnici moraju biti osigurani propisan je Zakonom o odvjetništvu i za odvjetnika iznosi minimalno 800.000,00 kuna po osiguranom slučaju, bez ograničenja broja slučajeva, dok se na odvjetnička društva primjenjuje minimalni iznos od 9.000.000,00 po osiguranom slučaju bez ograničenja broja osiguranih slučajeva.¹⁹⁷ Nedostatak ograničenja znači da je oštećenima za svaki osigurani slučaj na raspolaganju uvijek cjelokupan iznos jer se ne uzimaju u obzir prethodno isplaćene štete niti se osigurani iznos za iste umanjuje (Belanić, 2010a).

Ove brojke su za hrvatsku osigurateljnu praksu izuzetno relevantne jer se može pretpostaviti da je velika većina odvjetnika osigurana upravo na minimalne iznose (usp. Kilian, 2015:89)¹⁹⁸. U praksi se to smatra lošim rješenjem, jer odvjetnici svakodnevno rade na transakcijama koje nominalno, ili u odnosu na poziciju stranke, imaju mnogo veću vrijednost.¹⁹⁹ Stoga je od izuzetnog značaja utvrditi: Tko je, kako i temeljem kojih karakteristika utvrdio minimalne iznose?

Uvođenje minimalnih pragova odgovornosti vjerojatno je posljedica usklađenja s praksama unutar EU-a²⁰⁰. CCBE je 2002. osnovala radnu skupinu za obvezno osiguranje od profesionalne odgovornosti, koja je u prosincu 2004. utvrdila „Minimalne standarde za profesionalno osiguranje od odgovornosti europskih odvjetnika“²⁰¹. Standardi zagovaraju obveznost osiguranja, ne samo za odvjetnike već i druge „prikladne osobe“ (sadašnje i bivše partnere, principale, vježbenike, itd.) i uvode minimalne iznose osiguranja od EUR 100,000 za pojedinu štetu, s agregatnim iznosom od EUR 200,000 u pojedinoj godini. Premda je riječ o preporuci koja je rezultat konsenzusa na razini članstva CCBE, standardi su usvojeni su u gotovo svim državama članicama CCBE. Pregledom podataka dostavljenih CCBE-u o minimalnim pokrivenjima iz 2010., dojam smo da jurisdikcije preferiraju stroža rješenja te da su zemlje s minimalnim iznosima zapravo u manjini.²⁰² Dostavljeni podatci ne ističu kako su određeni minimalni iznosi, no možemo pretpostaviti da su jurisdikcije prilagođavale minimalno propisane iznose potrebama i zahtjevima tržišta.

Smatramo da isto nije učinjeno u hrvatskom zakonodavstvu, već da su minimalni iznosi implementirani u ZO u svrhu formalnopravnog usklađenja s europskim tendencijama. To ne znači nužno da su iznosi iz ZO pogrešni *per se*, već smatramo da za njihovo pravilno određivanje (ili preispitivanje) nedostaju podatci iz osigurateljne prakse, koji bi ukazali na to radi li se o primjerenim iznosima ili ne. Je li nakon gotovo deset godina primjene minimalnih iznosa došlo vrijeme za njihovu reviziju? Osnova za izmjenu minimalnih iznosa već postoji u ZO, koji odredbom članka 44. stavka 15. propisuje da promjena okolnosti koje utječu na visinu svote osiguranja ovlašćuje HOK da povisi prethodno navedene svote. No, ta odredba ne navodi koje su okolnosti inicijalno utjecale na odmjerenje najnižih svota, a koje bi se mogle naknadno preispitati. Dakle, čak i da je došlo do promjene odlučnih okolnosti, možda ključni akteri o tome nemaju

197 Odredba članka 44. stavka 13. ZO.

198 U Njemačkoj je, primjerice, situacija drukčija jer je samo 17% odvjetnika osigurano na minimalne iznose.

199 V. Gajski Kovačić, N. Jača osjetljivost društva na pogreške odvjetnika i bilježnika, <http://www.svijetosiguranja.eu/hr/clanak/2014/3/jaca-osjetljivost-drustva-na-pogreske-odvjetnika-i-biljeznika,359,12854.html> (18. lipnja 2017.).

200 To potvrđuje i tekst Konačnog prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o odvjetništvu, od 31. srpnja 2008., str. 16., dostupno na: http://www.iusinfo.hr/Appendix//RDOCSB_HR//ent_id_2986.PDF (30. svibnja 2017.)

201 Minimalni standardi za osiguranje od profesionalne odgovornosti europskih odvjetnika http://ccbe.eu/file-admin/speciality_distribution/public/documents/INSURANCE/INS_Conferences/INS_20040130_Paris_Facilitating_PII_fo_European_Lawyers/EN_INS_20040130_minimum-standards.pdf (23. srpnja 2017.)

202 V. Tablični prikaz akumuliranih odgovora država članica na internetskim stranicama CCBE <http://www.ccbe.eu/documents/documents-by-theme/?idC=548&Committee=Insurance%20Working%20Group&Themes=0> (18. lipnja 2017.).

saznanja.

Primjenjivi propisi ne propisuju niti čimbenike koji bi utjecali na način utvrđivanja visine premije. Uvjeti načelno ukazuju na određene okolnosti relevantne za određivanje premije, no nije riječ o čimbenicima koji bi bili specifični za odvjetnike (Belanić, 2010a:33).²⁰³ Komparativna iskustva pokazuju da se u pojedinim jurisdikcijama premija i visina osiguranja određuju temeljem detaljno propisanih kriterija (iskustvo odvjetnika u pojedinom području i godine staža, radi li se o odvjetniku koji odvjetničku djelatnost obavlja samostalno ili u odvjetničkom društvu, renome odvjetničkog društva u područjima koje se bavi itd.) (Vučković, 2005:30-39). Primjerice, u Sjedinjenim Američkim Državama (dalje „SAD“) uobičajeno se uzimaju u obzir faktori kao što su broj osiguranika, godine iskustva, pozadina pravnog obrazovanja, članstvo u profesionalnim organizacijama, specijalnost (ako postoji) itd., a osobita pozornost pridaje se ugledu odvjetnika (Jericho i Coultas, 1977:834). Smjernice u načinu utvrđivanja premije pomogle bi ne samo odvjetnicima, koji bi na taj način mogli utvrditi najrizičnije elemente svog poslovanja, već i samim osigurateljima. Osiguratelji bi, naime, na taj način mogli segmentirati tržište i specijalizirati se za usluge osiguranja samo određenom vidu osiguranika, određene veličine ili specijalizacije (Baker i Swedloff, 2013:1413-1450). Smatramo da bi to doprinijelo kvaliteti usluge osiguranja u RH te bi slijedom navedenog u Uvjete trebalo uključiti odredbu o načinu utvrđenja premije, odnosno o ključnim faktorima određivanju iste.

4.3 Sklapanje ugovora o osiguranju od odgovornosti odvjetnika

Sukladno odredbama članka 247. i 286. ZOO-a, u pogledu načina sklapanja ugovora konsenzualnost i neformalnost vrijede kao opća načela. Isto vrijedi i za ugovor o osiguranju jer se sukladno odredbi članka 925. ZOO isti smatra sklopljenim prihvatom ponude o osiguranju.²⁰⁴ Međutim, bez obzira na navedeno, odredba članka 1. Uvjeta propisuje da se ugovor smatra sklopljenim kad „ugovaratelji potpišu policu osiguranja ili potvrdu o pokriću“.

Radi se o neusklađenosti koja danas nosi malo praktične važnosti jer se ugovori o osiguranju u pravilu beziznimno sklapaju u pisanom obliku potpisom police koja se predaje objema stranama. Teoretičari smatraju da je ova odredba posljedica činjenice da su Uvjeti doneseni za vrijeme važenja Zakona o obveznim odnosima iz 1978. (Službeni list SFRJ 29/1978, 39/1985, 46/1985, 57/1989, NN 53/1991, 73/1991, 3/1994, 111/1993), koji je člankom 901. stavkom 1. propisivao da je ugovor o osiguranju sklopljen tek potpisom police (Belanić, 2010b). No, bez obzira na to, riječ je o odredbi čija je neusklađenost s važećim općim propisima obveznog prava eklatantan primjer potrebe modernizacije Uvjeta.

Također, u Uvjetima i nije sasvim jasno da je trenutak potpisa police odlučan za trenutak nastanka ugovora o osiguranju. Gore spomenuta odredba članka 1. Uvjeta, nakon utvrđenja da je ugovor sklopljen tek potpisom police, nadalje propisuje „odnosno kada u smislu Zakona o odvjetništvu, odvjetnik podnese zahtjev za osiguranje.“, a isto propisuje i odredba članka 44. stavka 10. ZO. To je u suprotnosti s prethodno navedenim prvim dijelom odredbe članka 1. Uvjeta. Stoga nije jasno od kojeg je trenutka odvjetnik osiguran, a što može rezultirati ili

203 Radi se, primjerice, o visini svote osiguranja i trajanju pokrića, broju osiguranika (zaposlenici, vježbenici, odvjetnici u odvjetničkom društvu), dodatnim pokrićima (dodatne odgovornosti, pokriće izvan teritorija RH). itd.

204 Tek iznimno, u osiguranju osoba, a sukladno članku 925. stavak 3. ZOO, ugovorne strane moraju potpisati policu osiguranja da bi ugovor bio sklopljen.

dvostrukom pokrivenošću osiguranjem ili „rupom“ u pokrivenosti, a potonje bi za odvjetnike bilo naročito pogubno (ne samo sa stajališta potencijalne odgovornosti za štetu, nego i disciplinske odgovornosti prema HOK-u).

Nadalje, odredba članka 44. stavka 10. Zakona, kao i odredba 1. Uvjeta, suprotna je načelima konsenzualnosti i ravnopravnosti kao temeljnim načelima ugovornog prava. Iz odredbi proizlazi da se ugovor smatra sklopljenim onda kad je odvjetnik podnio svoj zahtjev, a ne kad ga je osiguratelj prihvatio. To znači da, bez obzira na to što je osiguranje od odgovornosti dužnost odvjetnika, ono u praksi postaje i dužnost osiguravatelja jer isti nisu u poziciji odbiti sklapanje ugovora (odredba članka 44. stavak 7. ZO). Dakle, pristanak osiguratelja na ugovor i njegove uvjete uopće nije pravo relevantan, već je relevantan trenutak podnošenja zahtjeva za sklapanjem ugovora od strane odvjetnika (Belanić, 2010b:268). U tom se trenutku ugovorne strane nisu nužno dogovorile o svim uvjetima suradnje te se ugovor ne bi mogao sklopiti jer nedostaje konsenzus o bitnim sastojcima ugovora. Ova odredba žestoko se kritizira u praksi jer se njome narušava sloboda ugovornih strana da biraju svog sukontrahenta (Pavić, 2009:108)²⁰⁵ i narušava ravnopravnost ugovornih strana (Belanić, 2010a:24). U tom smislu boljim rješenjem ukazuje se ono iz Zakona o obveznim osiguranjima u prometu (NN 151/05, 36/09, 75/09, 76/13, 152/14), koji također propisuje obvezu sklapanja ugovora o osiguranju, ali omogućava društvima za osiguranje da odbiju sklapanje ugovora samo „ako ponuditelj prihvaća uvjete pod kojima društvo za osiguranje provodi tu vrstu osiguranja.“²⁰⁶ Dakle, konsenzualnost je nužna. Stoga bi prethodno spomenutu odredbu Uvjeta ipak trebalo revidirati kako bi se jasno propisao trenutak sklapanja ugovora i uvjeti pod kojima može doći do sklapanja istog.

4.4 Odgovornost za štete nastale trećima

Odvjetnikova temeljna odgovornost njegova je vjernost prema stranci.²⁰⁷ Dakle, odvjetnik svoje djelovanje mora usmjeriti isključivo ka probitku stranke. Naravno, probitak stranke nije nužno i probitak trećih osoba, stoga se postavlja pitanje je li odvjetnik odgovoran za štetu koja u zastupanju/savjetovanju stranke nastane trećim osobama?

Izravan odgovor na to pitanje nije moguće pronaći u domaćim pravnim propisima. To nije u skladu s komparativnim tendencijama, jer se u brojnim pravnim porecima smatra imperativnim da odvjetnik u svakom trenutku zna prema kome je odgovoran, odnosno kome duguje „duty“ (Nappier, 2014:2609-2657). U njemačkom pravu stvorena je fikcija da su ugovori s odvjetnicima ugovori s „protektivnim efektima prema trećim osobama“, koji omogućavaju trećima da traže naknadu štete i onda kad nisu ugovorna strana, ako je odvjetnik znao ili morao znati kakav će utjecaj njegove radnje imati na treće osobe (Petrić, 2002:43). Englesko pravo, pak, rješava dvojbu primjene odgovornosti profesionalaca, pa tako i odvjetnika prema trećima tzv. trostrukim testom, tvrdeći da se odgovornost može uspostaviti samo ako su zadovoljeni „bliskost“, „predvidivost“ i „pravednost, pravda i razumnost“ (Petrić, 2002:36; Witting, 2005:33-63).²⁰⁸ Na ta dva

205 Načelo dispozitivnosti načelno se smatra opravdano ograničenim u obveznim osiguranjima, primjerice u obveznom osiguranju od odgovornosti u prometu.

206 Odredba članka 8. stavka 2. Zakona o obveznim osiguranjima u prometu.

207 Kodeks odvjetničke etike, odjeljak IV: Odnos prema stranci, koji odredbom 40. propisuje: „Vjernost stranci osnovna je dužnost odvjetnika. Ona je važnija od interesa odvjetnika i kolegijalnih obzira.“

208 Pritom sva tri elementa trebaju biti zadovoljena da bi test bio uspješan, a svaki se element sagledava zasebno jer je podložan posebnim pravilima..

ključna pitanja odgovornosti, pitanje kruga trećih osoba i pitanje pravila primjenjivih na postupanje odvjetnika prema trećima, naše pravo ne pruža konkretan odgovor (Petrić, 2002:44). Dakle, inozemne prakse ukazuju na to da postoje razna rješenja koja je moguće primijeniti te je potrebno pronaći ono koje odgovara domaćem pravnom poretku. Mišljenja smo da je riječ o temi koja bi trebala biti snažnije zastupljena u domaćoj praksi i teoriji, s naglaskom na njezinu praktičnu primjenu u domaćem pravnom poretku. Trenutno dostupna teorijska razmatranja ograničavaju se na prenošenje komparativnih iskustava, bez procjene o tome u koliko su mjeri ta iskustva primjenjiva u hrvatskom pravnom poretku. Nažalost, navedene procjene neće niti biti moguće donijeti sve dok se navedena pitanja ne razrade u domaćoj sudskoj praksi.

4.5 Trenutak nastanka osiguranog slučaja

Nije sporno da je pravni temelj odgovornosti odvjetnika, a samim time i osnova za isplatu od strane osiguratelja, šteta prouzročena strankama (ili trećima). No, u kojem trenutku nastaje osigurani slučaj i je li taj trenutak drukčiji od trenutka nastanka obveze osiguratelja da štetu naknadi? Na prvi pogled, čini se jasnim da osigurani slučaj nastaje trenutkom nastanka štete, odnosno poduzimanjem ili propuštanjem radnje koja je do štete dovela. Međutim, je li to uistinu tako? Iz primjenjivih propisa i prakse proizlazi da se za nastanak štete trebaju ispuniti određeni preduvjeti osim same štetne radnje/propusta odvjetnika.

Prvenstveno, odredba članka 964. stavak 1. ZOO-a propisuje da osiguratelj u osiguranju od odgovornosti odgovara samo ako treća osoba zahtijeva naknadu štete. *Argumentum a contrario*, ako je šteta i nastala, ali ju oštećeni ne zahtijeva, osiguratelj nije u obvezi i osigurani slučaj kao da nije niti nastao (Pavić, 2009:79).²⁰⁹ Dakle, bez zahtjeva, ne bi trebalo biti ni štete. To ipak nije u cijelosti tako, jer je nastanak štete relevantan za prava oštećenika – od trenutka nastanka štete oštećeni po zakonu uživa pravo na *actio directa* – neposrednu tužbu izravno prema osiguratelju.²¹⁰

Nadalje, samo poduzimanje radnje ili propust ne znači da je šteta nastala u tom trenutku. Vrhovni sud Republike Hrvatske (dalje „**VSRH**“) smatra da šteta iz ugovorne obveze nastaje „kada nastupe pravne posljedice povrede ugovorne obveze, a ne u vrijeme štetne radnje.“²¹¹ Dakle, ako šteta ne nastaje danom kad je odvjetnik poduzeo radnju ili propustio, onda šteta ne nastaje npr. propustom roka za podnošenje tužbe žalbe, već tek pravomoćnošću odluke o istom²¹². Ovo je u skladu s odredbom ZOO-a o načinu utvrđenja štete²¹³, jer u trenutku (ne)poduzimanja radnje nije moguće sa sigurnošću predvidjeti posljedice iste - tek pravomoćnošću odluke možemo sa sigurnošću zaključiti u kojoj je mjeri (ne)postupanje odvjetnika utjecalo na istu, odnosno tek je u tom trenu jasno nastala šteta. Ako je za utvrđenje štete nužno utvrditi i njezin opseg, odnosno visinu, trenutak pravomoćnosti sudske odluke kojom se ona utvrđuje relevantan je za utvrđenje, a samim time i nastanak štete (Gorenc, 2014:1697–1717).

Zaključno, a kako je već naznačeno *supra*, gubitak spora u kojem je došlo do greške odvjetnika ne znači ujedno odgovornost za štetu, jer se mora dokazati da bi stranka u sporu uspje-

209 Također, smatra se da mora postojati i dužnost osiguranika da štetu naknadi.

210 Odredba članka 965. ZOO-a

211 Županijski sud u Varaždinu, Gž-5239/14-2, presuda od 8. lipnja 2015.

212 VSRH Rev 485/2009, presuda od 21. travnja 2010.

213 Prvenstveno, imamo u vidu odredbe članka 1045. i 1046. ZOO-a

la da nije bilo odvjetnikove greške (Petrić, 2001:52). Praksa VSRH-a ističe „Da bi tužitelj imao pravo na naknadu štete od tuženika, koji ga je kao punomoćnik zastupao u postupku pred Upravnim sudom Republike Hrvatske, tužitelj mora dokazati da je točno određenim propustom tuženika tužitelju prouzročena konkretna šteta.“²¹⁴ Dakle, da bi stranka ostvarila naknadu štete u slučaju greške ili propusta odvjetnika, mora se ispitati je li i u kojoj mjeri odvjetnikova greška/propust utjecala na ishod spora. Odvjetnikova radnja, ili nedostatak iste, mora izravno dovesti do rezultata do kakvog inače ne bi došlo, da takve radnje ili propusta nije bilo²¹⁵. Bez takve jasne povezanosti, nema niti štete jer utvrđivanje odgovornosti za štetu odvjetnika zahtijeva utvrđenje izravne povezanosti između nastale štete i (ne)postupanja odvjetnika. Profesionalna odgovornost odvjetnika temelji se na obvezi sredstva, a ne na obvezi rezultata (Petrić, 2004: 209). Odvjetnik se obvezuje samo na to da će upotrijebiti sve svoje najbolje napore da ostvari određeni rezultat, a ne jamči da će postići određeni rezultat (Petrić, 2001:50).²¹⁶

4.6 Štete isključene iz osiguranja od odgovornosti odvjetnika

Odredbom članka 24. propisuju se uvjeti na koje se odštetne zahtjeve „osiguranje ne odnosi“, odnosno koji su rizici u osiguranju od odgovornosti odvjetnika isključeni. Neka od navedenih isključenja žestoko su kritizirana u teoriji i praksi jer se smatraju neprimjerenima, odnosno suprotnima smislu osiguranja od odgovornosti (Vojković, 2008:48). Iz navedenog razloga teoretičari obično analiziraju isključenja iz Uvjeta na način da ista dijele na isključenja koja nisu sporna, granične slučajeve i isključenja koja su sporna (Vojković, 2008:48; Belanić, 2010a: 29). Opravdanima se smatraju ona isključenja koja su preslika odredbi ZOO-a, primjerice štete koje su rezultat ratnih ili političkih rizika ili štete za koje je u cijelosti odgovoran oštećenik²¹⁷ i isključenja koja proizlaze iz ZO-a i njegovih podzakonskih propisa, kao npr. štete nastale uslijed opravdane uskrate pravne pomoći ili nastale poslije 30. dana nakon otkaza punomoći.²¹⁸ U odnosu na neopravdana, odnosno sporna isključenja, ističu se tri najvažnija – isključenje nematerijalnih šteta, isključenje šteta nastalih uslijed prekoračenja punomoći i isključenje šteta nastalih kao posljedica odvjetnikove grube nepažnje, namjere ili prijevare.

4.6.1 Osiguravanje isključivo materijalne štete

Općenito, u osiguranjima od odgovornosti, osiguravanje nematerijalne štete nije nepoznato (Pavić, 2009:323). Međutim, u osiguranju od odgovornosti odvjetnika, situacija je nešto drukčija. Premda Uvjeti eksplicitno ne navode osigurava li se samo materijalna šteta ili ne, smatra se da zaključak o osiguravanju samo materijalne, tzv. čisto imovinske štete (Ćurković, 2006: 282-283; Belanić, 2010b:275)²¹⁹, proizlazi iz odredbe članka 24. stavka 1. Uvjeta. Navedena odredba propisuje štete koje su isključene iz osiguranja, a takvima se smatraju i štete „Za smrt ili tjelesnu

214 VSRH Rev 433/2008-2, presuda od 26. studenog 2009.

215 VSRH Rev 1254/2008-2, presuda 14. veljače 2012.

216 Odvjetnik nije odgovoran za štetu koja bi proizašla iz pogrešnog izbora puta, ali pod uvjetom da je primijenio dužnu pažnju. Uostalom, odvjetnik je dužan stranku na vrijeme i detaljno upoznati i upozoriti na mogućnost gubitka spora.

217 Članak 24. stavak 1. točka 3. i 4. Uvjeta.

218 Članak 25. stavak 1. točka 5. i 9. Uvjeta.

219 Riječ je o pojmu koji nije definiran u hrvatskom pravu osiguranja, no u pravnoj teoriji taj pojam obuhvaća štetu nastalu trećima obavljanjem neke profesionalne djelatnosti, a koja se ne manifestira u smrti ili tjelesnoj povredi, niti u oštećenju ili krađi stvari. Radi se o tzv. negativnoj definiciji čisto imovinske štete, jer se definicijom specificira ono što šteta ne obuhvaća, umjesto onog što obuhvaća.

povredu osoba i za oštećenje, uništenje ili nestanak stvari uključujući i krađu stvari trećih osoba", osim ako se izričito ne ugovori drukčije.²²⁰ Tvrdi se da u praksi nije poznat nijedan slučaj isplate štete za nematerijalnu štetu osiguranu obveznim osiguranjem od odgovornosti odvjetnika (Vojković, 2008: 48). Ovakvo rješenje ne smatramo ispravnim u odvjetničkom osiguranju od odgovornosti. Ako je prvenstveni cilj istog pružiti sigurnost i zaštitu strankama, onda ih se ovom odredbom Uvjeta neopravdano ograničava na način da od osiguratelja ne mogu potraživati štetu ako je došlo do, primjerice, povrede prava osobnosti ili drugih nematerijalnih šteta. Kao i u odnosu na ostale sporne odredbe Uvjeta, ne postoji formalnopravno obrazloženje isključenih šteta, stoga o istima možemo samo nagađati. Je li riječ o tome da se nematerijalna šteta teže kvantificira pa bi ju bilo teško staviti u odnos s vrijednošću, odnosno visinom osigurane svote? Domaći teoretičari, koliko nam je poznato, nisu se detaljno bavili razlozima uvođenja ovog ograničenja, već ga načelno kritiziraju kao neopravdanog u odnosu na odgovornost odvjetnika (Vojković, 2008:48,49). S tim se načelno možemo složiti, ali smatramo da se bez proučavanja razloga uvođenja ovog isključenja i njegove primjene u praksi isto ne može u cijelosti uspješno analizirati, a samim time niti kritizirati.

4.6.2 Prekoračenje ovlasti iz punomoći

Nadalje, neprimjerenim isključenjem smatra se ono za prekoračenje ovlasti iz punomoći. Teoretičari ukazuju na to da neprimjerenost leži u mogućnosti učestalog pojavljivanja upravo šteta proizašlih iz prekoračenja ovlasti od strane odvjetnika (Belanić, 2010a:30), odnosno da je riječ upravo o tipičnim slučajevima kršenja dužnosti odvjetnika (Vojković, 2008:48-49). S navedenim se možemo složiti, no smatra da neprimjerenost proizlazi i iz činjenice što se time osiguranje uskraćuje jednoj od temeljnih dužnosti odvjetnika, a to je vjernost prema stranci²²¹. Odredba članka 7. ZO-a propisuje način pružanja pravne pomoći koji obuhvaća ne samo postupanje u skladu s relevantnim propisima već i „pravo i dužnost“ poduzimanja za stranku korisnih aktivnosti, ali u „granicama dobivenih ovlasti“. Dakle, prekoračenjem ovlasti danih putem punomoći odvjetnik postupa nesavjesno prema vlastitoj stranci i na taj način krši temeljni *credo* svog vlastitog poziva. Jednako tako, s obzirom da se na odnos odvjetnika i stranke mogu primijeniti pravila ugovora o nalogu, relevantan je i članak 765. stavak 1. ZOO-a koji propisuje da je nalogoprimac nalog obavezan izvršiti u cijelosti pri zaprimljenim uputama te ostajući u cijelosti u granicama istih. Dakle, nije u potpunosti jasno zašto su ove štete isključene.

4.6.3 Štete nastale namjernom, prijevarom i krajnjom nepažnjom

Subjektivan odnos odvjetnika prema radnji kojom je prouzročena šteta nije irelevantan. Odvjetnici, naime, odgovaraju za štetu po subjektivnom načelu, odnosno načelu krivnje (*culpa*) (Petrić, 2001:47), slijedom čega se odgovornost odvjetnika mora sagledavati kroz prizmu propuštene pažnje. Pritom je taj stupanj pažnje u pravilu veoma visok²²² jer su odvjetnici profesionalci koji pružaju zahtjevnu intelektualnu uslugu. No, je li opravdano isključiti sve štete prouzročene namjernom, grubom nepažnjom i prijevarom?

220 Odredba članka 24. stavka 1. točke 1. Uvjeta.

221 Članak 40. Kodeksa odvjetničke etike.

222 ZO ne propisuje primjenjivi stupanj pažnje odvjetnika, već to čine Uvjeta, koji odredbom članka 27. uvode pažnju „prosječnog čovjeka“ kao primjenjivi standard. Navedeno rješenje u današnjem pravnom sustavu nije održivo niti bi ga se trebalo primjenjivati. Za to postoji osnova ne samo u logici primjene odgovarajućeg stupnja pažnje, nego i po primatu odredbi ZOO i odredbi članka 10. o primjenjivom stupnju pažnje. Smatramo da je riječ o odredbi koja je odraz vremena u kojem je donesena, jer nam se ne čini se životnim ni logičnim da su autori Uvjeta imali na umu pažnju prosječnog čovjeka kao relevantni stupanj pažnje za odvjetnike.

U komparativnoj literaturi isključenje šteta nastalih namjerom, krajnjom nepažnjom ili prijevarom smatra se jednim od „najčešće korištenih, ali najmanje jasnih“ isključenja (Baker, 2011: 315 – 329). Kao jedan od razloga za to možemo navesti primjenjivi standard pažnje, koji u stranim pravnim porecima varira od onog prosječnog pripadnika struke do najstručnijeg i najpažljivijeg odvjetnika (Petrić, 2003:37-40). U SAD-u se, primjerice, inicijalno primjenjivao standard „prosječnog pripadnika struke“, no taj je standard praksa naknadno proširila, zahtijevajući primjenu znanja koja bi inače imali dobro informirani odvjetnici, ali i onog znanja do kojeg se može doći standardnim pravnim pretraživanjem (Jericho i Coultas, 1977:834). S druge strane, u njemačkoj je sudskoj praksi primjenjivi standard pažnje uzdignut gotovo do stupnja „pravnog superčovjeka“ jer odvjetnici moraju poznavati sve primjenjive pravne norme i svu primjenjivu praksu čim je objavljena, a svaka povreda dužnosti u pravilu automatski dovodi do odgovornosti uslijed grube povrede pažnje (Kilian, 2015:88). U domaćoj je sudskoj praksi, međutim, primjenjivi stupanj pažnje odvjetnika nedovoljno razvijen. Sudovi načelno potvrđuju da se ima primijeniti stupanj pažnje pažljivog stručnjaka, no ne analiziraju sadržaj te pažnje.²²³ Nismo pronašli dovoljan broj odluka koji bi omogućavao kvalitetnu analizu i zaključak o načinu utvrđivanja profesionalne odgovornosti odvjetnika.

No, isključenje šteta nastalih namjerno ili krajnjom nepažnjom treba sagledati i mimo pitanja primjenjivog stupnja pažnje. ZOO odredbom članka 944. za slučaj namjere ili krajnje nepažnje isključuje obvezu osiguratelja na bilo kakva davanja, a suprotne odredbe smatraju se ništetnima. Razlog tomu prvenstveno leži u činjenici što bi se osiguravanjem namjerno počinjenih šteta negirala aleatornost ugovora o osiguranju (Gorenc, 2014:1531). Nadalje, ne bi bilo u skladu s temeljnim načelima hrvatskog prava kad bi osiguratelji bili dužni nadoknađivati takve štete jer bi se time štitilo odvjetnike čak i kad bi postupali suprotno pravilima struke i načelu savjesnosti i poštenja. Isto vrijedi i za prijevaru koja se smatra izjednačenom namjeri jer podrazumijeva namjerno čin dovođenja osobe u zabludu (Gorenc, 2014:1532). Šteta, pak, nastala krajnjom nepažnjom, mogla bi se smatrati spornom u smislu je li pokrivena osiguranjem. Mladi pravničari odrana se uče maksimi rimskog prava *Culpa lata dolo proxima*, koja izjednačava grubu, odnosno krajnju nepažnju, s namjerom (Petrak, 2008:3). U tom smislu mogli bismo tvrditi da bi i krajnja nepažnja posljedično bilo isključenje iz osiguranja. No, treba uzeti u obzir da ZOO izrijekom ne propisuje da se u kontekstu ugovora o osiguranju ta dva pojma izjednačavaju, stoga ne možemo jednostrano zaključiti da se krajnja nepažnja ne bi mogla osigurati (Gorenc, 2014:1531). Uostalom, a kako ističe profesor Gorenc, isključenje namjere i prijevare (pa i krajnje nepažnje) ne dira u pravo trećeg potraživati naknadu od osiguratelja jer se njegovo pravo na *actio directa* (vidi *infra* 4.7.) ne može ograničiti okolnostima na strani osiguranika. Stoga nije riječ o tome da osiguratelj više nije u obvezi, već je njegova obveza privremene naravi jer se isplaćeni iznos može nadoknaditi od strane osiguranika po pravu regresa (Gorenc, 2014:1531).

Nadalje, tvrdi se da isključenje šteta uslijed namjere ili nepažnje nije u skladu sa samim Uvjetima koji u slučaju namjernog postupanja i postupanja u krajnjoj nepažnji priznaju osiguratelju pravo regresa (Milošević i Mudrić, 2015:12). Naime, premda isključuju mogućnost osiguranja za štete nastale grubom povredom pažnje ili namjerom odredbom članka 24., Uvjeti već odredbom članka 25. propisuju osigurateljevo pravo na regres prema odvjetniku u takvim slučajevima. No, načelna kontradiktornosti ovih dvaju odredbi u pravnoj je teoriji riješena konstrukcijom slučaja u kojem je osiguratelj već isplatio štetu, a naknadno utvrdio da se radi o namjeri i/ili

223 VSRH Rev 127/2008-2, presuda od 14. siječnja 2009.

krajnjoj nepažnji (Vojković, 2008:49).

Slijedom svega prethodno navedenog, možemo zaključiti da kritike usmjerene k isključenju šteta proizašlih iz namjere, prijevare i krajnje nepažnje nisu opravdane. Međutim, tek će razvoj sudske prakse u odnosu na primjenjivi stupanj pažnje odvjetnika odgovoriti na pitanje praktične važnosti i uloge takvog isključenja.

4.7 Pravo trećih osoba na neposrednu tužbu (*actio directa*)

U osiguranju od odgovornosti treće osobe uživaju povoljan položaj jer im se zakonom (odredbom članka 925. ZOO) priznaje neposredno, izravno vlastito pravo (Gorenc, 2014:1577) na potraživanje štete od strane osiguratelja (*actio directa*). Riječ je o pravu koje ne mora biti posebno ugovoreno, niti ga oštećena osoba temelji na pravu osiguranika, već ga treće osobe koriste kao vlastito pravo temeljem zakonskih odredbi (usp. Šulejić, 1967:126).

Uvjeti u tom smislu unose određenu nesigurnost, jer trima odredbama narušavaju izravnost i bezuvjetnost prava treće osobe na *actio directa*. Prvenstveno, već odredbom članka 2. Uvjeta propisuje se da osigurani odvjetnik, odnosno odvjetničko društvo, u svojstvu ugovaratelja osiguranja, ima pravo prvenstva u naplati svojih potraživanja iz osigurnine, kao i pravo tražiti njihovu isplatu od strane osiguravatelja. Ističe se da ovoj odredbi nije mjesto u osiguranju od odgovornosti, jer se osigurnina isplaćuje oštećeniku, a smatra se i dvojbenom sa stajališta *actio directa* (Belanić, 2010a:26; Ćurković, 2006:282). Naime, u praksi možda neće biti moguće ispoštovati i oštećenikovo pravo na *actio directa* i posljedičnu isplatu temeljem takve tužbe i pravo prvenstva naplate odvjetnika iz osigurnine jer za to neće biti sredstava. Ako oštećenikovo pravo ne može biti ničim uvjetovano, pa tako niti odnosom odvjetnika i osiguratelja, onda bi se prvenstvo trebalo pružiti odredbi ZOO-a. Isto vrijedi i za odredbu članka 13. stavka 3. Uvjeta koja propisuje da osiguratelj ne može izvršiti isplatu iznosa štete oštećeniku bez suglasnosti osiguranika, odnosno osiguranog odvjetnika. Odredba članka 11. stavka 3. Uvjeta propisuje da se osiguratelj može osloboditi svih obveza vezanih uz osigurani slučaj na način da iznos koji je potrebno podmiriti na ime isplate po osiguranju položi (ne navodi se gdje). Navedene odredbe izravno narušavaju smisao *actio directa* jer se osiguratelj obveze sudjelovanja u zahtjevu po *actio directa* ne može osloboditi, a to se pravo oštećenika prema osiguratelju ne bi smjelo ničim uvjetovati, osobito ne dispozicijom samog osiguranika. U tom smislu, ističe se da bi takve odredbe trebalo smatrati ništetnima jer su suprotne zakonskom rješenju (a Uvjeti imaju samo snagu podzakonskog akta) (Milošević, 2015:11-13).²²⁴

5 ZAKLJUČAK

Osiguranje od odgovornosti pitanje je koje dotiče sve pripadnike odvjetničke profesije koji su u RH prisutni u nezanemarivom broju. Unatoč navedenom, nakon provedenog istraživanja čini nam se da ova tema nije osobito zastupljena u domaćoj pravnoj teoriji i praksi (Silver, 1996-1997:233-245).

Naime, početna točka ovog istraživanja bilo je htijenje da kroz obradu dostupnih statističkih

²²⁴ Ističe se da je to rješenje potvrđeno i u sudskoj praksi Vrhovnog suda Republike Hrvatske, presuda broj VSRH Rev 485/2006.

podataka i sudske prakse istaknemo ključne odrednice osiguranja od odgovornosti odvjetnika, uključujući i njihovu profesionalnu odgovornost za štetu. Dok su statistički podatci u određenoj mjeri i bili dostupni, zahvaljujući prvenstveno statističkim odjelima HUO-a i HANFA-e, sudska praksa pokazala se nedostatnom za sustavnu analizu i konkretne zaključke. S druge strane, pokazalo se da strani pravni poredci pitanju pristupaju radikalno drukčije i smatraju pitanje profesionalne odgovornosti za štetu i osiguranja odvjetnika veoma važnim.

Pritom nije sporno da i u pozitivnopravnoj regulaciji obveznog osiguranja od odgovornosti ima mjesta za napredak. S obzirom na to da je riječ o instituciji koja je u domaćem pravnom poretku prisutan od 1994., a ulaskom u EU se nije toliko mijenjala, nužnost promjena je ne samo očekivana, već i neodložna. To potvrđuju gotovo svi radovi koji se u domaćoj pravnoj teoriji bave pitanjem odgovornosti za štetu odvjetnika i osiguranju od iste²²⁵. Naime, jasno je da Uvjete treba izmijeniti u dijelu u kojem nisu sukladni s trenutnim zakonskim rješenjima, bilo da se radi o neformalnosti ugovora ili o primjenjivom stupnju pažnje. Ono što ostaje sporno je nužnost izmjene Uvjeta i drugih propisa koji reguliraju obvezno osiguranje od odvjetnika u dijelu u kojem bi isti bili odraz praktično primjenjivih rješenja. Kako to učiniti kad ključna pitanja kao što su zastara, primjenjivi stupanj pažnje, odnos ugovorne i deliktne odgovornosti, krug trećih osoba kao oštećenika i brojna druga u praksi i dalje nisu riješena? Opravdano je očekivati od oštećenih stranaka da ne ulaze u trošak vremena i novca te ne pokreću sporove protiv odvjetnika koje smatraju odgovornima za štetu jer je rezultat previše neizvjestan. No, time se zatvara petlja oko mogućnosti daljnjeg razvoja prakse o ovom pitanju budući da nepostojeća praksa pogoduje daljnjem nerazvitku prakse, a daljnji nerazvitak prakse opet dovodi do nepostojeće prakse. Taj će se „začarani krug“ teško promijeniti ukoliko se *status quo* ne promijeni.

Jedini način za promijeniti *status quo* je, po našem mišljenju, sustavno prikupljanje i obrada podataka o obveznom osiguranju odvjetnika u RH. U radovima analiziranim za potrebe sastava ovog rada utvrđeno je kako među teoretičarima i praktičarima postoji konsenzus nemogućnosti daljnjeg razvitka osiguranja odvjetnika, osim kroz praksu. Isti konsenzus prisutan je i u komparativnoj literaturi koja je prepoznala potrebu za praćenjem i analizom odvjetničke odgovornosti u svrhu prilagodbe tog instituta potrebama tržišta. Toga nedostaje u domaćoj teoriji i praksi jer se nedovoljno analiziraju uzroci niskog broja odštetnih zahtjeva ili tužbi protiv odvjetnika, a koji bi bili vezani uz osiguranje. Nije sporno da je riječ o složenoj instituciji za čiju je analizu i eventualne izmjene potrebno razmotriti brojne faktore. I nakon istraživanja za ovaj rad, i dalje možemo samo špekulirati o uzrocima niskog broja slučajeva odvjetničke odgovornosti u praksi. No, uz odgovarajuće podatke o stanju na tržištu i poticaj da se o temi obveznog osiguranja od odgovornosti odvjetnika počne raspravljati mimo teorijske razine, smatramo da bi se institucija mogla znatno unaprijediti kako bi se postigla snažnija zaštita odvjetnika i stranaka.

OBLIGATORY PROFESSIONAL LIABILITY INSURANCE FOR LAWYERS

Obligatory professional liability insurance is a precondition to a lawyer's business, both on a formal and on a practical level. However, despite its generally recognized importance, this subject is not as developed in domestic insurance and court practice. In this paper, we therefore

225 Autor se s utvrđenjima već prisutnima u teoriji može samo složiti, jer je i naša analiza ukazala na postojanje nedosljednosti u pravnom uređenju, kao i na kronični nedostatak sudske prakse na temu osiguranja od odgovornosti odvjetnika.

analyse the available statistical data for this type of insurance and bring forth the possibilities and benefits of analysing such data for the further development of this concept. The prevailing approach that professional liability insurance for lawyers is not regarded as a separate statistical category is criticized, as data on damages and procedures initiated as a consequence of non-payment are not available. Following the lack of practical data which would enable systemic scrutiny, the central part of this paper is the analysis of the current legislative arrangement of this concept in local laws, with emphasis on certain unclarity and inconsistencies which are deemed particularly harmful. Serving as a base for this analysis, an overview of applicable European union rules and regulations is provided, as well as practices of European union member states regarding professional liability insurance for lawyers. The importance of autonomous sources of law is accentuated, both regarding local laws, as well as in relation to rules of foreign bars and associations. We deal with such sources in particular as to question the correlation or, better said, the discrepancy between legal norms and practical application in lawyers' insurance. The purpose of this paper is not only to highlight the shortcomings of the way in which this insurance is regulated by local laws, but also to indicate how the chronic lack of practice renders a systemic analysis of this concept difficult and prevents its further development.

6 Popis literature

Knjige i članci:

Baker, C. J. (2011) Professional Liability Insurance Coverage for Law Firms: Understanding Key Policy Provisions and Educating Your Firm's Attorneys, Federation of Defense & Corporate Counsel Quarterly, vol. 61, no. 3, 315 – 329

Baker, T., Swedloff, Rick, (2013) Regulation by Liability Insurance: From Auto to Lawyers Professional Liability, ULCA Law Review no. 60, 1413 – 1450

Belanić, L. (2009) Obvezna osiguranja od odgovornosti izvan djelatnosti prometa i prijevoza u hrvatskom i poredbenom pravu, s osvrtom na određivanje obveznika sklapanja osiguranja i kruga trećih osoba, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Dodatak 1, br. 30, 551 – 600

Belanić, L. (2010a) Osiguranje od odgovornosti odvjetnika, Pravo i porezi, br. 7-8, 22 – 35

Belanić, L. (2010b) Osiguranje od odgovornosti odvjetnika (s osvrtom na neka rješenja u poredbenom pravu), Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Dodatak 1, br. 31, 263 – 293

Blomquist, R. F. (2009) The pragmatically virtuous lawyer?, Widener Law Review, vol. 15, 93 - 158

Boon, A. (2017) Understanding lawyer default in England and Wales: an analysis of insurance and complaints data, International Journal of the Legal Profession, Vol. 24, No. 2, 91–108

Claessens, S. et al. (2012) Evaluation of the Legal Framework for the Free Movement of Lawyers - Final Report, European Commission, DG Internal Market and Services (MARKT/2011/071/E)

Ćurković, M. (1997) Osiguranje od odgovornosti pri obavljanju profesionalne djelatnosti, Pravo i porezi, br. 5, 35 - 42

Ćurković, M. (2006) Osiguranje od odgovornosti članova uprava i nadzornih odbora, revizora i odvjetnika, Pravo u gospodarstvu, br. 4, 267 - 287

- Gillan, S. L., Panasian C. A. (2015) On lawsuits, corporate governance, and directors' and officers' liability insurance, 2014 The Journal of Risk and Insurance 82, No. 4, 793 – 822
- Giliker, P. (2011) Vicarious Liability or Liability for the Acts of Others u Tort: A Comparative Perspective, Journal of European Tort Law, br. 1, 31 – 56
- Gorenc, V. et al. (2014) Komentar Zakona o obveznim odnosima, Zagreb, Narodne novine
- Horak, H., Dumančić, K., Bodiroga-Vukobrat, N. (2015) Sloboda pružanja usluga na unutarnjem tržištu EU, Zagreb, Školska knjiga d.d.
- Jericho, E., Coultas, E. (1977) Are Lawyers an Insurable Risk?, American Bar Association Journal, vol. 63, 832 – 836
- Johnson, V. R. (2013) Legal malpractice in a changing profession: the role of contract principles, Cleveland State Law Review, vol. 61, 489 – 528
- Josipović, T., Petrović, S. (2007) Sloboda pružanja usluga i profesionalna odgovornost za štetu, Informator, br. 5562 - 5563, 1
- Kačer, H. (2005) Obvezna osiguranja profesionalne odgovornosti u hrvatskom pravu, u Ugovor o osiguranju prema novom ZOO, Brežanski J. et al. (ur), Zagreb, Inženjerski biro d.d., 92 - 131
- Kilian, M. (2015) Managing liability risks in German law firms in times of doomsday claims, Legal Ethics, Vol. 18, br. 1, 87 - 92
- Kritzer, H. M., Vidmar N. (2015) When the lawyer screws up: a portrait of legal malpractice claims and their resolution, Duke Law School Public Law & Legal Theory Series No. 2015-29, 1 – 75
- Kritzer, H. M. (2016) Lawyers' professional liability: comparative perspectives, International Journal of the Legal Profession, 24:2, 73 - 89
- Matijević, B. (2016) Profesionalna odgovornost, Hrvatska pravna revija, br. 5, 1 - 10
- Milošević, M., Mudrić, M. (2015) Osiguranje profesionalne odgovornosti odvjetnika u hrvatskom pravu i prikaz novije poredbene sudske prakse, u Zbornik radova: Dani hrvatskog osiguranja 2015, Ćurković, M. et al. (ur.), Zagreb, HUO, 9 - 20
- Nappier, D. R. (2014) Blurred Lines: Analyzing an Attorney's Duties to a Fiduciary-Client's Beneficiaries, Washington & Lee Law Review 71, 2609 – 2657
- Nikšić, S. (2011) Odgovornost stručnjaka za štetu (profesionalna odgovornost) u Odgovornost za štetu i osiguranje od odgovornosti za štetu, Hercigonja, J., Kuzmić, M. (ur.), Zagreb, Inženjerski biro, 112 – 135
- Orlić, M., Janjić, Z., Slavnić, J. (2006) Odgovornost i osiguranje od odgovornosti advokata, Beograd, Intermex, Biblioteka Pravni informator
- Pauković, H. (2005) Osiguranje od odgovornosti, u Ugovor o osiguranju prema novom ZOO, Brežanski J. et al. (ur), Zagreb, Inženjerski biro d.d., 75 – 76
- Pavić, D. (2009) Ugovorno pravo osiguranja, Zagreb, Testus, Sveučilišna tiskara d.o.o.
- Petrak, M. (2008) *Culpa lata dolo proxima* u Traditio Iuridica, Informator, br. 5676 – 5677, 3
- Petrić, S. (2001) O građanskopravnoj odgovornosti odvjetnika, Odvjetnik, br. 7-8, 45 – 59

Petrić, S. (2010) Odgovornost odvjetnika za savjet i mišljenje, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, Dodatak, v. 31, br. 1, 23 – 49

Petrić, S. (2004) Problem pravne osnove profesionalne odgovornosti za štetu, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, v. 25, br. 1, 203 – 245

Petrić, S. (2002) Temeljne pretpostavke građanskopravne odgovornosti odvjetnika, Pravo i porezi, br. 12, 36 – 45

Silver, C. (1996-1997) Professional Liability Insurance as Insurance and as Lawyer Regulation: Response to Davis, Fordham Law Review, vol. 65, 233 – 245

Šulejić, P. (1967) Osiguranje od građanske odgovornosti, Beograd, Institut za uporedno pravo

Vojković, H. (2008) Obvezno osiguranje od odgovornosti iz odvjetničke djelatnosti, Hrvatska pravna revija, br. 1, 43 – 52

Vučković, V. (2005) Obvezno osiguranje od odgovornosti iz odvjetničke djelatnosti u njemačkom pravu, Osiguranje, br. 46, 30 – 39

Witting, C. (2005) Duty of Care: An Analytical Approach, Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 25, br. 1, 33 – 63

Izvori preuzeti s internetskih stranica:

Internetske stranice Američke odvjetničke komore, Stalni odbor za profesionalnu odgovornost odvjetnika, https://www.americanbar.org/groups/lawyers_professional_liability.html (18. lipnja 2017.)

Internetske stranice CCBE, svi dokumenti izdani na temu osiguranja odvjetnika <http://www.ccbe.eu/documents/documents-by-theme/?idC=548&Committee=Insurance%20Working%20Group&Themes=0>, (28. svibnja 2017.)

Internetske stranice HANFA, Statistička izvješća <http://www.hanfa.hr/publikacije/statistika/> (16. lipnja 2017.)

Internetske stranice HOK, Imenik odvjetnika <http://www.hok-cba.hr/hr/imenik> (1. lipnja 2017.)

Internetske stranice HUO, Statistička izvješća o osiguranjima <https://www.huo.hr/hrv/statisticka-izvjesca/18/> (16. lipnja 2017.)

Gajski Kovačić, N. Jača osjetljivost društva na pogreške odvjetnika i bilježnika, <http://www.svijetosiguranja.eu/hr/clanak/2014/3/jaca-osjetljivost-drustva-na-pogreske-odvjetnika-i-biljeznika,359,12854.html> (18. lipnja 2017.)

Propisi:

Zakon o obveznim odnosima (NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15)

Zakon o obveznim odnosima 1978. (Službeni list SFRJ 29/1978, 39/1985, 46/1985, 57/1989, NN 53/1991, 73/1991, 3/1994, 111/1993)

Zakon o obveznim osiguranjima u prometu (NN broj 151/05, 36/09, 75/09, 76/13, 152/14)

Zakon o odvjetniŝtvu (NN 9/1994, 117/2008, 50/2009, 75/2009, 18/2011)

Direktiva 2006/123/EZ Europskog parlamenta i VijeĆa od 12. prosinca 2006. o uslugama na unutarnjem trŝiŝtu (Sluŝbeni list Europske unije L 376, 27. prosinca 2006., str. 36. - 68.)

Direktiva 2005/36/EZ Europskog parlamenta i VijeĆa od 7. rujna 2005. o priznavanju struĉnih kvalifikacija (Sluŝbeni list Europske unije L 337, 20. prosinca 2011., str. 9. – 26.)

Direktiva 98/5/EZ Europskog parlamenta i VijeĆa od 16. veljaĉe 1998. o olakŝavanju stalnog obavljanja odvjetniĉke djelatnosti u drŝavi ĉlanici razliĉitoj od one u kojoj je steĉena kvalifikacija (Sluŝbeni list Europske unije L 77, 14. oŝujka 1998., str. 36. – 43.)

Sudska praksa:

VSRH Rev 433/2008-2, presuda od 26. studenog 2009.

VSRH Rev 1254/2008-2, presuda 14. veljaĉe 2012.

VSRH Rev485/2009, presuda od 21. travnja 2010.

VSRH Rev 127/2008-2, presuda od 14. sijeĉnja 2009.

VSRH Rev 485/2006, presuda od 4. srpnja 2006.

Ŝupanijski sud u Varaŝdinu, Gŝ-5239/14-2, presuda od 8. lipnja 2015.

Mišo Mudrić

Izvorni znanstveni rad

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
miso.mudric@pravo.hr

OTVORENI PROBLEMI U VEZI VINKULACIJE POLICE OSIGURANJA

SAŽETAK

U radu se analiziraju otvoreni problemi u vezi pojma i sadržaja vinkulacije police osiguranja, poglavito u vezi domaće sudske prakse koja ovom problemu nerijetko pristupa uz sasvim različita pravna tumačenja i shvaćanje navedene problematike. Naglasak se stavlja na potencijalno neočekivane pravne posljedice koje proizlaze iz uporabe navedenog instituta, a što proizlazi iz nedostataka i ograničenja koje izbor mehanizma vinkulacije police osiguranja nosi. Dodatni naglasak postavlja se na detaljnu analizu prava i obveza stranaka ugovora o osiguranju te utjecaj vinkulacije police osiguranja na međusobni odnos ugovornih stranaka, ali i odnos prema osobi u čiju je korist polica osiguranja vinkulirana. Pravni problemi koji se analiziraju kroz rad uključuju sljedeće tematske cjeline i pitanja koja se postavljaju:

Što točno predstavlja institut vinkulacije police osiguranja i čemu služi te koja prava proizlaze iz vinkulirane police osiguranja za osobu u čiju je korist polica osiguranja vinkulirana?

Kakav je pravni položaj osobe u čiju je korist polica osiguranja vinkulirana u slučaju odbijanja osiguratelja na isplatu osigurnine?

Postoje li određene dodatne obveze osiguratelja u odnosu na osobu u čiju je korist polica osiguranja vinkulirana, osim temeljne obveze na isplatu osigurnine izravno ili prema specifikaciji osobe u čiju je korist polica osiguranja vinkulirana?

Ima li osoba u čiju je korist polica osiguranja vinkulirana pravo na isplatu u slučaju da korisniku osiguranja ne pripada pravo na isplatu osigurnine?

Ima li osoba u čiju je korist polica osiguranja vinkulirana pravo istaći sve prigovore prema osiguratelju kao i sam osiguranik?²²⁶

Ključne riječi: vinkulacija police osiguranja, sudska praksa, prava i obveze vinkulanta, prava i obveze ugovornih stranaka, gubitak prava po osnovi vinkulacije police osiguranja

226 Rad se temelji na seminaru „Vinkulacija ili cesija police osiguranja radi osiguranja potraživanja: poredbe na analiza problema iz prakse - Praktični problemi s kojima se suočavaju osiguratelji, banke i drugi korisnici vinkulirane odnosno cedirane police osiguranja prilikom pokušaja naplate“, koji su u travnju 2017. godine u Hrvatskom uredu za osiguranje održali doc. dr. sc. Mišo Mudrić i dipl. iur. Zoran Tasić.

1. UVOD

Stručna literatura koja se bavim problemom vinkulacije police osiguranja relativno je oskudna, dok su informacije u vezi vinkulacije police osiguranja dostupne preko portala (poglavito portala osiguravajućih društava i banaka) počesto nepotpune, neprecizne, a ponekad i netočne. Ogljedno simplificirano pojašnjenje, u bitnome preneseno na opće uvjete i zahtjeve za vinkulacijom, često se svodi na sljedeću specifikaciju: „*Vinkulacija police osiguranja je ustupanje prava na isplatu svote osiguranja na banku, u slučaju nastanka štete, odnosno osiguranog slučaja*“.²²⁷ Slično tome, standardni zahtjevi za vinkulacijom police osiguranja koje koriste, primjera radi, banke, učestalo ne nude nikakvo pojašnjenje u vezi prava i obveza stranaka, tek dio standardnih obrazaca navodi sadržaj vinkulacije, a rijetko koji obrazac specificira odricanje korisnika kredita od otkupa police osiguranja.

Nadalje, informacije u vezi vinkulacije police osiguranja često navode na krive zaključke u vezi pravne prirode tog instituta. Primjerice, pojašnjenja kako „... vinkulacijom police u korist banke, [čime] sva prava po polici pripadnu banci“, „Vinkulacija je ustupanje prava osiguranika iz ugovora o osiguranju“, odnosno, „Vinkulacija police je ustupanje potraživanja odnosno pravo na naplatu štete trećoj osobi koja ima subjektivno pravo na osiguranom predmetu“, navode vrlo neprecizan opseg prava i pod kojim uvjetima se ista koja se prebacuju na vinkulanta. Sljedeći primjeri: „Ugovaratelj osiguranja ima pravo kod imovinskih osiguranja, a prije nastupanja osiguranog slučaja, prenijeti svoja prava po polici na neku treću pravnu ili fizičku osobu odnosno na svog vjerovnika“, te, „Osoba na koju se policu vinkulira mora na predmetu osiguranja imati materijalni interes (npr. vjerovnik koji kreditira nabavu osigurane stvari...)“, ukazuju na preusku definiciju vrste police osiguranja koja se može vinkulirati (vrsta osiguranja, pravni interes), kao i opseg prava koja se kroz vinkulaciju police osiguranja ustupaju. Ponekad pojašnjenja daju potencijalno netočne i zabrinjavajuće informacije, poput sljedećeg primjera: „... obitelj korisnika osiguranja zaštićena i nema obavezu vraćanja kredita nego se ona podmiruje iz osiguranja“, čime se pojedinci dovode u pravnu zabludu. Često se u praksi nailazi na preuske definicije pojma vinkulacije police osiguranja, poput sljedećeg primjera: „Vinkulacija police osiguranja radi se samo u slučaju kada je policu osiguranja instrument osiguranja naplate kredita“. Konačno, nerijetko pojašnjenja pojma vinkulacije nude pojmovno izjednačenje s drugim pravnim institutima, kao što je to primjer zaloga: „... policu mješovitog životnog osiguranja moguće je i založiti (vinkulirati) trećoj osobi, te se na taj način i ona pojavljuje kao svojevrsni korisnik, a sama policu osiguranja poprima obilježja vrijednosnog papira“, te, „Vinkulacija police osiguranja imovine koja je dana u zalog ili fiducija“.²²⁸ Pojam vinkulacije police osiguranja ponekad dovodi i do problema oko razumijevanja u bankarskom sektoru, pa tako određene banke, kao u sljedećem primjeru: „Ugovorne strane su suglasne da se policu osiguranja za rizik smrti kao posljedice nesretnog slučaja (nezgode) vinkulira u korist X Banke - Banka je ovlaštena zadržati iznos naknade, a kako bi podmirila eventualna dugovanja imatelja kartice prema banci“, smatraju kako imaju pravo zadržati puni iznos naknade.

Problem se dodatno osnažuje s dva bitna čimbenika: vinkulacija police osiguranja sve se više

227 Svi citati u uvodnom poglavlju preuzeti su s portala i iz standardnih obrazaca zahtjeva za vinkulacijom police osiguranja, uglavnom, osigurateljskih društava i banaka. Izvori su poznati autoru.

228 Primjetno je međutim da neke druge banke jasno diferenciraju ta dva pravna instrumenta, kao što sljedeći primjer pokazuje: „... osiguranje nekretnine na kojoj je izvršeno zasnivanje založnog prava kod osiguravajućeg društva i vinkuliranje (prijenos) police osiguranja u korist Banke za čitavo vrijeme trajanja otplate kredita“. Izvor je poznat autoru.

koristi u praksi, te, domaći sudovi nerijetko zauzimaju gotovo oprečne stavove u vezi shvaćanja pojma vinkulacije. Potrebno je stoga preliminarno upozoriti na osnovna prava i obveze koje proizlaze iz instituta vinkulacije police osiguranja. Također, nužno je dati presjek domaće sudske prakse kako bi se ukazalo na sve otvorene probleme s kojima se suočavaju sve stranke koje u svakodnevnom poslovanju pribjegavaju uporabi instituta vinkulacije police osiguranja. Konačno, potrebno je upozoriti na čitav niz otvorenih pitanja i dvojbi oko opsega potencijalnih prava i obveza na strani vinkulanta i ugovornih stranaka.

2. OSNOVNO O VINKULACIJI POLICE OSIGURANJA

2.1. Osoba vinkulanta i ugovor o osiguranju

Prije svega, korisno je utvrditi u kojoj mjeri je osoba vinkulanta u pravnoj svezi sa strankama ugovora o osiguranju odnosno policom osiguranja koja se vinkulira. Pojmovna definicija ugovora o osiguranju iz čl. 921. Zakona o obveznim odnosima (ZOO)²²⁹ predviđa sljedeće stranke ugovora o osiguranju: ugovaratelj osiguranja, osiguratelj, korisnik osiguranja te osiguranik. Pitanje koje se postavlja jest može li se vinkulant pojmovno izjednačiti s bilo kojom od prethodno navedenih stranaka ugovora o osiguranju.

U predmetu P-1667/00²³⁰ pred Trgovačkim sudom (TS) u Splitu, postavilo se pitanje nedostatka aktivne legitimacije tužitelja, u vezi činjenice kako je bilo riječi o vinkuliranoj polici osiguranja. Konkretno, tužitelj je s tuženikom, osiguravajućim društvom, ugovorio policu kasko osiguranja motornog vozila. Prethodno tome, tužitelj je vozilo kupio putem ugovora o leasingu te je predmetna polica osiguranja vinkulirana u korist davatelja leasinga. Tuženik je, sukladno tome, ustvrdio kako je tužitelj samo ugovaratelj osiguranja, sukladno čemu sva prava iz ugovora o osiguranja pripadaju osobi u čiju je korist polica vinkulirana. Drugim riječima, prema navodu tuženika, davatelj leasinga - vinkulant postaje korisnik osiguranja te stoga tužitelj u ovom sporu nema pravo podnositi predmetnu tužbu.

Istovjetno razmišljanje pojavljuje se i u predmetu Pž-7650/05-3²³¹ pred Visokim trgovačkim sudom (VTS), također u vezi spora oko police kasko osiguranja vozila koja je vinkulirana, pri čemu tuženik (osiguravajuće društvo) ističe kako tužitelj (vlasnik vozila) nema aktivnu legitimaciju, već da je nositelj istog prava vinkulant (banka).

2.2. Prijenos ugovora o osiguranju i prijenos prava iz ugovora o osiguranju

Očigledno pravno pitanje koje se u oba spora nameće kao osnovno pitanje jest sadržaj prijenosa prava koji čini predmet pravnog posla vinkulacije police osiguranja. Potrebno je stoga razlučiti odnosni li se pravni posao vinkulacije police osiguranja na prijenos ugovora o osiguranju u cijelosti ili je riječ o prijenosu prava iz ugovora o osiguranju. Dodatno, ako je riječ o prijenosu

229 Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine (NN) 35/05, 41/08, 125/11, 78/15.

230 Trgovački sud (TS) Split, P-1667/00, 2. ožujka 2004.

231 Visoki trgovački sud (VTS), Pž-7650/05-3, 20. siječnja 2009.

prava iz ugovora o osiguranju, potrebno je odrediti je li riječ o prijenosu svih prava, ili je riječ o prijenosu točno određenih prava. *Tablica 1: Prijenos ugovora/Prijenos prava* nudi pojednostavljeni shematski prikaz osnovne diobe prijenosa ugovora o osiguranju. Dodatno, ovisno o pojmovnom određenju prethodno navedenog problema, potrebno je razlučiti temeljne razlike kod oblika prijenosa, te primijeniti zasebna pravila u vezi prijenosa prava. *Tablica 2: Oblici i pravila prijenosa* nudi pojednostavljeni shematski prikaz osnovnih razlikovanja u vezi oblika i pravila prijenosa.

Tablica 1: Prijenos ugovora / Prijenos prava

Oblici prijenosa	Pravila prijenosa
Prijenos prava vlasništva (specifične iznimke)	Pravo osiguranja, obvezno pravo (ustupanje, cesija)
Prijenos police osiguranja (novi osiguranik stječe aktivnu legitimaciju)	Različita pravila kod imovinskih osiguranja i kod osiguranja osoba
Prijenos tražbine iz ugovora o osiguranju (stranke ugovora ostaju iste!)	

Tablica 2: Oblici i pravila prijenosa

2.3. Pojam i sadržaj vinkulacije police osiguranja

Osnovni temelj zahtjeva za vinkulacijom police osiguranja predstavlja izjava osiguranika odnosno korisnika osiguranja kojom se daje uputa osiguratelju da se, po nastanku osiguranog slučaja, osigurnina ili ima djelomično odnosno u cijelosti isplatiti vinkulantu, ili da se osigurnina bez prethodnog pristanka vinkulanta ne može isplatiti osiguraniku odnosno korisniku osiguranja. Kako iz istoga proizlazi da kod vinkulacije police osiguranja nema prijenosa svojstva osiguranika s postojeće stranke ugovora o osiguranju na vinkulanta (osiguranik odnosno korisnik osiguranja ostaje ista osoba), jasno je kako kod pravnog posla vinkulacije police osiguranja nije riječ o prijenosu ugovora o osiguranju *strictu sensu*. Zahtjev za vinkulacijom police osiguranja stoga predstavlja uputu osiguranika odnosno korisnika osiguranja koja je po svojoj pravnoj prirodi unaprijed dana (prije nastanka osiguranog slučaja) i uvjetna uputa (za slučaj nastupa osigura-

nog slučaja) i koja se isključivo odnosi na pitanje (djelomične ili potpune) isplate osigurnine bilo izravno vinkulantu, bilo osiguraniku odnosno korisniku osiguranja uz prethodnu suglasnost vinkulanta. Stoga se također može zaključiti kako kod pravnog posla vinkulacije police osiguranja nije riječ o prijenosu svih prava, već o prijenosu strogo određene individualne tražbine (sasvim konkretno, pravo na isplatu osigurnine, odnosno pravo na uvjetovanje isplate osigurnine), pri čemu stranke ugovora o osiguranju ostaju iste (kako je prikazano u *Tablici 3: Prijenos police i prijenos tražbine*, ispod).

Prijenos police osiguranja	Prijenos tražbine osiguranja
Treća osoba postaje korisnik osiguranja	Treća osoba ne postaje korisnik osiguranja
Treća osoba i osiguratelj stupaju u odnos iz osiguranja	Treća osoba i osiguratelj ne stupaju u odnos iz osiguranja
Ne može se ustupiti dio tražbine	Može se ustupiti i dio tražbine
...	...

Tablica 3: Prijenos police i prijenos tražbine

2.4. Zakonska ograničenja

Čl. 962. ZOO-a uređuje neke bitne postavke u vezi instituta vinkulacije police osiguranja. Pritom je svakako korisno upozoriti kako ZOO izrijeком ne spominje pojam vinkulacije, te je stoga odredbe čl. 962. ZOO-a moguće različito pojmovno tumačiti, kao što je slučaj s prethodno analiziranim predmetima pred VSRH-om. Pod uvjetom da se prihvati teza kako sadržaj čl. 962. ZOO-a pojmovno odgovara prethodno izloženom teoretskom modelu vinkulacije police osiguranja, te pod uvjetom da se prihvati teza kako pojam vinkulacije i pojam zaloga nisu istoznačnice, moguće je definirati sljedeća zakonska ograničenja u vezi korištenja instrumenta vinkulacije police osiguranja.

Prije svega, st. 1. navodi kako se u slučaju postojanja založnih i drugih prava na osiguranoj stvari (imovinsko osiguranje, ne i osiguranje života) osigurnina ne može isplatiti osiguraniku bez suglasnosti vinkulanta (pod uvjetom da se pod pojmom „drugih prava“ shvaća, između ostaloga, i pojam vinkulacije police osiguranja). Nadalje, st. 2. daje pravo vinkulantu na neposredan zahtjev prema osiguratelju po pitanju isplate osigurnine (u slučaju da je isto pravo predviđeno kroz vinkulaciju, pri čemu vrijedi osnovno pravilo kako se založno i srodna prava prostiru na osigurninu). St. 3. ograničava temeljeno pravo vinkulanta (kako je izloženo u prethodno navedenom predmetu Pž-7650/05-3, kako će biti izloženo *infra*) na isplatu osigurnine u slučaju da osiguratelj ne zna niti može znati za postojanje vinkulacije, na način pod tim uvjetima isplaćena osigurnina osiguraniku biva priznata bez dodatne obveze na isplatu istog iznosa vinkulantu.

Potrebno je upozoriti kako je, praktično gledano, sprječavanje nastupa pravne posljedice iz čl. 962., st. 3. ZOO-a relativno lako postići kroz ugovornu klauzulu putem koje se na zahtjevu za vinkulacijom police predviđa i potpis osiguratelja, čime se osiguratelju odmah daje do znanja kako je riječ o vinkuliranoj polici osiguranja.

2.5. Osnovna prava na strani vinkulanta

Promatrano s aspekta vinkulanta, pravni posao vinkulacije police osiguranja pojavno se iskazuje u dva temeljna oblika:

- a) osigurnina se neće isplatiti bez pristanka osobe u čiju je korist polica vinkulirana
- b) osigurnina se u cijelosti ili djelomično isplaćuje osobi u čiju je korist polica vinkulirana.

Vinkulant, dakle, postaje isključivi nositelj prava na isplatu osigurnine, pravo koje je omogućeno i kroz sam zakon (čl. 962. ZOO – ali, vidi: *infra*).²³² Pritom, međutim, treba voditi računa o činjenici kako osiguratelj prema trećoj osobi može isticati sve prigovore koje je mogao isticati i protiv osiguranika (čl. 945. ZOO, prije nastanka osiguranog slučaja), a što se također odnosi i na osobu vinkulanta, i što u praksi može prouzročiti čitav niz problema (vidi: *infra*).

Također je bitno za upozoriti kako vinkulant stječe dodatno pravo ugovornog ograničenja prava na prijenos police ili ustupa tražbine (osigurnina) na treću osobu. Naime, bez prethodne suglasnosti vinkulanta, osiguranik odnosno korisnik osiguranja nije u mogućnosti prenijeti svoja prava iz police osiguranja na treću osobu.

U vezi pitanja postojanja osigurljivog interesa, odnosno opravdanog materijalnog interesa, stručna i znanstvena literatura ne daje jednoznačne odgovore,²³³ no svakako treba upozoriti na činjenicu kako je pitanje materijalnog interesa isključivo vezano uz institute osiguranja imovine i osiguranja od odgovornosti (materijalni interes, čl. 948. ZOO-a), dok kod instituta osiguranja života i osiguranja od posljedica nesretnog slučaja, bitan element predstavlja sama osigurana osoba (čl. 966. ZOO-a), te se za prijenos police ne zahtijeva postojanje materijalnog interesa. Primjera radi, kada se, u vezi kreditiranja zahtijeva polica osiguranja imovine (na stan koji je osnovna svrha kreditiranja), banka nastupa odnosno upisuje se kao hipotekarni vjerovnik na stanu. S druge strane, kada se za potrebne stambenog kreditiranja zahtijeva polica osiguranja života, interes banke se očituje kroz interes da se osiguraju sredstva za otplatu kredita, odnosno priskrbi svojevršno jamstvo da će kredit biti u konačnici plaćen.

Konačno, bitno je za naglasiti kako vinkulant nije u mogućnost unaprijed utvrditi konkretnu potencijalnu imovinsku korist iz vinkulirane police osiguranja. Kako je isplata osigurnine ograničena visinom osiguranikovog (dužnikovog) dugovanja u trenutku isplate, višak tako stečene imovine mora se vratiti osiguraniku (dužniku).

232 Ista prava proizlaze već iz osnovnih postavki pravnog posla cesije: cesionar stječe aktivnu (procesnu) legitimaciju prema osiguratelju; obveza na strani osiguratelja (cesusa) nastupa tek nakon što je osiguranik (cedent) istog obavijestio o ustupanju tražbine odnosno postojanju treće osobe (cesionara); te, riječ je o derivativnom načinu stjecanja prava – cesionar ne postaje osiguranik (ne prenosi se svojstvo osiguranika odnosno korisnika osiguranja), već samo i isključivo ostvaruje pravo na isplatu osigurnine kako je uređeno u ugovoru o osiguranju.

233 Na primjer, dok neki autori upozoravaju kako: „Cesionar ne mora imati osigurljiv interes u odnosu na osigurani predmet“, drugi autori ističu kako „... osoba u čiju se korist polica vinkulira mora imati u odnosu na osigurani predmet opravdani materijalni interes“ (Pavić, 2005.).

3. VINKULANT – PRAVNA POZICIJA

3.1. Pitanje svojstva korisnika osiguranja

Sukladno prethodno navedenome, TS Split je u predmetu P-1667/00 zaključio kako se vinkulacijom police osiguranja ne prenosi svojstvo osiguranika, već je isključivo riječ o ustupanju prava na isplatu osigurnine u slučaju nastupa osiguranog slučaja. Pritom je TS Split dodatno utvrdio kako tužitelj pridržava pravo potraživanja naknade (u svojstvu osiguranika kao ovlaštenika na podizanje tužbenog zahtjeva) koja, u slučaju prihvaćanja tužbenog zahtjeva, neće biti isplaćena tužitelju bez pristanka osobe u čiju je korist polica osiguranja vinkulirana. Po istoj je osnovi razmišljao i VTS u predmetu Pž-7650/05-3 kada je utvrdio kako se osiguratelj ne oslobađa obveze naknade štete vinkulantu u slučaju da je osigurnina isplaćena osiguraniku bez pristanka vinkulanta. Pritom VTS pomalo nespretno zaključuje kako „... tužitelj u konkretnom slučaju nema aktivnu legitimaciju za potraživanje naknade štete po polici osiguranja koju je vinkulirao“ (na 4.), pri čemu isto može tumačiti na način da se VTS zapravo referira na pitanje zahtijevanja isplate, a ne na pitanje aktivne legitimacije u smislu podizanja tužbenog zahtjeva.

3.2. Vinkulacija i založno pravo

Na drugačiji način razmišlja Vrhovni sud Republike Hrvatske (VSRH) u predmetu Rev 166/11-2.²³⁴ Tužiteljica, u čiju je korist sklopljena polica životnog osiguranja koja je vinkulirana u korist davatelja kredita, potraživala je isplatu osigurnine po osiguranom slučaju. Riječ je o vrlo tipičnoj situaciji vinkulacije police životnog osiguranja u korist banke (Klunić, 2014.) prilikom izdavanja kredita, pri čemu su supružnici često sudužnici koji u svrhu ispunjavanja uvjeta osiguranja tražbine (otplate kredita) vinkuliraju nove ili postojeće police životnoga osiguranja (supružnici su često nominirani kao korisnici osiguranja) u korist banke. VSRH je u tom predmetu zauzeo stav kako je, iako se u presudi navodi da je polica osiguranja „... prenesena (vinkulirana)“ (na 2.), riječ o zalogu police osiguranja života, iz čega proizlazi da se osoba vinkulanta izjednačava s osobom zadužnog vjerovnika. Drugim riječima, u navedenom predmetu VSRH izjednačuje pojam vinkulacije i pojam zalogu. Iz istoga se može zaključiti kako založni vjerovnik odnosno vinkulant, prema VSRH, zadržava svojstvo korisnika osiguranja do trenutka otplate dospelje, a neplaćene tražbine.

Suprotno navedenome, VSRH je u predmetu Rev 1037/07-2,²³⁵ u kojem između ostaloga VSRH potvrđuje stav u vezi pitanja aktivne legitimacije osiguranika koji je istovjetan onome u predmetu TS Split P-1667/00, izričito naveo sljedeću specifikaciju: „...založna prava i ostala prava (između ostalog i vinkulacija)“, čime je jasno precizirao diferencijaciju između pojma zalogu i pojma vinkulacija.

Dok je stav VSRH u drugom navedenom predmetu u skladu s prethodno analiziranom praksom i iznesenim teoretskim postavkama instituta vinkulacije police osiguranja, novija praksa pred VSRH isto dovodi u pitanje jer u bitnome mijenja pravnu poziciju vinkulanta. Razlikovanje je

234 Vrhovni sud Republike Hrvatske (VSRH), Rev 166/11-2, 24. rujna 2014.

235 VSRH, Rev 1037/07-2, 19. studenog 2008.

poprilično bitno, jer se prava založnog vjerovnika u bitnome razlikuju od prava vinkulanta kako je prethodno izloženo u teoretskom modelu instituta vinkulacije police osiguranja. No, ovo nije jedino pitanje oko kojega se sukobljavaju mišljenja, kako domaćih sudova međusobno, tako i mišljenja različitih sudaca pri istom sudu.

3.3. Vinkulant i aktivno pravno djelovanje

Jedno od bitnijih pitanja koje se može postaviti iz pozicije vinkulata jest pravo sudjelovanja u sporovima na kojima se, primjera radi, meritorno odlučuje o pitanju isplate osigurnine. Pred TS Rijeka u predmetu P-475/2003-24²³⁶ tužitelj je, u svojstvu osiguranika, predložio da se u parnicu uključi vinkulant kao umješač na strani tužitelja, što je TS Rijeka prihvatio uz obrazloženje kako vinkulant ima pravni interes da tužitelj uspije u parnici. Time je TS Rijeka, iako je riječ o pozivu sa strane tužitelja, a što je potvrđeno od strane suda, iznio jasnu pravnu podlogu u smislu ostvarivanja prava umješača.

No, postavlja se pitanje što se događa u situaciji kada nikakav poziv vinkulantu nije odaslan. Može li vinkulant opravdano očekivati da će biti (službeno) obaviješten o pokretanju bilo kakvog spora u vezi police osiguranja? Analogno tome, odmah se može postaviti i pitanje o obavještavanju vinkulanta u vezi svih relevantnih činjenica u vezi police osiguranja. Kao primjer se može navesti raskid ugovora uslijed neplaćanja premije osiguranja (čl. 937. ZOO), prije čega mora prethoditi obavijest ugovaratelju osiguranja. No, je li potrebno istu obavijest slati i vinkulantu, imajući na umu jasan pravni interes da se polica osiguranja održi kao pravni instrument osiguranja tražbine? Primjera radi, ako se kao uvjet održavanja police osiguranja na snazi zahtijeva povećanje premije, i ako postojanje police osiguranja predstavlja (jači) interes za vinkulanta (nego za samog osiguranika), može li vinkulant preuzeti djelomično odnosno potpuno snošenje troškova premije osiguranja? Sadrže li tipični zahtjevi za vinkulaciju police osiguranja jasne odredbe o pravu osobe u čiju je korist vinkulirana polica osiguranja na plaćanje premije kako bi polica osiguranja ostala na snazi, odnosno, o obvezi osiguratelja i ugovaratelja osiguranja da osobu u čiju je korist vinkulirana polica osiguranja na vrijeme obavijeste o propustu plaćanja premije, prije nego što nastupe štetne posljedice (čl. 937. ZOO-a – posljedice neplaćanja premije – prestanak ugovora prema zakonu, iznimka osiguranje života i osiguranje od nesretnog slučaja)?

Iako stručna literatura razmatra potencijalne obveze osiguratelja prema vinkulantu (primjerice, otkaz ugovora, promjena svote osiguranja, neplaćanje premije i sl., Jakaša, 1984.), zakonski okvir isključivo predviđa obveze osiguratelja prema osiguraniku, dok se skrb osiguratelja prema vinkulantu nigdje precizno ne utvrđuje. Isto je poglavito naglašeno kod životnih osiguranja, gdje prijava svih relevantnih okolnosti čini okosnicu dužnosti, prvenstveno osiguranika (čl. 931. ZOO-a), čiji temelj počiva na načelu dobre vjere. Načelo savjesnosti i poštenja podrazumijeva da se međusobni odnos stranaka ugovora temelji na iskrenosti i pouzdanosti, no postavlja se pitanje na koji se način, ako uopće, to načelo reflektira na poziciju osobe u čiju je korist polica vinkulirana, imajući na umu kako ta osoba nije stranka ugovora o osiguranju.

236 TS Rijeka, P-475/2003-24, 22. rujna 2003.

3.4. Vinkulant kao tužitelj

Kako bi došlo do nastupa osiguranog slučaja te posljedične obveze osiguratelja na isplatu osigurnine, nužno je zadovoljiti sve bitne pretpostavke u pogledu nastupa osiguranog slučaja (čl. 922. ZOO-a). Kada je upitno jesu li sve bitne pretpostavke ispunjene (prouzročeno osiguranim rizikom, rizik budući, neizvjestan i nezavisan od volje stranaka, osigurani slučaj već nastupio ili je u nastajanju, i sl.), potrebno je utvrditi u kojoj mjeri je zaštićen interes vinkulanta. Naime, nastup osiguranog slučaja dužan je dokazati osiguranik odnosno korisnik osiguranja. Kakva je pravna pozicija vinkulanta kada osiguranik odnosno korisnik osiguranja ne nastupa u tom smjeru, odnosno, nekvalitetno pristupa pripremi zahtjeva za isplatu osigurnine? Može li u takvom slučaju vinkulant preuzeti inicijativu te samostalno dokazivati nastup osiguranog slučaja? Trpi li osoba u čiju je korist vinkulirana polica osiguranja, u slučaju propuštanja dužne pažnje osiguranika te nastanka neželjenih posljedica, kakvu dodatnu štetu koja nije vezana uz osnovnu tražbinu radi koje se izvršila vinkulacija police, te dobiva li vinkulant određeno pravo prema osiguraniku u smislu naknade štete?

Takva prava odnosno pravne mogućnosti nisu predviđene kroz zakonski okvir, niti su (autoru) poznati slučajevi ugovornih specifikacija po kojima se takvo pravo izravno utvrđuje. Teoretski model instituta vinkulacije police osiguranja svakako ne otvara mogućnost za takvo poimanje.

No, pomalo iznenađujuće, domaća sudska praksa daje potvrđan odgovor, kao što je primjer predmeta pred VTS PŽ-2103/08-4,²³⁷ gdje je VTS, bez preispitivanja, *de iure* priznao poziciju vinkulanta kao tužitelja u sporu („... tužitelju kao osobi u čiju je korist vinkulirana polica automobilske kasko ima pravo na isplatu naknade štete iz ugovora o osiguranju samo u slučaju kada to pravo pripada i osiguraniku“ (na 2.)), te odbio tužbeni zahtjev iz razloga što vinkulant nije uspio dokazati predmetnu štetu. Pritom treba naglasiti kako je u navedenom sporu u poziciji tuženika nastupalo osiguravajuće društvo koje, prema informacijama dostupnima u presudi, nije osporavalo ulogu vinkulanta kao tužitelja. Interesantno je da čak niti sam VTS, iako ističe ispravnu definiciju osobe vinkulanta, koja vrlo jasno ukazuje na osnovno (ali i jedino) pravo iz vinkulirane police, ne razmišlja o činjenici kako ta ista osoba preuzima čitav niz dodatnih prava, odnosno poduzima samostalno čitav niz pravnih radnji koje iz instituta vinkulacije same po sebi ne proizlaze kao pravna mogućnost. Riječ je o jednoj od najspornijih točaka prijepora oko pravnog shvaćanja i tumačenja pojma vinkulacije police osiguranja, koja svakako, praktično gledano, rješava određeni broj otvorenih pitanja koja se postavljaju, no čija je pravna logika, imajući na umu različita pravna tumačenja u praksi, relativna.

4. OSTALI PROBLEMI U VEZI VINKULACIJE

4.1. Ograničenje/isključenje odgovornosti za naknadu

Osiguratelj ima pravo na čitav niz prigovora u smislu ograničenja odnosno isključenja od odgovornosti za isplatu osigurnine (bilo izravno osiguraniku odnosno korisniku osiguranja, bilo

237 VTS, PŽ-2103/08-4, 16. rujna 2008.

vinkulantu, čl. 945. ZOO-a).²³⁸ Postavlja se pitanje što se događa kada osiguratelj ističe prigovore te odbija isplatiti osigurninu. Ostvaruje li u takvoj situaciji instrument vinkulacije svoju osnovnu svrhu? Dodatno, ugovaratelj i osiguranik odnosno korisnik osiguranja imaju mogućnost otkloniti neke od navedenih razloga isključenja odnosno ograničenja od odgovornosti za isplatu (pod uvjetom da se pravovremeno postupaju). Međutim, postavlja se pitanje u kojoj mjeri vinkulant ima mogućnost otklanjanja takvih posljedica, odnosno, postoji li uopće ikakva obveza na strani osiguratelja, ugovaratelja osiguranja te osiguranika odnosno korisnika osiguranja da pravovremeno o istome obavijesti vinkulanta.

4.2. Red prvenstva naplate

Naime, osim korisnika osiguranja, pravni interes imaju i druge osobe koje imaju određeni interes (opravdani materijalni interes, osigurljiv interes, čl. 948. ZOO-a, odštetno načelo – čl. 949. ZOO-a) da osigurani slučaj ne nastupi.²³⁹ Kao što je prethodno navedeno, protiv osobe u čiju je korist vinkulirana polica osiguranja osiguratelj ima pravo isticanja svih prigovora koje može isticati i ugovaratelju osiguranja (čl. 945. ZOO-a, koji su nastali prije nastupa osiguranog slučaja). Kod osiguranja imovine, opravdani interes osim vlasnika osiguranog predmeta imaju i ostali nositelji stvarnih prava na osiguranom predmetu (primjerice, hipotekarni odnosno kreditni vjerovnik, čl. 962. ZOO-a u vezi naknade nositeljima založnog i drugih prava). Može li, u takvom slučaju, osoba u čiju je korist vinkulirana polica osiguranja spriječiti nastup založnog prava na istoj polici? Kakav je po tom pitanju red prvenstva naplate?

4.3. Problemi prilikom isplate osigurnine

Zasebna kategorija problema otvara se u vezi samog čina isplata osigurnine (čl. 943. ZOO-a), poglavito ako je riječ o djelomičnom osporavanju isplate osigurnine od strane osiguratelja. Kakva je pozicija osobe u čiju je korist vinkulirana polica osiguranja u slučaju da ugovaratelj osiguranja ili korisnik osiguranja nikada ne pošalje obavijest odnosno odštetni zahtjev osiguratelju? Ima li osoba u čiju je korist vinkulirana polica osiguranja kakva prava u slučaju da osiguratelj osporava odštetni zahtjev? Jesu li osiguratelj, ugovaratelj osiguranja i korisnik osiguranja dužni osobu u čiju je korist vinkulirana polica osiguranja obavještavati o predmetnoj komunikaciji? Ostvaruje li osoba u čiju je korist vinkulirana polica osiguranja pravo na zatezne kamate odnosno naknadu štete u slučaju propusta osiguratelja da postupa u relevantnim rokovima? Ima li

238 Primjera radi: čl. 234. ZOO-a (propuštanje zastarnih rokova), čl. 929., st. 1. ZOO-a (ispunjavanje temeljnih obveza), čl. 931. ZOO (prijavlivanje svih značajnih okolnosti), čl. 932. i 933. ZOO (ne/namjerna netočna prijava ili prešućivanje/nepotpuni podaci), čl. 936. i 937. ZOO (ne/plaćanje premije), čl. 938. i 940. ZOO (povećanje/smanjenje rizika), čl. 943. ZOO (radnje u vezi isplate osigurnine), čl. 944. ZOO (namjera, prijeara), čl. 941. ZOO (obavijest o nastupu osiguranog slučaja), čl. 945. ZOO (prigovori osiguratelja), čl. 950. ZOO (prevencija i spašavanje troškova), čl. 952. ZOO (propast stvari), čl. 953. ZOO (namjera, nepažnja), čl. 955. ZOO (ratne operacije i pobune), čl. 962. st. 3. (ako nije bilo poznato osiguratelju), čl. 963. ZOO (onemogućavanje subrogacije), čl. 968. ZOO (netočna prijava starosti osiguranika), čl. 969. ZOO (neplaćanje premije, smanjenje osiguranog iznosa), čl. 973. ZOO (samoubojstvo osiguranika), čl. 974. ZOO (namjerno ubojstvo osiguranika), čl. 975. ZOO (namjerno prouzročenje nesretnog slučaja), čl. 976. ZOO (ratne operacije), čl. 978. ZOO (otkup police), čl. 979. ZOO (zakašnjenje kod plaćanja dospjelih kamata kod predujma), ostala načelna ograničenja / isključenja po ZOO i općim uvjetima poslovanja...

239 „Moglo bi se reći da je to svaka osoba prema kojoj osiguratelj može istaknuti prigovore iz sklopljenog osiguranja koje može istaknuti i ugovaratelju osiguranja... kao što je to primjerice založni vjerovnik na kojeg je preneseno pravo naplate osigurnine“ (Pavić, 2009.)

osoba u čiju je korist vinkulirana policia osiguranja pravo potraživati od osiguratelja, ugovaratelja osiguranja odnosno korisnika osiguranja naknadu štete u smislu prethodno navedenih prava u slučaju da se ista nisu ostvarila propustom odnosno propuštanjem navedenih osoba?

Prethodno navedeni predmet PŽ-2103/08-4 svakako otvara mogućnost preispitivanja dodatnih pravnih mogućnosti koje se nude vinkulantu, no valja podsjetiti kako ista ne proizlaze iz teoretskog modela instituta vinkulacije, već iz činjenice kako je u navedenom predmetu pozicija vinkulanta kao tužitelja neosporavana. Ostaje pritom nejasno temeljem kojih pravnih temelja vinkulant crpi bilo koje pravo koje omogućava rješavanje nekih od prethodno navedenih problema.

4.4. Vinkulacija i otkupna vrijednost police

Potrebno je upozoriti na još jedan praktičan problem. U predmetu VSRH Rev 931/04-2²⁴⁰ tuženica je pokušala prebiti tužiteljevo potraživanje po osnovi vinkulirane police životnog osiguranja, na način da se zatraži otkupna vrijednost police te s tako isplaćenim iznosom prebije potraživanje tužitelja. Čl. 978. ZOO-a predviđa pravo ugovaratelja osiguranja života sklopljenog za cijeli život osiguranika da potražuje, pod uvjetom da su plaćene minimalno tri godišnje premije, isplatu otkupne vrijednosti police. Kako je pravo vinkulanta na isplatu osigurnine moguće ostvariti isključivo u nastupu osiguranog slučaja, kako otkup police osiguranja ne ulazi u pojam osiguranog slučaja, te kako zakonski okvir (uz izuzetak čl. 980. ZOO koji uređuje zalaganje police osiguranja, a što predstavlja sasvim drugu cjelinu ako se prihvati osnovna diferencijacija između vinkulacije police i zalaganja police) ne predviđa ograničenja koja su prisutna u čl. 962. ZOO-a u vezi imovinskih osiguranja, nameću se sljedeća dva pitanja: može li vinkulant spriječiti otkup police osiguranja koja je vinkulirana, odnosno, može li vinkulat samostalno zahtijevati otkup police, odnosno da se isti iznos po zahtjevu osiguranika isplati vinkulantu.

Druga mogućnost nudi se, uz osiguranika, vjerovniku kome je policia predana u zalog (čl. 978., st. 4. ZOO-a), no valja opet podsjetiti kako u zakonskom okviru izričito ne uređuje pozicija vinkulanta. Stoga se može zaključiti kako vinkulant neće biti u poziciji ostvariti ni jedno od navedenih prava, što samo po sebi znači da u nedostatku jasnih ugovornih klauzula u zahtjevu za vinkulacijom police životnog osiguranja kojima se osiguranik odriče tog prava, pozicija vinkulanta biva znatno oslabljenom.

Razmišljanje VSRH u prethodno navedenom predmetu Rev 931/04-2 nije od velike pomoći, jer VSRH navodi kako prebijanje dugovanja po osnovi otkupne vrijednosti police osiguranja, koja je prethodno vinkulirana vjerovniku, nije moguće, „... jer da bi se policia vinkulirala mora imati otkupnu vrijednost...“ (na 2.-3), pri čemu u konkretnom slučaju tuženica nije platila minimalno tri godišnje premije osiguranja. Dok je nemogućnost zahtjeva otkupa police osiguranja jasna već kroz činjenicu kako nisu ispunjeni minimalni zakonski uvjeti, nejasno je zašto VSRH inzistira na tome da se smiju vinkulirati isključivo one police koje već imaju otkupnu vrijednost.

No, po pitanju odnosa prijeboja i vinkulacije police osiguranja VSRH u istom predmetu zauzima nešto jasniji stav, te uz obrazloženje kako pojam vinkulacije biva ispunjen tek nastupom osiguranog slučaja, jasno daje do znanja kako se otkupom police osiguranja izravno pobija

240 VSRH, Rev 931/04-2, 25. siječnja 2005.

osnovni smisao poradi kojeg je ista vinkulirana u korist treće osobe. Drugim riječima, vinkuliranu policu osiguranja se ne bi smjelo podvrgavati postupku otkupa vrijednosti police iz razloga što je vinkulirana polica osiguranja ograničena nastupom osiguranog slučaja koji se ne pojavljuje kod otkupa vrijednosti police. No, dok je ovakvu tezu moguće pojmovno oblikovati kroz primjenu zakonskog okvira po pitanju imovinskog osiguranja, kod životnih osiguranja ista uvelike ovisi o ugovornim specifikacijama stranaka.

5. UMJESTO ZAKLJUČKA – CESIJA

Iako, primjera radi, vinkulacija police životnog osiguranja kao sredstvo osiguranja tražbine vraćanja kredita predstavlja tek jedan od oblika sredstava osiguranja tražbine koje banke redovito potražuju (što samo po sebi umanjuje rizik „propasti“), prethodno analizirana praksa ukazuje na čitav niz primjera gdje tumačenje pojma vinkulacije police osiguranja predstavlja veliki problem, kako za domaće sudove, tako i za same stranke. Razvidno je kako u poslovanju i sporovima koji iz istoga proizlaze pojam vinkulacije police osiguranja predstavlja veliki problem, ne samo u razumijevanju, već i u primjeni. Očekivanja stranaka bivaju nerijetko osporena kada se nerazumijevanje pojma vinkulacije police osiguranja suoči s nejasnim zakonskim okvirom i šturim standardnim obrascima, pri čemu neujednačena sudska praksa, počesto na istom sudu, unosi dodatnu pravnu konfuziju.

U nedostatku jasnog zakonskog uređenja, te činjenicom kako domaća sudska praksa nailazi na ozbiljne poteškoće u smislu jedinstvenog pravnog shvaćanja pojma vinkulacije police osiguranja, u praksi se nameću dva praktična rješenja. Prvo rješenje nalaže veći napor stranaka koje će u svojim ugovornim obrascima odnosno zahtjevima za vinkulacijom police osiguranja vrlo precizno definirati prava i obveze stranaka. Drugo rješenje nalaže posezanje za nekim drugim pravnim instrumentom koji ne dopušta mogućnost raznolikog tumačenja osnovnih prava i obveza, barem ne u onoj mjeri koja dovodi osnovnu svrhu pravnog posla u pitanje. Primjer takvog pravnog instrumenta može se pronaći u cesiji osiguranikovih prava, temi koja se zasebno obrađuje u drugom radu u ovom Zborniku (Zoran Tasić, *Zašto vinkulacijom police osiguranja banke ne dobivaju ono osiguranje tražbine koje misle da dobivaju?*).

Popis korištene literature

B. Jakaša, Pravo osiguranja, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1984.

Klunić, Tea, Osiguranje života za slučaj smrti kao instrument osiguranja stambenih kredita, u: Dani hrvatskog osiguranja 2014., Opatija, 2014.

D. Pavić, Prijenos ugovora o osiguranju, Hrvatska pravna revija, ožujak 2005.

D. Pavić, Ugovorno pravo osiguranja, Tectus, 2009.

English Title, Summary and Key Words

OPEN ISSUES WITH REGARD THE INSURANCE POLICY VINCULATION

Abstract

The paper analyzes the open issues in relation to the term and contents of insurance policy vinculation, especially with regard the domestic case law that very often approaches this issue with totally different legal interpretation and understanding. A highlight is placed on potentially unexpected legal consequences that may arise by utilizing the said instrument, what is derived from deficiencies and limitations that follow the choice of insurance policy vinculation mechanism. Additional highlight is placed on a detailed analysis of insurance contract parties' rights and obligations, and the insurance policy vinculation's effect on parties' mutual relationship, as well as relationship towards a person to whom the insurance policy has been vinculated. Legal issues analyzed through this paper include the following topical sections: what exactly does the insurance policy vinculation institute represent and what is its purpose, as well as what rights are derived from the insurance policy vinculation for the person to whom the insurance policy has been vinculated?; what is the legal position of the person to whom the insurance policy has been vinculated in case the insurer refuses to pay the insurance compensation?; are the insurers under any additional obligations towards the person to whom the insurance policy has been vinculated, apart from the basic obligation to pay the insurance compensation directly to or upon the instructions of the person to whom the insurance policy has been vinculated?; does the person to whom the insurance policy has been vinculated have a right to insurance compensation payment in case that the insured has no right to insurance compensation payment?; and, does the person to whom the insurance policy has been vinculated have a right to raise objections toward the insurer as the insured?

Key Words: insurance policy vinculation, case law, rights and obligations of the person to whom the insurance policy has been vinculated, insurance contract parties' rights and obligations, loss of right with regard the insurance policy vinculation

Zoran Tasić

Stručni rad

Dedicato d.o.o.
zoran.tasic@dedicato.hr

ZAŠTO VINKULACIJOM POLICE OSIGURANJA BANKE NE DOBIVAJU ONO OSIGURANJE TRAŽBINE KOJE MISLE DA DOBIVAJU?

Sažetak

Autor će u radu analizirati određene pravne aspekte dugogodišnje dvojbe među našim banjarima i osigurateljima oko pitanja pruža li vinkulacija police osiguranja ili ustup odnosno cesija radi osiguranja prava osiguranika iz police pruža ono sredstvo osiguranja kredita koje se želi postići.

Analizom će biti obuhvaćene kako određene odredbe raznih hrvatskih zakona i njihovo tumačenje i inozemna praksa financiranja i određena engleska sudska praksa kao najčešće mjerodavno pravo u međunarodnim financiranjima i svijetu osiguranja. Autor će se osvrnuti i na relevantne odredbe tzv. Rimske konvencije.

Autor će pokušati ukazati da vinkulacija police osiguranja najvjerojatnije ne pruža bankama ono osiguranje naplate kredita koje bi banke željele postići, te da se željeni cilj može postići samo ustupom ili cesijom radi osiguranja prava osiguranika iz police osiguranja.

U radu će se analizirati i stanoviti terminološki problemi koji se javljaju kako u svakodnevnoj praksi osiguratelja i bankara, tako i u literaturi koja se bavi ovom tematikom.

Autor će posebice analizirati prava osiguranika koja proizlaze kako iz police osiguranja, tako i iz zakona, a koja prava se ustupom ili cesijom prenose u korist banaka i financijskih institucija radi osiguranja naplate kredita. Dodatno će se osvrnuti na odnos cesije radi osiguranja temeljem Zakona o obveznim odnosima i založnog prava na pravima osiguranika temeljem odredaba Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima.

Aktivna procesna legitimacija banke/cesionara protiv osiguratelja (koje nema u slučaju vinkulacije police osiguranja) je u posebnom fokusu autora.

Posebni naglasak bit će stavljen na uobičajene ugovorne odredbe u ugovorima o kreditu kojima su određene obveze dužnika ustupanja ili cediranja prava iz police osiguranja te na bitne karakteristike ugovora o cesiji ili ustupu radi osiguranja.

Nadalje, autor će ukazati na važnost ispravne obavijesti ili notifikacije o cesiji dužniku (osiguratelju), te analizirati pitanja kao što su: Je li to zakonska obveza cedenta?, Koja je svrha obavijesti?, Tko kome šalje obavijest?, Koja je važnost forme obavijesti i što obavijest treba sadržavati?, Koje je pravo mjerodavno za obavijest o cesiji?, Što se smatra trenutkom slanja obavijesti, a što trenutkom učinka obavijesti?

Ujedno, u radu će se analizirati i učinak ustupa ili cesije radi osiguranja u slučaju stečaja cedenta odnosno dužnika po ugovoru o kreditu, kao i formalni postupci registracije takve cesije učinjene u formi javnobilježničkog akta.

Ključne riječi: ustup ili cesija prava osiguranika iz police osiguranja, založno pravo na pravima osiguranika, obavijest o cesiji, ugovor o kreditu, pravo banke ustati tužbom protiv osiguratelja.

UVOD

Jedan od uobičajnih instrumenata osiguranja naplate korporativnih kredita, kako na hrvatskom tako i na inozemnim financijskim tržištima, jest ustup ili cesija (u daljnjem tekstu samo „cesija“) prava iz police osiguranja imovine radi osiguranja naplate kredita.

Kada je o ovakvom instrumentu osiguranja naplate kredita na hrvatskom financijskom tržištu riječ, uglavnom se spominje pojam ili institut „vinkulacije“ police osiguranja u korist banaka. No treba imati u vidu da se u posljednjih nekoliko desteljeća na hrvatskom financijskom tržištu uglavnom kopiraju, usvajaju ili primjenjuju anglo-saksonske strukture kreditiranja gospodarstva. Naročito je to slučaj u tzv. sindiciranim kreditima u kojima glavnu ulogu ima inozemna banka, a ostale članice sindikata su hrvatske banke. Tako se i instrumenti osiguranja naplate kredita koncipiraju na toj ili sličnoj osnovi, uključivo i cesiju prava iz police osiguranja radi osiguranja naplate kredita.

O VINKULACIJI POLICE OSIGURANJA

Učinak koji banke žele postići „vinkulacijom police osiguranja“ bi trebao biti onaj kojega inozemne banke ostvaruju cesijom prava iz police osiguranja imovine radi osiguranja naplate kredita.

Međutim, to uglavnom nije slučaj. Različite situacije koje se događaju u poslovnoj praksi dovode do nemogućnosti naplate po vinkuliranoj polici osiguranja kroz sudsku praksu koja ponekad različito pristupa utvrđivanju temeljnih prava i obveza osoba povezanih pravnim odnosom vinkulacije. Pravni pojam vinkulacije police osiguranja nije jasan niti je definiran, a nije objašnjen ni

u zakonodavstvu, osim dijelom u pravnoj literaturi, uz što se veže i činjenica kako sudska praksa ponekad različito pristupa utvrđivanju temeljenih prava i obveza osoba povezanih pravnim odnosom vinkulacije.²⁴¹ Tako prof. Jakaša pod pojmom vinkulacije „podrazumijeva izjavu osiguranika da će nakon nastupa osiguranog slučaja osiguratelj osigurninu u cijelosti ili djelomično isplatiti određenoj osobi, odnosno da se bez pristanka te osobe osigurnina osiguraniku ne smije isplatiti. Vinkulacijom se ne prenosi svojstvo osiguranika“.²⁴²

Postoji čitav niz problema koji se javljaju u praktičnoj primjeni vinkulacije police osiguranja, osobito kada je riječ o pokušaju naplate kredita.

Ono što banke zapravo žele postići ovakvim instrumentom osiguranja je zapravo učinak koji se postiže cesijom prava iz police osiguranja radi osiguranja naplate kredita koja se koristi u međunarodnom financiranju. Taj je pravni institut jasan i pozitivno testiran kako u međunarodnoj sudskoj praksi (pri tome pretežito mislimo na praksu engleskih sudova budući da englesko pravo i nadležnost engleskih sudova dominiraju u međunarodnim financiranjima), tako i u hrvatskoj sudskoj praksi.

No, i institut cesije prava iz police osiguranja radi osiguranja naplate kredita je bremenit problemima koji se javljaju u praksi kao što su terminološki problemi u zakonodavstvu, praksi i pravnoj literaturi, forma i valjanost obavijesti o cesiji, pitanje mjerodavnog prava, i dr.

Jasno da u svemu ovome ključnu ulogu imaju kako sami osiguratelji, tako i njihovi osiguranici čija su prava iz police osiguranja predmet cesije u korist banaka, njihovih kreditora. Čini se da i kod jednih i kod drugih često postoje nesporazumi oko svrhe i učinka koji se želi postići ovim instrumentom osiguranja naplate kredita.

Na pitanje što je zapravo vinkulacija police osiguranja i čemu ona služi, neki su osiguratelji ponudili nekoliko odgovora:

- Vinkulacija police osiguranja je ustupanje prava na isplatu svote osiguranja na banku, u slučaju nastanka štete, odnosno osiguranog slučaja. To znači da će osiguravajuće društvo, ako se dogodi osigurani slučaj, svotu osiguranja isplatiti banci umjesto osiguraniku ili ugovaratelju osiguranja. Vinkulacija police osiguranja radi se samo u slučaju kada je policia osiguranja instrument osiguranja naplate kredita.
- Vinkulacija police osiguranja je ustupanje prava na isplatu svote osiguranja na banku u slučaju nastanka štete, odnosno osiguranog slučaja.
- Vinkulacija police osiguranja npr. u korist banke je ustupanje prava na isplatu vinkuliranog iznosa osigurane svote na kreditora/vjerovnika. Drugim riječima, vinkulacijom banka dobiva prednost pri isplati osigurane svote ili njezinog vinkuliranog dijela, pod uvjetom da postoji opravdani razlog kao što bi bilo postojeće

241 M Mudrić, na predavanju na seminaru „Vinkulacija ili cesija police osiguranja radi osiguranja potraživanja: poredbena analiza problema iz prakse - Praktični problemi s kojima se suočavaju osiguratelji, banke i drugi korisnici vinkulirane odnosno cedirane police osiguranja prilikom pokušaja naplate“, koji su u travnju 2017. godine u Hrvatskom uredu za osiguranje u Zagrebu.

242 Branko Jakaša, Pravo osiguranja, Drugo izdanje, Zagreb, 1984.

dugovanje po kreditu. Banka se temeljem vinkulacije može naplatiti samo do visine duga klijenta po kreditu uz koji je vinkulacija police vezana kao instrument osiguranja naplate kredita, a preostali iznos se isplaćuje osiguraniku odnosno korisniku osiguranja.

No, u slučaju da u određenom slučaju osiguratelj odbije izvršiti isplatu temeljem police osiguranja, tu očekivanja banke, u čiju je korist polica vinkulirana, prestaju. To je stoga što ona temeljem vinkulacije nije stekla aktivnu procesnu legitimaciju prema osiguratelju. Naime, banka nije aktivno legitimirana na tražbinu iz ugovora o osiguranju, osim ako na nju nisu prenesena, odnosno nisu cedirana osiguranikova prava iz ugovora. Banka ne stječe pravo na tužbu protiv osiguratelja za naplatu vinkuliranog iznosa osigurane svote.²⁴³

Jednako tako, banka u čiju je korist polica osiguranja vinkulirana nema pravo isticati sve one prigovore prema osiguratelju koje bi imao sam osiguranik.

O tome dobro govori primjer iz sudske prakse engleskoga suda u predmetu "The Kayla". Naime brod "Kyla" je bio star i u najmu, te jako oštećen nakon sudara, izazvanog ne njegovom krivnjom. Popravak bi bio koštao oko 9 milijuna američkih dolara, tj. više od 50% vrijednosti popravljenog broda, te puno više nego što bi se dobilo od prodaje broda u staro željezo. Popravak ne bi imao komercijalnog smisla, stoga je vlasnik smatrao da je u tom smislu najam broda neodrživ zbog čega je raskinuo najam. U arbitražnom je sporu koji je pokrenuo unajmitelj broda raskid najma podržan. No, unajmitelj je podnio žalbu na arbitražnu odluku pred Trgovačkim sudom u Londonu pozivajući se na odredbu iz ugovora o najmu broda: za vrijeme trajanja najma brod je trebao biti osiguran na osiguranu vrijednost od 16 milijuna dolara što brodovlasnika obvezuje popraviti svaku štetu do rečenoga iznosa. Sud je prihvatio argument unajmitelja i utvrdio da nije došlo do frustracije najma te da je brodovlasnik jednostrano i neosnovano prekršio ugovor o najmu odbijajući popraviti brod i nastaviti s najmom broda.

Time su nastali sljedeći problemi za brodovlasnika i njegovu banku:

- kako bi obavio tako skupi popravak, brodovlasnik treba dobiti prethodnu suglasnost svoga osiguratelja
- kako bi dao svoju suglasnost, osiguratelju treba dovoljno vremena kako bi ispitao cijeli slučaj, a može i zahtijevati od brodovlasnika da on prvo popravi brod, za što će mu biti nadoknađeni troškovi popravka
- brodovlasnik treba zatražiti financiranje popravka od svoje banke koja već ima hipoteku na brodu
- banka ne želi odobravati novi kredit za brod čija će vrijednost biti manja od tako povećanog iznosa duga
- odbijanjem financiranja popravka brodovlasnik nema druge opcije nego prodati brod u staro željezo i ostati odgovoran unajmitelju za štetu uslijed neispunjenja ugovora o najmu broda kao i banci za otplatu kredita budući da banka time gubi osiguranje koje ima temeljem hipoteke na brodu.

243 vidi Prof. Dr.sc. Drago Pavić, Pravo osiguranja „Prijenos ugovora o osiguranju“, ožujak 2005.

Jedino što banka može učiniti je ustati tužbom protiv osiguratelja temeljem cesije brodovlasnikove tražbine iz police osiguranja broda čime je stekla aktivnu procesnu legitimaciju protiv osiguratelja.²⁴⁴

O CESIJI RADI OSIGURANJA

Kada govorimo o cesiji osiguranikovih prava iz police osiguranja radi osiguranja naplate kredita, susrećemo se sa sljedećim pojmovima. kako u našem zakonodavstvu, tako i u literaturi:

- cesija ili ustup tražbine/prijenos tražbine po polici
- prijenos prava na naplatu osigurnine
- prijenos police odnosno ugovora o osiguranju
- založnopravno osiguranje
- fiducijarna cesija.

Ovaj se članak bavi samo cesijom tražbine radi osiguranja, odnosno prijenosom tražbine, odnosno založnopravnim osiguranjem naplate kredita ili „fiducijarnom cesijom“ kako se često naziva u našoj pravnoj literaturi.²⁴⁵

ZAKONODAVSTVO

Zakonodavni tekstovi na kojima se temelji ova analiza su:

Zakon o obveznim odnosima (NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15) („ZOO“);

Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima (NN 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14) („ZVDSP“);

• Ovršni zakon (NN 112/12, 25/13, 93/14, 55/16, 73/17) („OZ“);

• Zakon o javnom bilježništvu (NN 78/93, 29/94, 162/98, 16/07, 75/09, 120/16) („ZJB“);

Zakon o Upisniku sudskih i javnobilježničkih osiguranja (NN 121/05) („Zakon o upisniku“);

Pomorski zakonik (NN 181/04, 76/07, 146/08, 61/11, 56/13, 25/15) („PZ“);

Uredba (EZ) br. 593/2008 Europskog parlamenta i Vijeća („Rim I“)

244 Bunge S.A. v Kyla Shipping Company Limited [2012] EWHC 3522 (Comm). <https://www.steamshipmutual.com/publications/Articles/Kyla0613.htm>

245 vidi H. Ernst, Romana Matanovac Vučković: Prijenos prava radi osiguranja-nedorečenosti inedovršenosti; Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 33, br. 1, 145-186 (2012).

Konvencija UN-a o cesiji tražbina u međunarodnoj trgovini 2001 („Konvencija UN“)

Dok članci 80-84. ZOO-a sadrže načelne odredbe o ustupu tražbine (cesiju):

- uvjetujući ga zakonskom dopustivošću tražbine
- uvjetujući ga ugovornom dopustivošću
- zahtijevajući od ustupitelja da obavijesti dužnika o ustupanju
- davajući primatelju ustupljene tražbine ista prava ustupitelja prema dužniku
- davajući dužniku iste prigovore prema primatelju koje je imao prema ustupitelju,

članak 89. ZOO-a izričito govori o ustupanju učinjenom radi osiguranja primateljeve tražbine prema ustupitelju kao o posebnom slučaju ustupanju tražbine.

Osim obvezno-pravnog odnosa koji nastaje ugovorom o cesiji između ustupitelja (cedenta) i primatelja ustupljene tražbine (cesionara), u stvarno-pravnim odnosima cesija učinjena radi osiguranja stvara dobrovoljno založno pravo na cediranoj ili ustupljenoj tražbini. To prozlaži iz članka 310. ZVDSP-a prema kojemu dobrovoljno založno pravo na tražbinama stječe vjerovnik ustupom radi osiguranja i obavještanjem dužnikova dužnika o tom ustupu.

“Vladajuće je mišljenje u hrvatskoj literaturi da se i kod založnog prava na pravu događa prijenos prava radi osiguranja. To proizlazi i izričito iz teksta ZVDSP-a koji kao **način stjecanja dobrovoljnog založnog prava na tražbinama (...)** navodi **ustup radi osiguranja**, dok općenito navodi da je način stjecanja onaj koji je predviđen za prijenos prava. Hrvatsko pravo, dakle, predviđa kompleksan modus stjecanja založnog prava na pravu utoliko što predviđa dva konstitutivna elementa: cesiju i notifikaciju.”²⁴⁶

“Budući da je njemu (vjerovniku) prenijeta (ustupljena) tražbina radi osiguranja, on je sada vjerovnik te tražbine, pa je on taj koji ima pravo zahtijevati ... davanja Upravo zato da bi sve to mogle biti ovlasti i dužnosti založnog vjerovnika, u našem se suvremenom pravu osnivanje založnog prava na tražbini zbiva prijenosom te tražbine radi osiguranja i obavještanjem dužnika o tome.”²⁴⁷

Važno je naglasiti da prijenos prava iz police uključuje i prijenos procesnopravnog ovlaštenja na tužbu protiv osiguratelja za tražbine iz ugovora (*engl. chose inaction; right of action*), što znači da novi osiguranik prijenosom police stječe aktivnu procesnu legitimaciju (*legitimatiodad processum*), pa može pokrenuti parnicu u svoje ime. (...) Za ostvarivanje prava na tužbu potrebno je da prijenos prava iz ugovora obuhvati sva prava (koristi) iz ugovora (*engl. beneficial interest*), a ne da prava budu prenesena djelomično. Djelomični prijenos prava nije prijenos prema pravu osiguranja. Pravo na tužbu ne isključuje ovlaštenje osiguratelja da uloži sve prigovore iz ugovora koje bi imao pravo uložiti da je parnicu pokrenula osoba u čije je ime ili za čiji je račun polica ispostavljena. Prijenosom tražbine cesionar stječe aktivnu procesnu legitimaciju prema

246 H. Ernst, R. Matanovac Vučković, Prijenos prava radi osiguranja-nedorečenosti i nedovršnosti (Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991.) v. 33, br. 1, 145-186 (2012.))

247 (Gavella, N., et al., Stvarno pravo: 2. dio (2. izd., Narodne novine, Zagreb, 2007.), 407.

osiguratelju, tj. stječe pravo na tužbu protiv osiguratelja za naplatu prenesene tražbine".²⁴⁸

Slično govori i članak 14(3) Rim I prema kojemu je ustup potpuni ustup tražbine, ustup tražbine radi osiguranja, te založno pravo ili drugo pravo osiguranja tražbine.²⁴⁹

Nadalje, za razliku od vinkulacije (čiju provedbu ne reguliraju nikakvi zakonski tekstovi) ZVDSP nameće obvezu založnom vjerovniku da o dospijeću tražbine učini sve što je potrebno da je dužnik, odnosno osiguratelj, ispuni te takvo ispunjenje i primi.

Ukoliko putem vinkulacije banka primi osigurninu u iznosu većem od ostatka duga po kreditu, osim načelnih zakonskih odredaba o bogaćenju bez osnove, ne postoji nikakva određena zakonska odredba koja obvezuje banku na povrat ostatka nakon podmire ostatka duga po kreditu.

Međutim, osnivanjem založnog prava na tražbini cesijom te tražbine, članak 334. ZVDSP-a nameće banci striktnu obvezu da nakon što od primljenog novca zadrži koliko joj se duguje, ostatak je dužna predati zalogodavcu.

OSNIVANJE ZALOŽNOG PRAVA NA PRAVIMA I TRAŽBINAMA IZ POLICE OSIGURANJA CESIJOM RADI OSIGURANJA

Kako je naprijed rečeno, cesija, pa i ona radi osiguranja, nastaje ugovorom između dužnika po kreditu/osiguranika (cedenta) i banke/cesionara kojim cedent ustupa cesionaru svoja prava i tražbinu koju temeljem police osiguranja ima prema osiguratelju (cesusu).

Sljedeće su bitne karakteristike ugovora o cesiji:

- ne utječe na originalne tražbine cedenta iz police osiguranja koje su predmet cesije
- ne prenosi obveze cedenta iz police osiguranja, nego samo njegova prava
- ne zahtijeva suglasnost osiguratelja (cesusa), ali ga cedent o ugovoru obavještava
- ne zamjenjuje osnovni ugovor/policu osiguranja
- cedent ostaje odgovoran za svoje obveze iz police osiguranja
- među ugovornim stranama nema protučinidbe iako je cesija konzensualan pravni posao.

Prava iz police osiguranja, odnosno temeljem ZOO-a, koja osiguranik ustupa u korist banke, odnosno na njima osniva založno pravo cesijom radi osiguranja su sljedeća:

248 Prof. Dr.sc. Drago Pavić, Pravo osiguranja „Prijenos ugovora o osiguranju“, ožujak 2005.

249 Uredba (EZ) br. 593/2008 Europskog Parlamenta i Vijeća, 2008; EUR-Lex Access to European Union law.

pravo na isplatu osigurnine u roku, zatezne kamate i naknadu štete (članak 931, 943; 953., ZOO)

pravo na utvrđivanje prevlasti ugovornih odredaba u odnosu na posebne ili opće uvjete osiguratelja (članak 926. ZOO)

pravo na prigovor da su osiguratelju bile poznate okolnosti značajne za ocjenu rizika (članak 935., ZOO)

pravo na preporučenu dostavu obavijest o dospelosti premije (članak 937., ZOO)

pravo na smanjenje premije osiguranja (članak 940; 957., ZOO)

pravo na pozivanje na ništetnost ugovornih odredbi (članak 942., ZOO)

pravo na dokazivanje visine štete pretrpljene nastupom osiguranog slučaja i izmakle dobiti (ako je to ugovoreno) (članak 949., ZOO)

pravo na naknadu troškova, gubitaka i štete nastalih uslijed pokušaja da se otkloni neposredna opasnost od nastupa osiguranog slučaja (članak 952., ZOO)

pravo na povrat premije (članak 952., ZOO).

S druge, pak, strane vinkulacijom police osiguranja banka, u svojstvu vinkulanta, ne stječe niti jedno od navedenih prava osiguranika prema osiguratelju, osim prava na isplatu osigurnine, ali bez procesno-pravne aktivne legitimacije da bi to pravo i ostvarila sudskim putem.

ZALOŽENA STVAR I OSIGURNINA

U slučaju kada je osigurana stvar ujedno i založena, sam zakon, a i opći uvjeti nekih osiguratelja, pružaju založnom vjerovniku pravo da svoje založno pravo na osiguranoj stvari, u slučaju nastupa osiguranog slučaja, zamijeni založnim pravom na naknadu iz osiguranja. Ujedno se osiguratelju brani isplatiti naknadu osiguraniku bez suglasnosti založnog vjerovnika koji može zahtijevati neposredno od osiguratelja isplatu njegove tražbine.²⁵⁰ Drugim riječima, dalo bi se zaključiti da je prijenos osiguranikovih prava u korist založnog vjerovnika učinjen već samim zakonom.

Međutim, čini nam se u potpunosti prihvatljivim mišljenje prof. Jakaše kada tvrdi da je „svako zakonsko prebacivanje osiguranikovih prava na drugu osobu danas zastarjelo. Ono je moglo imati svoje opravdanje u vrijeme kada tehnika osiguranja nije bila onako razvijena kao što je danas pa su zakonski propisi uskakali u pomoć stečniku osigurane stvari da ne bi, primjenom načela građanskog prava, neopravdano oštećen. Danas, naprotiv, kada moderna tehnika osiguranja omogućuje, i u okviru ugovornih odredaba stranaka osiguranje i za neodređenog osiguranika, takav stav zakonodavca ne samo što je nepotreban, nego u praksi može prouzrokovati i izvjesne teškoće.“²⁵¹

250 ZOO, članak 962; PZ, članak 231.

251 Branko Jakaša, Pravo osiguranja, Drugo izdanje, Zagreb, 1984.

UGOVOR O KREDITU

Korisnik kredita/osiguranik temeljem ugovora o kreditu u korist banke preuzima obvezu cesijom radi osiguranja osnovati založno pravo na svojim, naprijed navedenim pravima i tražbinama iz police osiguranja.

Standardne odredbe međunarodnih ugovora o kreditu, prema engleskom pravu, a sve više i po hrvatskom pravu, uključuju obvezu korisnika kredita/osiguranika da „*maintain insurances on and in relation to its business and assets against those risks and to the extent as is usual for companies carrying on the same or substantially similar business.*“ Ili, da će „*from time to time effect and maintain in full force those insurances which it is required to have by any applicable law or by the terms of any of the Project Documents or any other contract to which it is at any time a party.*“ Nadalje se korisnik kredita/osiguranik obvezuje da će u korist banke ili njenog agenta osiguranja „*grant first ranking security over all present and future receivables and similar rights, interests and benefits (in each case, to the extent assignable) of the Borrower including (without limitation) those arising under insurance relating to the Project.*“

“*The Borrower shall procure that:*

- a) *each policy acknowledge that the insurer is aware that the insurance policy is subject to a security assignment and procure that a notice of assignment is duly given to the insurers immediately after execution of the security assignment referred to therein and be attached to it endorsements as defined in the Loan Agreement*
- b) *Facility Agent/Lenders is/are named as an additional insured of all insurance policies and as a beneficiary of any insurance proceeds in respect of any claim of the Borrower under any physical loss or damage policy (up to the limits established by such policies).²⁵²*

Sve što je naprijed rečeno o osnivanju založnog prava na pravima i tražbinama iz police osiguranja cesijom radi osiguranja vrlo je slično i u engleskom pravu. Naime, prema engleskom pravu *Security assignment of contractual rights* ili cesija prava i tražbine iz nekog ugovora, kao npr. police osiguranja, predstavljaju založno pravo na tim pravima i tražbinama. Takva cesija treba biti:

- u pisanom obliku
- učinjena od strane cedenta
- apsolutna
- data na znanje trećoj osobi (cesusu).²⁵³

NEKOLIKO NAPOMENA O OBAVIJESTI O CESIJI KOJU OSIGURANIK TREBA

²⁵² Standardni ugovor o kreditu Loan Market Association, 10 Upper Bank Street, London E14 5JJ.

²⁵³ Charlotte Drake <http://www.dentons.com/en/insights/newsletters/2015/december/3/banknotes/banknoteswinter2015/bkn3securityassignmentsnotalwayswhattheysay>.

UČINITI OSIGURATELJU

Kako je već naprijed rečeno, iako za ustup tražbine nije potreban pristanak cesusa, ZOO nameće obvezu cedentu obavijestiti cesusa o cesiji.²⁵⁴

Temeljna i najvažnija svrha slanja obavijesti ili notifikacije cesusu jest da će ispunjenje obveze od strane cesusa prema cedentu biti valjano ako je učinjeno prije nego što je cesus bio obaviješten o cesiji te ako istodobno cesus nije znao za ustupanje. „Drugim riječima, ako je dužnik bio obaviješten o cesiji ili je za cesiju na drugi način saznao, on je dužan ispuniti svoju obvezu novom vjerovniku – cesionaru. Ispunjenje starom vjerovniku – cedentu neće ga osloboditi obveze te će on i dalje biti dužan cesionaru”.²⁵⁵

No, prilikom slanja obavijesti osiguratelju (cesusu) potrebno je razmotriti koje uvjete u pogledu forme, sadržaja i trenutka slanja obavijesti mora zadovoljavati takva obavijest, kako bi proizvodila očekivane pravne učinke. Nadalje, potrebno je razmotriti i pitanje mjerodavnog prava za valjanost obavijesti o cesiji: je li mjerodavno pravo ono koje je mjerodavno za sam ugovor o cesiji ili pravo države sjedišta osiguratelja.

Po primitku obavijesti osiguratelj je dužan ispuniti svoju obvezu novom vjerovniku – cesionaru. Ispunjenje obveze starom vjerovniku/osiguraniku/ cedentu neće ga osloboditi obveze te će i dalje biti dužan cesionaru, a ujedno gubi pravo na povrat plaćenog.

Slanje obavijesti o cesiji ili notifikacija nije u dispoziciji cedenta/osiguranika, već predstavlja njegovu zakonsku obvezu/dužnost (članak 80., ZOO). Svrha notifikacije nije traženje suglasnosti cesusa/osiguratelja da osiguranik može cedirati svoju obvezu. Takvu obvezu zakonodavac nije predvidio (kako u hrvatskom pravu, tako ni u engleskom pravu). Svrha notifikacije je sprečavanje ispunjenja iste tražbine dva puta i naprijed navedenih posljedica koje bi nastale uslijed ne slanja obavijesti.

Dok članak 82. ZOO-a jasno propisuje kako notifikaciju cesusu treba učiniti cedent, neki inozemni pravni sustavi ne određuju izrijekom čija je to obveza. Dovoljno je da je cesus obaviješten.

ZOO ne propisuje ni način niti formu obavijesti te ne određuje niti sadržaj notifikacije. No, gledano iz perspektive pravne sigurnosti, dugogodišnja praksa korporativnih i projektnih financiranja nametnula je pravilo da obavijest treba biti učinjena pisanim putem, a najviše iz razloga kako bi se otklonila sumnja o tome je li obavijest učinjena ili ne.

Jedan od načina obaviještavanja cesusa o cesiji svakako je njegovo supotpisivanje samoga ugovora o cesiji.

Glede trenutka slanja obavijesti, neke su srednjoeuropske banke uspostavile praksu da obavijest o cesiji nije potrebno slati cesusu prije (1) nastupa prekršaja odredbi ugovora o kreditu i (2) nastupa osiguranog slučaja. Smatramo ovu praksu poprilično riskantnom imajući u vidu odredbe ZOO-a sukladno kojima je cesusovo ispunjenje obveze cedentu prije notifikacije, odnosno bez

254 Vidi članak 82. ZOO.

255 Romana Matanovac Vučković i Matej Trkanjec: Notifikacija kao element cesije tražbine; Pregledni znanstveni rad, UDK 347.415, 9. listopada 2016.

saznanja o cesiji, pravovaljano i oslobađa cesusa daljnjih obveza. Stoga Romana Matanovac Vučković i Matej Trkanjec dobro naglašavaju da "notifikaciju treba uputiti najkasnije idućeg dana od učinjenog ustupa, tj. bez odgađanja. Tako kratko vremensko razdoblje razumljivo je i opravdano, posebno zbog brzine mogućnosti obavljanja transakcija i potencijalnog ispunjenja dužnikove obveze starom vjerovniku cedentu, u vremenskom razdoblju između sklapanja ugovora o cesiji i slanja notifikacije."²⁵⁶

Glede sadržaja obavijesti, o kojemu ZOO ne govori ništa, međunarodna praksa financiranja uspostavila je određeni obrazac ili standard sadržaja notifikacije s ciljem da ne samo da na dovoljan način obavijesti osiguratelja o novom vjerovniku, već i da osiguratelj pisanim putem potvrdi primitak obavijesti.²⁵⁷

Ovakvim je načinom osigurano ne samo da je osiguratelj dovoljno obaviješten o učinjenoj cesiji osiguranikovih prava iz određene police, već je nedvojbeno utvrđeno i osigurateljevo saznanje o cesiji.

Dok pitanje mjerodavnog prava u ugovorima o osiguranju regulira članak 7 Rim I, mjerodavno pravo ugovora o cesiji regulira članak 14 Rim I, te Konvencija UN-a.

Važno je imati na umu da na pravo koje regulira odnos između cesionara/banke i cesusa/osiguratelja, uvjete pod kojima se cesija ima primijeniti u odnosu na cesusa, te ugovorna ograničenja cesije ima primijeniti pravo koje je mjerodavno za ugovor o osiguranju. Na međusobna prava i obveze cedenta/osiguranika i cesionara/banke ima se primijeniti pravo koje su sami odabrali.

256 Romana Matanovac Vučković i Matej Trkanjec: Notifikacija kao element cesije tražbine; Pregledni znanstveni rad, UDK 347.415, 9. listopada 2016.

257 NOTICE OF ASSIGNMENT

Dated: [*]

To: [insert name and address of the Insurer]

Dear Sirs,

We refer to an insurance policy no. [] dated [insert signing date of relevant document] made between: (1) [] d.o.o. and (2) [insert name(s) of the Insurer] (the "[insert name of relevant document]").

We hereby give notice (this "Notice of Assignment") that pursuant to an assignment agreement dated [*] (the "Assignment Agreement") made between: (1) [] d.o.o. (the "Assignor") and (2) [bank] (the "Assignee") in the form of notary deed, under Business No. [*] by Public Notary [*], the Assignor has assigned to the Assignee all its rights, benefits, title and interest arising under the [insert name of relevant document]. Notwithstanding such assignment we kindly ask you to continue to perform all of your obligations arising under the [insert name of relevant document] to the Assignor until receipt of a notice of event of default (the "Notice of Event of Default") duly signed by the Assignee. Upon receipt of such Notice of Event of Default you will be kindly requested to commence to perform all of your obligations under [insert name of relevant document] as directed by the Assignee.

Kindly acknowledge receipt of this notice by signing the two copies of the confirmation notice (the "Confirmation Notice") attached to this notice, returning one copy addressed to [bank], in the attached stamped addressed envelope and the other copy addressed to [] d.o.o. in the attached stamped addressed envelope.

Yours faithfully,

for and on behalf of

[] d.o.o.

Print name(s): _____

Budući da se na ugovor o cesiji osiguranikove tražbine iz police osiguranja između hrvatskog osiguranka i hrvatskog osiguratelja ima primijeniti hrvatsko pravo, sama ustupivost ili prenosivost te tražbine prema hrvatskoj banci/primatelju ustupljene tražbine određivat će se prema tom istom hrvatskom pravu. Međutim, ako su za ugovor o ustupu između hrvatskog osiguranika i inozemne banke/primatelja stranke ugovorile primjenu npr. engleskoga prava, njihov ugovorni odnos određivat će se po engleskom pravu. Međutim, u tom slučaju postoji potencijalni problem budući da će pravo mjerodavno za ustupljenu tražbinu (hrvatsko) ujedno biti i pravo koje uređuje ustupivost te tražbine pa samim time i ocjenjivati obvezu osiguratelja prema novom vjerovniku. Isto se odnosi i na samu notifikaciju o cesiji. Npr. ugovorne strane bi trebale voditi računa o tome hoće li se valjanost notifikacije o "engleskoj" cesiji osiguranikove tražbine iz "hrvatske" police osiguranja ocjenjivati po hrvatskom ili po engleskom pravu. Tako je u predmetu "Mount I" engleski žalbeni sud odlučio po žalbi po presudi povodom spora o pravu na naknadu iz osiguranja odgovornosti broda "Mount I", u vlasništvu kopanije iz Dubaia Five Star General Trading L.L.C., između tajvanskih vlasnika tereta koji se nalazio na brodu „ICL Vikraman" potonulom nakon sudara s brodom „Mount I" i Raiffeisen ZentraleBank AG koja je financirala kupnju broda „Mount I" i na njemu imala upisanu hipoteku. Radi osiguranja kredita, osim hipoteke, Five Star General Trading L.L.C. („Five Star") je u korist Banke ustupio svoja sva prava iz osiguranja broda ugovorom o cesiji po engleskom pravu i obavijest o cesiji dostavio francuskom osiguratelju. Postavilo se je pitanje mjerodavnog prava i primjene Rim I s obzirom da je polica osiguranja po engleskom pravu, a osiguratelj je francusko osiguravajuće društvo koje na svoje poslovanje primjenjuje francusko pravo. Iako vlasnici oštećenog tereta pred francuskim sudom dobivaju privremenu mjeru protiv francuskog osiguratelja da slobodno raspolaže osigurninom, engleski sud odlučuje da je sukladno Rim I za pitanje osiguranja i cesije mjerodavno englesko, a ne francusko pravo, te da je banka temeljem cesije ostvarila sva prava iz osnova osiguranja kako prema Five Star, tako i prema osiguratelju.²⁵⁸

Na pitanje kojim trenutkom učinjena notifikacija o cesiji stvara pravne učinke za cesusa, odnosno od kojega trenutka cesus ima obvezu ispunjenja samo prema cesionaru - ZOO ne daje odgovor. Odgovor na to pitanje daje praksa ugovornog prava kao i Konvencija UN-a prema kojoj notifikacija stvara učinke od trenutka kada ju je cesus/osiguratelj zaprimio, ukoliko je notifikacija učinjena na jeziku koji se smatra razumljivim za osiguratelja, odnosno na jeziku na kojemu je sačinjena polica.²⁵⁹

O ČEMU BANKA TREBA VODITI RAČUNA KADA SE SASTAVLJA UGOVOR O CESIJI RADI OSIGURANJA NAPLATE KREDITA?

Kako bi za banku ovaj instrument osiguranja zaista imao učinka, ona bi trebala obratiti pozornost na sljedeće:

- iznos franšize ugovoren između njezinog dužnika/osiguranika i osiguratelja neće biti obuhvaćen založnim pravom na tražbini osiguranika te neće biti naplativ od osiguratelja u slučaju nastupa osiguranog rizika

258 Raiffeisen Zentralbank Osterreich Ag v An Feng Steel Co. Ltd. & Ors, Court of Appeal - Civil Division, January 26, 2001, <https://court-appeal.vlex.co.uk/vid/-52575617>

259 Konvencija UN, članak 16; <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/payments/receivables/ctc-assignment-convention-e.pdf>.

- uvjeti osiguranja, vrste i iznosi pokrića trebaju odgovarati onima ugovorenima u ugovoru o kreditu
- suma osiguranja u polici treba odgovarati procijenjenoj vrijednosti osigurane stvari, odnosno biti oko 20-30% veća od iznosa duga po kreditu kako bi se iz nje mogla naplatiti ne samo dospjela glavnica kredita, već i ugovorna i zatezna kamata, te trošak naplate po polici
- bonitet osiguratelja treba biti prihvatljiv za banku
- valuta osigurnine treba biti prihvatljiva u odnosu na valutu kredita
- ako je ugovoreno, u ugovoru o kreditu banka treba biti navedena u polici kao dodatni osiguranik
- banka treba dobiti pisani dokaz da je osiguratelj uredno obaviješten o cesiji neposredno nakon sklapanja ugovora o cesiji
- urednost plaćanja premije osiguranja jedan je od uvjeta da polica osiguranja ostaje na snazi za vrijeme trajanja kredita
- korisnik kredita je obvezan održavati osiguranja na snazi i obnavljati ga tijekom trajanja kredita te ne smije mijenjati iznos pokrića, iznos franšize ili druge uvjete bez prethodne suglasnosti banke.

ZALOŽNO PRAVO NA TRAŽBINI IZ POLICE OSIGURANJA U FORMI JAVNOBILJEŽNIČKE (SOLEMNIZIRANE) ISPRAVE

Sukladno odredbama OZ-a i ZJB-a (vidi članak 54.), ugovor o cesiji kojim se osniva založno pravo na tražbini zaključen u formi javnobilježničke (solemnizirane) isprave ne samo da čini takav instrument osiguranja ovršivim po dobijanju javnobilježničke klauzule ovršnosti, već u slučaju stečaja osiguranika banka uživa položaj razlučnog vjerovnika s pravom odvojenog namirenja. Samim time stečajnoj masi osiguranika ne pripada ni onaj dio plaćene premije koji odgovara preostalom vremenu osiguranja²⁶⁰.

Preduvjet ostvarenju navedenog prava jest da ugovor o cesiji zaključen u formi javnobilježničke (solemnizirane) isprave bude upisan u Upisniku sudskih i javnobilježničkih osiguranja koji vodi FINA, sukladno odredbama Zakona o Upisniku.

Popis korištene literature

Branko Jakaša, Pravo osiguranja, Drugo izdanje, Zagreb, 1984.

260 Vidi članak 947 ZOO.

Prof. Dr.sc. Drago Pavić, Pravo osiguranja „Prijenos ugovora o osiguranju“, ožujak 2005.

Bunge S.A. v Kyla Shipping Company Limited [2012] EWHC 3522 (Comm). <https://www.steamshipmutual.com/publications/Articles/Kyla0613.htm>

H. Ernst, Romana Matanovac Vučković: „Prijenos prava radi osiguranja-nedorečenosti i nedovršenosti“; Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 33, br. 1, 145-186 (2012).

Gavella, N., *et al.*, Stvarno pravo: 2. dio (2. izd., Narodne novine, Zagreb, 2007.), 407.

EUR-Lex Access to European Union law.

Standardni ugovor o kreditu Loan Market Association, 10 Upper Bank Street, London E14 5JJ.

Charlotte Drake <http://www.dentons.com/en/insights/newsletters/2015/december/3/banknotes/banknoteswinter2015/bkn3security> assignments not always what they say.

Romana Matanovac Vučković i Matej Trkanjec: “Notifikacija kao element cesije tražbine”; Pregledni znanstveni rad, UDK 347.415, 9. listopada 2016.

Raiffeisen Zentralbank Osterreich Ag v An Feng Steel Co. Ltd. & Ors, Court of Appeal - Civil Division, January 26, 2001, <https://court-appeal.vlex.co.uk/vid/-52575617>

Konvencija UN, <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/payments/receivables/ctc-assignment-convention-e.pdf>.

English Title, Summary and Key Words

WHY VINCULATION OF INSURANCE POLICY DOES NOT PROVIDE SECURITY TO BANKS WHICH THEY

ASSUME IT DOES?

The author looks into certain legal aspects of a long term discussion held among the Croatian bankers and insurers as to whether the vinculation of insurance policy or security assignment of the insured's rights under such policy provides the security for the banks which they want to achieve.

In the focus of this analysis are certain Croatian statutory provisions and their interpretation as well as standard terms of international financing and certain English courts' decisions, English law being the most common choice of law in international financings and insurances. The author also refers to relevant provisions of the Rome Convention.

The author shall try to prove that vinculation of insurance policy probably does not provide to banks security for their loans as they would wish to have, and that the security they want to have can be achieved only by a security assignment of the borrower's rights, interest and benefit under such policy.

Certain terminology used in day-to-day bankers' and insurers' communication as well as in certain legal literature is often inconsistent and causing misunderstandings and confusion on the Croatian market.

Special attention is given to the insured's rights under a standard insurance policy and applicable laws that are assigned to their bankers as security for the loan. Also the author analyses the security assignment as a combination of a contract under the Croatian Civil Code and of a pledge under Croatian Properties Act.

Right of the assignee to take legal action against the insurer (which right does not exist in case of vinculation) is in the author's special focus.

The author also refers to standard conditions precedents of a loan agreement setting out the obligations of the borrower to assign its right, interest and benefit under relevant insurance policies to the lender as security for the loan and to essential provisions of such assignment.

Notice of assignment to the insurer is of paramount importance and the author is trying to answer the questions such as: whether the insured is required by law to send such notice, what is the purpose of the notice, who sends the notice to whom, how the form of the notice is important and what such notice should contain, which law governs the notice, what is the date of the notice and what is the date of the effectiveness of the notice.

The author also refers to legal effects of security assignment of insurances in the event of the insured's insolvency and formal requirements for registration of such assignment as a notary public deed.

Key words: security assignment of insurances, pledge over insured's rights, interest and benefit, notice of assignment, loan agreement, bank's right to sue the insurer.

Berislav Matijević

Stručni rad

Hrvatsko društvo za građanskopravne znanosti i praksu (HDGZP)
Hrvatska udruga za pravo osiguranja (HUPO - AIDA)
berislavmatijevic@gmail.com

ZABRANJENI SPORAZUMI OSIGURATELJA I AUTOSERVISERA

- u praksi Suda Europske unije -

Sažetak rada: Tržišno natjecanje jedan je od glavnih stupova pravilnog funkcioniranja unutarnjeg tržišta Europske unije. Tržišno natjecanje, s jedne strane omogućava poduzetnicima slobodan i ujednačen pristup tržištu, a sa druge strane potrošačima omogućava njihovu suverenost u pogledu mogućnosti izbora broja, cijene i kvalitete proizvoda i usluga. Zbog toga razloga osnovu prava tržišnog natjecanja čini zabrana njegova kršenja u obliku sprečavanja, ograničavanja ili narušavanja poduzetničkih sloboda. Jedan od tih oblika sprječavanja, ograničavanja ili narušavanja tržišnog natjecanja su i sporazumi poduzetnika kojima se krši tržišna konkurencija (tzv. zabranjeni sporazumi). U skladu s navedenim, u ovom smo se radu usredotočili na jedan primjer zabranjenih sporazuma iz prakse Suda Europske unije u području „suradnje“ osiguratelja i autoservisa.

Glavne riječi: tržišno natjecanje, zabranjeni sporazumi, osiguranje motornih vozila, autoservisi.

1. UVOD

Politika tržišnog natjecanja Europske Unije – nastavno EU, predstavlja važan dio rada EU-a još otkad je spomenuta u Rimskom ugovoru iz 1957. Ugovorom je uspostavljen „sustav kojim se osigurava da tržišno natjecanje na zajedničkom tržištu nije narušeno”.²⁶¹ Politika tržišnog natjecanja u EU vitalni je dio njezina **unutarnjeg tržišta**.²⁶² Cilj je stvoriti skup dobro razvijenih i učinkovitih **pravila tržišnog natjecanja** kako bi se osiguralo pravilno funkcioniranje europskog tržišta i da bi se potrošači mogli koristiti prednostima sustava slobodnog tržišta.

Politika tržišnog natjecanja temelji se na **primjeni pravila za osiguravanje poštenog međusobnog natjecanja (konkurencije) poduzetnika**. Ona potiče poduzetnost i učinkovitost, pruža potrošačima širi izbor i pomaže u smanjenju cijena i poboljšanju kvalitete. Tržišni takmaci se međusobno **natječu cijenom i kvalitetom proizvoda** i usluga. Međutim, tržišno natjecanje između poduzetnika nije samo sebi svrha, već je **svrha tržišnog natjecanja da se kroz konkurenciju**

261 za det. vidjeti u Hartley C.T. (1999), Temelji prava Europske zajednice, Pf u Rijeci, Rijeka, str. 98.

262 Europska komisija (2014) Politike Europske unije: Tržišno natjecanje, Glavna uprava za komunikaciju - Ured za publikacije, Brussels, str. 4.

između poduzetnika ostvare maksimalne pogodnosti za potrošače.²⁶³

To su razlozi zbog kojih se **EU bori protiv netržišnog ponašanja**, nadzire spajanja poduzeća i dodjelu državne potpore te potiče liberalizaciju. Stoga **suštinu** prava tržišnog natjecanja čini **zabrana narušavanja tržišnog natjecanja između poduzetnika u obliku ograničavanja i sprečavanja poduzetničkih sloboda u prometu roba i usluga na tržištu.²⁶⁴**

Iako su se temeljni ugovori mijenjali, pravila tržišnog natjecanja su u svom sadržaju ostala ista svih ovih godina. Supstancijalno govoreći, pravo tržišnog natjecanja možemo **podijeliti u tri supstancijalne kategorije**: *zabranjeni sporazumi, zlouporaba dominantnog položaja, državne potpore*.

U ovom radu razmotrit ćemo tematiku zabranjenih sporazuma osiguratelja i autoservisa na jednom primjeru iz prakse Suda Europske unije, no prije toga samo još nekoliko riječi o zabranjenim sporazumima.

2. ZABRANJENI SPORAZUMI – pravni okvir

Temeljne supstancijalne odredbe prava tržišnog natjecanja se nalaze u **Ugovoru o funkcioniranju Europske Unije²⁶⁵** - nastavno UFEU.

Prema UFEU:

1. Budući da su nespojivi s unutarnjim tržištem, **zabranjuju se: svi sporazumi među poduzetnicima, odluke udruženja poduzetnika i usklađeno djelovanje koji bi mogli utjecati na trgovinu među državama članicama i koji imaju za cilj ili posljedicu sprečavanje, ograničavanje ili narušavanje tržišnog natjecanja na unutarnjem tržištu, a osobito oni kojima se:**

(a) neposredno ili posredno utvrđuju kupovne ili prodajne cijene ili drugi trgovinski uvjeti

(b) ograničuju ili nadziru proizvodnja, tržišta, tehnički razvoj ili ulaganja

(c) vrši podjela tržišta ili izvora nabave

(d) primjenjuju nejednaki uvjeti na istovrsne poslove s ostalim trgovinskim partnerima, čime ih se stavlja u nepovoljan položaj u odnosu na konkurenciju

(e) sklapanje ugovora uvjetuje preuzimanjem dodatnih obveza od strane drugih stranaka koje, svojoj naravi ili prema običajima u trgovini, nisu ni u kakvoj vezi s predmetom tih ugovora.

2. Svi sporazumi ili odluke zabranjeni na temelju ovog članka ništavni su.

3. Međutim, odredbe stavka 1. mogu se proglasiti neprimjenjivima u slučaju:

– svakog sporazuma ili vrste sporazuma među poduzetnicima

263 Mintas Hodak Lj. et. al. (2011), Europska unija, Mate d.o.o., Zagreb, str.248.

264 ibid, str. 249.

265 SLEU C 326, 26.10.2012., pročišćena inačica UFEU na hrvatskom jeziku dostupna na <http://www.mvep.hr/custom-pages/static/hrv/files/pregovori/111221-lisabonski-prociscena.pdf>

- svake odluke ili vrste odluka udruženja poduzetnika
- svakog usklađenog djelovanja ili vrste usklađenog djelovanja

koji doprinose poboljšanju proizvodnje ili distribucije robe ili promicanju tehničkog ili gospodarskog napretka, a istodobno potrošačima omogućuju pravedan udio u koristi koja iz njih proizlazi te koji:

- (a) tim poduzetnicima ne nameću ograničenja koja nisu nužna za postizanje ovih ciljeva
- (b) tim poduzetnicima ne omogućuju isključivanje konkurencije s tržišta s obzirom na znatan dio dotičnih proizvoda.²⁶⁶

Struktura čl. 101. UFEU-a može se podijeliti u tri dijela: **generalna zabrana** (st.1.), **pravna posljedica** (st.2.) i **iznimka** (st.3.).²⁶⁷

Za primjenu čl. 101. UFEU-a bitno je utvrditi **postojanje privatnih poduzetnika**²⁶⁸, **sporazuma**²⁶⁹ (horizontalnog ili vertikalnog)²⁷⁰, **cilj ili učinak** sporazuma kojim se nastoji spriječiti, ograničiti ili ugroziti tržišno natjecanje kao i **znatan utjecaj** tog sporazuma na trgovinu²⁷¹. Ispituju se predvidljivi učinci sporazuma, a ne istinska namjera strana, odnosno utvrđuju se ciljevi koje sporazum ostvaruje u svjetlu ekonomskoga konteksta u kojem se on primjenjuje.²⁷² Čak i kada se sporazum primjenjuje samo na području jedne države članice, njegove posljedice se mogu osjetiti u drugim državama.²⁷³

Zabranjeni sporazumi su **vrlo primamljivi** za njihove sudionike jer ukoliko se sporazum uspješno primjenjuje, **ostvarena dobit će biti daleko veća** od one koje bi poduzetnici postigli samostalnim djelovanjem. Najčešće je riječ o tajnim sporazumima, usklađenim djelovanjima ili različitim oblicima koluzije²⁷⁴. Njima se **nastoji ostale tržišne natjecatelje isključiti s tržišta** čime im se otvara mogućnost povišavanja cijena i ostvarivanja dodatne dobiti.²⁷⁵ Iz navedenih razloga: **pravna posljedica zabranjenog sporazuma je njegova ništetnost**²⁷⁶.

Svjesni mogućnosti ništetnosti sporazuma, poduzetnici nerijetko pribjegavaju sofisticiranim (maskiranim) formama prikrivanja ništetnih sporazuma i klauzula.²⁷⁷ Tako se u slučaju sumnje o posto-

266 čl. 101 UFEU (ex čl. 81 UEZ)

267 Pošćić A. (2011), Zabranjeni sporazumi u europskom pravu tržišnog natjecanja, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, v. 32, br. 1/11, Rijeka, str. 320.

268 Pojam poduzetnika nije definiran UFEU, ali je kroz praksu definirano da se u pravu tržišnog natjecanja poduzetnikom smatra svaki subjekt koji obavljajući gospodarsku djelatnost sudjeluje u prometu roba i usluga te se isti in extenso tumači, tako je se u praksi Suda EU pojmom poduzetnika bili obuhvaćeni primjerice: pojedinci, sportska i poljoprivredna udruženja, operni pjevači, carinski zastupnici, odvjetnici i sl.

269 sporazumom poduzetnika smatraju se ugovor, pojedine odredbe ugovora, izričiti ili prešutni dogovori, usklađeno djelovanje, odluke udruženja poduzetnika itd.

270 horizontalni sporazumi su sporazumi poduzetnika koji djeluju na istoj razini proizvodnje odnosno i distribucije proizvoda i usluga; vertikalni sporazumi su sporazumi između poduzetnika koji ne djeluju na istoj razini proizvodnje ili distribucije proizvoda i usluga

271 Suradnja mora imati za svoj cilj ili učinak imaju sprečavanje, ograničavanje ili narušavanje tržišnog natjecanja koje ne smije biti nezatno i treba utjecati na trgovinu među zemljama članicama.

272 Vaughan D. et al. (2006), EU Competition Law: General Principles, Richmond Law & Tax Ltd., Richmond, str. 75.

273 Sud EU, predmet British Sugar v. Commission, odl. br. C-359/01 od 29. 04. 2004., točka 28.

274 od lat. collusio (tajni dogovor, sporazum u nepoštenu svrhu, tajno dogovaranje)

275 Pošćić A. (2011), o. cit. bilj, br. 7. str. 321.

276 korisno je napomenuti da ništetnost zabranjenog sporazuma nije jedina pravna posljedica kršenja UFEU jer Komisija i nadležna nacionalna tijela za zaštitu tržišnog natjecanja mogu strankama ugovora odrediti i novčane kazne

277 Cannizzaro E. et al. (2010), Diritto dell'Unione europea – parte speciale, terza edizione, Giapichelli Ed., Torino, str. 301.

janju sporazuma **koristi se svaka indicija** koja može pomoći utvrđivanju postojanja bilo kakvog dogovora među strankama, a u pojedinim i situacijama **sama razmjena informacija** sudionika sporazuma je dostatna za zaključak kako je **riječ o prikrivenoj aktivnosti**²⁷⁸. Pri tome je **nevažno** radi li se o bilo kakvom obliku **pravnoobvezujućeg** sporazuma odnosno **nepotpisanom** dokumentu, ili pak sporazumu iz kojeg se **jedna strana naknadno povukla**²⁷⁹, a **važno** je da se isti **primjenjuje**, uključujući i sporazume koji više nisu na snazi, ali **i dalje proizvode svoje učinke**.²⁸⁰

U **hrvatskom pravu tržišnog natjecanja**²⁸¹ krovni propis zaštite tržišnog natjecanja predstavlja [Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja](#)²⁸² – nastavno ZZTN i na njemu utemeljeni **podzakonski akti**²⁸³.

ZZTN izrađen je uz pomoć stručnih konzultanata u okviru EU *Twinning* projekta „Jačanje kapaciteta za upravljanje i provođenje EU politika tržišnog natjecanja i državnih potpora“ i u cjelosti je usklađen sa svim temeljnim propisima Europske unije koji čine važeći zakonodavni okvir u području zaštite tržišnog natjecanja, i to kako slijedi:

- Ugovor o osnivanju Europske zajednice (članci 81., 82., 86.)
- Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2003 od 16. prosinca 2002. o provedbi pravila o tržišnom natjecanju koja su sadržana u članku 81. i 82. Ugovora o EZ-u
- Uredba Vijeća (EZ) br. 139/2004 od 20. siječnja 2004. o kontroli koncentracija između poduzetnika
- Uredba Europske komisije br. 802/2004 od 7. travnja 2004. o provedbi Uredbe Europske komisije br. 139/2004 o kontroli koncentracija između poduzetnika
- Obavijest Komisije o pojednostavljenom postupku za određene koncentracije sukladno Uredbi Vijeća (EZ) br. 139/2004
- Smjernice o metodi utvrđivanja kazni koje su propisane temeljem članka 23. stavka 2. točke (a) Uredbe br. 1/2003
- Uredba Komisije EZ br. 773/2004 od 7. travnja 2004 koja se odnosi na postupke koje provodi Komisija temeljem članka 81. i 82. Ugovora o EZ-u
- Obavijest Komisije o pravu uvida u spis u postupcima koje vodi Komisija temeljem članka 81. i 81. Ugovora o Europskoj zajednici, članka 53., 54. i 57. Sporazuma o Europskom gospodarskom prostoru i Uredbe Vijeća (EZ-a) br. 139/2004
- Uredba Vijeća (EZ-a) br. 1419/2006 od 25. rujna 2006. kojom se ukida Uredba (EEZ-a) br. 4056/86 o utvrđivanju detaljnih pravila za primjenu članka 85. i članka 86. Ugovora o EZ-u na pomorski prijevoz, i kojom se dopunjuje i izmjenjuje Uredba (EZ-a) br. 1/2003 u smislu dopune područja primjene na obalnu plovidbu i međunarodnu slobodnu

278 uključujući i tzv. indirektnu komunikaciju (preko posrednika)

279 vidjeti Mišljenje nezavisnog odvjetnika u predmetu C-352/13 od 14. prosinca 2014., ECLI:EU:C:2014:2443

280 Pošćić A. (2011), o. cit. bilj. br. 7. str. 332.

281 Za povijesni pregled zakonodavnog okvira na području tržišnog natjecanja u Republici Hrvatskoj, vidjeti Cеровac M. (2003), *Novi Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja*, časopis Hrvatska pravna revija br. 9/2003, Inženjerski biro d.d., Zagreb, str. 44. – 59.

282 Nar. nov. br. 79/09 i 80/2013, neslužbeni pročišćeni tekst ZZTN dostupan je na http://www.aztn.hr/uploads/documents/tn/zakonodavni_okvir/ZZTN_procisceni-tekst.pdf

283 Pregled svih podzakonskih akata iz područja prava tržišnog natjecanja u Republici Hrvatskoj dostupan je na linku <http://www.aztn.hr/trzisno-natjecanje/pravni-okvir/>

plovidbu

- Uredba Europske komisije (EZ-a) br. 1459/2006 od 28. rujna 2006. o primjeni članka 81. stavka 3. Ugovora o EZ-u u na određene kategorije sporazuma i usklađena djelovanja ...

- Obavijest Komisije o postupanju Komisije po zahtjevima temeljem članaka 81. i 82. Ugovora o EZ-u (Službeni List C 101 od 27.04.2004.); Obavijest Komisije o oslobađanju od kazni i smanjivanju kazni u slučajevima kartela

- Presuda Europskog suda u predmetu Hoffman-La Roche -v- Commission (predmet broj: 85/76, 1979, ECR 461); Presuda Europskog suda u predmetu United Brands -v- Commission (predmet broj: 27/76, 1978, ECR 207)

- Odluka Europske komisije u predmetu Virgin/British Airways (IV/D-2//34.780 I, OJ L 30, 1).

ZZTN-om se uređuju pravila i sustav mjera za zaštitu tržišnog natjecanja, ovlasti i zadaće te ustrojstvo tijela za zaštitu tržišnog natjecanja i postupanje u vezi s njegovom provedbom.²⁸⁴

Prema **ZZTN-u**:

(1) Zabranjeni su svi sporazumi između dva ili više neovisnih poduzetnika, odluke udruženja poduzetnika i usklađeno djelovanje, koje kao cilj ili posljedicu imaju narušavanje tržišnog natjecanja na mjerodavnom tržištu, a osobito oni kojima se:

1. izravno ili neizravno utvrđuju kupovne ili prodajne cijene, odnosno drugi trgovinski uvjeti

2. ograničava ili nadzire proizvodnja, tržište, tehnološki razvoj ili ulaganje

3. dijele tržišta ili izvori nabave

4. primjenjuju nejednaki uvjeti na istovrsne poslove s različitim poduzetnicima, čime ih se dovodi u nepovoljniji položaj u odnosu na konkurenciju

5. uvjetuje sklapanje ugovora prihvaćanjem od drugih ugovornih strana dodatnih obveza, koje po svojoj prirodi ili običajima u trgovini nisu u vezi s predmetom tih ugovora.

(2) Sporazumima u smislu stavka 1. ovoga članka smatraju se osobito ugovori, pojedine odredbe ugovora, usmeni ili pisani dogovori među poduzetnicima te usklađena praksa koja je posljedica takvih dogovora, odluke poduzetnika ili udruženja poduzetnika, opći uvjeti poslovanja i drugi akti poduzetnika koji jesu ili mogu biti sastavni dio ugovora i slično, neovisno o tome jesu li takvi sporazumi sklopljeni između poduzetnika koji djeluju na istoj razini proizvodnje, odnosno distribucije (horizontalni sporazumi) ili između poduzetnika koji ne djeluju na istoj razini proizvodnje, odnosno distribucije (vertikalni sporazumi).²⁸⁵

Za **provedbu ZZTN-a** nadležna je **Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja**²⁸⁶ - nastavno AZTN.

AZTN je **pravna osoba s javnim ovlastima** koja **samostalno** i **neovisno** obavlja poslove u okviru djelokruga i nadležnosti određenih ZZTN-om, Uredbom Vijeća (EZ) br. 1/2003 vezano uz prim-

284 čl. 1. ZZTN-a

285 čl. 8. st. 1. i 2. ZZTN-a

286 čl. 6. ZZTN-a

jenu članka 101. i 102. UFEU te Uredbom Vijeća (EZ) br. 139/2004.²⁸⁷ Rad AZTN-a je **javan**, a za obavljanje poslova iz svoje nadležnosti AZTN **odgovara Hrvatskom saboru. Zabranjen je svaki oblik utjecaja** na rad AZTN-a koji bi mogao ugroziti njezinu samostalnost i neovisnost. Radom AZTN-a upravlja **Vijeće za zaštitu tržišnog natjecanja**.²⁸⁸

Vijeće, osobito: **donosi odluku** na temelju koje AZTN pokreće i vodi postupak utvrđivanja narušavanja tržišnog natjecanja i **postupak utvrđivanja postojanja uvjeta za izricanje upravno-kaznene mjere** zbog povrede ZZTN-a i povrede članka 101. ili 102. UFEU-a, odnosno **donosi odluku** na temelju koje AZTN **rješava upravnu stvar i određuje mjere, uvjete i rokove za ponovnu uspostavu učinkovitog tržišnog natjecanja te izriče upravno-kaznenu mjeru i rokove te način njezina izvršenja ...**.²⁸⁹

Inicijativu za pokretanje postupka koji je u nadležnosti Agencije, u obliku pisanog zahtjeva, prijedloga, obavijesti, prigovora ili drugog podneska **može podnijeti svaka pravna ili fizička osoba, strukovna ili gospodarska interesna udruga, odnosno komora poduzetnika, udruga potrošača, Vlada Republike Hrvatske, središnja tijela državne uprave te tijela jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave**.²⁹⁰

Budući da je hrvatsko pravo tržišnog natjecanja u potpunosti usklađeno s europskim, u skladu sa svrhom ovog rada, autor drži da nema potrebe dodatno ga komentirati.²⁹¹

U okviru svoje nadležnosti, a u kategoriji „**zabranjeni sporazumi**“, **AZTN** je, po provedenom postupku, svojim **Rješenjem UP/I-030-02/2004-01/38 od 4. listopada 2005.**²⁹² utvrdio **zabranjenim Ugovor o poslovnoj suradnji vezan uz nabavu mehaničke blokade mjenjača vozila**, zaključen između poduzetnika A i B zbog sprječavanja, ograničavanja i narušavanja tržišnog natjecanja na mjerodavnom tržištu. Vijeće za zaštitu tržišnog natjecanja svoju je odluku temeljilo osobito na činjenici da je **zaključeni Ugovor o poslovnoj suradnji, po svom sadržaju i učincima koje je isti proizvodio, imao obilježja ugovora o isključivoj kupnji**²⁹³, te je za **posljedicu imao isključivanje s mjerodavnog tržišta značajan dio konkurencije za proizvode koji su predmet Ugovora**.

Rješenjem AZTN-a, Ugovor o poslovnoj suradnji poduzetnika A i B je **ex lege** utvrđen **ništetnim**.

287 čl. 26. st. 1. ZZTN

288 čl. 27. st. 1. ZZTN

289 čl. 30. st.1. tč. 2. ZZTN

290 čl. 37. st. 1. ZZTN

291 Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju i stupanjem na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti tržišnog natjecanja Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja ima ovlast da uz odredbe ZZTN-a izravno primjenjuje i odredbe pravne stečevine EU koje uređuju područje zaštite tržišnog natjecanja. To su naročito članak 101. (o zabranjenim sporazumima između poduzetnika) i članak 102. (o zlouporabi vladajućeg položaja poduzetnika) UFEU kada je riječ postupanjima poduzetnika koji imaju učinak na trgovinu između Republike Hrvatske i država članica EU. K tome su izmjenama i dopunama ZZTN-a uvrštene u hrvatsko zakonodavstvo i odredbe Uredbe Vijeća (EZ) br. 1/2003 od 16. prosinca 2002. o provedbi pravila o tržišnom natjecanju utvrđenim člancima 81. i 82. Ugovora o osnivanju Europske zajednice, (SL L 001, 04. 01. 2003.) temeljem kojih se ostvaruje paralelna nadležnost između Europske komisije, tijela za zaštitu tržišnog natjecanja država članica EU, nadležnih europskih sudova (Suda EU i Općeg suda) i nacionalnih sudova u državama članicama EU u izravnoj primjeni pravne stečevine EU iz područja prava zaštite tržišnog natjecanja, kao i suradnja s Europskom komisijom i nadležnim tijelima za zaštitu tržišnog natjecanja država članica EU u okviru Europske mreže tijela za zaštitu tržišnog natjecanja

292 Nar. nov. br. 138/05

293 Tj. u pitanju je bio vertikalni sporazum

3. Presuda Europskog suda²⁹⁴ – Predmet C 32/11 od 14. ožujka 2013.²⁹⁵

Hrvatskoj stručnoj i inoj javnosti²⁹⁶ „ispod radara“ promaknula je²⁹⁷ jedna vrlo indikativna Presuda Europskog suda. Riječ je o presudi u Predmetu C-32/11 od 14. ožujka 2013. o pojedinim bilateralnim sporazumima što ih osiguratelji sklapaju s pružateljima usluga popravka oštećenih vozila (tzv. autoservisi)²⁹⁸. Iz tog razloga nastavno ćemo nešto opširnije istu i izložiti.

Sud EU – Prvo Vijeće – Prethodno pitanje (UFEU čl. 267.) - Tržišno natjecanje – UFEU čl. 101. st.1. – Analogna primjena nacionalnog zakonodavstva – Nadležnost Suda – Bilateralni sporazum između društva za osiguranje i nekih autoservisa glede cijene sata rada popravka vozila - Povećanje cijena u funkciji povećanja broja ugovora o osiguranju ostvarenih posredstvom autoservisa kao posrednika u osiguranju – Pojam „sporazuma koji za cilj ima ograničavanje tržišnog natjecanja“.

Supstrat: Sudu je upućen **zahtjev o prethodnom pitanju**²⁹⁹ u pogledu **tumačenja čl. 101. st. 1. UFEU**³⁰⁰. Zahtjev je upućen **u okviru spora između osiguratelja i autoservisa** s jedne strane, te **nacionalnog ureda za zaštitu tržišnog natjecanja** države članice, s druge strane, u vezi s **odlučkom** nacionalnog ureda za tržišno natjecanje koja je **proglasila jedan niz ugovora o poslovnoj suradnji osiguratelja i autoservisa protivnim pravu tržišnog natjecanja (antikonkurentnim)**. Konkretno, radilo se o **ugovorima o poslovnoj suradnji što su ih pojedini osiguratelji jednom godišnje sklapali s autoservisima koji su uvjetovali cijenu sata rada autoservisa koju će osiguratelji potpisnici ugovora poštovati u slučaju popravka kod njih osiguranih vozila**. Isto tako, mnogi su **autokoncesionari** bili angažirali svoje nacionalno predstavničko tijelo (**udrugu ovlaštenih koncesionara za pojednine marke vozila**) da sa osigurateljima **jednom godišnje ispregovara u njihovo ime okvirni ugovor/uvjete o cijenama rada po kojima će auto koncesionari vršiti popravak oštećenih vozila**.

Navedenim ugovorima o poslovnoj suradnji i ugovorenim okvirnim ugovorima/uvjetima autoservisi i autokoncesionari „**dvostruko su vinkulirali**“ svoje **odnose s osigurateljima**: s jedne strane **da će popravak oštećenih vozila vršiti za račun osiguratelja** i , s druge strane **da će intervenirati u funkciji posrednika u osiguranju**, kao osigurateljni zastupnici odnosno brokeri³⁰¹, **nudeći automobilska osiguranja prilikom prodaje odnosno popravka vozila**.

294 Sud Europske unije – nastavno Sud, sudska je institucija Unije i predstavlja sudbenu vlast Europske unije te mu je osnovna zadaća osiguranje jedinstvene primjene i tumačenja prava Unije. Sud ima precizno definirane sudske nadležnosti koje on izvršava u okviru dva postupka: prethodnog postupka (tzv. prethodno pitanje) i različitih vrsta tužbi (tzv. izravne tužbe).

295 Objavljeno u digitalnom Zborniku EU (Opći zbornik) br. 29/2013 od 14. ožujka 2013., dostupno na www.curia.eu (presuda nije dostupna na hrvatskom jeziku)

296 Vidjeti primjerice Jurjević T. (2015), *Suradnja osiguravajućih društava i ovlaštenih koncesionara u automobilskoj industriji*, časopis *Osiguranje* br. 3/15, Croatia osiguranje d.d., Zagreb, str. 32. – 39.

297 Slučajno ili namjerno, ostavljamo čitateljima na zaključak

298 Što pak nije rijetkost u hrvatskoj osigurateljnoj praksi (v. bilj. br. 32.)

299 Kako bi se osigurala učinkovita i ujednačena primjenu zakonodavstva EU te izbjeglo različito tumačenje prava, nacionalni sudovi država članica imaju pravo, obratiti se Sudu sa zahtjevom za pojašnjenje tumačenja prava Unije da bi mogli, na primjer, provjeriti usklađenost svoga nacionalnog zakonodavstva s pravom Unije. To je suština tog postupka koji se naziva prethodni postupak ili jednostavno – prethodno pitanje. Sud na takav zahtjev ne odgovara tek davanjem mišljenja već donosi presudu ili obrazloženo rješenje, a nacionalni sud koji se obratio Sudu obvezan je držati se danog tumačenja u predmetu o kojem odlučuje. Presuda Suda na isti način obvezuje i ostale nacionalne sudove koji razmatraju jednaku situaciju

300 V. tč. 2. rada – ZABRANJENI SPORAZUMI – pravni okvir

301 Engl. *as agents of their own insurance brokers or associated brokers*

Na osnovu analize nacionalno tijelo za zaštitu tržišnog natjecanja zaključilo je da se navedeni ugovori o poslovnoj suradnji mogu **grupirati na dvije vrste:**

- **horizontalne ugovore/uvjete** što ih je udruga ovlaštenih autokoncesionara za pojedine marke vozila ispregovarala s osigurateljima o „**preporučljivim cijenama**“ **popravka oštećenih vozila**
- **okvirne ugovore/uvjete** što ih je udruga ovlaštenih koncesionara za pojedine marke vozila ispregovarala s osigurateljima **koji su cijenu sata popravka oštećenih vozila činili ovisnom o broju sklopljenih ugovora o osiguranju**
- **razne druge ugovore o poslovnoj suradnji** u kojima su **autoservisi nastupali kao posrednici u osiguranju, fiksirajući visinu cijena sata rada popravka oštećenih vozila uz određeni minimalni postotak broja sklopljenih ugovora o automobilskom osiguranju**, koje je postotne pragove autoservis trebao **dostići ne bi li mu se priznala veća cijena sata rada u određenom periodu.**

Nacionalno **vijeće za zaštitu tržišnog natjecanja države članice** je zaključilo da takav sklop ugovora ima za cilj ograničenje tržišnog natjecanja na tržištu automobilskih osiguranja i na tržištu usluga prodaje i popravka oštećenih vozila, te je izreklo mjeru zabrane nastavka sklapanja takvih sporazuma i novčane kazne.

Involvirane strane **nisu bile zadovoljne** takvim ishodom te su pred **nadležnim sudom pokrenule postupak poništenja odluke** nacionalnog vijeća za zaštitu tržišnog natjecanja države članice.

Pri tome su isticale stav da se u konkretnom slučaju **ne radi o sporazumima kojima se ograničava tržišno natjecanje, a utemeljen na jednoj ranijoj presudi ustavnog suda države članice.**

U takvim okolnostima **nadležni sud države članice** je odlučio zastati s postupkom i **pokrenuti pred Sudom EU prethodni postupak (prethodno pitanje).**

U svom zahtjevu nadležni nacionalni sud postavio je Sudu EU sljedeće **prethodno pitanje:** „Mogu li se **smatrati u suprotnosti sa čl. 101. st. 1 UFEU** (ukoliko imaju za cilj ili posljedicu ograničavanje ili narušavanje tržišnog natjecanja u unutarnjem nacionalnom tržištu kao dijelu unutarnjeg EU tržišta³⁰²), oni **bilateralni sporazumi** sklopljeni između osiguratelja i pojedinih autoservisa, odnosno između osiguratelja i udruženja ovlaštenih koncesionara za popravak pojedinih marki vozila, **u kojima je ugovorena cijena sata rada popravka oštećenih vozila, ovisi, između ostalog, o broju ili postotku sklopljenih ugovora o osiguranju posredstvom autoservisa, u funkciji posrednika u osiguranju**“.

Osnovom navedenog prethodnog pitanja koje je u svom zahtjevu postavio nacionalni sud države članice, a nakon pribavljenog Mišljenja Generalnog odvjetnika³⁰³, Sud EU je donio **Odluku** da:

Čl. 101. st. 1. UFEU treba tumačiti u smislu da bilateralni sporazumi, koje su neka društva za osiguranje koja se bave automobilskim osiguranjima, sklopila sa autoservisima koji se

302 Dio o unutarnjem nacionalnom tržištu kao dijelu unutarnjeg tržišta EU, značajan je i iz razloga što se kao jedan od „uvjeta“ za primjenu članka 101. UFEU traži i da se sprečavanje, ograničavanje ili narušavanje tržišnog natjecanja mora manifestirati na unutarnjem EU tržištu, a nacionalnom unutarnjem tržištu (op a.)

303 Za Mišljenje vidjeti u ECLI:EU:C:2012:663 od 25. listopada 2012.

bave popravkom oštećenih vozila, ili sa njihovim predstavničkim tijelima³⁰⁴, **kojima se ugovara cijena sata rada koju će društvo za osiguranje poštivati u slučaju popravka osiguranih oštećenih vozila**, a koji predviđaju da će cijena sata rada **ovisiti i o**, između ostaloga, **broju ili postotku komercijaliziranih³⁰⁵ ugovora o osiguranju od strane autoservisera kao posrednika u osiguranju, mogu se smatrati ograničavajućim u smislu „cilja“ čl. 101. st.1. UFEU³⁰⁶**, kada nakon individualnog i konkretnog ispitivanja **njihova sadržaja**, kao i kad iz **njihova ekonomskog i pravnog konteksta u kojemu se sklapaju**, proizlazi da isti **po svojoj prirodi štete pravilnom odvijanju tržišnog natjecanja** na pojedinim interesnim tržištima³⁰⁷.

4. ZAKLJUČAK

Članstvo u Europskoj uniji podrazumijeva poštivanje prava odnosno pravne stečevine Unije, gdje izgradnja unutarnjeg tržišta³⁰⁸ predstavlja krunsko dostignuće više od pola stoljeća duge pravne i ekonomske integracije u Europi. Kako je tržišno natjecanje temelj svakog tržišnog gospodarstva pa tako i unutarnjeg tržišta Europske unije, vrlo je značajno uspostavljanje mehanizama kojim se osigurava pravilno funkcioniranje unutarnjeg tržišta Europske unije. Tom tematikom bavi se EU pravo tržišnog natjecanja kojim se s jedne strane poduzetnicima želi omogućiti sloboda i ujednačen pristup tržištu, a s druge strane potrošačima osigurati tzv. suverenitet: slobodu mogućnosti izbora u pogledu broja proizvoda i usluga, odnosno maksimum blagostanja u pogledu cijene i kvalitete proizvoda i usluga. Stoga temelj europskog prava tržišnog natjecanja čini zabrana njegovog narušavanja u obliku ograničavanja i sprečavanja poduzetničkih sloboda u prometu roba i usluga na tržištu.

Tri su osnovna oblika narušavanja tržišnog natjecanja: sporazumi poduzetnika čiji je cilj ili posljedica narušavanje tržišne konkurencije, zlouporaba vladajućeg položaja i koncentracije poduzetnika.

U ovom smo se radu posvetili sporazumima poduzetnika koji narušavaju tržišno natjecanje tzv. zabranjenim sporazumima kroz jedan primjer iz prakse Suda Europske unije vezan uz tržište usluga osiguranja i tržište usluga popravka - servisiranje oštećenih vozila.

Naime, iako se smatra „prirodnom“ suradnja poduzetnika koji pružaju ove dvije vrste usluga, uključujući i hrvatsko tržište usluga automobilskih osiguranja i popravka - servisiranja oštećenih vozila, ipak postoje određene „granice“ nakon kojih se ona pretvara u nešto pod zajedničkim nazivnikom „zabranjeni sporazumi poduzetnika“ jer sadrže nedopuštena ograničenja tržišnog natjecanja.

Ukazati na jednu od tih „granica“ na primjeru iz prakse Suda Europske unije bio je cilj i svrha

304 Strukovnim udrugama

305 Čitaj: zaključenih

306 Za detaljnije o pojmu „ograničenju u smislu cilja“ u konkretnom slučaju upućujemo na Bakić N. (2014), *Ograničenje tržišnog natjecanja u europskom pravu*, Pf u Zagrebu, diplomski rad, neobjavljeno, Zagreb, str. 38.

307 U konkretnom slučaju u pitanju su tržište osiguranja i tržište usluga popravka odnosno oštećenih vozila

308 Za više o izgradnji EU unutarnjeg tržišta osiguranja upućujemo na Matijević B. (2015), „Europsko tržište osiguranja kroz prizmu tradicije osiguranja“, časopis *Osiguranje* br. 1/15, Croatia osiguranje d.d., Zagreb, str. 25. – 29.

ovog rada.

Popis literature:

a) knjige

- [Cannizzaro E.](#) et al. (2010), *Diritto dell'Unione europea – parte speciale*, terza edizione, Giapichelli Ed., Torino,
- Hartley C.T. (1999), *Temelji prava Europske zajednice*, Pf u Rijeci, Rijeka,
- Mintas Hodak Lj. et al. (2011), *Europska unija*, Mate d.o.o., Zagreb,
- Vaughan D et al. (2006), *EU Competition Law: General Principles*, Richmond Law & Tax Ltd., Richmond,

b) časopisi

- Cerovac M. (2003), *Novi Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja*, časopis Hrvatska pravna revija br. 9/2003, Inženjerski biro d.d., Zagreb,
- Jurjević T. (2015), *Suradnja osiguravajućih društava i ovlaštenih koncesionara u automobilskoj industriji*, časopis Osiguranje br. 3/15, Croatia osiguranje d.d., Zagreb,
- Matijević B. (2015), „*Europsko tržište osiguranja kroz prizmu tradicije osiguranja*“, časopis Osiguranje br. 1/15, Croatia osiguranje d.d., Zagreb,

c) radovi objavljeni u zbornicima

- Pošćić A. (2011), *Zabranjeni sporazumi u europskom pravu tržišnog natjecanja*, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, v. 32, br. 1/11, Rijeka,

d) dokumenti i druge institucionalne publikacije

- Europska komisija (2014), *Politike Europske unije: Tržišno natjecanje*, Glavna uprava za komunikaciju - Ured za publikacije, Brussels,
- Bakić N. (2014), *Ograničenje tržišnog natjecanja u europskom pravu*, Pf u Zagrebu, diplomski rad, neobjavljeno, Zagreb,

e) internetski izvori

- www.aztn.hr
- www.curia.eu
- www.mvep.hr
- www.nn.hr

f) regulativa

- Ugovor o Funkcioniranju Europske Unije - UFEU, SLEU C 326, 26.10.2012.
- Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja - ZZTN, Nar. nov. br. 79/09 i 80/2013

SUMMARY

Competition is one of main pillars for the proper functioning of European Union internal market. Competition, on the one hand, allows undertakings free and equalized access to the market, and, on the other hand, allows consumers their sovereignty in term of the number of choices, prices and quality products and services. For this reason, essence of competition rights makes prohibition of his violating which have as their object or effect the prevention, restriction or distorsion of undertakings freedoms. One of these forms of competition violation are the undertakings agreements which prevent, restricts or distorts competition (so-called prohibited agreements). In accordance with specified, in this article we focused our attention to one example of prohibited agreement that arises from the practice of the European Union Court in matter of "cooperation" between insurers and car services.

Slađana Aras Kramar

Pregledni znanstveni članak

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
saras@pravo.hr

Aleksandra Maganić

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
amaganic@pravo.hr

PREINAKA TUŽBE U SPOROVIMA RADI NAKNADE ŠTETE - NEKI PROBLEMI

Cilj rada je analizirati i raspraviti pojedine probleme koji su nastali u primjeni pravila o preinaci tužbe u sporovima radi naknade štete nakon izmjena i dopuna Zakona o parničnom postupku iz 2008. te 2013. godine (NN 84/08, 25/13). Tim je izmjenama i dopunama pomaknut vremenski trenutak do kojeg stranke mogu iznositi nove činjenice i predlagati dokaze. Uslijed toga došlo je do izmjena u pogledu određivanja trenutka do kojeg bi se tužba mogla objektivno preinačiti, odnosno određenih specifičnosti u sporovima male vrijednosti u odnosu na opću parničnu proceduru.

U radu će se nastojati raspraviti nekoliko značajnijih pitanja - jedno koje se odnosi na određenje trenutka do kojeg stranke mogu u sporovima radi naknade štete iznositi činjenice i predlagati dokaze, kao i objektivno preinačiti tužbu. Pored toga, potrebno je pojmovno odrediti objektivnu preinaku tužbe i raspraviti pitanje od kakvog je utjecaja promjena činjenične osnove spora na identitet tužbenog zahtjeva, odnosno u kojem će se slučaju raditi o preinaci tužbe u slučaju promjene činjenične osnove spora. Analizirat će se problemi koji nastaju uslijed povećanja tužbenog zahtjeva kao posebnog oblika objektivne preinake tužbe. Jedno od zanimljivijih pitanja odnosi se i na problem tzv. predpostupovnih vještačenja (vještačenja koja se provode prije pokretanja sudskog postupka u svrhu podnošenja tužbe te određivanja osnove i visine tužbenog zahtjeva), uzimajući u obzir pravila o naknadi troškova sudskog postupka. U zaključnom dijelu rada dat će se sažetak provedenog istraživanja i pokušat naznačiti određeni prijedlozi de lege ferenda.

Ključne riječi: spor radi naknade štete, činjenice, dokazi, vještačenje, objektivna preinaka tužbe

1. UVOD

Izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2008.³⁰⁹ (u daljnjem tekstu: ZIDZPP 08) te 2013. godine³¹⁰ (u daljnjem tekstu: ZIDZPP 13) pomaknut je vremenski trenutak do kojeg stranke mogu iznositi nove činjenice i predlagati dokaze. Uslijed toga, došlo je do izmjena u pogledu

309 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2008. godine. NN 84/08.

310 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2013. godine. NN 25/13.

određivanja trenutka do kojeg bi se tužba mogla objektivno preinačiti, odnosno određenih specifičnosti u sporovima male vrijednosti u odnosu na opću parničnu proceduru. Stoga je cilj rada analizirati i raspraviti pojedine probleme koji su nastali, nakon izmjena i dopuna iz 2008. te 2013., u primjeni pravila o preinaci tužbe u sporovima radi naknade štete. Naime, upravo u sporovima radi naknade štete rezultati vještačenja koja se poduzimaju u stadiju glavne rasprave često ukazuju na okolnost da je tužitelj ili nisko ili pak visoko postavio tužbeni zahtjev.

U radu će se nastojati raspraviti nekoliko značajnijih pitanja - jedno koje se odnosi na određenje trenutka do kojeg stranke mogu u sporovima radi naknade štete iznositi činjenice i predlagati dokaze, kao i objektivno preinačiti tužbu. U skladu s tim analizirat će se procesno-pravne posljedice propuštanja stranaka da to učine do određenog trenutka u razvoju parnice. Pored toga, pojmovno će se odrediti objektivna preinaka tužbe i raspraviti pitanje od kakvog je utjecaja promjena činjenične osnove spora na identitet tužbenog zahtjeva, odnosno u kojem slučaju će se raditi o preinaci tužbe u slučaju promjene činjenične osnove spora.

Nadalje, analizirat će se problemi koji nastaju uslijed povećanja tužbenog zahtjeva kao posebnog oblika objektivne preinake tužbe. Pokušat će se odrediti trenutak nastupanja procesnopравnih i građanskopравnih posljedica zasnivanja litispēndencije u slučaju povećanja tužbenog zahtjeva, kao i raspraviti problematika nastupanja zastare u odnosu na zahtjev koji je naknadno istaknut. Jedno od zanimljivijih pitanja odnosi se i na problem tzv. predpostupovnih vještačenja (vještačenja koja se provode prije pokretanja sudskog postupka u svrhu podnošenja tužbe te određivanja osnove i visine tužbenog zahtjeva), uzimajući u obzir pravila o naknadi troškova sudskog postupka.

Prilikom razmatranja problema prekluzija u iznošenju novota u sporovima radi naknade štete, kao i promjene činjenične osnove tužbe i povećanja tužbenog zahtjeva uzet će se u obzir praksa nižih te viših sudova, kao i Vrhovnog suda Republike Hrvatske.

U zaključnom dijelu rada sadržan je sažetak provedenog istraživanja te određeni prijedlozi *de lege ferenda*.

U radu se pod pojmom preinake tužbe podrazumijeva objektivna preinaka tužbe, dakle ona koja se odnosi na predmet spora, ako iz konteksta ne proizlazi drugačije.

2. PREKLUIJE U IZNOŠENJU NOVIH ČINJENICA TE PREDLAGANJU NOVIH DOKAZA

ZIDZPP-om 08 bile su izvršene značajnije intervencije u odredbe o iznošenju novih činjenica i predlaganju novih dokaza u postupku u sporovima male vrijednosti. Te su izmjene, među ostalim, rezultirale i ograničenjem mogućnosti preinake tužbe u tim sporovima. Sve je to bilo posljedica redefiniranja postupka u sporovima male vrijednosti. ZIDZPP-om 08, naime, prvostupanjski postupak u sporovima male vrijednosti razdvojen je na dva stadija, stadij prethodnog postupka u okviru kojega se obvezatno održava ročište koje ima funkciju pripremnog ročišta te stadija glavne rasprave (Zakon o parničnom postupku³¹¹ (u daljnjem tekstu: ZPP), prij. čl. 461.k, prij. čl. 461.l)).

311 Zakon o parničnom postupku. SL SFRJ 4/77 – 35/91; NN 26/91, 53/91, 91/92, 112/99, 88/01 – v. čl. 50. Zakona o arbitraži, 117/03, 88/05 – v. čl. 129. Zakona o izmjenama i dopunama Ovršnog zakona, 2/07 – v. Odluku USRH od 20. prosinca 2006., 84/08, 96/08 – v. Odluku USRH od 9. srpnja 2008., 123/08 – ispravak, 57/11, 148/11 – pročišćeni tekst, 25/13, 89/2014 – v. Odluku USRH od 11. srpnja 2014.

U postupku u sporovima male vrijednosti stranke su bile dužne iznijeti činjenice na kojima su temeljile svoje zahtjeve i predložiti dokaze kojima su se utvrđivale te činjenice, najkasnije do zaključenja prethodnog postupka (ZPP, prij. čl. 461.a). Trenutak do kojeg su se činjenice i dokazi mogli iznositi u postupku u sporovima male vrijednosti, dakle bio je pomaknut s trenutka zaključenja glavne rasprave na trenutak zaključenja prethodnog postupka. To je imalo za posljedicu, među ostalim, i ograničenje mogućnosti preinake tužbe koja je u tom postupku, nakon ZIDZPP-a 08, bila moguća samo do zaključenja prethodnog postupka (ZPP, prij. čl. 461.c, st. 2.).

Iako je i u vrijeme donošenja ZIDZPP-a 08 bilo pokušaja da se redefinirani prvostupanjski postupak kakav je bio predviđen za sporove male vrijednosti te procesnopravne posljedice takve nove organizacije prvostupanjskog postupka općenito propiše za redovni postupak, do toga je došlo tek izmjenama i dopunama ZPP-a iz 2013. (ZIDZPP 13) (o tome v. Aras Kramar i Jović, 2015:62). U pogledu organizacije prvostupanjskog postupka, ZIDZPP-om 13 redovni prvostupanjski postupak preuzeo je strukturu postupka u sporovima male vrijednosti (ZPP, čl. 277., čl. 293.). Zakonodavac je očito smatrao da organizacija prvostupanjskog postupka na stadij prethodnog postupka te stadij glavne rasprave, a što je već bilo učinjeno s postupkom u sporovima male vrijednosti, pozitivno djeluje na koncentraciju i veću učinkovitost tih postupaka.³¹²

Procesnopravne posljedice nove organizacije prvostupanjskog (redovnog) postupka, nakon ZIDZPP-a 13, očituju se u dužnosti stranaka da do zaključenja prethodnog postupka iznesu sve činjenice te predlože sve dokaze (ZPP, čl. 299., st. 1.). Nakon toga trenutka u razvoju parnice, stranke mogu (i tijekom glavne rasprave) iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze iznimno, samo ako ih bez svoje krivnje nisu mogle iznijeti, odnosno predložiti prije zaključenja prethodnog postupka (ZPP, čl. 299., st. 2.). Navedeno je imalo za posljedicu i pomicanje trenutka do kojeg stranke mogu preinačiti tužbu u redovnom postupku, s trenutka zaključenja glavne rasprave na trenutak zaključenja prethodnog postupka (ZPP, čl. 190., st. 1.).³¹³

Upitno je, međutim, od kakvog je postupovnopravnog značaja okolnost da stranke mogu i tijekom glavne rasprave u redovnom postupku iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze ako ih bez svoje krivnje nisu mogle iznijeti, odnosno predložiti prije zaključenja prethodnog postupka (ZPP, čl. 299., st. 2.) na mogućnost preinake tužbe. Ako je strankama iznimno omogućeno da iznose nove činjenice tijekom glavne rasprave u redovnom postupku, ne bi li im trebalo pod istim pretpostavkama omogućiti i da preinačuju tužbu, također, iznimno tijekom toga stadija (*arg. ex ZPP, čl. 299., st. 2.*). Dakle, ukoliko bi stranke mogle iznimno modificirati činjeničnu osnovu spora tijekom glavne rasprave pod pretpostavkama propisanim ZPP-om, tada bi razlozi koherentnosti sustava govorili i u prilog tomu da stranke moraju moći na temelju takve činjenične osnove i objektivno preinačiti tužbu.

Kako je redovni postupak nakon ZIDZPP-a 13 poprimio strukturu postupka u sporovima male vrijednosti, tim su izmjenama i dopunama ZPP-a brisane odredbe koje su na specifičan način propisivale strukturu tog postupka, posebice odredbe o trenutku do kojeg se u postupku u sporovima male vrijednosti može podnijeti protutužba, preinačiti tužba, istaknuti prigovor radi prebijanja ili prigovor zastare.³¹⁴ Pritom su učinjene i intervencije u odredbe o iznošenju činjenica i predlaganju dokaza tijekom prvostupanjskog postupka u sporovima male vrijednosti, na

312 Tako v. u: Konačni prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2013., str. 21, 29. <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=52698> (24. 8. 2017.).

313 O raspravama o (ne)ustavnosti odredbe čl. 190. st. 1. ZPP-a v. Crnić, 2014.

314 ZIDZPP-om 13 brisane su odredbe prij. čl. 461. c do čl. 461. m ZPP-a.

način da je pomaknut trenutak do kojeg se činjenice mogu iznijeti te dokazi predložiti s trenutka zaključenja prethodnog postupka na trenutak podnošenja tužbe, odnosno odgovora na tužbu.

U postupku u sporovima male vrijednosti, nakon ZIDZPP-a 13, stranke su dužne najkasnije u tužbi, odnosno u odgovoru na tužbu iznijeti sve činjenice na kojima temelje svoje zahtjeve i predložiti dokaze potrebne za utvrđivanje tih činjenica (ZPP, čl. 461.a, st. 2.). Stranke mogu iznimno i na pripremnom ročištu iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze ako ih bez svoje krivnje nisu mogle iznijeti odnosno predložiti u tužbi odnosno u odgovoru na tužbu (ZPP, čl. 461.a, st. 3.). Tako u slučaju kada je tužitelj na pripremnom ročištu predlagao izvođenje novih dokaza, i to saslušanje policijskih službenika te tužitelja, a koje nije bio predložio u tužbi, suđeno je da se ne radi o dokazima koje tužitelj bez svoje krivnje nije mogao predložiti u tužbi (ŽSVU, Gž-1132/15-2, 30. 6. 2016., 2). Pritom, međutim, drugostupanjski sud nije ulazio u ocjenu kriterija krivnje tužitelja, odnosno nije ništa rekao oko stupnja krivnje koji je potreban da sud ne uvaži izvođenje novih dokaza, i to onih koji su predloženi (tek) na pripremnom ročištu u postupku u sporu male vrijednosti.

ZPP, nakon ZIDZPP-a 13, ne propisuje posebnosti u pogledu trenutka do kojeg se može preinačiti tužba u postupku u sporovima male vrijednosti. U nedostatku specijalne odredbe, trebalo bi vrijediti opće pravilo (*arg. ex ZPP*, čl. 457.), dakle, trenutak zaključenja prethodnog postupka (ZPP, čl. 190., st. 1.). S druge strane, međutim, otvoreno je pitanje kako će tužitelj preinačiti tužbu do zaključenja prethodnog postupka u sporovima male vrijednosti ako u načelu nove činjenice može iznijeti te nove dokaze predložiti samo u tužbi (ZPP, čl. 461.a, st. 2.). Budući da stranke, iznimno, mogu iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze i na pripremnom ročištu, međutim, samo ako ih bez svoje krivnje nisu mogle iznijeti odnosno predložiti u tužbi odnosno u odgovoru na tužbu, bilo bi moguće i shvaćanje da tužitelj može preinačiti tužbu na pripremnom ročištu samo iznimno, i to ako bez svoje krivnje u vrijeme podnošenja tužbe nije znao ili mogao znati za određenu činjenicu ili pak dokaz. Ako bi sud utvrdio postojanje navedenih pretpostavaka, svojim bi rješenjem dopuštao preinaku tužbe (*arg. ex ZPP*, čl. 461.a, st. 3.).

Procesnopravne posljedice iznošenja činjenica te predlaganja dokaza nakon trenutka u razvoju postupka (kako redovnog tako i u sporovima male vrijednosti) do kojeg je to moguće učiniti, pa tako i preinake tužbe, sastoje se u tome da ih sud neće uzeti u obzir (ZPP, čl. 299., st. 3, čl. 461.a, st. 4.), odnosno u slučaju preinake tužbe trebao bi odbaciti podnesak/zahtjev tužitelja za preinaku tužbe (*arg. ex ZPP*, čl. 190., st. 1., čl. 282., st. 1.³¹⁵) (u odnosu na preinaku tužbe v. različita shvaćanja: Zaradić, 2015:665-666; Kolak, 2012:57; Bulka, 2010:62; Dika, 2009a:457-458; Čizmić, 2007:3). Unatoč tomu, u sudskoj praksi zabilježene su određene fleksibilnosti. Tako su u predmetu radi naknade štete uvažene nove činjenice (i to ispravno navođenje registarske oznake u slučaju kad je tužitelj u tužbi uslijed omaške naveo krivu registarsku oznaku) koje je tužitelj iznio nakon zaključenja prethodnog postupka, dapače, dopuštena je i objektivna preinaka tužbe promjenom činjenične osnove zbog svrsishodnosti za konačno rješenje spora među strankama. Radilo se o sporu u kojem je sud postupao prema odredbama postupka u sporu male vrijednosti, i to nakon ZIDZPP-a 08 (OGSZG, Pn-2791/09-19, 28. 11. 2011., 2). U drugom predmetu, međutim, sud nije uzeo u obzir dodatnu medicinsku dokumentaciju koju je stranka

315 Prema čl. 282. st. 1. ZPP-a, sud će rješenjem odbaciti tužbu ako je ona, među ostalim, podnesena nepravovremeno ako je posebnim propisima određen rok za podnošenje tužbe. Stoga bi na isti način trebalo postupiti i s nepravovremenim zahtjevima tužitelja za preinakom tužbe.

priložila nakon provedenog medicinskog vještačenja, dakle, nakon zaključenja prethodnog postupka u sporu male vrijednosti, pozivom na odredbe ZPP-a (nakon ZIDZPP-a 08) prema kojima stranke ne mogu nakon zaključenja prethodnog postupka iznositi činjenice te predlagati dokaze (ŽSST, Gžnš-101/12, 17. 5. 2012., 3). Isto je sudio i sud u slučaju predlaganja prometnog vještačenja nakon zaključenja prethodnog postupka u sporu male vrijednosti (VTSRH, Pž-3328/13-4, 29. 2. 2016., 3) te preinake tužbe na način da je tužitelj nakon zaključenja prethodnog postupka u sporu male vrijednosti naveo da utuženi iznos ne potražuje na temelju ozljeda koje su zadobivene u prometnoj nezgodi, već na temelju naknade za pretrpljeni strah (VTSRH, Pž-7396/13-4, 24. 2. 2016., 3).

Zanimljivo je pitanje kako postupiti u slučaju kada je stranka do relevantnog trenutka u razvoju parnice predložila dokaz (npr., izvođenje dokaza vještačenjem), ali nije dostavila do toga trenutka niti predložila da sud pribavi službenim putem potrebnu dokumentaciju (npr. medicinsku dokumentaciju) koja je potrebna za izvođenje predloženog dokaza. Suđeno je tako da je tužitelj bio dužan do zaključenja prethodnog postupka u sporu male vrijednosti dostaviti i potrebnu dokumentaciju za provođenje vještačenja kojeg je predložio, a na temelju koje bi se mogao provesti taj dokaz (VTSRH, Pž-282/2015-2, 18. 4. 2017., 3). Osim toga, pojavilo se i pitanje kako postupiti u slučaju kada tužitelj predlaže izvođenje novog vještačenja po drugom vještaku, a što uzimajući u obzir tijek postupka u sporovima male vrijednosti te okolnost da se na glavnoj raspravi izvode dokazi, može učiniti tek u stadiju glavne rasprave. Tako je u jednom predmetu drugostupanjski sud prihvatio stav prvostupanjskog suda koji je odbio kao nepravovremen prijedlog tužitelja za izvođenje novog vještačenja po drugom vještaku „jer ga je tuženik istaknuo nakon zaključenja prethodnog postupka“ (VTSRH, Pž-7396/13-4, 24. 2. 2016., 3). Zanimljiv je i judikat prema kojemu je tužitelj pravodobno (na pripremnom ročištu u postupku u sporu male vrijednosti) predložio izvođenje dokaza prometnim vještačenjem; međutim, tužitelj je predložio izvođenje dokaza prometnim vještačenjem (samo) na okolnost visine tužbenog zahtjeva (utvrđivanja visine materijalne štete nastale na vozilu tužitelja). Stoga, tužitelj nije do zaključenja prethodnog postupka u sporu male vrijednosti predložio izvođenje dokaza prometnim vještačenjem radi utvrđivanja dinamike nastanka štetnog događaja (podcrtala SAK) (OGSZG, Pn-6124/10-22, 25. 4. 2014., 2).

Pomicanje trenutka do kojeg se mogu iznositi činjenice te predlagati dokazi, čini se, ima i posljedice na određivanje trenutka u razvoju parnice na koji se odnosi pravomoćnost odluka donesenih u sporovima male vrijednosti (usp. Dika, 2009b:25-26; Aras Kramar i Jović, 2015:71). Tužitelj bi mogao, čini se, na temelju činjenica koje su nastale nakon zaključenja prethodnog postupka u sporu male vrijednosti (a u kojem trenutku nastupa apsolutna prekluzija u iznošenju novih činjenica) zasnovati novi tužbeni zahtjev (*arg. ex ZPP*, čl. 461.a, st. 3., čl. 333., st. 2.). Isto bi vrijedilo i za one činjenice koje su nastale nakon zaključenja glavne rasprave u redovnom postupku (*arg. ex ZPP*, čl. 299, st. 2., čl. 333., st. 2.). S druge strane, one činjenice koje tužitelj nije iznio bez svoje krivnje u (prethodnom) postupku do relevantnog trenutka (zaključenja prethodnog postupka, odnosno glavne rasprave u redovnom postupku) mogle bi biti temelj prijedloga za ponavljanje postupka (*arg. ex ZPP*, čl. 421., st. 1., t. 10.). U postupku u sporovima male vrijednosti, međutim, stranke ne mogu pobijati prvostupanjsku odluku zbog nepravilno utvrđenog činjeničnog stanja te bi stoga trebalo zauzeti stav da bi i ponavljanje postupka trebalo biti isključeno zbog toga razloga (novih činjenica i dokaza) (*arg. ex ZPP*, čl. 467., st. 1.) (v. Aras Kramar, 2014:156). Dakle, ne bi bilo dopušteno ponavljanje postupka u sporu male vrijednosti na

temelju toga što tužitelj bez svoje krivnje nije iznio činjenice do trenutka zaključenja prethodnog postupka (posebice one činjenice koje bi dovele do preinake tužbe promjenom činjenične osnove spora).

Daljnji problem predstavlja okolnost što tužitelj može preinačiti tužbu do zaključenja prethodnog postupka. Što učiniti, npr., ako rezultati izvođenja dokaza vještačenjem na glavnoj raspravi u postupku u sporu male vrijednosti ukazuju na veću visinu štete, odnosno potrebu preinake tužbe povećanjem tužbenog zahtjeva? Bi li se razlika u naknadi štete mogla ostvarivati u novoj parnici ili bi se pak radilo o presuđenoj stvari (ZPP, čl. 333., st. 2.) zbog toga što se u novoj parnici ne bi moglo raspravljati o istoj činjeničnoj i pravnoj osnovi (u tom smislu OGSZG, 11. 4. 2017., 3-4.)? O problemima uz preinaku tužbe povećanjem tužbenog zahtjeva v.: *infra ad* 3.3.

3. OBJEKTIVNA PREINAKA TUŽBE

3.1. Pojam

Prema ZPP-u, preinaka tužbe jest promjena istovjetnosti zahtjeva, povećanje postojećeg ili isticanje drugog zahtjeva uz postojeći (ZPP, čl. 191., st. 1.). Tužba nije preinačena ako je tužitelj promijenio pravnu osnovu tužbenog zahtjeva, ako je smanjio tužbeni zahtjev ili ako je promijenio, dopunio ili ispravio pojedine navode, tako da zbog toga tužbeni zahtjev nije promijenjen (ZPP, čl. 191., st. 3.).

U kontekstu činjenične osnove spora javlja se pitanje u kojem će se slučaju raditi o preinaci tužbe promjenom činjenične osnove, a u kojem će slučaju biti riječ samo o promjeni, dopuni, odnosno ispravcima pojedinih činjeničnih navoda.

3.2. U kojem će se slučaju raditi o preinaci tužbe u slučaju promjene činjenične osnove spora?

U literaturi se ističe da „Preinaka tužbe postoji i kad se generički određeni tužbeni zahtjev osniva na bitno drukčijem činjeničnom stanju, drugom historijskom zbivanju, drukčijem kompleksu činjenica od onih koje su bile tužbena osnova po svom tekstu (formalnom sadržaju) istog tužbenog zahtjeva, ili kad su bitnim elementima činjenične osnove dodani novi, preinačeni, ili oduzeti neki prije istaknuti, tako da novo formirani kompleks činjenica objektivno dovodi do promjene identiteta tužbenog zahtjeva“. (Triva i Dika, 2004: 426). Stoga „Ako tužbeni zahtjev ostane u svojoj biti, a ne samo po svom tekstu, identičan, promjena tužbene osnove nije preinaka već korektura, dopuna ili razjašnjenje činjenične osnove prijašnjeg spora.“ (Triva i Dika, 2004:426). Sudska praksa, međutim, u odnosu na preinaku tužbe promjenom činjenične osnove spora u sporovima radi naknade štete vrlo je šarolika.

Tako je suđeno da „nije u pravu tuženik kada smatra da šteta koju trpi tužitelj u razdoblju od 15. kolovoza 1998. do 30. studenoga 2012. (šteta u vidu razlike mirovine) predstavlja drugačiji oblik štete od one štete koju je u dotadašnjem razdoblju trpio tužitelj (razlika plaće).“ (VSRH, Revr 1265/13-2, 17. 11. 2015., 2-3.). Iz citiranog judikata zapravo proizlazi stav da tužiteljeva dopuna činjeničnih navoda s obzirom na okolnost da je u međuvremenu umirovljen ne predstavlja preinaku tužbe promjenom činjenične osnove te je (već) samim podnošenjem tužbe

prekinuta zastara potraživanja tužitelja i za taj vid naknade štete (razlika u mirovini) (VSRH, Revr 1265/13-2, 17. 11. 2015., 2-3.). Isto tako, suđeno je da ima značaj ispravka činjeničnih navoda tužitelja, a ne preinake tužbe promjenom činjenične osnove okolnost da je tužitelj najprije naveo da je tuženik upravljao neosiguranim vozilom pod utjecajem alkohola, da bi potom naveo da se radi o upravljanju vozilom prije polaganja vozačkog ispita (VSRH, Rev-x 827/14-2, 8. 1. 2015., 4.).

S druge strane, navod tužitelja „da nalet na minu te ranjavanje sada pok. Ž. I. od eksplozije nije uzrok njegove smrti, već da je uzrok smrti iskrvarenje zbog nepravodobnog pružanja liječnike pomoći“ ima značenje preinake tužbe promjenom činjenične osnove tužbe (VSRH, Rev 385/06-2, 23. 12. 2009., 2). Istog je stajališta prvostupanjski sud bio u slučaju kad je tužiteljica u tužbi uslijed omaške navela krivu registarsku oznaku. U tom je slučaju sud dopustio „preinaku činjeničnog supstrata tužbe, budući je navedeno svrsishodno za konačno rješenje među strankama.“ (OGSZG, Pn-2791/09-19, 28. 11. 2011., 2). Također, sud je ocijenio da se radi o preinaci tužbe u slučaju kad je tužitelj nakon zaključenja prethodnog postupka u sporu male vrijednosti naveo da utuženi iznos ne potražuje na temelju ozljeda koje su zadobivene u prometnoj nezgodi, već na temelju naknade za pretrpljeni strah (VTSRH, Pž-7396/13-4, 24. 2. 2016., 3).

3.3. Neki problemi u slučaju objektivne preinake tužbe povećanjem tužbenog zahtjeva

Praktične implikacije preinake tužbe zahtijevaju rješavanje nekoliko značajnih problema – momenta do kojeg je preinaku tužbe moguće izvršiti, zastare i troškova postupka. S obzirom na to da se nakon ZIDZPP-a 13 tužba može preinačiti samo do zaključenja prethodnog postupka (ZPP, čl. 190., st. 1.), problematizira se što u slučaju kada tužitelj na temelju nalaza i mišljenja vještaka, koji se u pravilu izvode na glavnoj raspravi, sazna da bi tužbeni zahtjev trebalo povećati. S jedne strane, vrijeme u kojem je to mogao učiniti je već isteklo, dakle ne bi trebao očekivati da će sud prihvatiti preinaku tužbe i nakon zaključenja prethodnog postupka, iako ima mišljenja prema kojim bi sudovi trebali nešto fleksibilnije postupati. U tom slučaju pitanje je na koju odredbu bi se sud u odluci kojom dopušta preinačenje trebao pozvati. Ako pak tužitelj pokuša u samostalnoj parnici ostvariti razliku u zahtjevu za naknadu štete koja mu prema nalazu i mišljenju vještaka pripada, izlaže se riziku da sud taj zahtjev odbaci pozivajući se na dvostruku litispendenciju ili pravomoćno presuđenu stvar. Moguće je da bi sudovi mogli i prihvatiti tužbeni zahtjev u kojem je tužitelj zatražio razliku u naknadi štete, ali pravo tužitelja na pružanje pravne zaštite određenog sadržaja nikako ne bi smjelo ovisiti o različitim stavovima sudske prakse, jer se problemi brzine i djelotvornosti parničnog postupka ne mogu rješavati na uštrb pravne sigurnosti.

Prema stajalištu izraženom u judikaturi neće se pak raditi o preinaci tužbe u slučaju kad je tužitelj mijenjao visinu tužbenog zahtjev nakon provedenog vještačenja, a koju je Sud označio kao „usklađivanje“ tužbenog zahtjeva. U istom je predmetu Sud iznio i shvaćanje prema kojemu stručno mišljenje vještaka temeljem kojeg su utvrđeni parametri za iskazivanje novčane vrijednosti pravične novčane naknade ima značaj okolnosti koje su nastale nakon podnošenja tužbe, pa se tome tuženik (ako bi se i prihvatilo shvaćanje da se radi o preinaci tužbe) ne bi mogao protiviti. Pritom je sud zauzeo stav da, ukoliko bi se prihvatilo shvaćanje da se radi o

preinaci tužbe, „tužitelji praktički ne bi ovu razliku mogli utužiti niti u posebnoj parnici jer bi se radilo o presuđenoj stvari s obzirom da odluka u ovoj parnici obuhvaća isti činjenični i pravni supstrat o kojem se u novoj parnici ne bi više smjelo raspravljati. Na taj način tužitelji bi bili lišeni ustavnog i konvencijskog prava na pristup sudu zbog pretjerano strogih procesnih odredbi kojima je glavna rasprava podijeljena na predstadij prethodnog i tzv. glavnog postupka, no u biti radi se o jednoj cjelini. Naime, u ovom slučaju radi se o naknadi štete i to neimovinske zbog povrede prava osobnosti i imovinske za pruženu pomoć prilikom liječenja. Inicijalno određujući visinu tužbenog zahtjeva, a time i vrijednost predmeta spora, tužitelji se nužno kreću u granicama onoga što joj je tada poznato i podacima koje ima iz medicinske dokumentacije. No jedino pravo mišljenje o cjelokupnom opsegu povreda i obujmu naknade štete može dati sudski vještak. Niti sud, a niti stranke i njihovi zastupnici nemaju tu potrebnih stručnih znanja. Iz tog razloga nije niti moguće utvrditi sve elemente koji utječu na tužbeni zahtjev, ponajprije u čemu se sve očituje povreda prava osobnosti, jer ih doista može biti više (tjelesno zdravlje, duševno zdravlje, osjećaj straha, bolova, psihološko stanje i sl.). Uostalom, povreda prava osobnosti kao takva je nedjeljiva i pojedini kvalifikatorni elementi i okolnosti su samo navedeni kako bi bili smjerokaz, no nipošto nisu jedini, a niti kao takvi zadani da bi se o njima sud morao isključivo rukovoditi (kao što je to bilo prema ranijim zakonskim odredbama). Tužitelji u tužbi iznose tvrdnju da im je povrijeđeno pravo osobnosti, a ako tuženik ospori da je do toga došlo, onda jedini relevantan dokaz kojim se sud i sudionici postupka mogu rukovoditi upravo je nalaz i mišljenje stručne i nepristrane osobe.“ (OGSZG, 11. 4. 2017., 3-4.).

S druge strane, županijski sudovi odlučujući u povodu izjavljenih žalbi nisu utvrdili nepravilnosti odluka prvostupanjskih sudova u kojima je zahtjev za preinakom tužbe povećanjem tužbenog zahtjeva odbijen nakon zaključenja prethodnog postupka, neovisno o tome zbog kojih se okolnosti tužba trebala preinačiti (ŽSVŽ, Gžr-35/15; ŽSZD, Gž-1366/15, Zaradić, 2015:668-669).

Sukladno navedenom, razlike u postupanju sudova očigledno postoje, pa bi moguće rješenje, koje bi trebalo otkloniti pravnu nesigurnost nastalu u praksi, trebalo početi od mogućnosti stranaka da u parničnom postupku iznose nove činjenice i dokaze i uskladiti preinaku tužbe s tim rješenjima. Naime, kako stranke u parničnom postupku tijekom glavne rasprave mogu iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze samo ako ih bez svoje krivnje nisu mogle iznijeti, odnosno predložiti do zaključenja prethodnog postupka (ZPP, čl. 299., st. 2.), u skladu s tim trebalo bi *de lege ferenda* tužitelju dopustiti da tužbu preinači i nakon zaključenja prethodnog postupka, ako je riječ o činjenicama i dokazima koje bez svoje krivnje nije mogao iznijeti. Kako će se u slučaju nalaza i mišljenja vještaka raditi o rezultatu vještačenja provedenog tek tijekom glavne rasprave, a koje tužitelj bez svoje krivnje nije mogao iznijeti, trebalo bi mu dopustiti da tužbu preinači i u kasnijem momentu, umjesto da zbog utuživanja razlike u naknadi štete na koju bi prema nalazu i mišljenju vještaka imao pravo pokreće novu parnicu. Čini se da bi prilikom zauzimanja stava oko određenih rješenja *de lege ferenda* svakako trebalo imati u vidu da bi uređenje instituta objektivne preinake tužbe trebalo biti rezultat uvažavanja međusobno suprotstavljenih interesa stranaka, ali i javnog pravozaštitnog interesa. U interesu je tužitelja da svoju tužbu može usklađivati s promjenama koje bi nastale tijekom postupka, osobito rezultatima prikupljenog procesnog materijala. Nasuprot tome, u interesu je tuženika da mu se omogućí što djelotvornija obrana protiv onog što se prema njemu traži, njemu u pravilu ne odgovara da se preinakom tužbe iznova vraća na početak, da se opet mora pripremati za obranu,

da se izlaže dodatnim troškovima. U javnom je pak interesu da se u istom postupku, redovito uz korištenje već prikupljenog procesnog materijala, ostvari što brže, ekonomičnije i koncentriranije i obuhvatnije konačno razrješenje spornih odnosa među strankama, osobito da se izbjegnu naknadne parnice te što viša razina pravne sigurnosti (Dika, 2009a:445-446). Pokretanje više postupaka radi ostvarivanja zahtjeva za naknadu štete, za kojim se pojavljuje potreba s obzirom na zakonska ograničenja u odnosu na vremenski moment u kojem se može preinačiti tužba, nikako nije u skladu s interesima stranaka, osobito tužitelja te s ciljem koji se ZIDZPP-om 13 želio postići – brži i djelotvorniji parnični postupak. Osim toga, navedena odredba (ZPP, čl. 190., st. 1.) omogućava procesnu neravnotežu, doprinosi dupliciranju parničnih postupaka i unosi pravnu nesigurnost u ionako već prilično neizvjesne odnose između procesnih stranaka.

U slučaju preinake povećanjem tužbenog zahtjeva, prvotno određeni zahtjev se kvalitativno ne mijenja. S druge strane, parnica će u pogledu zahtjeva koji je stranka postavila u tijeku postupka početi teći od trenutka kada je o tom zahtjevu obaviještena protivna stranka (ZPP, čl. 194., st. 2.). Zbog toga se nameće pitanje kakve implikacije preinaka ima kada je u pitanju zastara. Naime, sudovi imaju prilično restriktivan stav kada je u pitanju zastara, pa prema stajalištima izraženim u sudskoj praksi, u predmetu u kojem je tužitelj 1991. postavio zahtjev za naknadu materijalne štete na motornom vozilu zbog popravka i kada je podneskom iz 2005. postavio zahtjev za umanjenje vrijednosti vozila, tužitelj je na taj način preinačio zahtjev njegovim povećanjem, pa je u odnosu na taj zahtjev parnica počela teći od momenta kada je o tome obaviještena protivna stranka. Međutim, s obzirom na to da je tužitelj vozilo popravio još 1997. godine, kada je saznao za štetu i počinitelja, Vrhovni sud smatra da je pravilan stav nižestupanskih sudova da je u odnosu na zahtjev za umanjenje vrijednosti vozila nastupila zastara (VSRH, Rev-x 237/13-2, 23. 12. 2013., 3.). Ako je pak tužitelj tijekom postupka u više navrata mijenjao tužbeni zahtjev, prvotno njegovim smanjenjem i naknadno, nakon protoka zastarnog roka, njegovim povećanjem, Vrhovni sud je izrazio stajalište prema kojem se u odnosu na dio tužbenog zahtjeva koji je smanjen smatra da je tužitelj povukao tužbu te da zbog toga do prekida zastarijevanja nije ni došlo, odnosno da je u odnosu na dio tužbenog zahtjeva koji je povećan nakon protoka zastarnog roka nastupila zastara (VSRH, Revr 1797/10-2, 19. 3. 2013., 5.). Nešto je drugačija situacija kada se tužba preinači promjenom istovjetnosti zahtjeva, nadomještanjem postojećeg zahtjeva novim. U tom slučaju parnica u odnosu na prvobitni zahtjev se gasi, što znači da prekid zastare u odnosu na taj zahtjev nije ni nastupio. Međutim, u odnosu na novoistaknuti zahtjev, tijekom zastarnog roka računa se od vremena kada su nastupile okolnosti uslijed kojih je zastara počela teći, pa je u konkretnom slučaju i u odnosu na preinačeni zahtjev nastupila zastara (VSRH, Rev-x 424/11-2, 29. 1. 2014., 4.).

Preinaka tužbe povećanjem tužbenog zahtjeva ima određene posljedice i u području troškova. Tako kada visina troškova zastupanja odvjetnika u skladu s Tarifom za nagradu odvjetnika ovisi o vrijednosti predmeta spora, a ona se tijekom postupka mijenjala jer je tužitelj povećao tužbeni zahtjev, visina troškova za svaku radnju koju je poduzeo odvjetnik određuje se s obzirom na vrijednost predmeta spora u vrijeme poduzimanja procesne radnje, a ne prema visini konačno postavljenog tužbenog zahtjeva (VSRH, Rev 2080/91, 12. 12. 1991. – IO 1993/256, Grbin, 2011:225).

3.4. O tzv. predpostupovnim vještačenjima

S obzirom na to da je preinaka tužbe u parničnom postupku moguća do zaključenja prethodnog postupka (ZPP, čl. 190., st. 1.), kao jedno od mogućih rješenja za prevladavanje tog problema, koji tužitelja ograničava u ostvarivanju njegovog pravozaštitnog zahtjeva, razmatra se i mogućnost primjene predpostupovnog vještačenja. Zbog toga ćemo u ovom, relativno ograničenom tekstu pokušati dati kratke odrednice pravne prirode privatnog nalaza i mišljenja vještaka, njegove vrijednosti u postupku i naknade troškova predpostupovnog vještačenja. Mogućnost korištenja privatnog nalaza i mišljenja vještaka, odnosno nalaza i mišljenje vještaka kojeg je angažirala stranka u parničnom postupku u Hrvatskoj nije određena zakonom. Nasuprot tome, makedonski Zakon o parničnom postupku³¹⁶ (u daljnjem tekstu: ZPP Makedonije) propisuje da će sud cijeniti nalaz i mišljenje vještaka kao dokaz ako stranke uz tužbu i odgovor na tužbu prilože stručni nalaz i mišljenje vještaka. Pored toga, stranka može predložiti izvođenje dokaza vještačenjem ako učini vjerojatnim postojanje činjenice i okolnosti za koje ne može pribaviti nalaz i mišljenje vještaka, u kojem slučaju će sud pismeno odrediti vještačenje. Sud će odrediti u odnosu na koje činjenice i okolnosti će se vještačenje provesti i na prijedlog stranke odrediti kome će povjeriti vještačenje (ZPP Makedonije, čl. 235., st. 1. i 2.). Sukladno tome, u makedonskom sustavu nalaz i mišljenje vještaka kojeg stranka prilaže u tužbi i odgovoru na tužbu je dokaz, a sud će njegovu vrijednost ocjenjivati prema slobodnoj ocjeni dokaza.

U Hrvatskoj je različit doktrinarni pristup tome problemu odraz relativno šarolike sudske prakse. Tako se autori uglavnom slažu o tome da nalaz i mišljenje vještaka kojeg su angažirale stranke u parničnom postupku jest privatna isprava te da se po svojoj vrijednosti u pravilu ne može izjednačiti s nalazom i mišljenjem vještaka kojeg je imenovao sud. Ipak, značajne razlike očituju se u prosuđivanju (dokazne) vrijednosti nalaza i mišljenja vještaka kojeg je angažirala stranka. Prema pojedinim autorima vještak kojeg je privatno angažirala stranka je pomoćnik stranke, on je zastupnik njenih interesa, s tim da njegova dužnost nije nepristranost, nego pronalaženje slabih strana u navodima protivne stranke i kritička prosudba nalaza i mišljenja koje je dao vještak imenovan od strane suda radi mogućeg poboljšanja procesnih izgleda stranke koja ga je angažirala (Prančić, 2010:874). Drugi pak smatraju da se jednostranoj ekspertizi koju je pribavila stranka u postupku ne bi trebalo *a priori* negirati bilo kakvu dokaznu snagu, upozoravajući na prilično rigidan pristup sudske prakse toj problematici koju bi svakako trebalo napustiti (Giunio, 2006:330-331). Čini se da se nikako ne bi trebali složiti s pristupom prema kojem vještak kojeg je angažirala stranka očekivano ne bi trebao biti nepristran, već bi vještak kao osoba koja raspolaže određenim stručnim znanjima trebao nalaz i mišljenje izraditi u skladu s pravilima svoje struke, neovisno o tome je li ga angažirao sud ili stranka. Ako se nalaz i mišljenje vještaka (neovisno o tome tko ga je angažirao) temelji na stručnom znanju kojim on raspolaže, nedopustivo bi bilo da vještak svoje znanje koristi u svrhu kreiranja istine sukladno financijskoj dobiti koja ga nakon dobro obavljenog posla očekuje. Takva ozbiljno proklamirana očekivanja o tome što bi i na koji način privatni vještak trebao učiniti, u svakom bi pogledu oduzimala značaj privatne isprave koju stranke prilažu i njezine eventualne dokazne vrijednosti.

U procesnopravnoj doktrini razlikuje se i učinak nalaza i mišljenja osoba kojima sud nije povjerio vještačenje od nalaza i mišljenja vještaka koje su dani u nekom drugom postupku. U

316 Zakonot za parničnata postapka Republika Makedonija. SV 79/05, 110/08, 83/09, 116/10, 124/15.

odnosu na prvo izneseni problem, ističe se da nalaz i mišljenje osobe koju je angažirala neka od stranaka, čak i kada je ona stalni sudski vještak, nema značenje koje ima nalaz i mišljenje vještaka kojeg je imenovao sud te da se pri dokazivanju mogu uzeti u obzir, kao privatne isprave koje dokazuju stručni nazor njihova sastavljača, pa zato pri ocjeni dokazne snage tih isprava treba voditi računa o tome je li je naručila samo jedna stranka i koja ju je stranka honorirala, ako se stranke ne slože s njenim rezultatima. Ako se stranke suglase s njezinim rezultatima, dakle s mišljenjem sastavljača o postojanju određenih činjenica, te se činjenice više ne mogu smatrati spornim, već (posredno) priznatim. U odnosu na drugi problem, koji se tiče vrednovanja rezultata vještačenja ostvarenog u nekom drugom postupku, svakako treba voditi računa da stranka koja nije sudjelovala u postupku u kojem je vještačenje provedeno, mora imati mogućnost izjasniti se o tome. Dakle, rezultat vještačenja ostvarenog u nekom drugom postupku, može se primijeniti i u odnosu na stranku koja u tom postupku nije sudjelovala, samo ako se ona s time složi (Dika, 2017).

Smatra se da bi stranka trebala imati pravo na naknadu troškova za privatni nalaz i mišljenje pribavljeno prije pokretanja parnice, ako zbog nedostatka stručnog znanja uopće nije u stanju bez nalaza i mišljenja vještaka iznijeti činjenice za svoje tvrdnje i predložiti dokaze, osobito ako se radi o kompliciranom činjeničnom stanju ili ako je to potrebno radi osiguranja procesne ravnoteže stranaka, što će često biti slučaj kada protivna strana raspolaže timom koji ima određena stručna znanja (Prančić, 2010: 874). S tim u vezi posebno treba upozoriti na pojedina zakonska rješenja koja izriekom propisuju pravo određenih osoba da u postupku zahtjeva za naknadu štete koriste privatni nalaz i mišljenje vještaka. Tako Zakon o obveznom osiguranju u prometu³¹⁷ (u daljnjem tekstu: ZOOP) propisuje da u slučaju neimovinske štete u postupku pred odgovornim osiguravateljem oštećena osoba ima pravo priložiti nalaz i mišljenje neovisnog vještaka kojeg je osobno izabrala (ZOOP, čl. 12., st. 5.), pa bi joj u slučaju da uspije sa zahtjevom trebalo naknaditi troškove koje je imala za izradu nalaza i mišljenja vještaka. S obzirom na aktualan problem oblikovanja tužbenog zahtjeva stranke koja u parničnom postupku postavlja zahtjev za naknadu štete koju je osobno pretrpjela, i vremenska ograničenja koja postoje u odnosu na mogućnost preinake tužbe, predpostupovnim vještačenjem bi se stranci koja podnosi zahtjev za naknadu štete omogućilo da brže, time i djelotvornije ostvari svoja prava. Osim toga, izbjegli bi se i daljnji, često nepotrebni troškovi postupka, koji nastaju između ostalog i zbog stvarne, objektivne nesposobnosti stranke da oblikuje tužbeni zahtjev bez nalaza i mišljenja vještaka, prevenirali skupi i dugotrajni postupci. Primjena ovakvih rješenja doprinijela bi u cjelovitijem rješenju sporova u povodu naknade štete, u kojima ne bi bilo nužno da ako stranka naknadno, na osnovu nalaza i mišljenja vještaka spozna da joj pripada više od onog što je u tužbenom zahtjevu zatražila, mora tužbeni zahtjev preinačiti, odnosno, ako je za to prekasno, pokrenuti novu parnicu s neizvjesnim rezultatom.

4. ZAKLJUČAK

Iako se u dijelu sudske prakse očituje određena fleksibilnost u tumačenju odredaba ZPP-a, nakon ZIDZPP-a 08 te ZIDZPP-a 13, o prekluzijama u iznošenju novih činjenica te predlaganju novih dokaza nakon određenog stadija u razvoju parnice, u načelu sudovi postupaju

317 Zakon o obveznim osiguranjima u prometu. NN 151/05, 36/09, 75/09, 76/13, 152/14.

u skladu s tim odredbama. U konačnici, sudska praksa u sporovima radi naknade štete (male vrijednosti) ukazuje na „pojačanu“ primjenu pravila ZPP-a o teretu dokazivanja uslijed nemogućnosti tužitelja da dokaže pasivu legitimaciju ili pak pretpostavke odgovornosti tuženika. To je u pravilu rezultat okolnosti da tužitelji kasno u razvoju parnice iznose nove činjenice ili pak predlažu dokaze, u pravilu (i dalje) u stadiju glavne rasprave.

Postoje i određeni načelno teorijski, ali i implementacijsko-praktični problemi u primjeni odredaba ZPP-a o prekluzijama u predlaganju novih dokaza nakon određenog stadija postupka. Neki od njih se (već) očituju u sudskoj praksi, a na što se nastojalo ukazati u radu. Tako npr. je li dokaz predložen pravodobno ako ga je stranka, npr., predložila do zaključenja prethodnog postupka u sporu male vrijednosti, a naknadno priloži (daljnju) potrebnu dokumentaciju, ili kako postupiti u slučaju prijedloga tužitelja za novim vještačenjem nakon što je prvo vještačenje bilo izvedeno u stadiju glavne rasprave, ili pak ako provedeno vještačenje u stadiju glavne rasprave ukazuje na potrebu izvođenja nekih drugih dokaza.

Treba primijetiti da se u analiziranim judikatima sud (još) nije upuštao u ocjenu kriterija krivnje odnosno nije se (još) izjašnjavao o stupnju krivnje u slučajevima kad ne bi dopuštao, nakon ZIDZPP-a 13, iznošenje novih činjenice i predlaganje dokaza na pripremnom ročištu u postupku u sporu male vrijednosti,³¹⁸ a što bi trebalo biti postupovnopravno relevantno u sustavu prekluzija kakav je uspostavljen ZIDZPP-om 08 te ZIDZPP-om 13.

Sudska praksa je šarolika u odnosu na pitanje kada će se raditi o preinaci tužbe, a u kojim samo o dopuni i ispravku pojedinih činjeničnih navoda u sporovima radi naknade štete. Tako iz analiziranih judikata proizlazi, npr., da se radi o preinaci tužbe promjenom činjenične osnove u slučaju ispravka registarske oznake (u odnosu na onu koja je navedena u tužbi), međutim, neće biti riječ o preinaci tužbe u slučaju kada tužitelj prvo navodi da je nezgoda prouzročena upravljanjem neosiguranim vozilom pod utjecajem alkohola, a da bi potom naveo da se radi o upravljanju vozilom prije polaganja vozačkog ispita. U ovom potonjem slučaju – prema citiranom judikatu – radilo bi se o ispravku činjeničnih navoda.

Preinaka tužbe povećanjem tužbenog zahtjeva često se tek nakon vještačenja provedenog u stadiju glavne rasprave pokazuje kao nužnost. Međutim, s obzirom na to da tužitelj prema ZPP-u, nakon ZIDZPP-a 13, nakon zaključenja prethodnog postupka više ne može preinaciti tužbu, ukazuje se potreba za pronalaženjem odgovarajućih načina rješenja toga problema nastalog u praksi. Jedan od njih bio bi *de lege ferenda* produljenje vremenskog momenta u kojem bi se tužba mogla preinaciti u skladu s mogućnostima stranaka da nove činjenice i dokaze iznose i tijekom glavne rasprave, ako ih bez svoje krivnje ranije nisu mogle iznijeti (ZPP, čl. 299., st. 2.), pa bi slijedom navedenog i preinaku tužbe trebalo dopustiti i nakon zaključenja prethodnog postupka, ako stranka sazna za nove činjenice i nove dokaze, koje bez svoje krivnje ranije nije mogla iznijeti, što će u pravilu biti slučaj kada stranaka na osnovu rezultata provedenog vještačenja spozna da treba povisiti tužbeni zahtjev. Jedan od mogućih načina na koji bi se taj problem mogao sanirati bio bi i omogućiti stranci prije pokretanja parničnog postupka da na adekvatan način oblikuje tužbeni zahtjev pomoću vještaka odgovarajuće struke čime bi se mogao postići značajan korak naprijed u djelotvornijem pristupu rješavanju sporova u povodu naknade štete. U tom smislu, ako bi stranka uspjela sa zahtjevom, trebalo bi

318 O pravnom standardu „krivnje“, međutim, raspravljalo se među pravnim praktičarima. V. tako Šagovac, 2015:657-658; Borić, 2016:8.

joj naknaditi troškove predpostupovnog vještačenja.

POPIS LITERATURE

Knjige

Aras Kramar, S. (2014). Postupak pred trgovačkim sudovima, Trgovački statusni parnični postupci. Zagreb, Narodne novine.

Dika, M. (2009a). Građansko parnično pravo, Tužba, VI. knjiga. Zagreb, Narodne novine.

Dika, M. (2017). Građansko parnično pravo, Utvrđivanje činjenica, VII. knjiga. Zagreb, Narodne novine, u postupku pripreme za objavljivanje.

Triva, S., Dika, M. (2004). Građansko parnično procesno pravo, VII. izd. Zagreb, Narodne novine.

Grbin, I. (2011). Zakon o parničnom postupku sa sudskom praksom, bilješkama, napomenama, prilozi-
ma i abecednim kazalom, V. izd. Zagreb, Organizator.

Magistarski rad

Kolak, Z. (2012). Objektivna preinaka tužbe. Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Časopisi

Aras Kramar, S., Jović, B. (2015). „Nove činjenice i dokazi u parničnom postupku“, *Pravnik*, 48, 1 (97), 57-79.

Borić, Ž. (2016). „Pripremno ročište“, *Informator*, br. 6400 od 11. 1. 2016., 6-8.

Bulka, Z. (2010). „Preinačenje tužbe“, *Pravo i porezi*, 19 (12), 59-66.

Crnčić, I. (2014). „Ograničenje prava na objektivnu preinaku tužbe suprotno je Ustavu“, *Hrvatska pravna revija*, 14 (7-8), 70-72.

Čizmić, J. (2007). „Preinaka tužbe“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 28 (1), 1-35.

Dika, M. (2009b). „Novelirani postupak u sporovima male vrijednosti“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 30 (1), 1-32.

Giunio, M. A. (2006). „Značaj jednostrane ekspertize kao dokaza u parnici“, *Pravo u gospodarstvu*, 6, 325-332.

Prančić, V. (2010). „O naknadi pretprocesnih troškova u parničnom postupku“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 47(4), 861-886.

Izvori preuzeti s internetskih stranica

Konačni prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2013. <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=52698> (24. 8. 2017.).

Radovi u zborniku, poglavlje ili članak u knjizi

Šagovac, A. (2015). „Prekluzija iznošenja novota nakon zaključenja prethodnog parničnog postupka“.

U: *Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse: građansko, trgovačko, radno i procesno pravo u praksi: Godišnjak 22*, Dražen Jakovina (ur.), Zagreb, Hrvatsko društvo za građanskopravne znanosti i praksu, 653-660.

Zaradić, P. (2015). „Objektivna preinaka tužbe u sporovima radi naknade štete pokrenutim nakon stupanja na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2013.“. U: *Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse: građansko, trgovačko, radno i procesno pravo u praksi: Godišnjak 22*, Dražen Jakovina (ur.), Zagreb, Hrvatsko društvo za građanskopravne znanosti i praksu, 661-669.

Propisi

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2008. godine. NN 84/08.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2013. godine. NN 25/13.

Zakon o parničnom postupku. SL SFRJ 4/77 – 35/91; NN 26/91, 53/91, 91/92, 112/99, 88/01 – v. čl. 50. Zakona o arbitraži, 117/03, 88/05 – v. čl. 129. Zakona o izmjenama i dopunama Ovršnog zakona, 2/07 – v. Odluku USRH od 20. prosinca 2006., 84/08, 96/08 – v. Odluku USRH od 9. srpnja 2008., 123/08 – ispravak, 57/11, 148/11 – pročišćeni tekst, 25/13, 89/2014 – v. Odluku USRH od 11. srpnja 2014.

Zakonot za parničnata postapka Republika Makedonija. SV 79/05, 110/08, 83/09,

116/10, 124/15.

Zakon o obveznim osiguranjima u prometu. NN 151/05, 36/09, 75/09, 76/13, 152/14.

Sudska praksa

Općinski građanski sud u Zagrebu

OGSZG, 11. 4. 2017.

OGSZG, Pn-2791/09-19, 28. 11. 2011.

OGSZG, Pn-6124/10-22, 25. 4. 2014.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske

VTSRH, Pž-282/2015-2, 18. 4. 2017.

VTSRH, Pž-3328/13-4, 29. 2. 2016.

VTSRH, Pž-7396/13-4, 24. 2. 2016.

Vrhovni sud Republike Hrvatske

VSRH, Rev 2080/91, 12. 12. 1991.

VSRH, Rev 385/06-2, 23. 12. 2009.

VSRH, Revr 1265/13-2, 17. 11. 2015.

VSRH, Revr 1797/10-2, 19. 3. 2013.

VSRH, Rev-x 237/13-2, 23. 12. 2013.

VSRH, Rev-x 424/11-2, 29. 1. 2014.

VSRH, Rev-x 827/14-2, 8. 1. 2015.

županijski sudovi

ŽSST, Gžnš-101/12, 17. 5. 2012.

ŽSVU, Gž-1132/15-2, 30. 6. 2016.

ŽSVŽ, Gžr-35/15

ŽSZD, Gž-1366/15

Slađana Aras Kramar

Aleksandra Maganić

MODIFICATION OF THE CLAIM IN DISPUTES ON COMPENSATION OF DAMAGE – SOME PROBLEMS

The aim of the paper is to analyse and discuss some problems that occurred in implementation of the rules on modification of a claim in disputes on compensation of damage after the Amendments to the Croatian Civil Procedure Act from 2008 and 2013. By mentioned Amendments, the moment up to which the parties are allowed to present new facts and propose new evidence has been changed. As a result, the rules on determination of the moment up to which the modification of the claim is allowed has been changed, as well as the rules that refer to this question in the small claim procedure.

In the paper, several important questions will be discussed – one, that refers to the determination of the moment up to which the parties are allowed to present new facts and propose the evidence as well as to make the objective modification of the claim. In addition, it is necessary to define the objective modification of the claim and to discuss the question of the effects of the modification of the factual bases of the dispute to the identity of the claim, particularly the question when the claim will be modified in case of the changes in the factual bases of the dispute. The problems that arise in case of increasing of the claim as a special form of the modification of the claim will be analysed. One of the interesting questions refers to the problem of so-called pre-trial expertise (expertise that take place before the lawsuit in order to file a claim and determine the basis and the amount of the claim) in the context of the rules on reimbursement of the costs of court procedure. In the concluding part of the paper, a summary of research results and the projections *de lege ferenda* are presented.

Key words: disputes on compensation of damage, facts, evidence, expert opinion, objective modification of the claim

Vlado Skorup

Stručni rad

Županijski sud u Rijeci
skorupvlado@gmail.com

UGOVOR O OSIGURANJU PROMATRAN KROZ PRIZMU POTESTATIVNOG PRAVA UGOVORNIH STRANA I PAULIJANSKE TUŽBE

Ugovor o osiguranju, sa svim svojim oblicima i varijantama, jedan je od boljih načina da si osiguramo svoju udobnost, stvarajući područje u kojem možemo upravljati svojom voljom. Oni sretno realizirani ugovori nisu (nikome) posebno interesantni. Problemska pitanja esencija su pravnog zanata, jer stara je to struka. Kakofonija neusuglašene prakse, koja se vezuje uz pravo osiguranja, tom pravnom području pojačava dojam eratičnosti i samo dodatno otežava stvar.

Diskurzivnim pristupom zadanoj temi, koji unatoč tome ne smije biti lišen intuitivnosti, jer je ona esencija pragmatičnog pristupa pravu, u središtu koje se nalazi Ugovor o osiguranju, pokušalo se taj Ugovor razmotriti kroz prizmu subjektivnog, potestativnog (preobražajnog) prava ugovornih strana koje omogućava da se, valjano očitovanom izjavom volje, zasnuje, promijeni ili okonča neki pravni odnos. Cilj je definirati takva ovlaštenja ugovornih strana, kako ona koja proizlaze iz zakona, tako i ona koja proistječu iz tog specifičnog tog ugovora, ali s pogledom kroz institute koji nisu česti gosti niti u pravnoj praksi niti njezinoj dogmatskoj nadogradnji.³¹⁹

U okviru toga prava, s gledišta prava osiguranja, određenu ulogu može imati i pobijanje pravnih radnji dužnika, kroz paulijansku tužbu, jer takav oblik zaštite prava vjerovnika predstavlja važan instrument zaštite njegovog ugroženog prava na učinkovito ostvarenje tražbine, premda opsegom skromna pozitivnopravna regulativa hrvatskoga prava to ne da naslutiti. Svaka ugovorna strana stupa u obveznopravni odnos s određenom svrhom, odnosno namjerom koja, kao izjava ili očitovanje privatnopravne volje, omogućava nastajanje dopuštenog pravnog učinka. Uloga je pravila, kojima je uređen institut paulijanske zaštite (tako ćemo je iz „praktičnih razloga“ nazvati za potrebe ovog rada), da između ostalog, u okviru dva pravna posla, dvije pravne posljedice iz dva pravna odnosa, čak i pod pretpostavkom da su oba s materijalno-pravnog stajališta valjana, jednom da prioritet, a drugom oduzme legitimitet snagom kogentnog propisa. Uostalom, zajedničko obilježje tog instituta, kao i obveznopravnog odnosa koji proistječe iz ugovora o osiguranju, a posebno pravo regresa i subrogacije koji ga prate, može biti trostrani odnos koji na izvjesni način narušava načelo relativnosti kao temeljnog postulata obveznog prava.

Takvi pravni odnosi, promatrani s dogmatskog i aplikativnog, empirijskog i hipotetičkog stajališta, pitanja su kojima treba posvetiti pozornost budući da ostavljaju dvojbe koje mogu narušiti osjećaj sigurnosti koji pruža Ugovor o osiguranju i zato su, mislimo, zavrijedili da budu izloženi

³¹⁹ Pomislimo li ikada da u našoj (pravnoj) struci nemamo na raspolaganju dovoljno kvalitetnih instrumenata (propisa, instituta, ujednačene sudske prakse...) da bi mogli biti učinkovitiji, možemo se sjetiti stare poslovice „u rukama spretnog lovca svaka je puška ubojita“.

raspravi.

Ključne riječi: Ugovor o osiguranju, potestativna (preobražajna) prava, pobijanje dužnikovih pravnih radnji

Popis kratica:

-ZOO - Zakona o obveznim odnosima „Narodne novine“ br. 53/91., 73/91., 111/93., 3/94., 107/95., 7/96., 91/96., 112/99., 88/01., 35/05., 41/08., 125/11. i 78/15.

1. UVOD

Ugovor o osiguranju, prema hrvatskom pravu, neformalan je, sinalagmatičan i konsenzualan ugovor. Za njegovo nastajanje dovoljno je, *solo consensus*, suglasnost volja ugovornih strana. Izdavanje police osiguranja nije uvjet nastanka ni valjanosti ugovora, jer ugovor se može dokazivati i na drugi način, a ne samo policom osiguranja. Ona bi mogla biti isključivo sredstvo dokazivanja postojanja i sadržaja ugovora o osiguranju tek u slučaju da to zakon izričito propisuje, ali ZOO to nije propisao.³²⁰

Interes je uvijek glavni uzrok postanka svakog subjektivnog prava pa tako i u ovom slučaju. S jedne strane taj interes može biti upravljen na težnju za promjenom pravnog stanja koje postoji da se stvori neko novo u kojem će taj interes biti ispunjen u cijelosti. Nositelj potestativnog prava (preobražajnog prava) je ona strana, pravni subjekt, koji iz njega crpi pravo da jednostranom izjavom volje zasnuje, promijeni ili okonča građanskopravni odnos, u ovom slučaju nastao ugovorom osiguranju, s drugom ugovornom stranom bez njezinog pristanka. Iz tog prava on crpi moć za takvom subjektivnom promjenom.

S druge strane, je paulijansko pravo i ostvarivanje prava iz osiguranja.³²¹ Potrebno je kroz prizmu paulijanske zaštite razmotriti i one pravne poslove u kojima (ne)aktivno ponašanje jedne strane (zapravo dužnika) krije namjeru da takvim (ne)postupanjem opstruira mogućnost naplate dospjele tražbine vjerovnika. Razumijevanje i jednog i drugog pravnog instituta nužno je analizirati kroz načelo savjesnosti i poštenja te dužne pozornosti.

Cilj je ovog rada da neke od mogućih pravnih situacija propustimo kroz optiku potestativnog prava kako bismo mogli u jednom posve drugom svjetlu analizirati ovlaštenje nosioca tog preobražajnog prava da jednostranim aktom promijeni situaciju nastalu ugovorom o osiguranju.

Subjekt potestativnog prava uvijek je osoba kojoj pravni poredak štiti interes na promjenu njezinog pravnog položaja. U tom kontekstu nije isto i treba razlikovati kada to svoje potestativno pravo, subjekt pravnog odnosa izvršava samostalno, izjavljivanjem pravno relevantne volje ili to čini izražavanjem volje preko svojeg zastupnika, jer se npr. radi o osobi ograničene poslovne sposobnosti.

³²⁰ To je propisano normativnim sadržajem odredbi čl. 252. st. 1. i čl. 925. st. 1. ZOO-a

³²¹ Pod pojmom paulijanske tužbe krije se pravo pobijanja pravne radnje dužnika. To je povijesni naziv za pravni institut koji nema potpunog i jasnog etimološkog obrazloženja, a predstavlja sintezu više pravnih sredstava koja su se pojavila u justinijanovo doba, tako da je s velikim vremenskim odmakom i nizom modifikacija, postao dio europske tradicije. Samo porijeklo naziva takve tužbe dvojbeno je i nejasno no pripisuje se kao zasluga anonimnom glosatoru koji je koristio ime pravnika Paulusa kod prepisivanja tekstova, što je kasnije, očito, utjecalo i na druge. Vjerojatno od tuda potječe i naziv tog instituta.

Objekt potestativnog prava uvijek je neki „pravni proizvod“, pravni odnos, koji postoji i koji ovlaštenik takvog preobražajnog prava želi preinačiti, samostalno, svojevolljno, bez privole ili suglasnosti druge strane koja mu za to i nije potrebna.

2. UGOVOR O OSIGURANJU

Svjedoci smo nevjerojatno brzog tehnološkog napretka i sve složenijih odnosa u društvu koji, međutim, prati jednako tako intenzivna pojava sve raznovrsnijih i sve teže predvidivih rizika. Često ih je teško predvidjeti, ne mogu se uvijek prevenirati pa je ugovor o osiguranju jedino i najbolje rješenje.

Rezultat toga je kolizija s jedne strane (ne)dobronamjernosti ugovaratelja osiguranja praćena njegovom neupućenosti u mogućnosti i dosege takvog ugovornog odnosa i s druge (ne)predstavljanje svih mogućnosti potpune zaštite u svakom pojedinom obliku osiguranja od strane osiguratelja.

Do sklapanja ugovora o osiguranju najčešće dolazi na temelju ponude osiguranja, koju možemo definirati kao pisani akti volje ugovaratelja, ali je osiguranje moguće sklopiti i neposredno. Kao i u većini drugih slučajeva, te izjave volje ne dolaze istovremeno, već slijede sukcesivno, tako da prethodi ponuda za osiguranje, a nakon nje slijedi prihvata. U tome se očrtava pravna priroda potestativnog prava subjekata tog ugovornog odnosa.

U kontekstu o kojem govorimo treba još navesti i to da osiguravatelj, kojem su u trenutku sklapanja ugovora bile poznate ili mu nisu mogle ostati nepoznate okolnosti značajne za ocjenu rizika, a koje je ugovaratelj osiguranja netočno prijavio ili prešutio, ne može se pozivati na netočnost prijave ili prešućivanja.³²² Vrijedi napomenuti da je u jednom segmentu, osiguranju od automobilske odgovornosti, koja je uvijek imala poseban položaj u odnosu na osiguranje u drugim vrstama osiguranja Zakon o obveznom osiguranju u prometu, svojim kogentnim normama, riješio sve ono što je bitno za tu vrstu ugovora o obveznom osiguranju od automobilske odgovornosti. (Ćurković, 2014.)

U svakom slučaju, ako je ugovaratelj osiguranja, osiguranik ili korisnik izazvao osigurani slučaj namjerno ili prijevarom, osiguravatelj nije obvezan ni na kakva davanja, a suprotna ugovorna odredba smatra se ništavom- jednostavno nema pravnog učinka.

3. POTESTATIVNO PRAVO

Odras je pravne moći imati pravo autonomnom voljom, bez pristanka druge strane ili bilo koga drugog, preoblikovati već nastali građanskopravni odnos (Klarić i Vedriš, 2006.). Posljedica toga je da se takvim preobražajnim pravom izravno interferira u pravno područje trećih osoba, u čemu možemo pronaći svojevrsnu konvergenciju s pravom pobijanja dužnikovih pravnih radnji. Smisao im je narušavanje sklada koji zahtijeva svaki građanskopravni odnos, samo zato jer to subjektivno pravo nekog pravnog subjekta.

Hipostaza tog na izvjestan način posebnog pravnog instituta, emanira u subjektivnim pravima, kao produkta eratičnosti pravnog odnosa i svih onih pravnih ovlasti koje on donosi njegovim stjecateljima.

³²² Na to upućuje normativni sadržaj odredbe čl. 935. ZOO-a

To ovlaštenje, ili skup takvih ovlaštenja s dogmatskog stajališta u okviru prihvaćene podjele (Slakoper i Gorenc, 2009.), možemo u svrstati u posebnu skupinu subjektivnih prava kojima su inherentne posljedice. Polisemičnost pravnih učinaka znači da su oni temelj za nastanak, promjenu ili prestanak nekog pravnog odnosa, u što spada i onaj koji nastaje zaključenjem ugovora o osiguranju. Zapravo, sa stajališta opće podjele pravnih učinaka, možemo ih svrstati u nenamjeravane (sekundarne), jer osim postojanja (nastanka pravnih učinaka) valjanog ugovora o osiguranju, nužan je nastanak i nekih dodatnih, neredovitih, neočekivanih ili neuobičajenih okolnosti, bez kojih ti učinci ne bi nastali (Slakoper i sur., 2009.).

Nekim potestativnim pravima pravni odnos se zasniva, kao npr. prihvatom ponude za osiguranje dok se drugim mijenja, a može i prestati.

Primjer za zasnivanje pravnog odnosa može biti onaj vezan uz perfekciju ugovora o osiguranju za koji je dovoljna suglasnost ugovornih stranaka o bitnim sastojcima ugovora, time da se suglasnost osiguratelja očituje u slanju ponude osiguraniku, a suglasnost osiguranika u njenom prihvatu, kod čega se prihvaćanje bitnih sastojaka ugovora osiguranika može manifestirati i na prešutni način.

Ponuda je jednostrano očitovanje volje, koja se kao jednostrani pravni posao, njenim prihvatom, pretvara u dvostrani. (Ćurković, 2002.)

U tom slučaju, ako ugovaratelj osiguranja pošalje osiguratelju pismenu ponudu za osiguranje (npr. skupe proizvodne opreme), takva ga ponuda vezuje kao ponudioca tijekom narednih osam dana od dana prispjeća osiguratelju, koji ju može prihvatiti izrijekom, izdavanjem police, ili prešutno, u slučaju njegove šutnje, ako ponudu nije eksplicitno odbio.

U ovom primjeru možemo primijetiti da potestativno pravo ugovornih strana u nastajanju njihove volje da osnuju svoje pravo, nije ničim uvjetovano. Objekt njihovog potestativnog prava nastao je u trenutku njegovog izvršavanja, očitovanja volje. Slanje ponude je jednostrani akt volje, ali jednako tako i njezin prihvatom je jednostrano, ničim uvjetovano, očitovanje, tako da ugovor, za koji je potrebno suglasno očitovanje volja obje ugovornih strana, nakon toga može postati perfektan.

Smisao potestativnog prava nije u izražavanju volje, pri čemu mislimo ne samo na eksplicitno, nego i konkludentno izjavljivanje, već u posljedici koje ona izaziva i značenju koje ima za ugovorni odnos dviju strana, a to znači da je s druge strane netko, nakon izjave volje, koja mora biti autonomna i slobodna, ovlašten tražiti ispunjenje obveze. Zato je važno, sa stajališta pravne sigurnosti, vremenski ograničiti to pravo izražavanja volje potestativnog prava.

To vremensko ograničenje odnosi se kako na rok od slanja ponude (ugovaratelja osiguranja), tako i rok za njezino prihvaćanje (vezano uz osiguratelja), ali i na one koji su vezani uz pravo na izražavanje volje za promjenom pa i prestankom ugovornog odnosa.³²³ Rijetku su slučajevi u kojima izražavanje potestativnog prava nije vremenski ograničeno.

I pravo na raskid ugovora zbog neispunjenja je potestativno (preobražajno) pravo.³²⁴ Ostvaruje

323 U tom smislu idu odredbe čl. 252. i 925. ZOO-a

324 U dvostranoobveznim ugovorima, kad jedna strana ne ispunji svoju obvezu, druga strana može, ako nije što drugo određeno, zahtijevati ispunjenje obveze ili raskinuti ugovor jednostavnim izjavom, ako raskid ne nastupa po samom zakonu, a u svakom slučaju ima pravo na naknadu štete.

se pravom vjerovnika na jednostrano očitovanje volje zato što je dužnik pao u zakašnjenje. Ovdje se ne radi o zahtjevu pa nema zastare (kao materijalnopravnom prigovoru), ali je to pravo ipak vremenski ograničeno, jer ga je moguće ostvariti samo unutar vremenskog razdoblja od perfekcije ugovora do trenutka njegovog izvršenja. Nakon toga ono gubi svaki smisao.

Ta, slobodno nazvana stvaralačka snaga volje da nastane pravni odnos, u nekoj narednoj fazi njegove realizacije, može pokazati nedostatke koji onda jednoj od ugovornih strana omogućavaju da, svojom autonomnom voljom, u skladu sa svojim potestativnim pravom, traži ispunjenje ugovora, ili tražiti naknadu štete pa čak i odustanak od ugovora.

U okviru ovog lapidarnog prikaza možemo reći i to da neka preobražajna prava dovode do prestanka pravnog odnosa, kao što je prvo pobijanja poboynih pravnih poslova, otkaz ugovora o osiguranju, opoziv naloga, odustajanje od ugovora, opoziv punomoći kojom je zaključen ugovor o osiguranju i sl.

Na samom kraju spektra mogućnosti koje nudi potestativno pravo svakoj ugovornoj strani, stoji negativno potestativno pravo zahtijevanja prestanka postojanja nekog ugovornog odnosa. Neka od njih neka dovode do prestanka pravnog odnosa, kao što je prvo pobijanja poboynih pravnih poslova, otkaz ugovora o osiguranju, opoziv naloga, odustajanje od ugovora, opoziv punomoći kojom je zaključen ugovor o osiguranju i sl.

Nema prijepora oko toga da događaj koji je predmet ugovora o osiguranju mora biti budući, neizvjestan i nezavisan od isključive volje ugovaratelja. Ako je takav događaj u vrijeme sklapanja ugovora o osiguranju već nastao, tj. ako je već nastupio osigurani slučaj, onda je takav ugovor o osiguranju ništav, što znači da nema nikakav pravni učinak, kao da nije postojao, a svaka je ugovorna strana dužan vratiti drugoj sve ono što je primila po osnovi takvoga ugovora. Dakle, sve ni da je ugovaratelj osiguranja primio premiju, time pristao na osiguranje i da su mu mogle biti (ili čak bile) poznate sve te okolnosti, to ne dovodi u pitanje njegovo subjektivno, sekundarno, potestativno pravo da istakne ništetnost tog ugovora i tako prekine ugovorni odnos, ili da to svoje subjektivno pravo npr. uopće ne iskoristi. Naravno, moguće je isticati i niz drugih razloga za ništetnost ugovora. (Vizner, 1979.)

Uvodno već navedeni interes kao polazišna točka svakog pravnog subjekta kod potestativnog prava izravno je usmjeren na izmjenu postojećeg pravnog stanja s kojim nije zadovoljan, kako bi time ostvario taj interes. On kao ovlaštenik prava na preobražaj u korištenju tog prava nema ispred sebe nikada nikakvog obveznika. To je, jednostavno, akt njegove volje i to je dovoljno da otkloni i ukloni subjektivno pravo koje mu se prepriječilo na putu ostvarenje njegovog „višeg“ pravnog interesa. Time on jednostranim izražavanjem volje jedno pravno stanje, ono egzistentno, pretvara u neko novo, a da mu za to nije potrebna ničiji pristanak ili suglasnost. To je ujedno i njegovo bitno obilježje, jer se većina preobražajnih prava vrši izjavom volje, jednostranim pravnim poslom upućenim drugoj strani, i ako su ispunjene pretpostavke za to, automatizmom dolazi do odgovarajućeg rezultata.

Kod takvog prava nema zahtjeva u materijalnopravnom smislu niti je on potreban, jer na osnovu preobražajnog prava suprotna strana ne treba dati svoju suglasnost ili bilo kakav pristanak.

Ipak, treba dopustiti mogućnost da će ponekada za realizaciju biti potrebna tužba i to u onim slučajevima kada protivnik ospori izjavu kojom je vršeno preobražajno pravo. Međutim, smatra-

mo da u takvom slučaju sud neće odlučivati o materijalnopravnom zahtjevu, jer ga nema pa stoga niti neće donositi kondemnatornu presudu. Sud svojom odlukom može samo deklarirati je li izjava proizvela ili nije neki pravni učinak. (Pravna enciklopedija, 1979.)

Ako cijelo vrijeme govorimo o autonomnoj izjavi volje, pravu na jednostrano očitovanje (zapravo o jednostranom pravnom poslu), onda to znači da nema zahtjeva (u materijalnopravnom smislu na način kako ga definira ZOO), a time niti zastare. Može jedino nastupiti prestanak tog subjektivnog prava – ono može prekludirati.

4. PRAVO POBIJANJA DUŽNIKOVIH PRAVNIH RADNJI

Svaka ugovorna strana stupa u obveznopravni odnos s određenom svrhom, odnosno namjerom koja, kao izjava ili očitovanje privatnopravne volje, omogućava nastajanje dopuštenog pravnog učinka – pravne posljedice, a tako je i kod osiguranja. Uloga je pravila, kojima je uređen institut pobijanja dužnikovih pravnih radnji da, između ostalog, u okviru dva pravna posla, dvije pravne posljedice iz dva pravna odnosa (prvi između vjerovnika i dužnika, a drugi između dužnika i treće osobe – protivnika pobijanja), čak i pod pretpostavkom da su oba s materijalnopravnog stajališta valjana, jednom daje prioritet, a drugom oduzme legitimitet snagom kogentnog propisa. Sankcija koja stoji na raspolaganju vjerovniku za neispunjenje dužnikove obveze je imovinska, pa stoga dužnik bez imovine nema čime ispuniti dospjelu obvezu niti se vjerovnik ima iz čega namiriti.

Neupitna je načelna relativnost obveznih prava, među koje spadaju i odnosi koji nastaju na relaciji vjerovnik – dužnik, budući ona karakteriziraju djelovanje između točno određenih strana i u pravilu ne zahvaćaju treće osobe izvan tog odnosa. Jedno od nužnih odstupanja od relativnosti obveznopravnih odnosa iznimno je značajno upravo kod instituta pobijanja dužnikovih pravnih radnji, po čemu je ovaj institut specifičan i izaziva kontraverze.

Poznata je transformacija relativnosti obveznih prava u apsolutna nakon nastanka stvarnopravnih učinaka. Međutim, načelo relativnosti ne može ostati nenarušeno ustrojem obveznopravnog odnosa između dužnika i trećeg (protivnika pobijanja), a na štetu vjerovnika. Premda se radi o dva međusobno odvojena relativna obveznopravna odnosa, njihova međusobna interakcija uzrokuje ograničeno prekoračenje načela relativnosti obveznih odnosa ili djelomičnu apsolutnost prava iz obveznopravnog odnosa vjerovnika i dužnika u odnosu na treću osobu kao protivnika pobijanja (Skorup, 2013.).

To prije svega zato jer promjena nije nastupila uslijed eventualnih publicitetnih učinaka, već jednostavno «dopuštenim» izvršenjem određene prestacije dužnika prema trećoj osobi (protivniku pobijanja) na štetu vjerovnika. Treća osoba (protivnik pobijanja) time je stekla osobno i neposredno pravo zahtijevati ispunjenje prestacije od svojeg dužnika, no to pravo slijedom ustanovljene transformacije relativnosti obveznopravnog odnosa ne može imati prednost nad pravom pobijanja vjerovnika iz odnosa s dužnikom u pogledu tražbine koja je nastala i to u onoj mjeri u kojoj je takvim odnosom nastala korist za treću osobu (protivnika pobijanja) i nastupila insolventnost dužnika na štetu vjerovnika. U srazu ova dva prava valja se odlučiti kojem treba dati prednost, uglavnom na štetu pravne sigurnosti (Skorup, 2013.).

Promotrimo li to kroz situaciju u kojoj osiguratelj može zahtijevati naknadu namirene štete od

treće osobe odgovorne za štetu pa i od samog osiguranika, ako je on štetu počinio, u slučajevima koji nisu pokriveni osiguranjem od odgovornosti, moramo krenuti od onog slučaja kada osiguratelj isplaćuje naknadu umjesto osiguranika, zapravo odgovorne osobe i time isplaćuje tuđi dug, stječući time pravo na povrat tog iznosa od trećih osoba. Osiguratelj stupa u sva prava svog osiguranika, odnosno korisnika osiguranja i to do iznosa plaćene naknade, glavnice i sporednih potraživanja, tako da više od toga niti ne može tražiti od štetnika (Jovanović i Počuča, 2014.).

Pri tom, nećemo se posebno zadržavati na onim situacijama kada je osiguranik dobio manji iznos štete od one koju je pretrpio pa stoga ima pravo da mu se iz sredstava odgovorne osobe isplati naknada prije isplate osigurateljeva potraživanja po osnovi prava koja su prešla na njega budući da prijelaz prava s osiguranika na osiguratelja ne može biti na štetu osiguranika³²⁵, niti na onim koje su pokrivena posebnim odredbama obveznog osiguranja od autoodgovornosti koji propisuju ograničenje osigurane svote do koje jamči osiguratelj. Jednako tako, zbog svoje specifičnosti, nije nam u fokusu niti ona situacija u kojoj je štetnik isplatio štetu osiguraniku kao oštećenom prije nego što je osiguratelj stekao regresno pravo, ali i mnoštvo drugih situacija koja samo po sebi isključuju regresno pravo osiguratelja i predstavljaju neiscrpne teme same za sebe. Regresno pravo osiguratelj, kao vjerovnika, može biti onemogućeno pravnom radnjom štetnika, kao treće osobe pa i samog osiguranika (ako je štetu on počinio), koja je poduzeta na štetu vjerovnika, jer on kao dužnik više nema dovoljno (ili nema uopće) sredstava za ispunjenje osigurateljeve tražbine. Takva „aktivnost“ dužnika može biti sadržana u aktivnom postupanju (prodaji cjelokupne ili većeg dijela imovine koja ga čini insolventnim, nenaplatnim raspolaganjem, opterećivanjem imovine nekim od stvarnih tereta koji umanjuju njezinu vrijednosti i sl.), ili u propuštanju.

Osiguratelj, kao vjerovnik u tom trostranom pravnom odnosu, može pobijati samo one pravne radnje poduzete između svojeg dužnika i treće osobe koje imaju imovinskopравни učinak. Rezultat bi bio pobijanje samo onih pravnih radnji koje imaju u konačnici cilj namirenje, tj. da je imovina osiguratelja kao vjerovnika bude na dobitku.

U prethodno navedeno propuštanje možemo uvrstiti pravne radnje koje u konačnici nisu rezultirale povećanjem imovine treće osobe od koje osiguratelj ima pravo regresa, iz bilo kojeg razloga, ali je zapravo nanijelo štetu dužniku. Primjer za to može biti „potencijalno“ narušavanje ugleda, kao pravne osnove za povredu prava osobnosti (npr. pravne osobe) koji imovinskopравни zahtjev dužnik nije pokrenuo i zato može biti predmet pobijanja zbog propuštanja. Bilo koja od mogućih varijanti pobijanja pravnih radnji dužnika ostvariva je ukoliko postoje svi za to propisani opći i posebni uvjeti.

5. NAČELO SAVJESNOSTI I POŠTENJA

Pobijanjem pravnih radnji dužnika, osiguratelj kao vjerovnik može intervenirati u obveznopравни odnos u kojem nije stranka. Bez ovog instituta to ne bi bilo moguće. Intervencijom kroz instrumente instituta pobijanja pravnih radnji, osiguratelj može polučiti određene, premda ograničene učinke. No ti su učinci vrlo važni za njega, jer pojačavaju izglednost da će namiriti svoju tražbinu, odnosno omogućuju mu da do namirenja dugovane, a nenamirene tražbine i dođe. Posebnost je svakako upravo u činjenici što mu je omogućeno i dopušteno takve učin-

³²⁵ Takva formulacija odgovara normativnom sadržaju čl. 963. st. 3. ZOO-a

ke polučiti „zadiranjem“ u obveznopравни odnos njegovog dužnika i treće osobe u koji, da nije ovog instituta, ne bi mogao stupiti. Takvim pobijanjem pravnih radnji dužnika upravljenih prema trećoj osobi (koja sada prema osiguratelju zauzima poziciju protivnika pobijanja), stavlja izvan snage pravne učinke određene dužnikove pravne radnje, tj. tog imovinskopravnog raspolaganja.

Pri tome je odlučno i to da ta radnja, odnosno imovinskopravno raspolaganje, moraju za posljedicu imati potpunu ili barem djelomičnu nemogućnost namirenja regresne tražbine osiguratelja ili barem mora biti takvog intenziteta da ugrožava namirenje. Osiguratelj je ovlašten pravnu radnju dužnika pobijati u opsegu koliko je potrebno da namiri svoju tražbinu. Zapravo, stavljaju se izvan snage pravni učinci tih radnji dužnika (ali i prethodno već navedena propuštanja), odnosno imovinskopravnih raspolaganja, dok sama radnja *de facto* ostaje na snazi i proizvodi (preostale) pravne učinke.

Prema zakonskoj koncepciji predmet pobijanja bile bi pravne radnje njegovog štetnika kao dužnika, a svrha da se one proglaše bez učinka prema osiguratelju kao vjerovniku.

Niti u ovom slučaju nisu sve pravne radnje predmetom pobijanja. Taj pojam podrazumijeva pobijanje samo onih pravnih radnji koje imaju imovinskopravni učinak. Ova univerzalna kvalifikacija pobijanja potpuno je u skladu s ciljem koji se sastoji u namirenju dospjele tražbine. Dakle, osiguratelju kao vjerovniku ima smisla samo ono pobijanje koje u konačnici rezultira namirenjem. Pobijanjem se dobiva imovina iz koje se treba namiriti. Time, međutim, osiguratelj ne može imati prednost pred nekim drugim vjerovnikom koji redovitim ovršnim putem namiruje svoju dospjelu tražbinu.

Osiguratelj, kada se nađe u poziciji vjerovnika, neprijeporno ima pravo utjecati na imovinska raspolaganja svojeg dužnika. Njegov neuspjeh može imati za posljedicu, između ostalog, i gubitak povjerenja u vladavinu prava. Na taj način odredbe o pobijanju dužnikovih pravnih radnji ne postoje samo u interesu vjerovnika, nego služe i općem interesu.

Obim zahvata takvog pobijanja je takav da nema utjecaja na valjanost pravnog odnosa koji postoji između dužnika i trećih osoba, već se samo traži da se toj pravnoj radnji oduzme djelovanje u onom obimu koliko su njome osiguratelji kao vjerovnici oštećeni. Proizlazi da mu nije cilj represija, već zaštita interesa vjerovnika.

Takav pristup s pravnoteoretskog, ali još više i aplikativnog stajališta, nametnuo je potrebu analize Paulijanske tužbe, kao *sui generis* izvedenice načela savjesnosti i poštenja, kao supstancijalnog pitanja odnosa ugovaratelja osiguranja i osiguratelja, sankcioniranjem nesavjesnog dužnika. Alternativa tom stavu je da ga jednostavno uzmemo kao trostrani obveznopравни odnos koji nastaje *ex lege* i nema nikakve veze s tim načelom. Ipak, savjesnost i poštenje su osnovno načelo kojeg se ugovorne strane moraju pridržavati i zato svoje mjesto, osim u ugovaranju osiguranja, mora imati i u paulijanskoj zaštiti.

Savjesnost i poštenje, kako kod zaključenja ugovor o osiguranju, tako i prava na regres, kada ono nastupi, međusobno se moraju nadopunjavati i predstavljati u osnovi pravni standard u pravnom postupanju. Savjesnost i poštenje kod paulijanske zaštite su tek «okvirna norma» kojom se u pojedinom konkretnom činjeničnom supstratu primjenjuju pravila koja vrijede za paulijansku tužbu, a etički aspekt postupanja štetnika kao dužnika i treće osobe (i njihovih pravnih

sljednika) kod suda prilikom donošenja odluke pomaže u konačnoj ocjeni je li dužnik mogao i trebao znati za posljedice svojeg raspolaganja u odnosu na osiguratelja.³²⁶ Taj segment paulijanske zaštite je probatio diabolica za svakog praktičara (posebice sudca budući da pravna kvalifikacija prijepornog pravnog odnosa predstavlja tek fakultativni element tužbe) pa upravo općeprihvaćena percepcija o onome što je dužnik mogao znati (je li postupio savjesno i pošteno) pomažu u konačnoj prosudbi o očekivanoj reakciji dužnika. To je međutim teško mjerljiva kategorija, jer su oni koji ulaze u poslovne transakcije, kao i oni koji o njima odlučuju duboko uronjeni u habitat svoje sredine (iz koje potječu i u kojoj posluju) i teško se mogu u potpunosti istrgnuti od njenog utjecaja.

Možemo to promotriti i s jednog drugog gledišta. Kod obveznopravnih odnosa imamo primarne i sekundarne učinke. Sekundarni učinci u koje (pored preobražajnih prava) svrstavamo i paulijanu, nisu izravna posljedica obveznopravnog odnosa i često podrazumijevaju pravo na naknadu štete. U okviru poimanja potrebe savjesnog i poštenog postupanja svakako spada i obveza staranja, odnosno pažnje o drugoj strani, što podrazumijeva poštivanje interesa drugih.

U praksi to može izgledati na slijedeći način: osoba A kao ugovaratelj osiguranja stupi u pregovore s osobom B kao osigurateljem radi osiguranja kupovine i ugradnje skupe i komplicirane tehnološke opreme koja zahtijeva skup i dugotrajan proces pripreme. Oni stupi u pregovore, ali ugovaratelj osiguranja vrlo brzo shvati da joj ta oprema ne odgovara jer nema uvjete za njezinu primjenu, no ne prekida pregovore i o tome ne obavještava osiguratelja. Tek na samom kraju pregovora, kada je trebalo donijeti odluku i prihvatiti ponudu, koja je zahtijevala određene troškove osiguratelja, obavještava osiguratelja o tome. Pored toga, svjestan posljedice svoje odgovornosti po osnovu culpe in contrahendo, ugovaratelj trećoj osobi C (npr. svojem društvu kćeri), fiktivnim pravnim poslom prenosi svu svoju imovinu (ili sve dionice iz svojeg portfelja), kako bi time onemogućila osiguratelja u ostvarenju, u tom trenutku vrlo izvjesne tražbine. Ovaj slučaj nije izabran zato da bi se polemizirala sporna pravna priroda ove odgovornosti koja proizlazi iz pregovora, prije zaključenja ugovora, već da se načelo savjesnosti i poštenja razmotri sa stajališta prava na paulijansku zaštitu koje u ovom slučaju može egzistirati na strani osiguratelja u vrlo ranoj fazi poslovne suradnje.

Ipak dodirne točke u pogledu culpe in contrahendo, kao i kod paulijanske zaštite, ne samo da su vezane uz istu osobu (u ovom slučaju ugovaratelja osiguranja), nego imaju istu «okvirnu normu» kao podlogu. Konkretni sadržaj obveze postupanja osiguratelja nije nigdje određen niti definiran, no sasvim sigurno počiva na potrebi da društveni kontakti između ove dvije osobe, u konkretnom obveznopravnom odnosu, moraju uključivati uzajamni obzir, uvažavanje i poštenu odnos, jer u protivnom slijedi pravna sankcija.

Normativni sadržaj odredbi koje propisuju pretpostavke pobijanja kod naplatnog raspolaganja, u naravi upućuju na namjeru dužnika da ošteti osiguratelja kao vjerovnika. To u praksi otvara niz poteškoća. Obzirom da dokazivanje tog subjektivnog momenta predstavlja *probatio diabolica*, namjera oštećenja mogla se dokazati jedino kroz vanjske manifestacije, kao što su utvrđivanje okolnosti pod kojima je pravna radnje poduzeta. Ne može se naime dokazivati namjera oštećenja, a da se ne dokazuje samo oštećenje ili bar mogućnost oštećenja, jer bez toga nema ni namjere, odnosno ako je i ima - onda je takvo utvrđenje nepotpuno.

326 Usporedbe radi, gotovo identičan slučaj je i kod pitanja što je moralno u svrhu utvrđivanja ništetnosti.

Suština je sadržana u razjašnjenju relativnosti pobijanja, tj. relativnosti pravnih učinaka koji se pobijanjem pravnih radnji dužnika ostvaruju spram te radnje, odnosno imovinskopravnog raspolaganja i njegovih pravnih učinaka. Naime, pravna radnja prema osiguratelju nema pravne učinke. Istodobno proizvodi pravne učinke između štetnika i protivnika pobijanja. Sve naravno u mjeri koja je potrebna da bi se namirila dugovana, a nenamirena tražbina vjerovnika.

Činjenica je da takvo pobijanje otvara brojne dvojbe i sporna pitanja jer očuvanju pravne sigurnost nije svojstveno invazivno zadiranje u pravne odnose dviju ugovornih strana zbog interesa trećeg, zbog čega je ovaj institut poseban. Pobijanje nema utjecaja na valjanost pravnog odnosa koji postoji između dužnika i trećih osoba, već se samo traži da se toj pravnoj radnji oduzme djelovanje u onom obimu koliko su njome oštećeni vjerovnici. Iz toga proizlazi da mu nije cilj represija, već zaštita interesa vjerovnika.

ZAKLJUČAK

Sadržaj prava svake ugovorne strane koji proizlaze iz ugovora o osiguranju, ali i ne samo u tom slučaju, u naravi predstavlja zbroj svih ovlaštenja koja im pripadaju. U tome je sadržano i subjektivno pravo ugovorne strane da realizira svoj cilj koji se sastoji u nastajanju, promjeni ili prestanku nekog obveznog pravnog odnosa. Nositelj potestativnog prava (preobražajnog prava) je uvijek ona strana koja iz njega crpi pravo da jednostranom izjavom volje zasnuje, promijeni ili okonča građanskopravni odnos, s drugom ugovornom stranom bez njezinog pristanka. Iz tog prava on crpi snagu za takvom subjektivnom promjenom.

Točno je da svaka ugovorna strana stupa u obveznog pravnog odnosa s određenom svrhom, tj. namjerom, koja kao izjava volje i očitovanje privatnog pravnog volje omogućava nastajanje dopuštenog pravnog učinka – pravne posljedice, kao što je to kroz ugovor o osiguranju. Međutim, na putu ostvarenja tih subjektivnih prava, iako ne bi smjelo biti nezakonitih zapreka, stoji pravo pobijanja pravnih radnji dužnika, u onim situacijama kada je to nužno radi zaštite interesa vjerovnika. Zato je nužno razraditi pravila kako bi se otklonila dvojba kojem od vjerovnika iz dva valjana, zasebna pravna posla, čak i pod pretpostavkom da su oba s materijalnopravnog stajališta valjana, dati prioritet, a kojem oduzeti legitimitet snagom kogentnog propisa.

Popis korištene literature:

Knjige:

Klarić, P., Vedriš, M., (2006.), „Građansko pravo – Opći dio, stvarno pravo, obvezno i nasljedno pravo“, Zagreb, Narodne novine d.d.,

Pravna enciklopedija, (1979.), Beograd, Savremena administracija

Slakoper, Z., Gorenc, V., (2009.), „Obvezno pravo – Opći dio, sklapanje, promjene i prestanak ugovora“, Zagreb, Novi informator,

Slakoper, Z., Kačer, H., Luttenberger, A., (2009.), „Osnove prava trgovačkih ugovora i vrijednosnih papira“, Zagreb, Mikrorad d.o.o.

Vizner, B., (1979.), „Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima“ knjiga IV., Zagreb,

Časopisi:

Jovanović, S., Počuča, M., „Subrogacija u osiguranju, sličnosti i razlike s drugim institutima“, *Europska revija za pravo osiguranja*, 27-33

Skorup, V., (2013.), «O nekim dvojabama vezanim uz pobijanje dužnikovih pravnih radnji» (pregledni znanstveni članak), *Hrvatska pravna revija*, br. 6, 2013.

Izvori preuzeti s internetskih stranica:

Potestativna prava, <http://www.poslovnih.hr/leksikon/potestativna-prava-1633> (10.rujna 2017.)

Radovi u zborniku:

Ćurković, M., (2002.), „Ugovor o osiguranju – obveza informiranja o značajnim okolnostima“, *Zbornik radova sa Savjetovanja „Aktualnosti Hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Građansko, Trgovačko, Radno i Upravno pravo u praksi“*, Godišnjak Hrvatskog društva za građanskopravne znanosti i praksu br.9/2002, Organizator, Zagreb,

Ćurković, M., (2014.), „Uvjeti za obvezno osiguranje od automobilske odgovornosti na liberalnom tržištu osiguranja“, *Zbornik radova s međunarodne znanstveno – stručne konferencije – Dani hrvatskog osiguranja*, 2014.

Skorup, V., (2013.), „Pobijanje pravnih radnji dužnika po Zakonu o obveznim odnosima i Stečajnom zakonu“ *Zbornik radova sa Savjetovanja „Aktualnosti Hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Građansko, Trgovačko, Radno i Upravno pravo u praksi“*, Godišnjak, Hrvatskog društva za građanskopravne znanosti i praksu za 2013., Zagreb,

The insurance contract, with all its forms is one of the best ways to ensure our comfort while we create the field in which we can rule our own will. Contracts which realisation goes smooth aren't, to almost anyone particularly interesting. Where there is a problem there is also opportunity to show a real astuteness and skill, even more if we recall that legal profession is decades old and solving problems is the essence of it. Dissonance and discord in the application of insurance law makes this legal field even more erratic and difficult to practice.

With a discourse approach to the subject which in spite of it shouldn't be intuition deprived, because it is the essence of pragmatic approach to legal problems, with special attention to insurance contract, the intention was to consider this contract through the lens of subjective, potestative law of contractual parties which allows to establish, change or terminate legal relation by valid declaration of will. The aim is to define authorizations of the contracting parties which ensue from the law and those which ensue from this specific contract, with regard to institutes who are not so frequent guests nor in legal practice neither in dogmatical upgrading.

Within this law, in terms of insurance law, a certain role can also be given to contestation of legal acts of debtor through a Paulian statement of claim (law suit?) because such a form of protection of creditor's rights constitutes an important instrument of protection of his threatened right to pursue its claims. Positive Croatian legislation is not abundant but it doesn't imply aforementioned.

Each contracting party enters obligatory relationship with a specific purpose or intention which, as a statement or declaration of private law will enables formation of permitted legal effect.

The role of the rules governing the institute of paulijan protection (so we call it for "practical reasons" in this paper) is, among others, within the framework of two legal acts, two legal consequences from two legal relations even under the assumption that both of them are valid from a substantive point of view, to give priority to one and to deprive the other of legitimacy.

After all, the common feature of this institute, as well as the legally binding relationship rising from insurance contract, and in particular the accompanying right of recourse and subrogation, can be a three-sided relationship which, in a way, violates the principle of relativity as a fundamental postulate of the obligations law.

Such legal relations, observed from the dogmatic and applicative, empirical and hypothetical point of view, are issues that need special attention, because they leave doubts that can undermine (prejudice) the sense of security provided by the insurance contract and therefore deserve to be pointed out here in this discussion.

Mirjana Babić

Pregledni znanstveni rad

GIA zastupanje u osiguranju
babic.mirjana023@gmail.com

ZNAČAJ POLITIČKO-PRAVNOG OKRUŽENJA ZA RAZVOJ OSIGURATELJNOG SEKTORA U REPUBLICI HRVATSKOJ

SAŽETAK

U suvremenom društvu osiguranje predstavlja značajnu ekonomsku, financijsku i razvojno orijentiranu djelatnost. U razvijenim društvima udio osigurateljne premije u bruto društvenom proizvodu kreće se između 6 i 15%, dok je u Republici Hrvatskoj svega 2,8%, što znači da osigurateljni sektor u Hrvatskoj ima veliki potencijal rasta i razvoja. S tim u vezi, postavlja se pitanje kako iskoristiti taj potencijal. Razvoj osigurateljnog sektora ne ovisi samo o društvima za osiguranje, već uvelike i o vanjskom okruženju u kojem ona posluju, a jedno od njih je i političko-pravno okruženje na koje rijetko kada mogu utjecati. No, usprkos tome, društva za osiguranje moraju zauzeti proaktivnu ulogu kako bi barem djelomično modificirala svoje političko-pravno okruženje u cilju dugoročno održivog poslovanja. Temeljna svrha ovog rada je istražiti hrvatsko tržište osiguranja, ulogu društava za osiguranje u hrvatskom i europskom gospodarstvu, definirati pojam i elemente političko-pravnog okruženja društava za osiguranje te njegov utjecaj na poslovanje društava za osiguranje, analizirati političko-pravno okruženje društava za osiguranje u Republici Hrvatskoj, utvrditi prilike i prijetnje iz političko-pravnog okruženja te dati smjernice za njegovo unaprjeđenje u cilju razvoja osigurateljnog sektora. Da bi se ostvarila svrha rada pri istraživanju i formuliranju rezultata istraživanja korištene su sljedeće metode: induktivna i deduktivna metoda, metoda analize i sinteze, metoda kompilacije, metoda online prikupljanja podataka te metoda studija slučaja.

Ključne riječi: tržište osiguranja, okruženje društava za osiguranje, političko-pravno okruženje društava za osiguranje, razvoj osigurateljnog sektora, Republika Hrvatska

1. UVOD

U suvremenom društvu osiguranje predstavlja značajnu ekonomsku, financijsku i razvojno orijentiranu djelatnost. Još je 1964. godine UNCTAD utvrdio da je funkcionalan osigurateljni sektor nužan za pravilan razvoj ekonomskog sustava te da potičući visoku razinu zaposlenosti doprinosi gospodarskom rastu. Brojni su znanstvenici u svijetu dokazali pozitivnu korelaciju između razvoja osigurateljne industrije i razvoja ukupnog gospodarstva (Ward i Zurbruegg, 2000.; Kugler i Ofoghi, 2005.; Arena, 2008.; Haiss i Sumegi, 2008.; 2010.; Outreville, 2011.; Chang, 2013.). I istraživanje u Republici Hrvatskoj dokazalo je da razvoj osigurateljnog sektora dovodi do razvoja

financijskog sustava, koji stvara preduvjete za rast cjelokupnog hrvatskog gospodarstva (Anđelinović i Pavković, 2015.).

Suvremeni globalizirani svijet je kompleksan, dinamičan i nepredvidiv. To je svijet koji nosi sa sobom povećanje svih vrsta rizika pa je potreba za sigurnošću sve izraženija, što predstavlja šansu za daljnji razvoj osigurateljne industrije. Danas se u razvijenim društvima udio osigurateljne premije u bruto društvenom proizvodu kreće između 6 i 15%, a industrija osiguranja jedna je od važnijih komponenti njihova gospodarskog razvoja. Međutim, u Republici Hrvatskoj udio osigurateljne premije u bruto društvenom proizvodu je svega 2,6%, što znači da društva za osiguranje imaju velike razvojne mogućnosti. No, razvoj društava za osiguranje ne ovisi samo o njima samima, već uvelike i o vanjskom okruženju u kojem posluju. Štoviše, karakteristike vanjskog okruženja imaju iznimno važan utjecaj na uspješnost društava za osiguranje. Jedna od ključnih komponenata vanjskog okruženja koja utječe na razvoj društava za osiguranje jest političko-pravno okruženje jer ono ima važnu ulogu u oblikovanju svih ostalih elemenata okruženja društava za osiguranje. Činjenica je da društva za osiguranje ne mogu znatno utjecati na političko-pravno okruženje. Međutim, problem je što društva za osiguranje u Republici Hrvatskoj ne koriste gotovo nikakve mogućnosti utjecaja na to okruženje, a da se i ne spominje gotovo potpuni nedostatak proaktivnosti u smislu promjene političko-pravnog okruženja, što koči njihov brži razvoj. Dakle, suvremeni uvjeti poslovanja zahtijevaju od društava za osiguranje u Republici Hrvatskoj da što prije razviju i primijene nove strategije i taktike kojima će moći modificirati političko-pravno okruženje u cilju vlastitog dugoročno održivog razvoja.

Istraživanjem osigurateljne industrije, kao i vanjskim okruženjem poduzeća, bavili su se brojni znanstvenici u svijetu, no gotovo da i nema relevantnih radova koji se bave istraživanjem uloge političko-pravnog okruženja na razvoj društva za osiguranje i ukupnog osigurateljnog sektora te na koji način društva za osiguranje mogu utjecati na to okruženje. Također, treba istaknuti da to područje nije predmet interesa domaćih autora, što je bio motiv za provođenje ovog istraživanja.

U kontekstu navedene problematike, temeljna svrha ovog rada je istražiti hrvatsko tržište osiguranja, definirati pojam i elemente okruženja društava za osiguranje te njegov utjecaj na poslovanje društava za osiguranje, analizirati političko-pravno okruženje društava za osiguranje u Republici Hrvatskoj, utvrditi prilike i prijetnje iz tog okruženja te dati smjernice za njegovo unaprjeđenje u cilju razvoja osigurateljnog sektora. Kako bi se ostvarila svrha rada, pri istraživanju i formuliranju rezultata istraživanja korištene su sljedeće metode: induktivna i deduktivna metoda, metoda analize i sinteze, metoda kompilacije, metoda online prikupljanja podataka te metoda studije slučaja.

2. RELEVANTNE ZNAČAJKE TRŽIŠTA OSIGURANJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Udio hrvatske industrije osiguranja u ukupnoj svjetskoj premiji bio je 2014. godine svega 0,03%, a u premiji EU 0,1% (Krišto, Premor Andrijanić, 2016.). Problem je što udio hrvatske industrije osiguranja u ukupnoj svjetskoj premiji slabi. Naime, pretkrizne 2009. godine taj udio je bio 0,04, a po visini premije osiguranja Hrvatska je bila 55. zemlja u svijetu, (HUO, 2010.) dok je 2014. godine bila 66. na svijetu (Krišto, Premor Andrijanić, 2016.).

Udio ukupne zaračunate bruto premije osiguranja u BDP-u (penetracija osiguranja) Hrvatske iznosio je 2015. godine 2,61%, dok je prosjek Europske unije 7,6% (u Velikoj Britaniji je 10,5%). Nadalje, udio zaračunate bruto premije životnog osiguranja u BDP-u iznosio je svega 0,88%, dok je prosjek EU 4,7% (Pauković, 2016.).

Udio zaračunate bruto premije osiguranja u BDP-u Republike Hrvatske u razdoblju od 2003.-2015. godine bio je u prosjeku 2,73%. Ukupna zaračunata bruto premija osiguranja po stanovniku (gustoća osiguranja) u Hrvatskoj za 2015. g. iznosila je 271 euro, dok je prosjek Europske unije 1.843 eura (Pauković, 2016.). Ukupna premija po stanovniku u razdoblju od 2003.do 2015. godine porasla je 50,6%, premija neživotnih osiguranja 28,6%, dok je najviše porasla premija životnih osiguranja, čak 127,5%.

Osigurateljni sektor u Hrvatskoj bilježio je u razdoblju 2003.-2008. godine prosječnu stopu rasta ukupne zaračunate bruto premije u BDP-u 7,9%. U vrijeme krize, tj. u razdoblju od 2009.-2012. godine osigurateljna industrija bilježila je negativne stope rasta (prosječna stopa pada zaračunate bruto premije u tom razdoblju iznosila je 1,71%), koje su bile blaže od negativnih stopa rasta ukupnog gospodarstva. Godine 2013. došlo je do blagog oporavka osigurateljne industrije, nakon čega je uslijedio drastičan pad od 5,7%, a zatim opravak od 1,9%.

U ukupnoj zaračunatoj bruto premiji neživotna osiguranja u 2015. godini sudjelovala su sa 66,37%, a životna osiguranja sa 33,63% (u EU udio premije životnog osiguranja u ukupnoj premiji je 60,5%, a u Japanu čak 77,5%).

U posljednje tri godine premija zdravstvenog osiguranja porasla je 37,6% i sada čini 5,7% ukupne premije neživotnih osiguranja (2003. g. udio je iznosio 2,2%). Dodatno zdravstveno osiguranje raste po stopi od 5,8%, dok dopunsko zdravstveno osiguranje raste po stopi od čak 68,0% (Pauković, 2016.). Međutim, unatoč tome što snažno raste premija dopunskog zdravstvenog osiguranja, zbog nelojalne konkurencije još uvijek više od 90% tržišnog udjela ima Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (Pauković, 2016.). Stoga je nužno uvođenje ravnopravnosti u pravnoj regulativi i na tržištu zdravstvenog osiguranja u Republici Hrvatskoj.

Dakle, može se zaključiti da društva za osiguranje predstavljaju važnog sudionika gospodarskog sektora u Republici Hrvatskoj, no još uvijek ni izdaleka nisu iskorišteni svi potencijali razvoja osigurateljne industrije. Dijelom su za to odgovorna društva za osiguranje, a dijelom je kočnica njihovo vanjsko okruženje, a jedan od veoma važnih segmenata tog okruženja je političko-pravno okruženje.

3. POLITIČKO-PRAVNO OKRUŽENJE DRUŠTAVA ZA OSIGURANJE

Političko-pravno okruženje od neprocjenjive je važnosti za opstanak i razvoj društva za osiguranje. Naime, političko-pravno okruženje u velikoj mjeri utječe na ostale čimbenike makro okruženja kao što su: ekološko okruženje, socijalno-kulturno okruženje³²⁷ i tehničko-tehnološko okruženje. Nadalje, političko-pravno okruženje utječe na ekonomski sustav i određuje ekonomsku politiku, strukturu nacionalnog gospodarstva, ekonomsku stabilnost, ekonomski razvoj, koncept ekonomskog napretka, ekonomsku klimu, konkurentnost i kreditni rejting, intelektualni kapital te, u konačnici, na ekonomsko i društveno blagostanje. Posredstvom ekonomske politike i zakonodavstva političko-pravno okruženje značajno utječe na poslovno okruženje te na mikro okruženje društava za osiguranje.

Promjene u političkom okruženju, naročito promjene u politici vlade, politički konflikti i nemiri, ugrožavanje sigurnosti, opasnost izbivanja oružanih sukoba, te međunarodni kriminal i terorizam značajno se odražavaju na poslovanje i poslovne rezultate društava za osiguranje. Paralelno s promjenama u političkom okruženju, prilike i mogućnosti za uspješno poslovanje mogu nestati, pogoršati se, poboljšati ili čak iznova nastati.

Može se izdvojiti četiri ključna čimbenika **političkog okruženja** koji utječu na razvoj društava za osiguranje, a to su:

- politički sustav
- političko vodstvo
- javna uprava (*governance*)
- politička stabilnost
- javne politike.

U demokratskom **političkom sustavu** država ima obilježje pravne države, vlast komunicira s

³²⁷ Iznimno je značajan utjecaj političkog okruženja na demografsko (starosna i obrazovna struktura stanovništva, migracijski saldo i odljev mozgova) i socijalno stanje (zdravlje, zaposlenost, raspoloživi dohodak, poslovna etika, kvaliteta obrazovnog sustava)

društvom te u skladu s time formira državnu politiku. U takvom sustavu vlast komunicira sa svim segmentima društva, dakle i s poduzetnicima i radnicima, upoznaje se s njihovim problemima, zajedno s njima iznalazi načine njihovog rješavanja te, u skladu s tim, formira ekonomsku politiku koja pozitivno djeluje na razvoj društava za osiguranje. Nadalje, veća kvaliteta institucija koja odlikuje demokratska društva također pozitivno djeluje na razvoj društava za osiguranje.

Kvalitetno političko vodstvo podrazumijeva kompetentno vodstvo s liderskim sposobnostima, sposobnostima učinkovitog donošenja odluka i efikasnih politika te vodstvo s visokim etičkim standardima.

Kvaliteta javne uprave (governance) također utječe na razvoj društava za osiguranje, a procjenjuje se na temelju vladavine prava, razvijenosti demokracije, veličine administrativnih prepreka, djelotvornosti države te raširenosti korupcije.

Bez *vladavine prava*, prije svega bez efikasnog sudstva, onemogućen je nadzor nositelja politike, nedostaje pravni okvir potreban za razvoj civilnog društva i stvara se okruženje koje ne pogoduje razvoju društava za osiguranje. Važnu ulogu u razvoju društava za osiguranje ima i *razvijenost demokracije*. Pod pojmom demokracije podrazumijeva se kvalitetan rad institucija, poštivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, načela otvorenosti, participacije građana u vođenju politike, transparentnosti (Ott, 2012.)³²⁸ i odgovornosti. Pod pojmom „*administrativne prepreke*“ podrazumijevaju se razni zakoni, propisi i odluke koji koče razvoj društava za osiguranje jer povećavaju njihove troškove i obveze. Pokazatelj *djelotvornosti države* kombinira percepcije o kvaliteti pružanja javnih usluga, kvaliteti birokracije, sposobnosti državnih službenika, neovisnosti državne službe o političkim pritiscima i vjerodostojnosti države u provođenju politike (Kaufmann, Kraay, Zoido-Lobaton, 2013.). Jedan od bitnih čimbenika na temelju kojih se procjenjuje kvaliteta javne uprave je i *raširenosti korupcije* (Ahrens, 2002., 128). Razina korupcije izražava se indeksom predodžbe o korupciji (Bađun, 2004.) - *CPI (Corruption Perception Index)*³²⁹, a kreće se od 0 do 10, pri čemu 0 označava maksimalno korumpirano okruženje. Indeks organizacije Transparency International (CPI) rangira zemlje po stupnju predodžbe o rasprostranjenosti korupcije među državnim službenicima i dužnosnicima. Štete od korupcije u svijetu procjenjuju se na oko 3% BDP-a. Opasnost od širenja korupcije posebice je velika u zemljama u kojima država ima značajnu ulogu (visok udio u BDP-u), ali ne i dugu tradiciju dobre javne uprave.

Politička stabilnost u nekoj zemlji smanjuje rizike s kojima se suočavaju poslovni subjekti i osigurava poduzetnicima preduvjete za djelovanje i racionalno donošenje odluka. Pokazatelj političke stabilnosti (Kaufmann, Kraay, Zoido-Lobaton, 2003.) je percepcija o vjerojatnosti destabilizacije ili svrgavanja vlade na neustavan ili nasilan način (državni udar, revolucija...). Promjene u vlasti mogu izravno utjecati na kontinuitet politike. Politička stabilnost može se promatrati i na

328 Vrlo je važna transparentnost proračuna. Otvoreni proračuni, između ostalog, mogu pridonijeti smanjenju korupcije, povećanju efikasnosti javnog sektora, odabiru i primjeni boljih javnih politika, privlačenju investicija i povećanju povjerenja u vladu. Osnovnim pokazateljem fiskalne transparentnosti smatra se javno objavljivanje lako dostupnih osam ključnih proračunskih dokumenata: smjernica ekonomske i fiskalne politike, vladinog prijedloga proračuna, izglasanog proračuna, proračunskog vodiča za građane, izvješća tijekom godine, polugodišnjeg izvješća, godišnjeg izvješća i izvješća državne revizije (Ott, 2012.)

329 Indeks percepcije korupcije, koji Transparency International objavljuje svake godine u kolovozu, nije jedina, već je zasad najbolja mjera za mjerenje korupcije (Horvat, 2003.).

temelju fragmentiranosti političke scene i jasnoće profila pojedinačnih stranaka i njihovih programa (Bađun, 2004.). Osim političkih stranaka u modernim demokracijama, to su i veliki interesni savezi, prvenstveno poslodavaca i radnika koji trebaju definirati određene vrijednosti i prikazati ih kao temelje za zajedničko postavljanje ciljeva (Klose, 1996., 44). Upravo socijalnopartnerski sustav bitan je preduvjet za postupno jačanje političke stabilnosti.

Na političku stabilnost utječe i promjena političkog uređenja.

Uloga vlade danas je toliko značajna da su uobičajeni poslovni rizici često posljedica političkih, a ne ekonomskih snaga. Stoga su za poslovanje i razvoj društava za osiguranje vrlo važne **javne politike**, a one obuhvaćaju različite intervencije države za postizanje javno definiranih ciljeva na određene načine (Miošić, Berković i Horvat, 2014.). Među javnim politikama značajnim za poslovanje i razvoj društava za osiguranje posebno treba istaknuti sigurnosnu (zaštita od kriminala i terorizma), ekonomsku, demografsku i zdravstvenu politiku, poljoprivrednu i energetska politiku (razvoj obnovljivih izvora energije) te politiku zaštite okoliša.

Glede ekonomske politike za poslovanje i razvoj društava za osiguranje posebno su važni njeni sljedeći segmenti:

- makroekonomska politika
- fiskalna³³⁰ i monetarna politika³³¹
- politika zaštite tržišnog natjecanja
- politika regulacije poslovanja³³²
- politika regulacije financijskih tržišta³³³.

Za uspješno poslovanje svakog društva za osiguranje vrlo je važno sigurno i stabilno **pravno okruženje** tj. da se ono ne mijenja često. Neki od pokazatelja sigurnosti pravnog sustava su "zaštita vlasničkih prava" i agregatni pokazatelj "vladavina prava" (Bađun, 2004.).

Vladavina prava nužna je za potpuno funkcioniranje tržišnoga gospodarstva (stvaranje okruženja poticajnog za ekonomski razvoj) te za ograničavanje arbitrarnoga i oportunističkog djelovanja nositelja politike (Bađun, 2004.). Organizacija Heritage Foundation formirala je indeks ekonomske slobode³³⁴, čija je sastavnica i pokazatelj zaštite vlasničkih prava (zaštita privatnog vlasništva, efikasnost sudstva, korupcija, mogućnost eksproprijacije). Polazi se od pretpostavke da će pojedinci koji smatraju svoja vlasnička prava sigurnima biti spremniji štedjeti, ulagati, donositi dugoročne planove i time pridonositi ekonomskom rastu. Pokazatelj vrednuje stupanj

330 Veoma važnu ulogu u poslovanju društava za osiguranje ima sustav poreza na profit, kapitalnu dobit, PDV, dohodak, porez na potrošnju, lokalni prirez, ali i razni parafiskalni nameti.

331 kamatne stope, vrijednost novca
Fiskalna i monetarna politika važna je za funkcioniranje slobodnoga tržišta i stabilnost novca.

332 Politika regulacije poslovanja uključuje normiranje poslovanja kroz trgovačko pravo, zaštitu potrošača, zaštitu tržišnog natjecanja, javnu nabavu (Compston, 2004., 1-13)

333 Uključuje reguliranje rada banaka, osiguravajućih društava, poslovanja dionicama i drugim vrijednosnim papirima, pitanja izrade financijskih izvještaja, računovodstvenih normi i revizije (Compston, 2004., 1-13)

334 Vrijednost indeksa kreće se od 1 do 5, pri čemu je 1 najbolji rezultat. Heritage Foundation (2003)

zaštite privatnih vlasničkih prava, provedbu zakona koji štite ta prava, nezavisnost sudstva i korupciju unutar sudstva. Agregatnim pokazateljem vladavine prava procjenjuje se koliko se poštuju pravila društva, a uključuje percepcije o rasprostranjenosti zločina, djelotvornosti sudstva i provođenju ugovora.

Za vladavinu prava nužno je kvalitetno zakonodavstvo i efikasno sudstvo.

Trenutna politička situacija ili pojedini propisi direktno ili indirektno uređuju ili utječu na poslovanje društva za osiguranje, npr. oni mogu zaustaviti prodor novih konkurenata i utjecati na financijske rezultate društava za osiguranje.

Djelovanje političko-pravnog sustava, odnosno države, na poduzeće se manifestira kroz: političke odluke, utvrđivanje zakonskog okvira, utjecaj na alokaciju resursa, preraspodjelu dohotka, makroekonomsku stabilizaciju te opće i posebne zakonske propise. Država utječe na alokaciju resursa kako bi se povećala ekonomska efikasnost društva, a to se najčešće događa kada postoji diskriminacija na tržištu radne snage, monopolski odnosi na tržištu ili značajnije eksternalije (zagađenje okoliša). Moderne države, kojima je cilj osigurati odgovarajuću razinu socijalne sigurnosti, poduzimaju određene intervencije u raspodjeli dohotka (financiranje različitih društvenih potreba, npr. zdravstvenog i mirovinskog osiguranja, školstva i sl.). Na području makroekonomske stabilizacije država nastoji spriječiti kroničnu nezaposlenost, ekonomsku stagnaciju i inflaciju cijena, te potaknuti gospodarski rast. Pritom su najvažniji instrumenti monetarna i fiskalna politika te utjecaj države na menadžment poduzeća. Česti su i pritisci drugih subjekata iz političko - pravne okoline, npr. političkih stranaka čime dolazi do politizacije menadžmenta. Zbog toga su menadžeri, posebno top menadžeri, često upleteni u politička pitanja čime gube svoju tradicionalnu ulogu i preuzimaju ulogu političkog pregovaranja.

Za poslovanje društava za osiguranje vrlo je važno i sigurnosno okruženje.

4. ANALIZA POLITIČKO-PRAVNOG OKRUŽENJA I PRIJEDLOZI ZA NJEGOVO UNAPRJEĐENJE U FUNKCIJI RAZVOJA DRUŠTAVA ZA OSIGURANJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

U ovom dijelu je, na temelju prikupljenih informacija, napravljena kvalitativna analiza čimbenika političko-pravnog okruženja, tj. analiza prilika i prijetnji u političko-pravnom okruženju, a potom su predložene smjernice za unaprjeđenje političko-pravnog okruženja u cilju razvoja društava za osiguranje i osigurateljne industrije u Republici Hrvatskoj.

Analizom političko-pravnog okruženja društava za osiguranje u Republici Hrvatskoj identificirane su sljedeće **prilike**:

- demokratski politički sustav (trodioba zakonodavne, izvršne i sudbene vlasti)
- miroljubiva politika (prema globalnom mirovnom indeksu Hrvatska je 27. zemlja svijeta od ukupno 162 zemlje, GPI, 2015)
- adekvatna sigurnosna politika (zaštita od kriminala i terorizma)
- monetarna politika (stabilnost novca i niska inflacija)
- zakoni o zaštiti tržišnog natjecanja i zaštiti intelektualnog vlasništva.

Prijetnje iz političko-pravnog okruženja su:

- nestabilnost vlade
- fragmentiranost političke scene, nejasan profil političkih stranaka i njihovih programa
- nedovoljna komunikacija vlasti s poduzetnicima i radnicima
- kvaliteta institucija
- nedovoljno kompetentno i etično političko vodstvo
- neefikasna javna uprava (negativna selekcija zbog nepotizma)
- raširenosti korupcije (Hrvatska spada među najkorumpiranije zemlje EU)
- politizacija menadžmenta
- javne politike: ekonomska, fiskalna (velik broj parafiskalnih nameta), politika regulacije financijskih tržišta (ograničava investiranje društava za mirovinsko osiguranje), demografska, zdravstvena, poljoprivredna, energetska politika (razvoj obnovljivih izvora energije), politika zaštite okoliša
- česte promjene pravnog okruženja
- neefikasnost i nedovoljna neovisnost sudstva.

Na temelju analiza prilika i prijetnji sačinjene su **smjernice** za unaprjeđenje političko-pravnog okruženja društava za osiguranje u Republici Hrvatskoj.

Prijetnje iz političko-pravnog okruženja društva za osiguranje trebala bi adekvatnim djelovanjem pretvoriti u prilike za vlastiti razvoj. Problem je što društva za osiguranje ni na koji način ne mogu utjecati na neke prijetnje iz političko-pravnog okruženja kao što su:

- nestabilnost vlade

- fragmentiranost političke scene
- nejasan profil političkih stranaka
- nedovoljno kompetentno i etično političko vodstvo.

No, nemali je broj područja u kojima društva za osiguranje na razne načine mogu utjecati na neke prijetnje iz političko-pravnog okruženja, a time i na vlastiti razvoj. Naime, putem **kampanja, lobiranja i pritiska** društva za osiguranje mogu utjecati na:

- programe političkih stranaka i politike vlade
- poboljšanje komunikacije vlasti s poduzetnicima
- kvalitetu institucija i javne uprave
- smanjenje stope korupcije
- smanjenje poreznog opterećenja
- stabilnost pravnog sustava
- efikasnost i neovisnost sudstva.

Dakle, može se zaključiti da društvima za osiguranje stoji na raspolaganju nekoliko instrumenata kojima mogu utjecati na prijetnje iz političko-pravnog okruženja i pretvoriti ih u prilike za vlastiti razvoj. Stoga, društva za osiguranje moraju u vlastitom interesu, gdje god je to moguće, biti aktivni sudionici društvenih zbivanja.

ZAKLJUČAK

Osiguranje ima značajno mjesto u razvoju gospodarstva svake države. Danas se u razvijenim društvima udio osigurateljne premije u bruto društvenom proizvodu kreće između 6 i 15%, a industrija osiguranja jedna od važnijih komponenti njihova gospodarskog razvoja. Međutim, u Republici Hrvatskoj udio osigurateljne premije u bruto društvenom proizvodu je svega 2,6%, što znači da društva za osiguranje imaju velike razvojne mogućnosti. Udio hrvatske industrije osiguranja u ukupnoj svjetskoj premiji iznosi svega 0,03%, a prema visini premije hrvatska je 66. na svijetu. Loše je to što je udio hrvatske industrije osiguranja u ukupnoj svjetskoj premiji slabi. Naime, pretkrizne 2009. godine taj udio je bio 0,04 a po visini premije osiguranja Hrvatska je bila 55. zemlja u svijetu. Na europskom tržištu osiguranja hrvatska osigurateljna industrija ima udio od 0,1% .

Razvoj društava za osiguranje ne ovisi samo o njima samima, već uvelike i o vanjskom okruženju

u kojem posluju. Jedan od segmenata vanjskog okruženja, čije karakteristike imaju iznimno važan utjecaj na uspješnost društava za osiguranje, je političko-pravno okruženje. S tim u vezi, suvremeni uvjeti poslovanja zahtijevaju od društava za osiguranje kontinuirano istraživanje i analizu političko-pravnog okruženja te razvoj i primjenu proaktivnih strategija kojima će modificirati kontekst političko-pravnog okruženja u cilju dugoročno održivog poslovanja te tako utjecati na razvoj osigurateljnog sektora.

Analizom političko-pravnog okruženja društava za osiguranje u Republici Hrvatskoj utvrđeno je niz prilika i prijetnji. Prijetnje uključuju: nestabilnost vlade, fragmentiranost političke scene, nedovoljnu komunikaciju vlasti s poduzetnicima i radnicima, nedovoljnu kvalitetu i etičnost institucija i političkog vodstva, neefikasnost javne uprave, raširenosti korupcije, politizaciju menadžmenta, neadekvatne javne politike, česte promjene pravnog okruženja, te neefikasnost i nedovoljna neovisnost sudstva. Temeljem toga izrađene su smjernice kojima društva za osiguranje u Republici Hrvatskoj mogu utjecati na prijetnje iz političko-pravnog okruženja i pretvoriti ih u prilike za vlastiti razvoj, a one obuhvaćaju: kampanje, lobiranja i razne vrste pritiska.

Literatura

1. Ahrens, J. (2002.). *Governance and Economic Development*, Edward Elgar
1. Arena, L. (2008) [Industrial Organization: The Oxford Influence \(1952–1979\)](#), *Oxonomics*, Vol. 3, Issue 1, December 2008, 30–35
2. Anđelinović, M., Pavković, A. (2015). Uloga osiguranja u razvoju financijskoga i gospodarskoga sustava Republike Hrvatske u HZO: Dani Hrvatskog osiguranja 2015. (zbornik radova)
3. Babić, M. (2004.): *Korporativni imidž s primjenom u osiguranju*, Adamić, Rijeka
4. Bađun, M. (2004.): *Governance i javna uprava u kontekstu pridruživanja Hrvatske Europskoj uniji u: K. Ott, ur. Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji: izazovi institucionalnih prilagodbi*. Zagreb: Institut za javne financije: Zaklada Friedrich Ebert, 125-15
5. Beenstock, M., Dickinson, G., Khajuria, S. (1988). *The Relationship between Property-Liability Insurance Premia and Income: An International Analysis*, *The Journal of Risk and Insurance*, 55(2): 259-272
6. Chang, S, Wu, B. 2013. *Institutional barriers and industry dynamics*, *Strategic management*, Vol. 35, Issue 8, August 2014, 1103–1123
7. Compston, H. (2004.): *Introduction: the Nature of Public Policy in Britain, France and Germany*, u: Compston, H. (ur.): *Handbook of Public Policy in Europe. Britain, France and Germany*, Palgrave Macmillian, New York
8. Državni zavod za statistiku: *Grafikon godišnjih i prosječnih godišnjih stopa inflacije od 2003. do 2016.*, <http://www.dzs.hr/app/rss/stopa-inflacije.html>, (04.04.2017.)
9. *Global peace index*, http://www.visionofhumanity.org/sites/default/files/Global%20Peace%20Index%20Report%202015_0.pdf, (26.08.2015.)

10. Haiss, P.R., Sumegi, K. (2008). The Relationship of Insurance and Economic Growth - A Theoretical and Empirical Analysis; *Emprica, Journal of Applied Economics and Economic Policy*, Vol. 35, No. 4, pp. 405-431
11. Horvat, B. (2003.): Korupcija najraširenija među činovnicima, <http://www.croatiabiz.com>, (05.05.2003.)
12. Hrvatski ured za osiguranje (a): Ključne informacije o društvima za osiguranje u Republici Hrvatskoj, www.huo.hr, (23.12.2010.)
13. Hrvatski ured za osiguranje (b): Tržište osiguranja u RH 2009, Hrvatski ured za osiguranje, www.huo.hr, (23.12.2010.)
14. Kaufmann, D., Kraay, A., Zoido-Lobaton, P. (2013): Governance Matters III: Governance Indicators for 1996-2002, The World Bank: draft for comment, <http://www.worldbank.org/wbi/governance/pdf/govmatters3.pdf>, (20.12.2003.)
15. Knežević, B., Knego, N. (2008.): Znanje o poslovnom okruženju kao temelj za unaprjeđenje kvalitete donošenja strateških odluka u trgovačkim poduzećima, *Poslovna izvrsnost*, Zagreb, II, no. 2
16. Krišto, J., Premor Andrijanić, A. (2016.): Ključne informacije o tržištu osiguranja u Republici Hrvatskoj, 2015., Hrvatski ured za osiguranje, Zagreb
17. Kugler, M., Ofoghi, R. (2005). Does Insurance Promote Economic Growth? Evidence from the UK; <http://repec.org/mmfc05/paper8.pdf>, (01.03.2017.)
18. Miošić, N., Berković, J., Horvat, M. (2014.): Analiza i zagovaranje javnih politika, GONG, Zagreb
19. Ott, K. (2012.): Čist račun – pa ćemo onda o ljubavi, <http://www.tportal.hr/komentari/komentatori/168147/cist-racun-pa-cemo-onda-o-ljubavi.html>, (03.01.2012.)
20. Outreville, J.F. (2011). *Protection Sociale et Assurance Collectives*. Paris: Edilivre.
21. Pauković, H. (2016.): Tržištu osiguranja u Republici Hrvatskoj, <http://www.sors.ba/UserFiles/file/SorS/SORS%202016/prezentacije%202016/3%20Trziste%20Hrvatska.pdf>, (19.01.2017.)
22. Poduzetnicima smeta pravna nesigurnost, www.poslovni.hr, (13.02.2006.)
23. Political Risk Service – PRS (2003.): International Country Risk Guide, Political Risk Services Group, <http://www.prsgroup.com/icrg/icrg.-html>, (20.12.2003.)
24. Pravni fakultet u Zagrebu (2013.): Menadžment u socijalnom sektoru, <http://www.pravo.unizg.hr/download/repository/menadzment10.ppt>, (02.09.2013.)
25. Premor Andrijanić, M., Strahuljak, T. (2016.): Tržište osiguranja u Republici Hrvatskoj 2015., Hrvatski ured za osiguranje
26. Previšić, J., Ozretić-Došen, Đ. (1999). *Međunarodni marketing*. Zagreb: Masmedia.
27. Sundać, D., Škalamera Alilović, D., Babić, M. (2016): *Poslovno okruženje i intelektualni kapital*, Rijeka: Ekonomski fakultet u Rijeci
28. Tanzi, V. (1998). *Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope and Cures*. IMF Working Paper, WP/98/63
29. *Terrorism & Political Violence Risk Map*, <http://www.aon.com/terrorismmap/2015-guideterrorism-political-violence-risk-map.pdf>, (26. kolovoza 2015.)

30. UNCTAD (1964). Final Act and Report u: Proceedings of the United Nations Conference on Trade and Development, 55, anex, A.IV.23
31. Ward, D., Zurbrugg, R. (2000). Does Insurance Promote Economic Growth?: Evidence From OECD Countries, Journal of Risk and Insurance, 67(4): 489-507
32. <http://www.soros.hr/home/arhivanovosti.html>, (07.02.2006.)

THE SIGNIFICANCE OF POLITICAL AND LEGAL ENVIRONMENT FOR INSURANCE INDUSTRY DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF CROATIA

ABSTRACT

In modern society insurance is a significant economic, financial and development-oriented activity. In developed societies, the share of insurance premiums in the gross domestic product ranges between 6 and 15%, while in the Republic of Croatia it is only 2.8%, which means that the insurance sector in Croatia has great potential for growth and development. In this connection, the question arises as to how to take advantage of this potential. The development of the insurance sector depends not only on insurance companies, but also on the external environment in which they operate, and one of them is a political and legal environment that rarely affects them. But in spite of this, insurance companies have to take a proactive role to at least partially modify their political and legal environment in order to maintain long-term business. The main purpose of this paper is to investigate the Croatian insurance market, the role of insurance companies in the Croatian and European economies, define the concept and elements of the political and legal environment of insurance companies and its impact on insurance companies' business, analyze the political and legal environment of insurance companies in the Republic of Croatia, opportunities and threats from the political and legal environment and provide guidelines for its improvement in order to develop the insurance sector. To achieve the purpose of this paper and formulate the results of the research, the following methods were used: inductive and deductive methods, analytical and synthesis methods, compilation methods, online data collection methods and case study methods.

Key words: insurance market, insurance company environment, political and legal environment of insurance companies, insurance industry development, Republic of Croatia

Rebeka Majnarić

Stručni rad

r.majnaric@gmail.com

UTJECAJ STARENJA STANOVNIŠTVA NA ODRŽIVOST MIROVINSKOG SUSTAVA U REPUBLICI HRVATSKOJ

SAŽETAK

Analiza utjecaja starenja stanovništva na održivost hrvatskog mirovinskog sustava provedena je s ciljem stjecanja stvarne slike trenutnog stanja mirovinskog sustava te predviđanja budućeg. Kroz rad je definiran sam sustav, njegov razvoj te reforme tijekom godina. S obzirom na trenutnu demografsku strukturu te gospodarsko stanje procjenjuju se moguća rješenja kako bi sustav bio održiv u budućnosti.

Mirovinski sustav suočen je s nizom demografskih i gospodarskih problema koji dovode u pitanje održivost sustava u budućnosti. Prvenstveno, problem se odnosi na starenje stanovništva. Prosječni životni vijek ljudi se produžio što je rezultiralo većim brojem starih ljudi, a istodobno je fertilitet počeo opadati, što je pak dovelo do manjeg broja mladoga stanovništva. Također, veliki demografski problem odnosi se i na iseljavanje stanovništva. S druge strane, i gospodarski problemi utječu na održivost mirovinskog sustava; to su problemi odgođenog ulaska na tržište rada, povremeni rad, nepuno radno vrijeme, siva ekonomija, te promijenjena struktura obitelji koja dovodi do većih troškova za zdravstvo i socijalne transfere.

KLJUČNE RIJEČI: mirovinski sustav, reforme, demografsko i gospodarsko stanje, mirovinski sustav u EU, alternativna rješenja.

SUMMARY

An analysis of the impact of population ageing on the sustainability of the Croatian pension system has been carried out with the purpose of obtaining realistic image of the current state of the pension system and predictions in the future. Throughout this paper, it defined the system itself, its development and reforms over the years. Considering the current demographic structure and the economic situation, possible solutions are assessed to make the system sustainable in the future.

The pension system is faced with a many demographic and economic problems that question the sustainability of the system in the future. Primarily, the problem refers on the population

ageing. The average life expectancy of people has increased, resulting in a greater number of older population, and at the same time fertility began to decline, leading to a smaller number of young population. Also, a major demographic problem also relates to the emigration of the population. On the other hand, economic problems also affect the sustainability of the pension system; these are issues of delayed entry into the labor market, casual work, part-time work, gray economy, and a changed family structure that leads to greater costs for health and social transfers.

KEY WORDS: pension system, reforms, demographic and economic situation, pension system in EU, alternative solutions.

1. UVOD

Na samom početku rada definirat će se mirovinski sustav, njegova struktura i prateće reforme tokom njegova razvoja, te usporedba sa zemljama članicama EU-a. U drugom dijelu slijedi osvrt na nepovoljno demografsko i gospodarsko stanje koje se očituje kroz neizvjesnost povezanosti između uplaćenog doprinosa i mirovine u budućnosti, nepovoljan odnos zaposlenih i umirovljenih te troškove starenja stanovništva koji se reflektiraju na mirovinski sustav. Na samom kraju naglasak na moguća alternativna rješenja izlaska iz nepovoljne situacije, poput produljenja radnog vijeka ili povećanja stope zaposlenosti.

Cilj ovoga rada je analizirati probleme održivosti mirovinskog sustava u Republici Hrvatskoj te sukladno tome iznaći moguća rješenja izlaska iz nepovoljne situacije kako bi sustav opstao u budućnosti.

U radu se prvenstveno koristi stručna literatura iz područja financija, no uz stručnu literaturu koriste se i razni članci i studije. Kako bi se dobila jasnija slika budućnosti mirovinskog sustava, koriste se i razne publikacije HZMO-a, DZS-a i EUROSTAT-a.

2. MIROVINSKI SUSTAV RH I USPOREDBA SA ZEMLJAMA ČLANICAMA EU

U ovom poglavlju definirat će se sam mirovinski sustav, njegova struktura, te osiguranici mirovinskog osiguranja prema Zakonu o mirovinskom osiguranju, kao i reforme koje su bile nužne zbog neodrživosti samog sustava, tj. visokog koeficijenta ovisnosti koji je doveo do povećanja broja umirovljenika, uz istodobno smanjivanje broja zaposlenika. U drugom dijelu cilj je analizirati i usporediti mirovinski sustav Hrvatske s ostalim članicama EU-a, odnosno ukazati na poziciju Hrvatske po pitanju broja korisnika mirovina te troškova sustava.

2.1 Mirovinski sustav RH

„Mirovinski sustav predstavlja skup pravnih normi, financijskih i institucionalnih aranžmana kojima se regulira osiguranje od rizika starosti, invalidnosti i gubitka hranitelja. Najvažnija svrha postojanja mirovinskog sustava je osiguranje stabilnog i sigurnog izvora prihoda starijim građanima“ (Šimurina i suradnici, 2012:55).

Osiguranicima prvog stupa koji je obvezan i u nadležnosti HZMO-a, poslodavac iz njihove plaće obračunava 15% bruto iznosa. Drugi stup je, kao i prvi, obvezan i u nadležnosti je obveznih mirovinskih fondova, a pod nadzorom HANFA-e. Kod osiguranika drugog stupa, poslodavac iz plaće izdvaja 5% bruto iznosa. Treći mirovinski stup je dobrovoljan i u nadležnosti je društava za upravljanje dobrovoljnim mirovinskim fondovima. Prednost štednje u dobrovoljnom mirovinskom fondu jest pravo na državna poticajna sredstva koja iznose 15% od uplaćenog doprinosa u prethodnoj kalendarskoj godini.

Mirovinski fondovi dobrovoljni su mirovinski fondovi u kojem se dobrovoljno osiguravaju osobe na temelju individualne kapitalizirane štednje. Dobrovoljni se mirovinski fond može definirati kao zasebna imovina bez pravne osobnosti u vlasništvu njegovih članova. Dobrovoljni mirovinski fond organizira mirovinski program te na osobne račune članova prikuplja doprinose kojima do aktiviranja mirovinskog programa za svakog člana upravlja dobrovoljno mirovinsko društvo. Mirovinsko društvo je privatno društvo čija je osnovna zadaća osnivanje i upravljanje mirovinskim fondom. Mirovinsko društvo brine se o tome da se prikupljena sredstva od članova mirovinskog fonda kojim upravlja dobro ulažu, kako bi na kraju na osobnom računu svakog osiguranika bila odgovarajuća svota namijenjena isplati mirovine (Jurlina Alibegović, 2000).

Neodrživost mirovinskog sustava Hrvatske očituje se kroz visoki koeficijent ovisnosti, odnosno kroz nepovoljan broj umirovljenika na jednog zaposlenika. Kako se broj zaposlenika smanjuje, a broj umirovljenika raste, postalo je neizbježno financiranje iz proračuna, a što je za posljedicu zahtijevalo korjenitu mirovinsku reformu, koja je započeta 1. siječnja 1999. godine. Iste godine započeta je tzv. *prva faza* reforme mirovinskog sustava.

Ciljevi tzv. male reforme koja je postavila okvir za uspostavu trodijelnog mirovinskog sustava, bili su srediti i stabilizirati pravno i financijsko stanje u mirovinskom sustavu propisivanjem uvjeta za ostvarivanje prava i razine mirovina koji će biti srednjoročno i dugoročno prilagođeni mogućnostima gospodarstva i demografskim kretanjima, načinom određivanja mirovina ojačati ovisnost visine mirovine i visine doprinosa i tako potaknuti plaćanje doprinosa i duži rad, uspostaviti odgovarajuću razinu socijalne solidarnosti u mirovinskom osiguranju, ukinuti mirovinskom osiguranju ostvarivanje prava koja su primjerenija drugim socijalnim sustavima, uspostaviti primjereniju razinu pogodnosti za pojedine skupine osiguranika u odnosu na prava koja se ostvaruju u općem mirovinskom sustavu (Šimurina i suradnici, 2012).

Tako su u prvom stupu uvedene neke promjene poput podignute dobne granice za starosnu i prijevremenu starosnu mirovinu, korekcija uvjeta za stjecanje invalidske mirovine; prihvaćen je novi način izračuna mirovina čime je ograničen njihov rast, te je ukinuto pravo na minimalnu mirovinu. Nakon uvođenja i prihvaćanja ovih promjena, tijekom 2000. godine vidljivo je usporavanje rasta broja novih umirovljenika, što je išlo u prilog održivosti samog sustava.

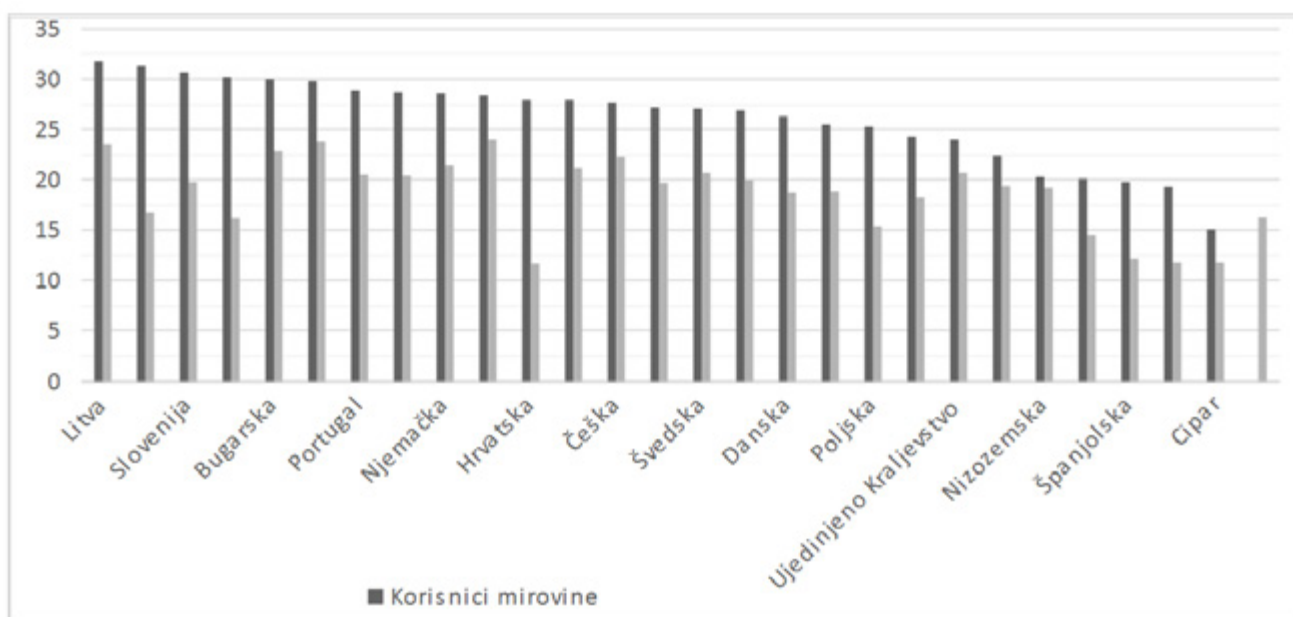
„U *drugoj fazi* reforme, odnosno tijekom 2001. i 2002. godine, mirovinski sustav je doživio ra-

dikalnu promjenu. Način financiranja mirovina isključivo iz državnog sustava promijenjen je u mješoviti – državni i privatni" (Šimurina i suradnici, 2012). Ciljevi uvođenja ovog sustava bili su usmjereni na financijsko stabiliziranje sustava, tj. osigurati sredstva iz više izvora, omogućiti višu razinu mirovina uz nižu stopu doprinosa, utjecati na pojedince i njihovu odgovornost za vlastitu sigurnost u starosti, te povećati štednju i pritom poticati investicije i gospodarski rast.

Velikom reformom uveden je trodijelni mirovinski sustav. Uz prvi, uvedena su dodatna dva stupa. Prvi stup nije se mjenjao, temeljio se na sustavu međugeneracijske solidarnosti i obveznosti. Drugi je stup također obavezan za sve, a osiguranici imaju pravo na dvije mirovine, jednu iz prvog, a drugu mirovinu iz drugog stupa. Treći stup nije obavezan, on se temelji na dobrovoljnoj kapitaliziranoj štednji, sam iznos doprinosa dogovora se između osiguranika i mirovinskog fonda, a iznos mirovine iz ovog stupa ovisit će o visini uložениh sredstava.

2.2 Usporedba sa zemljama članicama EU-a

Na sljedećem grafikonu prikazan je postotak korisnika mirovina u odnosu na ukupno stanovništvo po zemljama. Valja napomenuti da je prosjek EU-28 korisnika bilo koje vrste mirovine 26,1%, a prosjek korisnika starosne mirovine 20%. Na razini EU-28, prosjek osoba starih 65 i više godina iznosi 18,5%.

Grafikon 1 Korisnici mirovina EU-28 (% ukupnog stanovništva)

Izvor: Eurostat, *Beneficiaries of at least one pension, by country, 2013 (% of total population, beneficiaries include non-residents)* [[http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:Beneficiaries_of_at_least_one_pension_by_country_2013_\(%25_of_total_population_beneficiaries_include_non-residents\).png#filehistory](http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:Beneficiaries_of_at_least_one_pension_by_country_2013_(%25_of_total_population_beneficiaries_include_non-residents).png#filehistory)] [18. veljače 2017.]

Gledajući troškove mirovinskog osiguranja, možemo ih podijeliti na četiri kategorije: starost, invalidnost, nezaposlenost i troškovi koji se odnose na preživjele uzdržavane članove obitelji.

Prema podacima preuzetih sa Eurostata, u svim članicama Europske Unije 2013. godine najveći troškovi odnose se na troškove starosti. Pritom najveće troškove (u % BDP-a) snose Grčka, Italija i Portugal, dok je prosjek EU-28 za starost 10,1%, invalidnost 1,1%, nezaposlenost gotovo 0%, a za preživjele uzdržavane članove 1,5%. U odnosu na prosjek, u Hrvatskoj troškovi starosti

iznose 5,9%.

Gledajući konkretne brojke, odnosno ukupne godišnje izdatke mirovinskog osiguranja za starosnu mirovinu po korisniku, prosjek EU-28 iznosi 12.982,50 EUR. Pritom se Hrvatska nalazi u samom dnu među ostalim članicama EU-a, te isti iznose 4.102,20 EUR. Najveći troškovi po korisniku su u Luksemburgu, a iznose gotovo 25.000,00 EUR, dok su najmanji u Bugarskoj gdje isti iznose 1.750,00 EUR (Eurostat, 2013).

3. UTJECAJ NEPOVOLJNOG DEMOGRAFSKOG I GOSPODARSKOG STANJA NA MIROVINSKI SUSTAV

Fenomen starenja stanovništva počinje se uočavati od sredine 20. stoljeća, a danas je središnji problem mnogih zemalja. Ovaj problem nije samo demografski, već je povezan s mnogim drugim granama, poput ekonomije, sociologije, psihologije i dr. Prosječni se životni vijek produljio te se stoga broj starijih ljudi povećao, a istovremeno je fertilitet počeo opadati što je dovelo do smanjenje mladoga stanovništva. Izuzev nepovoljnog demografskog stanja, i gospodarske neprilike imaju utjecaj na održivost mirovinskog sustava. Pod nepovoljna gospodarska kretanja svrstavaju se odgođeni ulazak na tržište rada, fleksibilno radno vrijeme kao što su povremeni rad, nepuno radno vrijeme i sl. te siva ekonomija.

3.1. Problem starenja stanovništva i gospodarske neprilike

„Godine 2060. najbrojnije dobne skupine stanovništva bit će, uzimajući u obzir oba spola, one između 65 i 79 godina. Isto tako, osjetno će porasti udio najstarije populacije, prije svega one iznad 80 godina. Ukratko, u EU u sljedećih pedesetak godina, sudeći prema ovim projekcijama, svjedočit ćemo drastičnom pogoršanju demografske strukture“ (Puljiz, 2014:183).

U Hrvatskoj će prema projekciji 2031. godine biti 3 680 750 stanovnika; u trideset godina (2001.-2031.) broj stanovnika smanjiti će se za 756 710 ili 17,1% (Nejašmić, 2008).

Demografsko-organizacijski razlozi vezani su za starenje stanovništva koje treba razlikovati od biološkog starenja. Taj fenomen postoji u svim srednje razvijenim i visokorazvijenim zemljama koji treba razdvojiti od biološkog starenja, a obilježava ga povećan udio stanovnika starijih od 65 godina uslijed povećanog očekivanog trajanja života, smanjivanje broja osoba u radnoj dobi i pad zaposlenosti te pogoršanje odnosa broja umirovljenika i osiguranika, pogoršanje omjera broja uplatitelja doprinosa i umirovljenika zbog nisko utvrđene zakonske dobi za odlazak u mirovinu, učestalo prijevremeno umirovljenje zbog mogućnosti ostvarenja starosne mirovine, široko primjenjivana definicija invalidnosti, velika rasprostranjenost povlaštenih mirovina koje su obično vezane za pojedine djelatnosti ili zanimanja, znatno smanjivanje broja osiguranika zbog zatvaranja poduzeća i ograničenih mogućnosti zapošljavanja. Mirovinski je sustav postao skup način ublažavanja socijalnih teškoća i nezaposlenosti i sve je teže obavljao osnovnu zadaću: smanjenje rizika starosti, invalidnosti i smrti (Bejaković, 2011.).

U sljedećoj tablici prikazane su demografske projekcije od 2013. do 2060. godine za članice Europske Unije.

Tablica 1 Demografske projekcije do 2060. godine

DEMOGRAFSKE PROJEKCIJE		2013	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
Stopa fertiliteta		1,53	1,56	1,57	1,59	1,61	1,62	1,63	1,65	1,66	1,67
Očekivano trajanje života pri rođenju	Muškarci	74,0	75,4	76,4	77,4	78,3	79,3	80,2	81,0	81,9	82,7
	Žene	80,7	81,8	82,6	83,4	84,1	84,8	85,6	86,2	86,9	87,6
Populacija	Djeca (0-14)	14,9	14,9	14,7	14,3	13,9	13,7	13,7	13,9	14	13,9
(% ukupne populacije)	Radna dob Ž (15-64)	66,9	64,4	62,7	61,4	60,6	59,9	58,9	57,7	56,9	56,5
	Dob 64+	18,3	20,7	22,6	24,2	25,4	26,3	27,4	28,4	29,1	29,6
Radna snaga	Stopa zaposlenosti (15-64)	52,3	55,9	56,9	57,9	59,2	60,3	60,3	60,4	60,4	60,4
	Stopa nezaposlenosti (15-64)	17,8	13,5	11,9	10,3	8,7	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5
Stopa ovisnosti	Udio starije populacije	21,0	21,9	21,5	21,2	21,9	23	22,9	22,2	22,2	21,3
	Omjer ovisnosti starih 15-64	27	32	36	39	42	44	47	49	51	52
	Omjer ovisnosti starih 20-64	30	35	39	43	46	48	51	54	56	57

Izvor: European Commission (2015) *The 2015 Ageing report: Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060)*. Dostupno na: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2015/pdf/ee3_en.pdf [28. siječnja 2017.]

Dakle, prema demografskim projekcijama iz prethodne tablice možemo zaključiti da će se nepovoljan trend starenja stanovništva nastaviti i u budućnosti. Stopa fertiliteta tek će se neznatno povećati, nedovoljno kako bi se broj djece u ukupnoj populaciji povećao. Broj osoba starih 64 i više godina i dalje se povećava, a to rezultira većom stopom ovisnosti starih. Što se tiče radne snage, uočava se pozitivan trend, gdje se stopa zaposlenosti povećava, uz istodobno opadanje stope nezaposlenosti.

3.2. Troškovi starenja stanovništva

Porast broja starih ljudi povezan je s povećanim javnim troškovima; to su, prije svega, mirovinski troškovi, a značajni su također i zdravstveni troškovi, troškovi za skrb o nemoćnima i starima te drugi. Najveći udio troškova starenja stanovništva u EU u BDP-u otpada na mirovine, a potom slijede troškovi zdravstva, obrazovanja, nezaposlenosti i sl.

Demografska kretanja imaju veliki utjecaj na promjene na tržištu rada. Tako se mogu promatrati tri različita razdoblja za EU u cjelini, koja su prikazana u tablici u nastavku.

Tablica 2 Demografska kretanja u EU

2007. - 2011.	2012. - 2022.	Od 2023.
Demografska kretanja imaju pozitivan trend: povećava se radno sposobno stanovništvo, no, zbog nastupa financijske i ekonomske krize, zaposlenost je slabija.	Povećanje stope zaposlenosti nadoknađuje pad broja radno sposobnog stanovništva: radno sposobno stanovništvo počinje opadati kako baby-boom generacija odlazi u mirovinu. Međutim, pretpostavlja se smanjenje stope nezaposlenosti, povećanje stope zaposlenosti žena i starijih radnika koji će ublažiti utjecaj demografskih promjena, a ukupni broj zaposlenih osoba početi će se povećavati u tom periodu.	Učinak starenja stanovništva dominira: predviđeni porast stope zaposlenosti je manji, trend povećanja zaposlenosti žena veći. Dakle, i radno sposobno stanovništvo i broj zaposlenih početi će opadati tijekom ostatka razdoblja.

Izvor: Izvor: European Commission (2015) *The 2015 Ageing report: Labour force projections*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/publications/fiscal-sustainability-report-2015_en [07. ožujka 2017.]

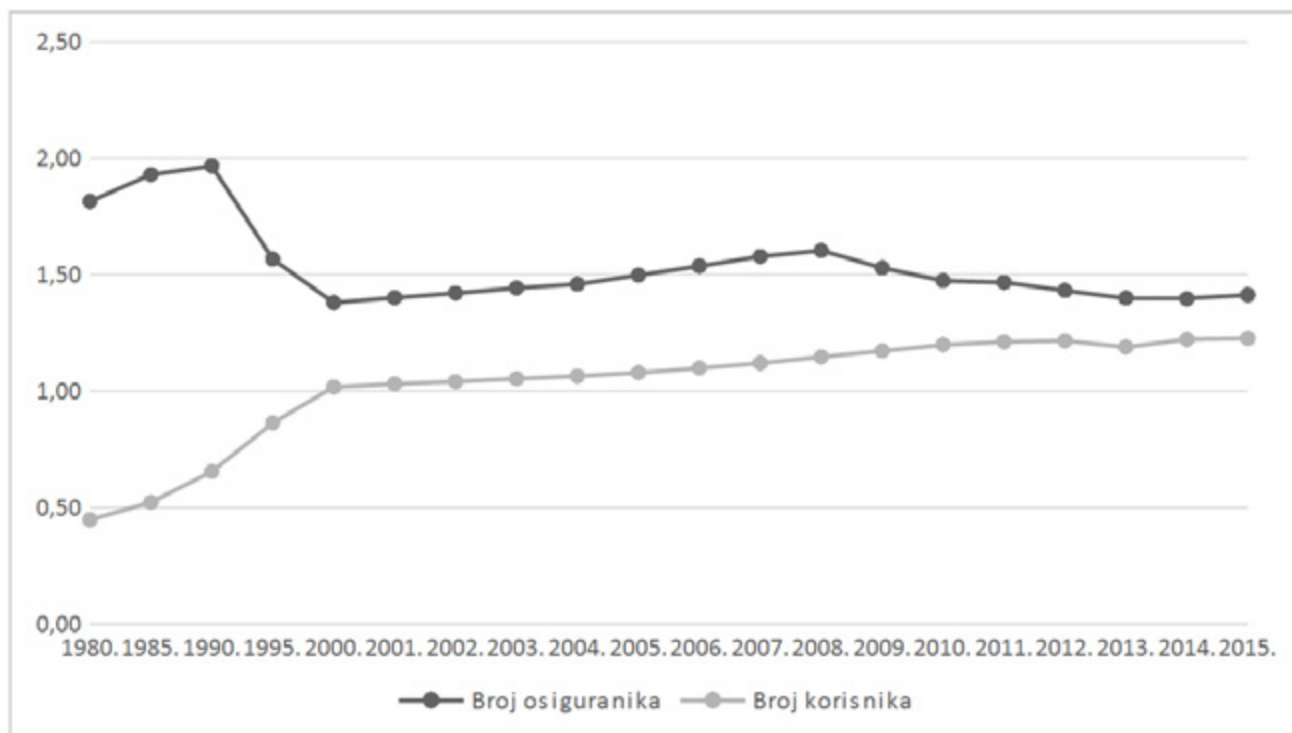
Kao rezultat različitih trendova među dobnim skupinama, predviđa se da će se demografski omjer ovisnosti starijih osoba (osoba u dobi od 65 ili više u odnosu na one u dobi 15-64) povećati s 27,8% na 50,1% u zemljama EU-a u cijelom projekcijskom razdoblju. To znači da će u EU-a umjesto četiri radno sposobne osobe za svaku osobu u dobi od 65 godina dolaziti oko dvije radno sposobne osobe (European Commission, 2015).

2.3. Odnos osiguranika i korisnika

Problem održivosti mirovinskog sustava nalazi se u sve većem broju korisnika mirovina, potaknutim starenjem stanovništva, uz postupno smanjenje broja osiguranika, zbog nepovoljnih gospodarskih kretanja i time povećanim brojem nezaposlenih.

Godine 1980. Hrvatska je brojala 1.816.000 osiguranika i tek 449.000 korisnika; omjer je bio 1:4,04, što znači da su na jednog korisnika dolazila četiri osiguranika. Danas, ovaj omjer se drastično promijenio i gotovo da je došao na razinu 1:1. Kako se raspoloživa sredstva raspodjeljuju velikom broju umirovljenika, isti na kraju uglavnom primaju izrazito niske mirovine. Što se više povećava jaz između uplata osiguranika i isplate korisnicima, uplate postaju nedovoljne za pokriće mirovinskih rashoda, te postaje nužnim financiranje iz proračuna.

Na sljedećem grafikonu prikazano je kretanje broja osiguranika i korisnika od 1980. do 2015. gdje se jasno vidi promjena odnosa korisnika i osiguranika tijekom godina. Godine 1980. bilježi se najpovoljniji omjer osiguranika i korisnika; tada je on iznosio 1:4,04. Od tada nadalje bilježi se pad ovoga omjera, posebice od 1995. godine, a razlog tomu jest nastanak krize kao posljedice rata i tranzicije što je dovelo do smanjenja broja radnih mjesta, te istovremeno porasta broja korisnika mirovina. Danas, ovaj je omjer pao na gotovo 1:1.

Grafikon 2 Osiguranici i korisnici tijekom godina (u milijunima)

Izvor: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (2016) *Statističke informacije Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje*, broj 3/2016, str. 1-10. Dostupno na: http://www.mirovinsko.hr/UserDocImages/publikacije/statisticke_informacije/2016/3/Statisticke_informacijeHZMOa_3_2016_listopad2016.pdf [28. siječnja 2017.]

4. MOGUĆA ALTERNATIVNA RJEŠENJA

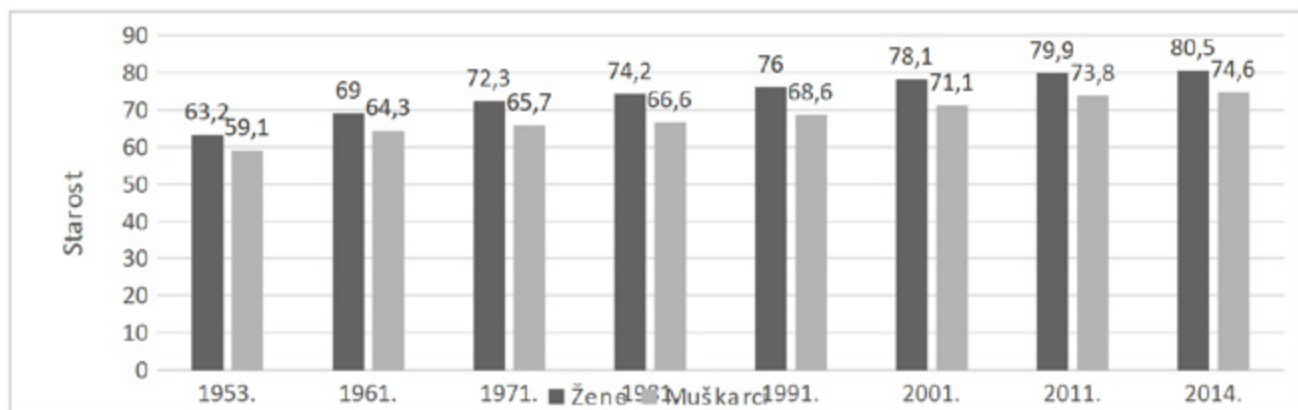
Kao neka od mogućih rješenja održivosti mirovinskog sustava navode se povećanje dobne granice za umirovljenje, odnosno povećani angažman starijih osoba u svijetu rada, povećanje stope doprinosa, pooštreni uvjeti stjecanja invalidske mirovine i smanjenje „privilegiranih“ mirovina. U nastavku se detaljnije analiziraju učinci dvaju alternativnih rješenja.

4.1. Dulji radni vijek

Pojava demografskog starenja označava dulji životni vijek ljudi, koji, unatoč produljenom vijeku življenja, odlaze „rano“ u mirovinu, pri čemu je priljev sredstava u toj dobi uglavnom malen, a istodobnosu veliki mirovinski izdatci. Postavlja se pitanje može li se ovaj problem riješiti angažmanom starijih ljudi u svijetu rada.

„Hrvatska općenito ima nisku stopu aktivnosti i zaposlenosti stanovništva, ali posebice su niske stope aktivnosti i zaposlenosti starijega stanovništva. Prosječna starost osoba koje odlaze u starosnu mirovinu je nešto preko 61 godinu života uz 33 godine radnoga staža, dok je to kod invalidskih mirovina tek 53 godine života i 23 godine staža“ (Bejaković, 2014:369).

Na sljedećem grafikonu prikazano je očekivano trajanje života pri rođenju žena i muškaraca u Hrvatskoj, u razdoblju od 1953. do 2014. godine.

Grafikon 3 Očekivano trajanje života pri rođenju

Izvor: Državni zavod za statistiku (2016). Žene i muškarci u Hrvatskoj 2016, str. 11. Dostupno na: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2016.pdf [11. veljače 2017.]

Iz grafikona je vidljivo kako se očekivano trajanje života povećava; živimo dulje, a u mirovinu odlazimo rano. Godine 2014. očekivano trajanje života za žene iznosi 80,5 godina, a za muškarce 74,6 godina, tj. u prosjeku 78 godina. Prema tome, uzmemo li u obzir činjenicu da je prosječna starost osoba koje odlaze u starosnu mirovinu oko 61 godinu života, zaključuje se kako žene u prosjeku koriste mirovinu gotovo 20 godina, a muškarci gotovo 14.

Postavlja se pitanje koji su uzroci neaktivnosti starijih osoba u svijetu rada nakon dobne granice umirovljenja; na neki način ovo se može objasniti nedostatkom poticaja. Kao moguće rješenje, nalaže se „kažnjavanje“ ranijeg odlaska u mirovinu, te „nagrađivanje“ kasnijeg odlaska u mirovinu. Jedan od problema neaktivnosti starijih osoba jest i negativan stav poslodavaca prema istima, koji više preferiraju zapošljavanje mladih koji su ambiciozniji, kreativniji, motiviraniji, dobroga zdravlja, prilagodljivi promjenama i novim tehnologijama.

Zaključno, starijim ljudima mogao bi se omogućiti fleksibilni rad, primjerice nekoliko sati tjedno. Na takav način daje im se prilika da više pridonose zajednici, a s druge strane da više vremena provode s djecom i prijateljima, a time se ujedno i smanjuje pritisak na mlade. Dakle, uz mogućnosti fleksibilnog rada i rada od kuće, djelomičnog umirovljenja, mogućnosti sufinanciranja zapošljavanja starijih ljudi, potrebno je i poticati zaposlene na cjeloživotno učenje i obrazovanje, te podizati svijest o važnosti zadržavanja starijih ljudi u svijetu rada.

4.2. Povećanje stope zaposlenosti

„Politika zapošljavanja ima snažan utjecaj na gospodarstvo zemlje. Borba protiv nezaposlenosti i nastavak provedbi reforme tržišta rada zahtijeva fokusiranje na poticanje zapošljavanja i aktivnosti koje su usmjerene na skraćivanje razdoblja nezaposlenosti te kontinuirano podizanje konkurentnosti i zapošljivosti radne snage. Na fleksibilnom tržištu rada potrebno je privući i zadržati što više ljudi u aktivnosti, pospješiti prilagodljivost radnika i poduzeća te povećati ulaganja u ljudski kapital kroz prilagođeniju edukaciju radi stjecanja novih vještina za tržište rada, jednako kao i usklađenost obrazovnog sustava tržištu rada i provedbu cjeloživotnog profesionalnog usmjeravanja“ (Ministarstvo rada i mirovinskog sustava, 2017:5).

Osnovni ciljevi sa svrhom povećanja stope zaposlenosti trebali bi se odnositi na poticanje gospodarstva, pružanje podrške poduzetnicima i obrtnicima (primjerice, smanjenje birokracije te smanjenje poreznog tereta) kako bi im se olakšao ulazak u poslovni svijet, bolji uvjeti na tržištu rada za mlade kako bi se spriječio trend odlaska istih u inozemstvo, te također bolji uvjeti za žene – postupno vraćanje na posao nakon rodiljnog dopusta, fleksibilni rad, omogućiti ili olakšati skrb o djeci za vrijeme radnog vremena i tome slično.

5. ZAKLJUČAK

Iz svega navedenog zaključuje se kako je nepovoljno demografsko stanje dovelo do niza reformi. Sve manje mladog tj. aktivnog stanovništva te istovremeno sve više starijeg tj. neaktivnog stanovništva dovodi do nesklada te povećanog tereta kako mlade populacije, tako i države. Svemu tome u prilog ne ide niti trenutna gospodarska situacija: odgođeni ulazak na tržište rada, fleksibilno radno vrijeme kao što su povremeni rad, nepuno radno vrijeme i sl., te također siva ekonomija. Prema demografskim projekcijama možemo zaključiti da će se nepovoljan trend starenja stanovništva nastaviti i u budućnosti. Stopa fertiliteta tek će se neznatno povećati, no nedovoljno kako bi se broj djece u ukupnoj populaciji povećao. Broj osoba starih 64 i više godina i dalje se povećava, a to rezultira većom stopom ovisnosti starih. Kao neka od mogućih rješenja održivosti mirovinskog sustava u Republici Hrvatskoj, navode se povećanje dobne granice za umirovljenje, odnosno povećani angažman starijih osoba u svijetu rada, povećanje stope doprinosa, pooštreni uvjeti stjecanja invalidske mirovine i smanjenje „privilegiranih“ mirovina. Govoreći o produljenom radnom vijeku, navode se mogućnosti fleksibilnog rada i rada od kuće, djelomičnog umirovljenja, mogućnosti sufinanciranja zapošljavanja starijih ljudi, te je također potrebno i poticati zaposlene na cjeloživotno učenje i obrazovanje, kao i podizati svijest o važnosti zadržavanja starijih ljudi u svijetu rada. Povećanje stope zaposlenosti kao rješenje problema mirovinskog sustava povezano je s nizom reformi koje je potrebno provesti: poboljšati uvjete na tržištu rada za mlade, poticati zapošljavanje starijih osoba, bolje uvjeti za žene i mlade obitelji, podrška poduzetnicima i obrtnicima i tome slično.

LITERATURA

1. Bejaković, P. (2011) Mirovinski sustav u Hrvatskoj: problemi i perspektiva: Opis stanja i uzroci teškoća javnog mirovinskog osiguranja. Ur: Analiza mirovinskog sustava: Zbornik radova s okruglih stolova održanih tijekom 2011. godine. [online]. Institut za javne financije. Dostupno na: <http://www.ijf.hr/upload/files/file/AMS/zbornik.pdf> [07. veljače 2017.]
2. Beneficiaries of at least one pension, by country, 2013 (% of total population, beneficiaries include non-residents). [online]. Eurostat. Dostupno na: [http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:Beneficiaries_of_at_least_one_pension,_by_country,_2013_\(%25_of_total_population,_beneficiaries_include_non-residents\).png#filehistory](http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:Beneficiaries_of_at_least_one_pension,_by_country,_2013_(%25_of_total_population,_beneficiaries_include_non-residents).png#filehistory) [18. veljače 2017.]
3. Nejašmić, I. (2008), Stanovništvo Hrvatske, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb
4. Puljiz, V. (2007). Hrvatski mirovinski sustav; korijeni, evolucija i perspektive: Povijest hrvatskog mirovinskog sustava [online]. Dostupno na: <http://www.regos.hr/UserDocslImages/Prenosimo.pdf> [06. veljače 2017.]
5. Statističke informacije Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, broj 3/2016, str. 1-10. [online]. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje. Dostupno na: http://www.mirovinsko.hr/UserDocslImages/publikacije/statisticke_informacije/2016/3/Statisticke_informacijeHZMOa_3_2016_listopad2016.pdf [28. siječnja 2017.]
6. Šimurina, N., Šimović, H., Mihelja Žaja, M., Primorac, M. (2012), Javne financije u Hrvatskoj, Ekonomski fakultet, Zagreb
7. The 2015 Ageing report: Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060). [online]. European Commission. Dostupno na: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2015/pdf/ee3_en.pdf [28. siječnja 2016.]
8. The 2015 Ageing report: Population Ageing. [online]. European Commission. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/publications/fiscal-sustainability-report-2015_en, str. 59. [07. ožujka 2016.]
9. Jurlina Alibegović, D. (2000), Reforma mirovinskog sustava: zašto i kako? Privredna kretanja i ekonomska politika, 10 (2000), 79; 60-87 (pregledni rad, znanstveni)
10. Ministarstvo rada i mirovinskog sustava (2017) Strateški plan ministarstva rada i mirovinskog sustava za razdoblje od 2017. – 2019 [online]. Dostupno na: <http://www.mrms.hr/wp-content/uploads/2017/01/Strate%C5%A1ki-planMinistarstva-rada-i-mirovinskoga-sustava-za-razdoblje-2017-2019.pdf> [18.10.2017.]

POPIS GRAFIKONA I TABLICA

Grafikon 1 Korisnici mirovina EU-28 (% ukupnog stanovništva)

Grafikon 2 Osiguranici i korisnici tijekom godina (u milijunima)

Grafikon 3 Očekivano trajanje života pri rođenju

Tablica 1 Demografske projekcije do 2060. godine

Tablica 2 Demografska kretanja u EU

POPIS KRATICA

BDP – Bruto domaći proizvod

DZS – Državni zavod za statistiku

HANFA – Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga

HZMO – Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje

EU- Europska Unija

RH- Republika Hrvatska

Hrvatski
ured za
osiguranje

www.huo.hr

